18de vergadering

Donderdag 3 november 1994

Aanvang 10.15 uur

Voorzitter: Deetman

Tegenwoordig zijn 124 leden, te weten:

Adelmund, Aiking-van Wageningen, Apostolou, Augusteijn-Esser, Beinema, Van den Berg, Biesheuvel, Bijleveld-Schouten, Blaauw, Blauw, Boogaard, Van Boxtel, Bukman, M.M. van der Burg, V.A.M. van der Burg, Van de Camp, Cherribi, De Cloe, Cornielje, Crone, Dankers, Dees, Deetman, Van Dijke, Dijksma, Dijksman, Dittrich, Van den Doel, Doelman-Pel, Duivesteijn, Van Erp, Esselink, Fermina, Gabor, Van Gelder, Van Gijzel, Giskes, De Graaf, Van Heemskerck Pillis-Duvekot, Heerma, Hendriks, Hessing, Hillen, Hirsch Ballin, Hoekema, Van der Hoeven, Hofstra, Van Hoof, Hoogervorst, Houda, Huys, Janmaat, De Jong, Jorritsma-van Oosten, Kalsbeek-Jasperse, H.G.J. Kamp, Keur, Klein Molekamp, Koekkoek, De Koning, De Korte, Korthals, Lambrechts, Lansink, Leerkes, Leers, Liemburg, Lilipaly, Van der Linden, Marijnissen, Mateman, Middel, Van Middelkoop, Van Nieuwenhoven, Noorman-den Uyl, Oedayraj Singh Varma, Van Oven, Van der Ploeg, Poppe, Rabbae, Reitsma, Remkes, Van Rey, Roethof, Van Rooy, Rosenmöller, Rouvoet, Scheltema-de Nie, Schimmel, Schutte, Sipkes, Smits, Soutendijk-van Appeldoorn, Stellingwerf, Sterk, Van der Stoel, Terpstra, Van Traa, Ter Veer, Te Veldhuis, Verbugt, Verhagen, Verkerk, Versnel-Schmitz, Vliegenthart, Van der Vlies, Van Vliet, H. Vos, M.B. Vos, O.P.G. Vos, Voûte-Droste, Vreeman, J.M. de Vries, Wallage, Van Walsem, Van Waning, Weisglas, Van Wingerden, Witteveen-Hevinga, Woltjer, Ybema, Zijlstra, Zonneveld en Van Zuijlen,

en mevrouw De Boer, minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, de heren Melkert, minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, en Tommel, staatssecretaris van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer.

□

De **voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mede, dat zijn ingekomen berichten van verhindering van de leden:

M.M.H. Kamp, Nijpels-Hezemans en Mulder-van Dam, wegens bezigheden elders;

Middel, Noorman-den Uyl en Oudkerk, wegens bezigheden elders, alleen voor de ochtendvergadering;

Buurmeijer, wegens bezigheden elders, alleen voor de middag- en avondvergadering;

Vliegenthart, wegens bezigheden elders, alleen voor de middagvergadering;

H. Vos, wegens bezigheden elders, alleen voor de avondvergadering.

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen.

Aan de orde is de behandeling van:

- **het wetsvoorstel Wijziging van de Wet van 1 oktober 1992 houdende bijzondere regels met betrekking tot het recht op uitkering als bedoeld in de Uitkeringswet gewezen militairen alsmede wijziging van die wet (Stb. 573) (23776);**
- **het wetsvoorstel Wijziging van de Wet op de onderwijsverzorging in verband met de verlenging van de werkingsduur (23794).**

Deze wetsvoorstellen worden zonder beraadslaging en, na goedkeuring van de onderdelen, zonder stemming aangenomen.

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van:

- **het wetsvoorstel Vaststelling van de begroting van de uitgaven en de ontvangsten van het ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (XI) voor het jaar 1995 (23900-XI);**
- **het wetsvoorstel Wijziging van hoofdstuk XI (Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer) van de begroting van de uitgaven en de ontvangsten voor het jaar 1993 (slotwet; rekening) (23850);**
- **het Milieuprogramma 1995-1998 (23905),**

- van:
- de motie-Rosenmöller over de realisering van een duurzame economie (23715, nr. 22).

(Zie vergadering van 2 november 1994.)

De **voorzitter**: Door mij zijn schriftelijke antwoorden ontvangen van de minister en de staatssecretaris van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer op vragen, gesteld in eerste termijn. Deze antwoorden zullen worden opgenomen als bijvoegsel bij de Handelingen van deze vergadering.

(Het bijvoegsel is opgenomen aan het eind van deze weekeditie.)[2]

Mevrouw De Boer, Minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer

De (algemene) beraadslaging wordt hervat.

□

Minister **De Boer**: Voorzitter! Ik wil in eerste instantie graag mijn dank uitspreken voor de inbreng van de Kamer en voor de vriendelijke woorden aan het adres van mij en de staatssecretaris ter gelegenheid van deze eerste begrotingsbehandeling. Het doet mij deugd dat de Kamer een groot aantal onderwerpen aan de orde heeft gesteld die mij ook zeer bezighouden. Dat zijn natuurlijk de bezuinigingen, maar ook en vooral de kwaliteit van de leefomgeving, de milieudoelstellingen en het draagvlak voor het milieubeleid. Het VROM-beleid bestaat uit vier sectoren die elkaar aanvullen en elkaar ook kunnen versterken. Wij houden ons voornamelijk bezig met de kwaliteit van de fysieke leefomgeving. Hoewel het de jongste loot is aan de boom van het overheidsbeleid, vergt het milieubeleid de meeste aandacht. Ik zal daar in mijn beantwoording dan ook mee beginnen. De opbouw van mijn verhaal is als volgt: eerst een paar algemene opmerkingen over het milieu plus de beantwoording van de vragen, daarna een algemene beschouwing over de ruimtelijke ordening, overlopend in de beantwoording van de staatssecretaris van de vragen over volkshuisvesting.

Mijnheer de voorzitter! Het *Nederlandse milieubeleid wordt* gekenmerkt door een hoge mate van politieke consensus over de doelstellingen. Deze zijn nog geen jaar geleden beschreven in het Nationaal milieubeleidsplan 2 dat was ondertekend door vijf bewindslieden. Dit plan heeft brede steun gekregen in het parlement. De doelstellingen uit het NMP 2 zijn in het regeerakkoord bevestigd. De laatste jaren zijn door goede samenwerking al veel successen geboekt. De heer Te Veldhuis heeft er een aantal genoemd, vooral op het milieuterrein. Ik wil er echter ook op wijzen wat er "VROM-breed" aan resultaten is geboekt. Ik wijs op het versterken van de afstemming van ruimtelijke-ordenings- en milieubelangen in het ROM-gebiedenbeleid en op het versterken van de stedelijke structuur door sleutelprojecten.

Milieubeleid kan geen minister van milieu alleen realiseren. Integendeel, het milieubeleid moet, hoe paradoxaal dat ook moge klinken, in wezen gerealiseerd worden door de andere ministeries, door andere overheden en door andere actoren, zoals bedrijfsleven, consumenten en burgers in het algemeen. Als coördinerend milieuminister houd ik mij natuurlijk bezig met wat op andere beleidsvelden gedaan moet worden. Dat geldt mutatis mutandis voor elke milieuminister, elke milieugedeputeerde en elke milieuwethouder. De eindverantwoordelijkheid ligt niet zelden ergens anders. En dat maakt het ook complex. Wij kunnen geen enkele milieuwinst halen, als wij niet intensief samenwerken en anderen als het ware probleembewust proberen te maken. Ik vind dat wij als politici die aan het milieubeleid vorm moeten geven, burgers mogen wijzen op hun verantwoordelijkheid. Daarom is het waardevol wanneer overheid en politiek in hun gedragingen laten zien wat mogelijk is. Veel van onze handelingen en ons gedrag als overheden, bedrijven en burgers zijn vanuit milieuperspectief niet *vrijblijvend*.

Gelukkig maakt de zorg voor het milieu steeds vaker deel uit van het dagelijks handelen. Maar dat proces is nog lang niet voltooid. Ik bepleit daarom een proces van inclusief milieudenken bij alle beleidsvoorbereidingen en -beslissingen. Wanneer je ergens iets koopt of afrekent, ga je ervan uit dat iets *inclusief of exclusief* BTW *is*. Als je erover twijfelt, dan vraag je ernaar. Dat zouden wij ook bij milieu moeten doen. Is het inclusief of exclusief milieu? Als een bedrijf een nieuw produkt ontwikkelt, gebeurt dat inclusief milieu? Wanneer een instelling een nieuwe vestigingsplaats kiest, gebeurt dat dan inclusief milieu? Wanneer u en ik plannen maken voor onze vakantie, denken wij dan inclusief milieu? Door van meet af aan, als een routine, inclusief denken te hanteren, kunnen wij niet alleen milieuwinst, maar ook efficiencywinst opstrijken. Dit sluit aan bij de opmerkingen van mevrouw Vos over de milieuparagraaf. Het betekent dat je later niet tot beleidsaanpassingen hoeft te komen. Je kunt je produktiemethoden en je persoonlijk gedrag beter nu aanpassen, dan daar straks toe gedwongen worden door de ernst van de situatie.

Op macroniveau verwacht ik veel van de krachtenbundeling tussen economische en milieubelangen. Dat onderwerp heeft zowel mevrouw Vos als de heer Crone aan de orde gesteld. In het debat naar aanleiding van het NMP 2 is toegezegd dat de regering inzicht zal trachten te krijgen in de kansen die het bereiken van duurzame ontwikkeling met zich

brengt voor de Nederlandse economie. Momenteel wordt in overleg, niet alleen met EZ, maar ook met Verkeer en Waterstaat en Landbouw een concreet onderzoek opgezet over hoe dit thema moet worden opgepakt. De elementen die de heer Crone heeft genoemd, zoals toekomstgerichte perspectieven en een economisch-ecologische structuurvisie zullen in dat onderzoek aan de orde komen. Wat dat betreft verwijs ik ook naar de desbetreffende motie van GroenLinks.

Natuurlijk zijn er spanningen tussen milieu-eisen en de eisen van de economie, maar er zijn ook veel elkaar overlappende belangen, zoals prikkels tot innovatie van produkten of technieken en de noodzaak van energie- en kostenbesparing. Daarnaast ontstaat werkgelegenheid in bedrijven die zich met milieuzorg en milieutechnieken bezighouden. Waar de overheid op zoek is naar soms eenvoudig werk kan veel worden gevonden in milieubeheers-activiteiten.

Wat betreft de krachtenbundeling kijk ik ook naar mijn eigen ministerie. Volkshuisvesting, ruimtelijke ordening en milieubeheer vormen een combinatie die veel te bieden heeft. Als ik de heer Duivesteijn goed heb begrepen, dan denkt hij daar ook zo over. Met bouwen, wonen en met het ordenen van de ruimte richten wij onze fysieke leefomgeving in. Bouwen is van groot economisch belang en het is een grote economische activiteit. Het milieubelang daarin is ook groot. De staatssecretaris zal daar meer over zeggen. Ik zal straks ingaan op de taak die ik in dit verband zie voor de ruimtelijke ordening.

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): De minister kondigt een onderzoek aan, samen met de ministeries van EZ, Verkeer en Waterstaat en Landbouw, gericht op – ik vul het op die manier in – de ontwikkeling van duurzaamheid in de verschillende sectoren.

Minister **De Boer**: Ja, ik sluit aan bij wat mevrouw Vos al eerder heeft gezegd, bij wat in de regeringsverklaring is gezegd en bij de nota van de vakbeweging en de milieu-organisaties, waarin een soortgelijk verzoek wordt gedaan. Ik zeg toe dat wij op korte termijn komen met een voorstel over hoe wij dit zouden kunnen aanpakken. Er wordt een heel complex gebied bestreken. Het is ook heel complex om dat puur in nationaal verband te doen. De elementen die met name de vakbeweging en de milieubeweging hebben aangegeven, hebben een directe relatie met internationale activiteiten. Ik kan nu nog niet zeggen hoe wij het gaan doen. Ik kan alleen zeggen dat wij momenteel bekijken hoe wij het zouden kunnen doen. Ik kom daar dus op terug.

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): Dat betekent dus dat er een sectorstudie komt. Wij kunnen een onderzoek naar de verschillende sectoren in de Nederlandse economie verwachten, in die zin dat wordt bekeken hoe kan worden omgebogen naar een duurzame ontwikkeling en hoe de ecologische vernieuwing binnen de verschillende sectoren van de economie eruit zou kunnen zien.

Minister **De Boer**: De eerste vraag is natuurlijk hoe je dat zou moeten doen. Wat u aan de orde stelt, is nogal complex. Wij moeten voorkomen dat wij in herhalingen vallen ten aanzien van NMP 2 en ten aanzien van datgene wat afgesproken is in convenanten. Het gaat toch om iets anders. Dat "anders" is dermate veelomvattend dat wij ons op dit ogenblik bezighouden met de vraag hoe wij dat aan zouden moeten aanpakken. Over dat laatste wil ik graag met de Kamer van gedachten wisselen. Daarna kunnen wij kijken hoe breed en groot dat onderzoek moet zijn. Wat dat betreft vraag ik u, mij nog even wat ruimte te laten voordat ik iets definitiefs toezeg.

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): U zegt dus dat de Kamer op korte termijn een voorstel kan verwachten waarin in ieder geval ingegaan wordt op de wijze waarop de zaak aangepakt gaat worden. Aan de hand van dat voorstel wilt u dan met de Kamer discussiëren.

Minister **De Boer**: Ja, daar zou ik graag een mondeling overleg over willen hebben.

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): Daar ben ik heel blij mee. Wat betekent overigens die korte termijn? Is dat voor de jaarwisseling?

Minister **De Boer**: Laten wij het houden op het begin van het nieuwe jaar.

De heer **Crone** (PvdA): Ook ik ben blij met deze aanpak. Ik zou daarbij nog graag het element van de maatschappelijke discussie willen inbrengen. Het voorstel zal, naar ik aanneem, voorbereid worden door een aantal departementen. Vooral zal het onzes inziens moeten gaan om een maatschappelijke discussie met bedrijfstakken, werkgevers, vakbeweging, researchinstellingen en dergelijke. Ik zou dan ook graag zien dat juist het maatschappelijke aspect, dat uiteindelijk vertaald wordt naar consumenten- en milieu-organisaties, meegenomen wordt in uw aanpak. Is dat voorzien?

Minister **De Boer**: Ik zal dat meenemen. Wij zullen kijken wat wij daarmee kunnen doen.

Ten aanzien van de samenwerking tussen de vier sectoren binnen mijn ministerie ben ik zeer trots op wat de Rijksgebouwendienst op dit ogenblik tot stand brengt. In het kader van een kwalitatief hoogwaardig bouwen komt deze dienst nu met voorstellen ten aanzien van een goede stedelijke invulling van een aantal activiteiten, voorstellen die deze ook daadwerkelijk activeert. Het gaat daarbij om mooie gebouwen, hoogwaardige architectuur en verbetering van de stedelijke structuur, daarbij gebruik makend van de juiste materialen en de minste energie. Dat is een voorbeeld van hoe je als Rijk met dit soort zaken om zou moeten gaan. Dat zou dus ook herhaald kunnen worden door andere partijen.

Hetgeen de laatste jaren is gebeurd, duidt op een voortgezette krachtenbundeling met zowel actoren buiten de overheid als met andere overheden. Wat dit laatste betreft: ik streef geen verkapte centralisatie na, maar het Rijk moet wel de vinger aan de pols blijven houden.

Alle activiteiten van de afgelopen jaren hebben ons ook veel geleerd over de uitvoeringsproblemen. Wij moeten ons voortdurend afvragen of de maatregelen die wij ontwerpen, aansluiten bij hetgeen waarmee de betrokken sectoren zelf bezig zijn, bij hun manier van werken en hun opnamecapaciteit. Dat was ook een van de thema's in de inbreng van de heer Te Veldhuis die daarbij enkele voorbeelden noemde. Ik onderschrijf dat. Ik zal het principe hanteren dat bij het uitvoeren van het beleid meer van buiten naar binnen wordt gewerkt. Ik wil weten hoe men tegen ons aankijkt en hoe wij kunnen

bereiken dat het milieubeleid ook past in de bedrijven en instellingen die het moeten uitvoeren.

Dat brengt mij op een onderwerp dat de heer Van Middelkoop heeft aangesneden. Ik onderschrijf zijn stelling dat milieutaken moeten worden uitgevoerd op het niveau dat daarvoor het meest geschikt is. In de regel betekent dit decentrale uitvoering. De mogelijkheden daarvoor vormen een voortdurend punt van gesprek in het reguliere overleg van het Rijk met de andere overheden. Om te voorkomen dat het beeld van de uitvoering van milieutaken onoverzichtelijk wordt, zal VROM zorgen voor heldere informatie en overzichten. Ik wil graag werkbare oplossingen vinden voor de problemen. Dus zullen rijksoverheid en VROM soms misschien bereid moeten zijn, hun aanpak aan te passen om tot een beter totaalresultaat te komen. Dat betekent natuurlijk niet dat de doelstellingen van het milieubeleid worden losgelaten, want dat is ook een van mijn principes.

Wat betreft de doelstellingen op lange termijn is de WRR-studie "Duurzame risico's" van belang, waaraan een aantal woordvoerders hebben gerefereerd. VROM zal het maatschappelijk debat over duurzame ontwikkeling oppakken en organiseren, daarbij gebruik makend van de resultaten van het congres in Oslo over duurzaam huishouden. De voorstellen van de milieubeweging en de vakbeweging worden daarbij uiteraard betrokken.

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): De minister zegt dat een maatschappelijk debat over duurzame ontwikkeling zal worden georganiseerd. Daar ben ik erg blij mee. Tot dusver zie ik op het lijstje van bezuinigingen ook het onderwerp "maatschappelijk debat duurzame ontwikkeling". Kan de minister aangeven wat daarvoor de consequentie is van de uitspraak die zij nu doet?

Minister **De Boer**: Misschien loop ik nu wat vooruit op de discussie over de bezuiniging, maar ik wil graag antwoord geven. Als wij ergens in schrappen, betekent dat niet dat daarmee de hele post weg is. Je kunt dingen op een andere manier doen of eenvoudiger. Je kunt meer op efficiency letten, je kunt een aantal zaken meer intern doen dan uitbesteden. Op die manier zullen wij daarmee omgaan.

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): De minister kondigt nu in feite een extra inspanning aan. Dat kan ik toch wat moeilijk rijmen met een bezuiniging op zo'n post.

Minister **De Boer**: Dan hangt ervan af hoe je geld besteedt of hoe je het gaat aanpakken. Je kunt een aantal dingen op een optimale wijze doen, maar in een tijd van versobering kun je het ook aanpakken op een manier die minder luxe is of met minder mooie dingen daaromheen.

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): Ietsje minder dure congressen en folders.

Minister **De Boer**: Bijvoorbeeld.

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): De minister zegt nu in ieder geval toe dat een debat over duurzame ontwikkeling zal worden gevoerd.

Minister **De Boer**: Ja, dat heb ik gezegd.

Voorzitter! Er zit een zeker risico aan om bij een gelegenheid als deze beleidsprioriteiten te noemen. Daar werd ook naar gevraagd. De niet genoemde sectoren kunnen immers de neiging hebben, achterover te gaan leunen en dat is niet de bedoeling. Die kans zal men ook niet krijgen. Ik noem in willekeurige volgorde enkele problemen en sectoren waarvoor ik mij bijzonder sterk zal inzetten omdat zij extra politieke aandacht verdienen. Het beleid blijft dus uitvoering van het NMP, maar daarbinnen zal extra aandacht gegeven dienen te worden aan: de emissies die door het personenverkeer en het vrachtverkeer plaatsvinden, de landbouwproblematiek en de emissies die daar plaatsvinden, het energiegebruik en de internationale activiteiten. Op het bredere terrein van mijn ministerie noem ik verder: de behoefte aan woningbouw, vooral in de grote steden, gekoppeld aan de problematiek van de bodemsanering, de noodzaak tot duurzaam bouwen en het vinden en inrichten van woningbouwlocaties die passen in een duurzame inrichting van de samenleving.

Ik ben mij er buitengewoon goed van bewust, dat het antwoord op de vraag of dit beleid tot een succes wordt, sterk bepaald zal worden door externe, door mij vaak niet te beïnvloeden factoren. Aan deze inspanningsverplichting kunt u mij echter houden.

Daarmee kom ik op het laatste principe in mijn aanpak en dat is: uitvoeren waar wij aan begonnen zijn.

De heer **Poppe** (SP): Ik mis wat in het rijtje.

Minister **De Boer**: Zo. Dat dacht ik wel.

De heer **Poppe** (SP): Ik doel nu op het rijtje waar de minister mee begon. Er is nog van alles wat te maken heeft met milieu, zoals het maken van produkten – dat kom je in de keuken van mevrouw Jansen tegen; daar had ik het gisteren al over – het verpakkingsmateriaal, het produkt zelf, de dingen die je bij bedrijven tegenkomt waar je spullen kunt kopen om het huis te verbouwen, geïmpregneerd hout en dat soort zaken. Het beleid richten op het fabriceren van produkten die in de gebruiksfase en in de afvalfase het minst schadelijk zijn: dat mis ik nog een beetje. Dat is volgens mij de heel grote berg waar wij steeds over spreken.

Minister **De Boer**: Ik ben het volstrekt met de heer Poppe eens. Ik heb niet voor niks gezegd dat wij gewoon doorgaan met datgene wat wij doen. Het ketenbeheer hoort daar heel duidelijk bij. Ik zal dat ook niet temporiseren. Op de vraag waar ik mij nu vooral heel sterk op ga richten, antwoord ik dat dit de aspecten zijn waarover ik zojuist sprak. Dat betekent niet dat het ketenbeheer, het produktbeleid en het afvalbeleid – dat heeft altijd heel hoog op ons lijstje gestaan – daarmee in de schaduw komen te staan van de andere activiteiten.

De heer **Poppe** (SP): Hoe hoog dat op het lijstje heeft gestaan, kan ik niet nameten. Let ik op het gevolg in de praktijk, dan blijkt dat dit niet zo hoog heeft gestaan. Daarom denk ik dat het hoger moet staan. Gisteren sprak ik al over het leggen van de rekening bij de consument in plaats van bij de producent. Dat hoort toch ook in dat rijtje thuis.

Minister **De Boer**: Ik kom daar straks nog even op terug.

Voorzitter! Uitvoeren waar wij aan begonnen zijn. Dat geldt dus ook voor het onderwerp dat de heer Poppe aan de orde stelde. Dat ik dit kan doen, dank ik aan mijn voorganger, de heer Alders, die met een geweldige inzet en een grote daadkracht een heleboel zaken aan de orde heeft gesteld waar ik nu verder in het uitvoeringsbeleid aan kan werken. De komende jaren hoeven wij dus geen nieuwe doelen te formuleren. Wij moeten niet beleid op beleid stapelen. Dat werkt vaak verwarrend en het verzwakt het draagvlak voor datgene wat absoluut moet gebeuren. Nogmaals, wij moeten uitvoeren wat in gang is gezet, en daarbij ook kansen benutten, als integratie van bestaand beleid mogelijk is, zoals bij het duurzaam bouwen en bij het ontwikkelen van de Vinex-locaties. Bovendien moeten wij het uitvoeringsinstrumentarium verbeteren door eenvoudige, maar meer samenhangende regelgeving. Hierbij hoort ook veel aandacht voor een strikte handhaving van beleid en dus samenwerking van alle instanties die daarbij betrokken zijn. Hier kom ik nog op terug.

Dan kom ik op een aantal aparte onderwerpen die intrinsiek bij dit verhaal horen, met als eerste de bezuinigingen. Bezuinigingen zijn natuurlijk buitengewoon pijnlijk. Ook bezuinigingen op onderzoek komen hard aan. Waarop moet je je mening en beleid baseren in een taakveld als milieu dat zo vol onzekerheden zit, als je niet over goed onderzoek beschikt? Bij het ministerie van VROM heeft het onderzoek jarenlang terecht een hoge prioriteit gehad.

De nu in het regeerakkoord opgelegde bezuinigingen komen dan ook hard aan, te meer omdat VROM op eigen initiatief ter voorbereiding van de begroting voor 1995 al 20 mln. uit het onderzoeksbudget had gehaald. Om de problemen voor het onderzoek door de taakstelling uit het regeerakkoord beheersbaar te houden heb ik 20 mln. daarvan weer doorgeschoven naar niet-onderzoeksterreinen binnen VROM. In bijna alle sectoren van de rijksoverheid moeten ingrijpende bezuinigingen plaatsvinden, dus ook bij VROM. Hoewel niet met vreugde acht ik de resterende taakstelling tot verlaging van het meerjarenbudget met 59 mln. in 1998 verantwoord, omdat de hoofdlijnen van het NMP daarmee overeind blijven.

Op 28 oktober heb ik informatie gezonden over de wijze waarop wij deze taakstelling denken in te vullen. Allereerst zal een gedeelte worden gerealiseerd door de efficiency te vergroten en de kosten te drukken. Dat betekent bijvoorbeeld dat er meer onderzoek in eigen beheer zal worden gedaan en dat vaker zal worden volstaan met het gebruik maken van onderzoeksresultaten van derden. Bij het invullen zijn vervolgens die onderzoeken ontzien, die te maken hebben met het beleid dat al in de uitvoeringsfase zit, of met nieuw beleid dat al is aangekondigd. Zoals ik mijn brief heb aangegeven, vind ik bezuinigingen aanvaardbaar, zij het met moeite, op verkenningen voor nieuw beleid op de lange termijn en op bijdragen aan onderzoek voor kennisontwikkeling waarvan de beleidsrelevantie op ons terrein niet op voorhand vaststaat. In deze categorie vallen ook de bijdragen aan ESA (European Space Agency) en de doelsubsidie, maar niet de projectsubsidies, aan TNO.

Voor het NMP 2 betekent dit dat acties die gepland zijn op de lange termijn, worden vertraagd of versoberd. Ik zal een indicatie geven van wat dat inhoudt. Wij zullen vaker genoegen nemen met beschikbare kennis in plaats van nieuw, gericht onderzoek te doen. Er zullen grovere steekproeven moeten worden genomen. De frequentie van onderzoeken zal minder hoog zijn. Er zal een groter beroep gedaan moeten worden op de desbetreffende sector om het noodzakelijke materiaal zo goed mogelijk bij elkaar te halen. Dat is, heel kort samengevat, de invulling die ik heb beschreven in de brief van 28 oktober.

Uiteraard ga ik de discussie met de Kamer hierover niet uit de weg. De voorstellen die door de heer Crone, mede namens de regeringsfracties, zijn gedaan om de bezuinigingen op onderzoek voor 1995 met 12 mln. te beperken, zijn weliswaar begrijpelijk, maar in de afweging die ik heb gemaakt, zijn zij niet eenvoudig inpasbaar. Ik heb immers al 20 mln. bezuinigd op beleidsposten om de onderzoekspoot te kunnen sparen. Desalniettemin gaan de onderzoeksbezuinigingen ook mij zeer aan het hart. Mocht de Kamer besluiten toch te willen bezuinigen op beleid ten gunste van de onderzoekspoot, dan zal ik mij niet tegen deze voorstellen verzetten, al valt het mij moeilijk, zeker vanwege de bezuiniging op de personeelspost.

Indien het amendement wordt aangenomen, komt er dus wat meer ruimte voor onderzoek. Ik vrees dat een aantal onderzoeken de dans toch niet kunnen ontspringen. Ik herhaal nog maar eens dat de hoofdlijnen van het NMP 2 overeind en onaangetast blijven. Ik geloof dat wij op deze manier tot de oplossing kunnen komen die recht doet aan zowel het regeerakkoord als de nadere wensen van de Kamer.

Een ander voorstel was om de doelsubsidie aan TNO uit te stellen in afwachting van het rapport van de commissie-Blankert. Deze commissie brengt begin volgend jaar advies uit aan de ministeries van OCW en EZ over de relatie tussen TNO en het bedrijfsleven. Op dit ogenblik handhaaf ik echter toch mijn voorstel ten aanzien van de bezuinigingen, te meer daar dit in 1996 effect heeft voor TNO. Ik ben echter wel bereid om de bezuinigingen op TNO in het licht van het rapport-Blankert opnieuw met de Kamer te bekijken. Nogmaals: de relatie met TNO wordt door ons niet verbroken, omdat dit instituut onderzoek voor ons ministerie zal blijven doen, met name op projectbasis. Ik streef ernaar – dat heb ik TNO ook toegezegd – om over de omvang van dat onderzoek meerjarenafspraken te maken.

Het zal duidelijk zijn dat ik ernstige problemen heb met de voorstellen van de heer Esselink in zijn amendement. Natuurlijk is het te waarderen dat hij probeert het onderzoek te ontzien, maar de dekkingsvoorstellen zijn voor mij onuitvoerbaar. In 1994 is weliswaar sprake van onderuitputting op post 516 doordat de regeling voor laagzwavelige dieselolie vertraagd in werking is getreden, maar voor 1995 is de belangstelling voor de regeling erg groot. Per saldo verwacht ik op dit artikel geen onderuitputting. Ook wat de sanering van het industrielawaai betreft, zijn inmiddels afspraken met het IPO gemaakt, waardoor in het verleden voorkomende fluctuaties in het uitgavenpatroon minder of niet zullen voorkomen. Tot slot: er zullen de komende jaren grote aanslagen komen op de personeelsbudgetten. Een extra aanslag van 4 mln. is dan ook nauwelijks te verwerken.

De heer **Esselink** (CDA): Ik zal in

tweede termijn reageren op de dekking van mijn amendement. Daar valt wel het een en ander van te zeggen. Ik loop echter niet daarvoor hier naartoe, maar om mevrouw De Boer op twee punten nog een vraag te stellen. De bezuinigingen op onderzoek omvatten niet alleen het onderzoek zelf: het gaat om heel veel activiteiten, juist in het traject van abstract geformuleerde doelstellingen over uitvoering door derden, veelal doelgroepen. Is de minister niet bang dat met het wegvallen van een zeer groot aantal van dat type projecten, waarover zij in haar brief schrijft, het uitvoeringsgerichte dat wij zo graag in het NMP-beleid opgenomen willen zien, wordt belemmerd en dat zij hierdoor vastloopt? Mijn tweede vraag op dit punt betreft het volgende. Als de kennisinfrastructuur in Nederland op het terrein van economie en ecologie – want op dat terrein bezuinigt de minister – zo wordt onthand en als men terugvalt op de kennis die men in eigen huis heeft, bestaat dan niet het gevaar van de bedrijfsblindheid, waarvan VROM in het verleden al eens hinder heeft ondervonden? Het is immers een heel bewust beleid geweest om heel veel buiten de deur aan te boren om die bedrijfsblindheid juist tegen te gaan.

De **voorzitter**: Wilt u kort zijn in uw interruptie, want dit lijkt mij meer een termijn. Wilt u nu uw vraag stellen?

De heer **Esselink** (CDA): Is de minister niet bang dat zij opnieuw in die val loopt?

Minister **De Boer**: Om gelijk bij dat laatste aan te sluiten: dat zal ik natuurlijk op alle manieren trachten te voorkomen. Hoewel wij meer in eigen huis willen doen en meer gebruik willen maken van eigen expertise, hebben wij niet gezegd dat wij helemaal geen gebruik meer zullen maken van de kennisinfrastructuur van anderen en bijvoorbeeld de kennisinfrastructuur van TNO. Ik heb zojuist al gezegd dat wij bereid zijn om met TNO tot meerjarenafspraken te komen. Dat betekent dat wij zullen profiteren van de bestaande externe kennis en het betekent ook dat wij van tijd tot tijd onderzoek zullen uitbesteden aan andere organisaties. Er moet natuurlijk niet gedaan worden alsof het totale onderzoeksbudget, dat volgens mij ongeveer 190 mln. bedraagt, nu wordt geschrapt. Er gaat een behoorlijk deel af en dat zal pijn doen. Het zal nog moeite genoeg kosten om toch een behoorlijk en verantwoord geheel aan onderzoek over te houden. Maar aan het eind van de rit, in 1998, houden wij altijd nog 110 mln. over voor het onderzoek.

Het antwoord op de eerste vraag is dat de uitvoering niet belemmerd zal worden. Dat vloeit voort uit de beantwoording van de tweede vraag.

De heer **Esselink** (CDA): Dat kunt u zo niet zeggen, want u schrijft in uw brief van 28 oktober dat u zichzelf gaat belemmeren in de uitvoering.

Minister **De Boer**: Het zal betekenen dat wij moeten gaan schuiven. Wij zullen allerlei ingrepen moeten doen. Wij moeten vaststellen wat belangrijk is en waar wat af kan. Ik heb ook geschreven dat ik een grove indicatie heb gegeven. Wij zullen per situatie moeten bekijken wat wij kunnen doen. De fundamentele keuze die wij hebben gemaakt betreft het onderzoek op de langere termijn. Op dit ogenblik willen wij dat stallen, om te kijken wat wij er later aan kunnen doen. Dat zal betekenen dat een aantal zaken minder goed uitgevoerd of wellicht niet uitgevoerd kunnen worden. Wat niet uitgevoerd wordt bevindt zich wat mij betreft dan in de marges of het zijn zaken waar wij nog een keer over moeten discussiëren.

De heer **Esselink** (CDA): Als ik de opsomming zie, lijkt het mij dat die dingen zich niet in de marge bevinden. Gelet op de discussie over het NMP van dit voorjaar snijdt u in het hart van concrete actiepunten. U zegt dat zelf ook, want u zegt dat het onontkoombaar is dat een aantal concrete NMP-actiepunten, de kern van de zaak, niet zullen worden uitgevoerd en worden afgevoerd.

Minister **De Boer**: Ik heb een aantal voorbeelden gegeven. Zij houden in dat niet een totale post meteen uitgekleed wordt. Zij gelden voor een aantal zaken die meerjarenacties vereisen en voor verkennend onderzoek ten bate van bepaalde posten of andere strategische onderbouwingen. Ik heb vanmorgen al drie keer gezegd, dat wij het NMP in hoofdlijnen zullen uitvoeren. Daar mag u mij aan houden.

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): Ik kan mij gewoon niet voorstellen dat u in rede kunt waarmaken dat u het NMP gaat uitvoeren. U snijdt in essentiële onderdelen daarvan, zoals de produktontwikkeling en het bereiken van moeilijk bereikbare doelgroepen. Hoe kunt u in rede volhouden dat u het NMP gaat uitvoeren?

U gaat ook snijden in het onderzoek op langere termijn. Ik vind dat bijzonder zorgwekkend en in tegenspraak met uw eigen reactie op het WRR-rapport. Het doet mij eraan denken dat wij, zoals ik vanmorgen in de krant heb gelezen, in Nederland nogal eens wat schadeposten naar de toekomst schuiven, onder andere een schadepost van 80 mld. op het milieu. Kortom, als u nu al de kennisontwikkeling door onderzoek op langere termijn op een laag pitje zet, hoe denkt u dan in rede nog aan de doelstellingen voor na 2000 te kunnen voldoen?

Minister **De Boer**: Al mijn inspanningen zijn gericht op het realiseren van het NMP 2 in hoofdlijnen. Dat betekent dat u mij daarover elk jaar bij de begrotingsbehandeling, of op het ogenblik dat u dat wenselijk acht, mag aanspreken. Ik kan op dit moment niet precies aangeven welke verschuivingen in het totaal plaatsvinden, maar u mag mij houden aan het NMP 2.

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): Ik heb niet zoveel behoefte om jaarlijks met u te bespreken dat het zo jammer is dat wij het al weer niet halen. Juist bij de start van uw ministersperiode, van het huidige kabinet, lijkt het mij dat u de ambitie moet tonen om het NMP op hoofdlijnen uit te voeren. Zie ik de bezuinigingen, dan denk ik met de heer Esselink dat niet volgehouden kan worden dat met dat pakket het NMP kan worden uitgevoerd. Ik herinner ook nog eens aan de bezuinigingen op de energiepoot bij EZ.

Minister **De Boer**: Ik heb u al een aantal keren gezegd dat ik wel de ambitie heb om het NMP uit te voeren. Ik kan thans niet aangeven op welke wijze ik dat zal doen. Ik denk dat ik door verschuivingen, door versoberingen en door het wegsnijden van vet een heel eind kan komen. Ik zal meer gebruik maken van hetgeen elders in de samenleving aanwezig is. Ik heb de ambitie om het NMP uit te voeren.

De heer **Poppe** (SP): Voorzitter! De minister weet dat ik niet zo'n voorstander ben van zomaar bezuinigen, terwijl dit wel uit het regeerakkoord voortvloeit. Zonder onderzoek heb je geen recht van spreken, dat geldt natuurlijk ook voor de overheid. Als de overheid geen kennis van zaken heeft, kan zij ook geen voorstellen doen of het bedrijfsleven controleren op de naleving van opgelegde regels. Ik vraag mij dan ook af, hoe wij op de begroting kunnen ingaan als de minister niet precies kan aangeven, waarop bezuinigd zal worden.

Verder heb ik gisteren een voorstel gedaan om gerichte heffingen te hanteren om onderzoek te kunnen doen naar produktiemethoden waarmee emissies zoveel mogelijk voorkomen kunnen worden, als het bedrijfsleven zulk onderzoek zelf niet verricht. Dit kan misschien gecombineerd worden met de bezuinigingen die de minister zijn opgelegd.

Minister **De Boer**: Op mijn beleidsterrein vinden honderden onderzoeken plaats. U verwacht toch niet van mij dat ik een lijst presenteer waarop precies aangegeven is, wat er met elk onderzoek zal worden gedaan? Het is mijn verantwoordingsplicht aan de Kamer om aan te geven wat ik met het NMP 2 ga doen en wat ik zal doen met het milieubeleid. Ik zie het ook als mijn plicht om in te gaan op gerichte vragen, zoals die van u over produktenbeleid. Maar het is niet mogelijk en het zou, denk ik, ook niet wenselijk zijn om de Kamer te voorzien van een totaaloverzicht van alle onderzoekingen, van alle activiteiten binnen het departement.

Even voor de goede orde, het is niet zo dat het hele onderzoeksbudget verdwijnt. In 1998, aan het eind van de periode waarover de taakstelling zich uitstrekt, hebben wij nog altijd 110 mln. over. Wel, daar kan menig departement met enige afgunst naar kijken. Ik haast mij overigens erbij te zeggen dat wij dit bedrag nodig hebben, voordat iemand in de verleiding komt om er eens naar te kijken.

Mevrouw **Augusteijn-Esser** (D66): Voorzitter! Verschillende leden, ook ik, hebben gevraagd of het mogelijk zal zijn om de bezuinigingen in een later stadium toch nog over de volle breedte te bespreken om tot een verantwoorde invulling daarvan te komen. Daarnaast is de minister al ingegaan op de motie waarin het om 12 mln. gaat. Is zij nog steeds bereid tot dat overleg om te voorkomen dat er gesneden zal worden in meer dan alleen vet?

Minister **De Boer**: Daar ben ik uiteraard toe bereid. Sterker nog, ik ben verplicht om er met de Kamer over van gedachten te wisselen als ik onderdelen van het NMP 2 niet zou kunnen uitvoeren omdat ik er geen geld voor heb. Ik zeg dat overleg dus zonder meer toe. Op dit ogenblik ga ik er nog steeds van uit dat ik het NMP in hoofdlijnen kan uitvoeren, met verschuiven, versoberen, zoals het houden van minder dure congressen, etcetera. Maar de Kamer kan ervan overtuigd zijn dat ik over fundamentele veranderingen bij de uitvoering van het NMP met haar van gedachten zal wisselen.

De heer **Stellingwerf** (RPF): Voorzitter! De minister heeft ook nog aangegeven dat het goed is om meer duidelijkheid te verschaffen omtrent het beleid op de lange termijn. Daarbij gaat het dus eigenlijk om de betrouwbaarheid van de overheid. Hoe ziet de minister dit nu zelf? Er bestonden immers ook meerjarenafspraken op energiegebied, maar die moeten nu worden opengebroken. Ik vraag mij dus af, welke garantie zulke meerjarenafspraken bieden.

Minister **De Boer**: Tot nu toe heb ik geen meerjarenafspraken met TNO gemaakt. Het NMP indachtig kan ik nu wel aan bijvoorbeeld TNO toezeggen dat er een aantal onderzoekingen verricht moet worden. Op basis van het uit te voeren programma kunnen er natuurlijk met TNO afspraken gemaakt worden over de planning van die onderzoekingen. Ik heb de indruk dat men denkt dat het Rijk alle banden met TNO verbreekt, maar dat is absoluut niet aan de orde. Wij snijden wel in de doelsubsidie.

De heer **Stellingwerf** (RPF): Maar het is uw inzet dat die meerjarenafspraken overeind moeten blijven?

Minister **De Boer**: De afspraken over de projectsubsidies wel.

Voorzitter! De handhaving is natuurlijk ook een buitengewoon belangrijk onderwerp. De regering heeft een hoge prioriteit gegeven aan de handhaving op milieugebied. Als ergens samenwerking het credo is, dan is het wel op dit gebied. Essentieel is dan ook dat andere overheden zo spoedig mogelijk het uitvoeringsniveau bereiken dat noodzakelijk is voor een goede vergunningverlening en een effectief toezicht. Uit de rapportages van de inspectie milieuhygiëne, die de Kamer ook heeft gehad, blijkt dat er een gestage vooruitgang is. De provincies liggen redelijk op schema. Het beeld bij de gemeenten is divers. Intergemeentelijke samenwerking is hierbij cruciaal om het adequate niveau te bereiken. Men weet dat dit een kwetsbaar punt is.

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): Kortom, u vindt de bezuinigingen op de inspectie milieuhygiëne verantwoord, ondanks het feit dat de uitvoering met name bij de gemeenten kwetsbaar is?

Minister **De Boer**: Ook hierbij zal de bezuiniging gezocht moeten worden in het terugdringen van een aantal kosten die niet absoluut noodzakelijk zijn voor het waarborgen van de handhaving, en in efficiency-maatregelen. Kortom, overal waar wij denken dat het op een andere manier kan, vinden wij het verantwoord om de bezuiniging op deze wijze in te zetten. Voor alle duidelijkheid, zonder pijn zijn bezuinigingen niet mogelijk. Overal zal een beetje pijn geleden moeten worden, dus ook bij de handhaving. Wij denken echter dat kan wat wij nu ingezet hebben.

De heer **Van den Berg** (SGP): Ik wil nog een vraag stellen over de handhaving. De minister sprak over het niveau van de intergemeentelijke samenwerking. Ik heb daarover in mijn bijdrage een vraag gesteld. Hoe kijkt de minister wat dit betreft aan tegen de gevolgen van de visie van het kabinet op de bestuurlijke organisatie? In die visie wordt juist niet ingezet op een verzwaring van het WGR-niveau als alomvattend integratiekader van tal van activiteiten. In de visie van het kabinet gaat het meer in de richting van de provincie of de gemeenten, met een duidelijke keuze daarin. Mijn concrete vraag is dan ook of de minister het met mij eens is, dat in het licht van deze bestuurlijke ontwikkeling de WGR-schaal toch een wat te kleine schaal voor een

goede integratie van de handhavingsactiviteiten is.

Minister **De Boer**: Die mening ben ik al een hele tijd toegedaan. Wat dat betreft ben ik niet helemaal ongelukkig met de uitspraken die gedaan zijn. Wel vind ik dat, waar het samenwerkingsniveau goed functioneert, wij geen veranderingen teweeg moeten brengen. Wij moeten vasthouden wat goed functioneert. Er zijn echter regio's waar de zaak minder goed functioneert. Je moet bekijken of je daar moet aandringen op een versterking van de intergemeentelijke structuur dan wel of het mogelijk is om de taak op provinciaal niveau onder te brengen of bij een centrumgemeente. Op die vraag kan ik nu in zijn algemeenheid geen antwoord geven. Ik deel in dezen echter wel de bezorgdheid van de heer Van den Berg.

Voorzitter! Door verschillende leden zijn vragen gesteld over de heffingen in het kader van het milieubeleid. Het is bekend dat ik dit een buitengewoon belangrijk onderwerp vind. Ik vind het ook een heel belangrijk instrument. Ik zeg toe dat ik over alle onderwerpen die te maken hebben met de "vergroening" van het belastingstelsel – dat vind ik wel een mooie term – overleg zal voeren met de bewindslieden van Financiën en dat wij aan het begin van het komende jaar met een nader voorstel bij de Kamer komen over de mogelijkheden en de haalbaarheden. Dan hebben wij het over de mogelijkheden van de milieuheffing, het terugsluizen ervan, de complete ecologisering van het belastingstelsel, etc. Ik zou er ook het reiskostenforfait bij willen betrekken. Wij komen hier dus op terug.

De heer **Esselink** (CDA): Is dit het resultaat van de befaamde commissie die op grond van het NMP is ingesteld? Is dit nu het regeringsstandpunt?

Minister **De Boer**: Ik heb mij er deze week diverse keren over verbaasd dat er sprake was van een commissie. Die commissie is kennelijk niet ingesteld. Het is ook mogelijk dat de commissie onderweg is blijven steken in haar activiteiten. Ik kan in ieder geval zeggen dat de activiteiten die het kabinet ontplooit, worden ontplooid door de staatssecretaris van Financiën en ondergetekende. Met de inbreng van een groot aantal deskundigen en uiteraard ook met de inbreng van andere departementen zullen wij aan het begin van het volgende jaar met een voorstel komen.

De heer **Esselink** (CDA): De commissie is ingesteld op grond van het NMP. Dat staat in een brief die door uw voorganger op, pakweg, 14 maart aan de Kamer is gestuurd. Het verwondert mij dat de commissie nu net als het onderzoek tussen de lakens verdwenen is.

Minister **De Boer**: Ik zal daar in tweede termijn gedetailleerd op terugkomen.

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): Ik stel nog een aanvullende vraag. Ik heb heel gericht gevraagd of de minister vasthoudt aan het idee van een regulerende energieheffing in Europa. Volgens eerdere uitlatingen in de krant zou de minister ook het idee van verhoging van de accijnzen positief waarderen. Houdt de minister vast aan de regulerende energieheffing?

Minister **De Boer**: Daar wilde ik u zo meteen een antwoord op geven, maar het kan nu meegenomen worden. De kleinverbruikersheffing gaan wij per 1 januari 1996 invoeren. Wij hopen nog steeds dat wij in Europa tot overeenstemming kunnen komen. Wij hebben er, naar ik meen, op 8 december nog een keer een vergadering over met de Raad van milieuministers in Europa. Als wij er niet uitkomen – de kans daarop is niet uitgesloten – dan zullen wij kijken of wij met een aantal andere landen tot zo'n overeenstemming kunnen komen. Mocht dat ook niet lukken – maar die kans is wel wat groter – dan zullen wij in ieder geval in nationaal verband overgaan tot het instellen van die energieheffing.

Dan kom ik tot het onderwerp afval, speciaal voor de heer Poppe.

De heer **Poppe** (SP): Ik heb gisteren wat opmerkingen gemaakt over de belastingheffing, over de ecologisering van het belastingstelsel en dergelijke. Ik heb daarbij vastgesteld dat wordt begonnen aan de achterkant in plaats van aan de voorkant; u zult zich dit herinneren. U geeft daar nu geen antwoord op, op de kritiek die ik heb geleverd op de heffingen richting de burger in plaats van richting de producent. Het kan zijn dat het wordt meegenomen – dat hoor ik dan graag – als wij vroeg in het voorjaar uw rapportage krijgen over hoe u het denkt te gaan aanpakken, maar anders moet u nu antwoord geven.

Minister **De Boer**: Ik zal het meenemen, maar tegelijkertijd kan ik u nu al zeggen dat ik uw voorstelling van zaken wat te eenvoudig vind. Het is absoluut niet zo dat de heffingen alleen maar aan het eind van de keten worden neergelegd en niet aan het begin van de keten. De inspanningen, ook de financiële inspanningen, die producenten zich op dit ogenblik getroosten, zijn niet gering. Wij doen hun onrecht, als wij doen alsof alles aan het eind van de keten terechtkomt. Dat is niet waar.

De heer **Poppe** (SP): Een bedrag van 6 mld. bij de huishoudens is toch niet niks.

Minister **De Boer**: Nee, maar als u ziet wat er gedaan wordt door de producenten – terecht overigens; ik heb daar geen medelijden mee – dan kunt u vaststellen dat ook bij de producenten heel wat wordt gedaan. Het is onterecht om te doen alsof alles bij de burgers terechtkomt.

De heer **Poppe** (SP): Maar de producenten dóen ook zoveel, en nog zoveel verkeerd!

Minister **De Boer**: Mijnheer de voorzitter! Een aantal kamerleden heeft ook over het afvalbeleid gesproken. In dat beleid staat nog steeds voorop dat wij moeten voorkomen, dat meer afval ontstaat. U hebt gisteren alle bakken gezien in de hal: 25 bakken afval per dag, alleen in dit gebouw. Moet je nagaan wat dit betekent, als het gaat om de gezamenlijke departementen.

Hergebruik, verbranden met energieterugwinning, verbranden en dan storten, dat zijn de reeksen waar wij over praten, als wij het hebben over afvalverwerking.

De heer Poppe daagde mij op zijn inmiddels bekende manier uit over dit onderwerp. Hij zei dat burgers geen afval produceren, want bijvoorbeeld het verpakkingenconvenant zou niet werken. Dat nu is niet de waarheid, mijnheer Poppe. Ik kan u zeggen dat het jaarverslag van de commissie Verpakkingen anders uitwijst. De tussendoelstelling voor het hergebruik in 1995, die op 40%

was gesteld in het NMP 2, werd in 1993 reeds gehaald en wordt nu zelfs ruim overschreden, want wij zullen 47% halen in dit jaar. Het betekent dat wij in het jaar 2000 een percentage van 60 zeker zullen halen. Het is dus niet alles kommer en kwel.

De heer **Poppe** (SP): Ik heb vastgesteld dat de hoeveelheid verpakkingsmateriaal in 1993 gelijk was aan die in 1991: dat schiet niet op.

Minister **De Boer**: Wat betreft de hoeveelheid heeft u gelijk. Aan de andere kant moet je je ook realiseren dat de consumenten steeds meer aanschaffen. Het betekent dat als de economie stijgt, er ook weer meer verpakkingsmateriaal komt. Dat zouden wij willen terugdringen en daar zijn wij mee bezig. Het is bijna gestabiliseerd, maar wat een groot winstpunt is, is dat wij de hergebruikspercentages halen. Dat vind ik buitengewoon belangrijk, als je het hebt over de afval-problematiek.

De heer **Poppe** (SP): Dat is nu mijn grote bezwaar, namelijk als u zegt: de consument consumeert meer en daardoor is er meer afval. Dat afval wordt niet door de consument geproduceerd, maar in een vroeger stadium. Dáár moet ingegrepen worden, zodat bij consumptie het afval niet ontstaat. Je kunt er mevrouw Jansen toch niet de schuld van geven, als het op de schappen ligt in het grootwinkelbedrijf?

Minister **De Boer**: Mijnheer Poppe, ik weet niet hoe vaak u in een grootwinkelbedrijf komt, hoe vaak u boodschappen doet, maar als u op dit ogenblik waspoeder koopt, of zelfs als u een veelheid van artikelen koopt, dan ziet u dat heel veel artikelen in kleine verpakkingen of in navulverpakkingen worden verkocht. Als u dan aan mij vraagt of daarmee het verhaal compleet is, dan is mijn antwoord: absoluut niet, want er kan nog veel meer gebeuren. Het is ook in het belang van het grootwinkelbedrijf om op die manier door te gaan, want het scheelt ze schapruimte en daarmee ook geld. Wij zijn absoluut nog niet klaar met de discussie over het verpakkingenconvenant. Er moet nog heel veel gebeuren. U moet echter niet doen alsof er niets gebeurt, mijnheer Poppe. Er gebeurt echt wel wat.

De heer **Poppe** (SP): Ik heb alleen bezwaar tegen het leggen van de schuld bij de consument.

Minister **De Boer**: De heer Van Middelkoop heeft gevraagd naar de overcapaciteit bij de verbrandings-installaties. Daarvan is geen sprake. Mijn voorganger heeft u aangegeven hoe het zit met de totale capaciteit. Op dit moment zit dat goed en hebben wij geen behoefte aan nieuwe capaciteit. Wij zijn wat dat betreft tevreden.

Mevrouw **Augusteijn-Esser** (D66): Ik heb gewezen op het gevaar van overcapaciteit. Deze opmerking van de minister heeft natuurlijk directe gevolgen voor de plannen die er nog liggen. Hoe ziet de minister dat?

Minister **De Boer**: Als ik spreek over de capaciteit, heb ik daarbij meegenomen wat op dit ogenblik in ontwikkeling is. De bestaande capaciteit plus hetgeen op dit moment ontwikkeld wordt, is op basis van de huidige ontwikkeling van afvalstromen voldoende voor de komende jaren.

Mevrouw **Augusteijn-Esser** (D66): Dan neemt u dus de in Maasbracht geplande installatie mee?

Minister **De Boer**: Nee, die is nog niet in uitvoering. Ik spreek niet over hetgeen nog niet wordt uitgevoerd. In de capaciteitsberekening heb ik wel de installaties meegenomen die nu worden uitgevoerd. Over wat in Limburg zou moeten komen, zal nog nader overleg plaatsvinden. Dat heb ik dan ook nu niet meegenomen.

Mevrouw **Augusteijn-Esser** (D66): Dat kan dus betekenen dat die installatie in Limburg gewoon geschrapt wordt? In het voorjaar zal daarover besluitvorming plaatsvinden.

Minister **De Boer**: Wellicht is dat het geval. Ik overleg daarover met de provincie Limburg.

De heer **Van Middelkoop** (GPV): Als de minister over dit punt – noodzakelijkerwijs zou ik bijna zeggen – verder denkt, wil zij daarbij dan ook de steeds vaker opduikende berichten meenemen dat de capaciteit wellicht voldoende is, doch zo groot dat de tweede fase van de ladder van Lansink – recycling en hergebruik – wat in de verdrukking komt omdat er nu eenmaal zo'n grote capaciteit is?

Minister **De Boer**: Dat kan natuurlijk nooit de bedoeling zijn. Het lijkt mij zinvol hierover op een ander moment in een MO met u van gedachten te wisselen. Ik kan u dan voorzien van de getallen, de plannen en de uitkomsten van het overleg dat ik heb met bijvoorbeeld het IPO.

Voorzitter! Mevrouw Vos heeft gesproken over de tariefdifferentiatie van het vuil ophalen zoals die in ieder geval in één gemeente wordt toegepast. Ik vind dit een zaak die niet onmiddellijk door ons ter hand genomen dient te worden. Het is een zaak voor de lokale overheden en voor de VNG om dit verder te stimuleren. Ik vind het prima dat het gebeurt. Laat de gemeenten echter zelf de verantwoordelijkheid nemen voor die tariefdifferentiatie.

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): Natuurlijk ben ik dat met de minister eens. Het ministerie van VROM speelt echter wel vaker een initiërende en stimulerende rol. Dat is dan ook hetgeen ik haar vraag: wilt u een wat meer actieve en meer stimulerende rol in dezen spelen en de gemeenten wat opporren. U zou in het overleg met de VNG kunnen zeggen: dat is een goed systeem in Oostzaan; ga dat ook eens doen.

Minister **De Boer**: "Management by speech" is dat deze week genoemd. Waar dat aan de orde is, zal ik dat doen.

Voorzitter! Ik kom nu aan het onderdeel energie, klimaat en lucht. Het energiegebruik in Nederland blijft groeien. Dat heeft te maken met de aantrekkende economie. Dat is een verheugend gegeven. De stijging van het energiegebruik is echter de andere kant van de medaille. Dat toenemend energiegebruik legt een grote druk op onze CO_2-doelstellingen. Wij moeten daarom het beleid meer en meer gaan verleggen van subsidies naar heffingen en aangescherpte regelgeving. Een zuiniger gebruik van energie moet worden bevorderd door een doelgericht prijsbeleid en met name binnen de industrie is gebleken dat het maken van afspraken een effectief instrument kan zijn. Bij het midden- en kleinbedrijf is helaas de belangstelling voor de energiebesparing nog wat mager. Ook bij de huishoudens

wordt nog onvoldoende voortgang geboekt. De staatssecretaris zal dit punt ook in zijn antwoord aan de orde stellen. Dat betekent met name dat bij de nieuwbouw de nodige resultaten geboekt moeten gaan worden. Ik blijf van mening dat de inspanningen gericht moeten zijn op de reductie van 3%. In dezen ben ik ook minder pessimistisch dan mevrouw Vos, want ik denk nog steeds dat de 3% haalbaar moet zijn. In het komend jaar zullen wij een uitspraak doen over de reductiedoelstelling van 5%. Nu blijf ik echter bij de doelstelling van 3%.

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): Uw collega van EZ heeft onlangs aangegeven dat, gelet op alle bezuinigingen in de sector van de energie, wij uit zullen komen op min 2%. Hoe denkt u dat verschil te kunnen repareren?

Minister **De Boer**: Misschien is er sprake van verschil aan inzet, enthousiasme en het kijken naar de toekomst. Ik ga ervan uit dat wij, weliswaar met grote inspanning, die 3% moeten kunnen halen. Ik denk daarbij met name aan de activiteiten die gedaan worden in het kader van duurzaam bouwen. Ik denk ook aan het aanscherpen van een aantal convenanten. Verder denk ik aan de discussie die met vertegenwoordigers van de raffinaderijen moet worden gevoerd. Bij die sector doet zich namelijk ook nog een probleempje voor. Kortom, er is nog wel het nodige te doen en ik zeg ook niet dat het realiseren van de doelstelling heel gemakkelijk is, maar ik zeg wel dat mijn inspanningen erop gericht blijven die 3% te halen. Als ik nu zeg: dat halen we toch niet, het zal wel 2% worden, dan kan ik u op een briefje geven dat het ook 2% wordt.

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): Ik ben ook heel blij dat ik u hoor zeggen dat u vasthoudt aan die 3%, alleen, uw collega zal wel op een rationele manier tot zijn conclusie zijn gekomen. Hij zal wel gedacht hebben: als ik fors schrap in onder andere de gelden voor de energietechnologie, zullen wij de doelstelling niet halen. Ik vind dat een zeer logische redenering. Als u nu dus zegt vast te willen houden aan de doelstelling van 3%, zal er toch iets extra's gedaan moeten worden.

Minister **De Boer**: Ja, dat heb ik ook gezegd.

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): En kunt u aangegeven wat die extra's zijn?

Minister **De Boer**: Ik zal met de convenantpartners gaan praten om na te gaan in hoeverre er mogelijkheden zijn om een aantal doelstellingen scherper te stellen en om een aantal zaken in de tijd naar voren te halen. Zoëven heb ik al gezegd dat het duurzaam bouwen aan de orde moet komen. We zullen verder een aantal technische maatregelen moeten treffen, bijvoorbeeld voor het wegvervoer. Kortom, met een aantal zaken kunnen we iets doen. Ik zeg nu ook niet dat wij de doelstelling zullen halen of dat het realiseren daarvan gemakkelijk zal zijn. Wat ik echter wel zeg is, dat ik vooralsnog niet van plan ben om mijn hoofd in de schoot te leggen en te zeggen: we halen de doelstelling toch niet, het wordt 2%. Nogmaals, als je dat doet, wordt het ook 2%.

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): Voorzitter! Ik wil een laatste poging doen...

Minister **De Boer**: U wilt liever dat het 2% wordt?

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): Nee, absoluut niet; ik wil juist dat duidelijk wordt dat we de doelstelling kunnen halen. Aan de ene kant zegt u van de convenantpartners een grotere inspanning te willen, maar aan de andere kant presenteert u bezuinigingen. Er zijn bijvoorbeeld bezuinigingen aangekondigd in de financiering van proef- en demonstratieprojecten in het veld, terwijl die voor het bedrijfsleven juist een stimulans zouden moeten zijn om zich in te blijven zetten voor verdergaande energiebesparing en om iets te doen op het terrein van het milieu. Het een kan ik niet met het ander rijmen.

Minister **De Boer**: In het debat dat u met mijn collega heeft gehad, zult u ook hebben gehoord, dat de bezuinigingen die voor de verschillende activiteiten gelden en die betrekking hebben op zijn programma, toch redelijk minimaal waren. Zij hadden niet betrekking op de onderwerpen waarmee je voor het CO_2-beleid de grote klappers zou moeten maken. Ik verwacht veel van de kleinverbruikersheffing. Ik verwacht ook dat als de kleinverbruikersheffing niet van toepassing verklaard wordt op alternatieve energie, wij daarmee wat kunnen bereiken. Ik verwacht ook wat van het milieu-actieplan van de energiedistributiebedrijven. Verder verwacht ik wat van het overleg met de convenantpartijen en ik verwacht wat van het duurzaam bouwen. Als ik dan alles bij elkaar optel, kan ik de hoop uitspreken dat ik die 3% ga halen. Wij mogen elkaar in dezen ook wel aan een aantal afspraken houden. Wij hebben nu eenmaal gezegd wat voor de komende periode de doelstelling is en aan die doelstelling wil ik nu nog niets afdoen. Ik vind het niet zo'n gelukkige manier van handelen als je van tevoren al zegt: het zal toch wel niets worden. Als je dat doet, wordt het ook niets.

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): Nogmaals, dat wil ik absoluut niet, alleen, als je de doelstelling wilt halen, moeten daarvoor de middelen en de mogelijkheden aanwezig zijn.

Het is mij overigens ook opgevallen dat u bezuinigt op de post voor natuur- en milieu-educatie. Ik vind echter, dat zoiets essentieel is voor het scheppen van een draagvlak en voor het halen van de doelstellingen. Hierover krijg ik nog graag iets van u te horen. Voor het komend jaar is bijvoorbeeld al een bezuiniging van 2 mln. op de post voor natuur- en milieu-educatie genoteerd. Voor die sector betekent dat een enorme aanslag op de mogelijkheden die er zijn.

Minister **De Boer**: De 2 mln. die voor deze sector is genoteerd, is een dip in het totale programma, want wij hebben in het meerjarenprogramma voor het volgende jaar weer hogere bedragen staan. Ik begrijp echter wat de problemen van de sector zijn. U weet dat de sector gefinancierd wordt met geld van een aantal departementen. Met mijn collega's zal ik bespreken in hoeverre wij voor de milieu-educatiesector de pijn zouden kunnen verzachten.

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): De minister spreekt van een dip. Later zal het weer beter gaan. Als ik de cijfers goed bekijk, gaat het juist steeds slechter. De minister gaat namelijk steeds verder met haar bezuinigingen. Er wordt bezuinigd op het kaderplan. Er zal worden

bezuinigd op projectsubsidies. Dat is het beeld dat ik uit de begroting van VROM krijg.

Minister **De Boer**: Ik heb mij hierover gisteravond laten informeren. Wat de milieu-educatie betreft is op dit ogenblik sprake van een dip in het uitgavenpatroon of, liever gezegd, in het patroon van de begrotingen. Die situatie is voor de sector ongelukkig; ik erken dat volledig. Het lijkt mij goed dat ik met mijn collega's in overleg treed in hoeverre wij tot een zekere egalisatie en een verzachting van de pijn kunnen komen.

De heer **Te Veldhuis** (VVD): Ik heb de minister tot nog toe ervaren als iemand die de zaken vrij nuchter benadert. Al bij de vaststelling van het NMP 2 op 14 maart jl. was duidelijk dat de CO_2-doelstelling niet gehaald zou worden, tenzij nieuwe, aangescherpte maatregelen zouden worden getroffen. Dat is sinds dat moment niet gebeurd. Ook niet in het regeerakkoord. Ik vind het goed dat de minister de doelstelling nog niet prijs wil geven, maar als zij heel eerlijk is – dat moeten wij in de politiek ook zijn – vraag ik mij sterk af of zij de doelstelling zonder aanscherping van maatregelen als een realistische optie ziet. Nogmaals, ik prijs het nastreven ervan, maar wij moeten eerlijke politiek verkopen. Acht de minister de doelstelling van 3% haalbaar of zal zij over een paar jaar moeten erkennen dat het er niet in zit?

Minister **De Boer**: Deze discussie verbaast mij wat. Ik ben aangetreden terwijl een aantal zaken op mij lagen te wachten. Ik heb ervoor getekend dat ik daarvoor mijn best zou doen, dat ik zou trachten ze uit te voeren. Een van die zaken was de doelstelling op het punt van de CO_2-uitstoot. Het gaat om 3%, 5% en zelfs 20% in 2010. Steeds weer heb ik gezegd dat ik mij hard wil maken voor de wens van de Kamer op dit punt. Stel dat de Kamer hier nu in den brede zou zeggen: laten wij elkaar geen verhaaltjes vertellen, dit is niet haalbaar, laten wij er 2% van maken. Dat zou ik niet wenselijk, maar wel duidelijk vinden. Op dit ogenblik staat de doelstelling in het NMP 2. Ik vind het veel te vroeg om te gaan morrelen aan de doelstellingen. De 3% blijf ik nastreven. Dat betekent dat de discussie volgend jaar over de 5% lastiger wordt. Een reductie van 20%, ook over het jaar 2000 heen, vind ik een volstrekte illusie. Dat haal je ook dan niet. Voor de 3% zal ik mij in ieder geval inzetten.

De heer **Esselink** (CDA): Ik herinner mij die NMP-discussie heel goed. Met elkaar hadden wij twijfels over de haalbaarheid. Wij zijn pal voor de verkiezingen uit elkaar gegaan met tegen elkaar uit te spreken, met uitzondering van de VVD, dat wij bij de vorming van een nieuw kabinet een poging zouden doen om extra instrumentarium aan te dragen om de NMP-2-doelstelling wel binnen bereik te brengen. Daar gaat het nu om. Bij het regeerakkoord zijn juist instrumenten afgebroken. Dat schrijft de minister van Economische Zaken ook. Hij trekt daar ook de conclusie uit dat de doelstelling niet meer haalbaar is. Dat staat gewoon in zijn brief.

Minister **De Boer**: Wilt u de minister van VROM de mogelijkheid en het voordeel van de twijfel geven om die 3%-reductie te halen? Meer vraag ik niet. Het is in het belang van het milieu en in het belang van het halen van doelstellingen die de Kamer zelf vaststelt.

De heer **Esselink** (CDA): Ik zou het echt heel graag willen, maar de minister vergroot op dit moment de twijfel in plaats van het voordeel van de twijfel naar zich toe te halen.

De heer **Stellingwerf** (RPF): Ik wil de minister dat voordeel van de twijfel geven. Ik ben er blij mee dat zij aan de doelstelling wil vasthouden. Wij zullen haar daaraan houden. Ik vraag mij wel af of wij onszelf niet te zeer limiteren in onze instrumenten. In de discussie over de warmte-krachtkoppeling liggen enorme mogelijkheden. Daar wordt de zaak echter gelimiteerd, terwijl er enorme winst te behalen is. Hoe kijkt de minister daar tegenaan?

Minister **De Boer**: Wat de warmte-krachtkoppeling betreft, heb ik nog een discussie te voeren met mijn collega van Economische Zaken.

De heer **Crone** (PvdA): Voorzitter! Ik wil een vraag aan de minister stellen. Verder wil ik de heer Esselink er via een omweg aan herinneren dat het vorige kabinet met name onder invloed van zijn partijgenoot de heer Andriessen voortdurend heeft geweigerd om ten eerste de doelstellingen con amore te omarmen en ten tweede, nog erger, de maatregelen daarvoor voor te bereiden. Dit kabinet gaat nu de energieheffingen invoeren die hij altijd luide heeft bestreden; hij was daar heel eerlijk in. Verder wil ik de heer Esselink erop wijzen dat hij opnieuw de fout maakt dat hij zegt: de heer Wijers zegt dat wij die doelstelling niet halen. Neen, de heer Wijers zegt: als mijn programma doorgaat, halen wij de doelstelling niet; maar daarom tref ik compensatiemaatregelen, gaan wij dingen doen als duurzaam bouwen, gaan wij met de convenantpartijen praten enzovoort. Daarmee hoopt hij een deel terug te halen van hetgeen hij verliest door de bezuinigingen. Hij zegt alleen ook eerlijk: ik weet niet of mij dat lukt. Wat dat aangaat, denk ik dat deze minister en minister Wijers elkaar meer steunen bij het realiseren van de doelstelling dan in de vorige periode mogelijk was met een minister uit de partij van de heer Esselink.

Ik wil dit concretiseren met een vraag. Er wordt bezuinigd op het programma voor onderzoek naar afvalherverwerking. In ons amendement vragen wij om dit te heroverwegen, niet om hetzelfde programma ongewijzigd voort te zetten, maar omdat uit informatie blijkt dat behalve bij ruimteverwarming, gezin etcetera, waar wij instrumenten voor hebben, de grootste energiebesparingswinst juist kan worden gehaald door besparing op de energie-inhoud van materialen en produkten. Daar is een enorme winst op te behalen. Ik wil de minister dus vragen om in haar positieve heroverweging van de bezuinigingstaakstelling prioriteit te geven aan dit soort zaken. Hier is immers een grote slag te slaan. Deze zit overigens niet direct bij die moeilijke instrumenten, waar wij ook voor zijn. Wij kunnen zo twee vliegen in één klap slaan.

Minister **De Boer**: Dat zeg ik u toe.

De heer **Esselink** (CDA): Voorzitter! Mag ik hier even op reageren? Ik wil collega Crone eraan herinneren dat het vorige kabinet uit elkaar is gegaan met het voornemen om de regulerende kleinverbruikersheffing 1 januari 1995 in te voeren. Met het regeerakkoord is van dat voornemen

afgestapt, in die zin dat het een jaar later wordt. Daar is heel veel kritiek op geweest.

Verder zijn met uitzondering van de VVD de fracties bij het NMP-debat uit elkaar gegaan met het uitspreken van de intentie dat bij de vorming van de nieuwe regering de twijfel die wij over de haalbaarheid van de CO_2-doelstelling hadden, belegd zou worden met extra inspanningen, boven het NMP uit. Het gaat dus niet om de lijst die de minister noemt; dat is de NMP-lijst. Dat moet ook gebeuren; daar moet ook heel veel voor gedaan worden. Ik zal de minister daarin steunen. Het gaat mij nu echter om het "extra". Ons programma geeft dan ook een extra energiebesparingsinspanning van 250 mln. aan. Deze is in de RIVM-doorrekening opgenomen en leidt tot 1 procentpunt meer CO_2-reductie dan het NMP-beleid.

De heer **Crone** (PvdA): Maar dat komt niet door het energiebesparingsbeleid, maar door de inzet van kerncentrales.

De heer **Esselink** (CDA): Voorzitter! Wat ik de huidige coalitie verwijt – ik zie oud-collega Tommel knikken – is dat zij met haar instrumentenkeuze wegloopt van de intentieverklaring die wij voor de verkiezingen met elkaar afgelegd hebben. Dat is mijn punt.

De heer **Crone** (PvdA): Ik zie dat de heer Tommel u meer ontkennend toelacht dan dat hij instemmend knikt. U zet de zaak een beetje op zijn kop. Iedereen heeft kunnen lezen dat de vorige minister van Economische Zaken – hij heeft dat zelf ook nooit onder stoelen of banken gestoken – al voordat de studies van de commissie-Wolfson er waren, wist dat een heffing niets zou opleveren, behalve veel werkgelegenheidsverlies. Ik kan nog vele voorbeelden noemen van uitspraken van de heer Andriessen dat wij de verkeerde weg gingen. Dat was ook de reden waarom het vorige kabinet voortdurend aarzelend heeft moeten optreden in dit opzicht. Ik leg dit maar simpelweg bij u neer. Hetzelfde geldt voor de invoering van allerlei produktvernieuwingsmaatregelen etcetera. Ik werp het dus verre van mij dat wij, omdat het CDA niet meer meedoet – u verbond uw conclusie terecht aan de afspraken rond het regeerakkoord – nu opeens een slecht energiebesparingsbeleid hebben. Dat is echt de zaak op zijn kop zetten. Ik heb veel meer vertrouwen in de persoonlijke en de politieke inzet die in dit kabinet aan de dag zal worden gelegd ten aanzien van dit onderwerp. Ik herinner nog aan een uitspraak van mevrouw Maij-Weggen, toen u zelf zei dat er meer moest gebeuren. Zij sprong toen bijna uit haar vel en zei: juist de CDA-fractie wil geen heffingen en accijnsverhogingen voor het vrachtverkeer, terwijl dat juist een van de grootste bronnen is van CO_2-uitstoot. Maar goed, ik zal niet alle CDA-ministers van het vorige kabinet behandelen in het opzicht van energiebesparing.

De heer **Esselink** (CDA): Als uit het beleid van de CDA-fractie in de afgelopen periode en de daaraan voorafgaande periode kan worden afgeleid dat wij op het punt van de energiebesparing niet een maximale inspanning hebben geleverd, dan vraag ik u om dat aan te tonen. Wij hebben steeds, ook toen wij met de PvdA regeerden, een maximale inspanning geleverd. Wij zijn daar zelfs voor geprezen door de heer Alders bij de behandeling van het NMP. Nu zullen wij het omgekeerde van de heer Crone horen! Dat lijkt mij de wereld op zijn kop zetten.

Minister **De Boer**: Voorzitter! De heer Te Veldhuis heeft een heel interessant onderwerp aangeroerd, namelijk dat van de verhandelbare emissierechten. De situatie van Amerika kan niet zomaar worden overgezet naar die in Nederland. Ik zeg toe dat wij binnenkort rapporteren over de resultaten van de onderzoeken die momenteel gaande zijn naar de mogelijkheden van verhandelbare emissierechten. Daarna kunnen wij van gedachten wisselen over de vraag of dit iets kan betekenen voor de Nederlandse samenleving.

Verkeer en vervoer is een van de beleidsprioriteiten. Daarbij is niet alleen CO_2 een probleem, ook de stijging van NO_x is problematisch. Het vrachtverkeer is de grote boosdoener. Ik wijs er overigens op dat het Nederlandse vrachtwagenpark tot het schoonste van Europa behoort. De groei daarin doet alles wat goed is echter weer teniet.

De heer Van den Berg heeft vragen over de bedrijfsmilieuplannen van de basismetaalindustrie gesteld. De doelstellingen voor 1995 zijn voor 80% gerealiseerd, dus niet voor 100%. Dat betekent dat nader overleg met de sector zal plaatsvinden. Wellicht worden aanvullende maatregelen voorgesteld, maar misschien gaan wij ook nader praten over de vraag of de maatregelen op zichzelf wel optimaal hebben gewerkt. Op dit ogenblik zijn wij dus niet op schema met de basismetaalindustrie.

Het overleg in Brussel met de Europese Unie over de internationale milieuzaken heeft prioriteit. Ik ben verheugd dat de positie van Duitsland, Denemarken en Nederland is versterkt door de inbreng van de noordelijke landen, want die voeren een soortgelijk milieubeleid. Ik zie een rol voor Nederland weggelegd bij het stimuleren van milieuactiviteiten in Oost-Europa, het liefst in Europees verband. Ik zal de Kamer de komende periode van tijd tot tijd op de hoogte stellen van de activiteiten in dezen. Er zijn ook vragen gesteld over het oplossen van de problemen met betrekking tot Tsjernobyl en de olievervuiling in Noord-Rusland. Ik zal die vragen deze week beantwoorden. Wat dit soort geweldige problemen betreft zie ik overigens alleen maar een rol voor ons weggelegd in Europees verband. In dit verband reik ik graag een compliment uit aan de SEP, die op dit ogenblik heel veel activiteiten onderneemt in Oost-Europa. Deze dragen wezenlijk bij aan het verhogen van de milieukwaliteit in Oost-Europa en aan het terugdringen van CO_2 in mondiaal verband. Dat verheugt ons ook.

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): Een vraag over het internationaal milieubeleid. In het kader van de UNCED heeft Nederland beloofd om vanaf 1995 125 mln. beschikbaar te stellen voor mondiaal milieubeleid. Dat bedrag zou oplopen tot 500 mln. Wordt dat bedrag inderdaad gereserveerd voor de begroting 1995?

Minister **De Boer**: Ik zal in tweede instantie aangeven wat het exacte bedrag is, want ik heb dat nu niet bij de hand. Wij zullen ons echter houden aan wat wij hebben toegezegd. Wij moeten de komende periode wel met elkaar discussiëren over de prioriteiten in internationaal verband. Persoonlijk hecht ik eraan dat de activiteiten van een aantal

landen worden gebundeld. Dat lijkt mij beter dan dat je heel gespreid bezig bent om overal wat te doen. Daarover wil ik nog graag met de Kamer van gedachten wisselen.

De heer **Te Veldhuis** (VVD): Een aanvullende vraag over Oost-Europa. Ik ben het met de minister eens dat de SEP een groot compliment verdient voor het voorwerk. Dat is fantastisch, want op termijn zullen wij daar ons voordeel mee kunnen doen, zeker wat CO_2 betreft. De investering daar vindt plaats door een particulier bedrijf, zij het gedomineerd door de overheid. Welke rol ziet de minister zelf, met haar centen en die van Ontwikkelingssamenwerking, al dan niet gecombineerd, bij het stimuleren van vergelijkbare projecten aldaar?

Minister **De Boer**: Dat is iets wat mij met name bezighoudt en waarover ik graag wil discussiëren met u. Het gaat om joint implementation en over samenwerking over de departementen heen. Ik kan u toezeggen dat ik binnenkort een gesprek heb met collega Pronk en collega Voorhoeve over met name dit onderwerp. Bij dat gesprek komt overigens ook aan de orde het onderwerp Nederlandse Antillen en de problemen aldaar met bijvoorbeeld de olieraffinaderijen.

Er is nog gevraagd naar het rapport "De stem voor de toekomst". Ik kan mededelen dat wij in de eerste helft van dit jaar met de Kamer gaan praten over dat rapport.

Voorzitter! Ter afronding van mijn bespreking van het deel milieu wil ik nog het volgende zeggen. Ik heb geprobeerd uit te leggen welke benaderingen ik in mijn handelen als minister van VROM zal proberen toe te passen. Ik vat mijn principes graag nog eens samen, namelijk vasthouden aan de doelstellingen in het NMP 2, uitvoeren van datgene wat al is voorbereid en in gang is gezet, van buiten naar binnen werken, inclusief denken en een bundeling van krachten. Daarvoor hebben wij elkaar buitengewoon hard nodig.

Vervolgens kom ik te spreken over de ruimtelijke ordening. In 1900 werd ongeveer 10 vierkante meter aan woonruimte per persoon gebruikt; nu is dat ruim 25 vierkante meter per persoon. Sinds 1900 zijn er ook meer inwoners. In 1900 had ruim 5% van het oppervlak van Nederland een urbane bestemming; nu is dat ruim 17%. Ruimtelijk ordenen in Nederland is dus buitengewoon belangrijk. Het tot stand brengen van een hoge ruimtelijke kwaliteit eist duidelijke en moeilijke keuzes. Het evenwicht tussen economische activiteiten en milieuruimte moet in een zorgvuldige afweging tot stand worden gebracht. Dat geldt uiteraard voor de woningbouwtaakstellingen, maar ook voor de infrastructuur die daarbij hoort. Met name de grote infrastructurele projecten zijn daarbij van groot belang.

Ik beschouw het als mijn grootste opgave om bij de activiteiten die een ruimtelijke plaats nodig hebben, alle relevante aspecten te betrekken. Daarbij word je geconfronteerd met de spanning tussen decentralisatie en de inhoud van de rijksrol die daarbij past. Die rol moet naar mijn opvatting sober zijn en gericht op samenhangen.

De heer Esselink heeft gevraagd naar de notitie die mijn voorganger heeft toegezegd over de samenhang van planningssystemen. In het komend jaar zal door het maken van een wegwijzer voor de doelgroepen meer inzicht en samenhang ter zake van de huidige nota's geboden worden.

De ruimtelijke ordening zal dus het afwegingskader moeten bieden; de Wet op de ruimtelijke ordening en het Besluit op de ruimtelijke ordening hebben bewezen een goede basis te vormen voor het te voeren beleid. Dat wil niet zeggen dat er geen verbeteringen mogelijk zijn. Een belangrijk aspect dat voortdurend in de discussies terugkomt, is de tempoversnelling die wij willen aanbrengen bij de totstandkoming van met name de grote projecten. Wij zullen ons daarbij moeten realiseren dat rechtszekerheid voor de burgers en snelheid van procedures met elkaar op gespannen voet kunnen staan. De afgelopen periode heeft al een updating van het ruimtelijke-ordeningsinstrumentarium plaatsgevonden. Er is echter geen reden om ook in dat opzicht achterover te gaan leunen.

Ik zie twee vervolglijnen. In de eerste plaats is een aantal logische vervolgstappen op het nu ontwikkelde stramien mogelijk voor een gecoördineerde plan- en vergunningprocedure voor bepaalde projecten. De onlangs verschenen aanbevelingen van de evaluatiecommissie Wet en besluit op de RO wil ik benutten om de besluitvorming beter toe te snijden op de behoefte van de gemeentelijke praktijk. Begin volgend jaar kom ik met voorstellen. Daarnaast wil ik in meer fundamenteel opzicht de balans opmaken voor het gezamenlijk effect van al die recente wettelijke maatregelen op het gebied van de ruimtelijke ordening. Dit wordt bekeken in het kader van het project planningsstelsel in bestuurlijk perspectief, het zogenaamde PIP. Hierover hoop ik de Kamer in de tweede helft van het volgende jaar nader te informeren. Ik acht het van groot belang, de discussie naar aanleiding van deze sporen in samenspraak met de Kamer en met de andere bestuurlijke partners te voeren.

Dat brengt mij op de grote projecten. Vele woordvoerders hebben gevraagd, hoe de regering denkt over een bijzondere inrichtingswet voor grote projecten. Het kabinet wil binnen drie maanden een voorlopig standpunt uitbrengen over het rapport dat de WRR hierover heeft opgesteld. De concrete vraag die de heer Esselink heeft gesteld, wil ik hiervan overigens even loskoppelen. Het gaat in zijn vraag om projecten met een conglomeraat van complexe afwegingsvraagstukken rond bestemming, inrichting en beheer van de ruimte in twee zeer uitgestrekte gebieden. In de toekomst kunnen er dat echter meer zijn. Daarbij spelen allerlei doelstellingen een rol, die allemaal op elkaar ingrijpen en soms ook met elkaar conflicteren. In het kader van het al genoemde project planningsstelsel in bestuurlijk perspectief wordt nagegaan of de combinatie van de regeling voor grote projecten voldoende gebruiks- en toekomstwaarde heeft. Het zal moeten blijken of de geactualiseerde en generieke regelgeving een voldoende adequaat instrumentarium oplevert voor de gebieden zoals Rijnmond en Schiphol. De suggestie van de heer Esselink zal ik hierbij zeker betrekken, evenals de ervaringen die daarmee in het buitenland zijn opgedaan.

Vervolgens kom ik op een hoofdonderdeel van mijn beleid, de Vierde nota en de Vierde nota extra.

Mevrouw **Versnel-Schmitz** (D66): Wellicht is het zinnig indien de minister in haar voorjaarsrapportage over de evaluatie van de WRO en het BRO, artikel 49, planschade, betrekt.

Bij al die grote projecten speelt dat een grote rol. Ik meen dat het verstandig is, daar nog eens heel deugdelijk naar te kijken.

Minister **De Boer**: Ik heb het niet genoemd, maar het is absoluut aan de orde. Het hoort erbij.

De hoofdlijnen van Vinex staan overeind. Wel vraagt de voortgang bij het overleg over de totstandkoming van de nieuwe woningbouwlocaties veel aandacht. De Kamer heeft daarvoor gisteren indringend onze aandacht gevraagd. Ik wil er nu nog eens met nadruk op wijzen, dat de Vinex gaat over de locaties voor de periode vanaf 1995. Het is niet juist, te zeggen dat er op dit moment al een groot gebrek aan woningbouwlocaties is. Er valt nog geen gat in de bouwproduktie. Maar dat moet ook niet gebeuren. Het betekent wel – daarvan is iedereen doordrongen, en wij dus ook – dat er haast gemaakt moet worden met de totstandkoming van de locaties die klaar moeten zijn als er gebouwd moet worden. Het Rijk is daarvoor verantwoordelijk, maar andere overheden zijn daarvoor ook verantwoordelijk. De staatssecretaris zal daar zo meteen op ingaan.

In de voorwaardenscheppende sfeer is ook het voorkeursrecht voor gemeenten van belang. Verschillende afgevaardigden, de heer Esselink en mevrouw Versnel, hebben daarnaar gevraagd. Ik begrijp dat ook de fractie van het CDA zich kan vinden in de wens tot uitbreiding van de werkingssfeer van dat voorkeursrecht. Uitbreiding van die wet mag overigens niet gezien worden als de panacee voor alle problemen bij verwerving van bouwgrond, maar het kan wel een belangrijk hulpmiddel zijn.

Mevrouw **Verbugt** (VVD): De minister zegt dat de uitvoering van de Vinex op het volgend jaar betrekking heeft. Ik zie nu nog geen acuut tekort, maar de minister weet dat tijd nodig is om een locatie bouwrijp te maken. Zij weet ook dat er op dit moment nog weerbarstige vraagstukken op tafel liggen. Daarover moeten wij nog nadere afspraken maken, maar daarover moet het kabinet ook nog tot overeenstemming komen met partijen in het veld. Voorziet de minister dat die weerbarstige problemen op heel korte termijn worden opgelost? Het is immers al heel gauw 1995.

Minister **De Boer**: Van dat laatste ben ik overtuigd. Op het eerste deel van de vraag van mevrouw Verbugt zal de heer Tommel zo meteen heel uitgebreid ingaan.

De heer **Hendriks**: Het voorkeursrecht wordt uitgebreid. Is de minister het met mij eens, dat die uitbreiding zeer voorzichtig moet plaatsvinden? Het is toch bekend dat de gemeente op dit moment de grootste opdrijver van de prijs van onroerend goed blijkt te zijn.

Minister **De Boer**: Gemeenten hanteren dit soort zaken altijd zeer zorgvuldig en consciëntieus. De wet voorkeursrecht gemeenten is omgeven met een heleboel voorwaarden waaraan gemeenten moeten voldoen alvorens zij over kunnen gaan tot het toepassen van deze wet.

De heer **Hendriks**: Dus u deelt mijn zorg over die prijsopdrijving?

Minister **De Boer**: Nee, want het zijn niet de gemeenten die de prijs opdrijven, maar de projectontwikkelaars of eigenlijk de speculanten.

De heer **Hendriks**: U ziet er dus wel op toe dat de beheersing van de prijzen ook op ministerieel niveau de hoogste prioriteit heeft?

Minister **De Boer**: Beheersing van prijzen is sowieso buitengewoon belangrijk. De samenwerkende gemeenten krijgen van ons een lump sum, zoals wij dat in goed Nederlands noemen, voor het realiseren van hun bouwopdrachten. Dat betekent dat hen er alles aan is gelegen om het zo goedkoop en zo goed mogelijk te doen.

De heer **Duivesteijn** (PvdA): Kan de minister zo precies mogelijk aangeven wanneer die wet naar de Kamer gaat, zodat wij verzekerd zijn van een heel hoog tempo van besluitvorming?

Minister **De Boer**: Op buitengewoon korte termijn.

De heer **Te Veldhuis** (VVD): Voorzitter! Doordat het probleem van het opdrijven van grondprijzen door de minister niet bij de gemeenten wordt gelegd, maar bij de projectontwikkelaars...

Minister **De Boer**: Speculanten is beter.

De heer **Te Veldhuis** (VVD): Ik vraag mij af of wij niet met een zwartepietenspel bezig zijn, terwijl de echte oorzaak naar mijn mening ligt bij het feit dat wij schaarste creëren aan bouwlocaties. Het Vinex-beleid creëert bewust schaarste door bouwen alleen maar toe te staan op een beperkt aantal locaties. Als je schaarste creëert, krijg je automatisch opdrijving van prijzen. Daar ligt de diepere oorzaak.

Minister **De Boer**: Als u zich mijn eerste zinnen over het onderwerp ruimtelijke ordening in herinnering brengt, weet u dat ik geen schaarste creëer, maar dat er schaarste is in Nederland. Wij hebben schaarste aan bouwgrond. Die creëren wij niet, maar die is er gewoon. U suggereert dat de prijs misschien naar beneden zou gaan, als gemeenten overal zouden mogen bouwen. Maar dan zou de kwaliteit op een geweldige manier onder druk komen te staan.

Mevrouw Versnel heeft gisteren gevraagd of de gemeenten niet in beslotenheid zouden moeten discussiëren over terreinen die worden aangewezen als potentiële woningbouwlocaties. Mijn ervaring in de gemeentelijke en provinciale praktijk is dat gemeenten op alle mogelijke manieren proberen speculanten en anderen die daarbij belang hebben, een slag voor te zijn.

Mevrouw **Versnel-Schmitz** (D66): Voorzitter! Ik heb absoluut niet gezegd dat gemeenten dat in beslotenheid zouden moeten doen. Ik heb gezegd dat wij in de Kamer niet het land moeten beleggen met locaties, voordat de wet voorkeursrecht in het Staatsblad staat. Er mag wel over nagedacht worden. Het schriftelijke antwoord van de minister was dat zij hoopte dat ik dit niet wilde laten stoppen. Nee, natuurlijk wil ik het niet laten stoppen, want het is heel wezenlijk. Mijn punt is dat wij hier geen beeldige locaties moeten gaan zoeken, die eventueel toegevoegd moeten worden. Wij moeten er zorgvuldig mee omgaan en vooral geen verdere speculatie uitlokken.

Minister **De Boer**: Daar ben ik het

mee eens. De bedoeling is niet om in de Vinex precies bij elke sloot en weg aan te geven waar de woningbouwlocaties komen. Dat moet veel globaler worden aangepakt. Ik wil de verantwoordelijkheid meer neerleggen bij de provincies en de gemeenten.

Mevrouw **Versnel-Schmitz** (D66): Doordat in de Vinex wordt gezegd dat er niet in restrictieve gebieden wordt gebouwd, wordt er in feite schaarste van locaties gecreëerd. Er zijn er minder en daardoor kunnen de prijzen van de grond voor woningen, kantoren en dergelijke hoger worden. Die hogere prijzen zijn ook nodig, omdat het door vervuiling van de grond moeilijker is om dat soort dingen voor elkaar te krijgen, met name in het centrum van de steden. Dat was de gedachte erachter. De bedoeling was niet dat dit tot speculatie zou leiden. Daardoor komt de opbrengst van die gronden op een heel andere plek, zodat men niets doet aan de ontwikkeling van het stedelijk gebied. In die zin moet men het zien en ik blijf dit een wezenlijk uitgangspunt vinden. Vandaar dat ik er erg blij mee ben dat de minister heeft gezegd dat zij zeer snel met een wetsvoorstel inzake het voorkeursrecht van gemeenten komt, want dan kan de regie weer door de gemeenten worden gevoerd en daar gaat het om.

Minister **De Boer**: Ik zie overigens nog niet dat dit de panacee is voor alle problemen, maar het is wel een belangrijk hulpmiddel. De schaarste had twee invalshoeken en het is maar waar je de nadruk op legt. In mijn beleving heb ik die schaarste en het heel duidelijk aangeven waar wel of niet moet worden gebouwd, gezien in het licht van de kwaliteit van het gebied dat wij intact willen houden. Ik was er uiteraard niet bij aanwezig, maar ik weet dat met name in deze Kamer ook een discussie is gevoerd over het punt dat die schaarste van belang kan zijn voor gemeenten om een hogere opbrengst te genereren voor hun grondbedrijf. Ik wil de nadruk vooral op de kwaliteitsbewaking leggen, want die is buitengewoon belangrijk.

Een aantal afgevaardigden heeft opgemerkt dat op het punt van de locatieproblematiek ook moet worden gekeken naar andere, eenvoudiger mogelijkheden. Ook de heer Esselink heeft daarop geduid. Hij heeft gezegd dat in Almere of in Flevoland veel meer gebouwd zou kunnen worden. Ik moet zeggen dat ik dat toch wat gemakkelijk vind. De heer Esselink moet zich goed realiseren dat in Almere op dit ogenblik per jaar ongeveer 3000 woningen worden gebouwd. Dat is een gigantische opgave, vooral als men zich realiseert dat een gemeente als Amsterdam, met een behoorlijk apparaat, er eigenlijk zelden in slaagt om 4000 of 5000 woningen te bouwen. Kortom: men kan niet zomaar een grotere taakopdracht neerleggen bij een gemeente als Almere. Daarmee zou men de kwaliteit van die samenleving aantasten, want er moet daar ook een nieuwe gemeenschap worden gecreëerd. De staatssecretaris en ik zullen met de Kamer verder discussiëren over de locatieproblematiek, maar ik herhaal dat het te gemakkelijk is om vanuit het oogpunt van de ruimtelijke ordening te zeggen dat het allemaal in Almere kan. Wij gebruiken Almere maximaal.

Mevrouw Versnel heeft gesproken over de contouren van 35 Ke en 20 Ke, waar eigenlijk niet zou moeten worden gebouwd. Zij realiseert zich dat als wij dat zouden doen, wij daar 20.000 woningen niet meer zouden kunnen bouwen. Op dit moment hanteren wij een vrijwaringszone van 30 Ke. Als men niet meer zou bouwen in de zone tussen 20 Ke en 30 Ke – ik vind het overigens volstrekt verantwoord om daar wel te bouwen – kan er heel veel niet meer worden gebouwd. Ik heb de hele reeks hier voor mij liggen, maar in verband met de tijd zal ik die niet oplezen. Naar mijn gevoel zou men hiermee grote locatieproblemen creëren.

Ook het Groene Hart vind ik geen oplossing voor de locatieproblematiek, als die daar zou bestaan. Ik heb trouwens uit de inbreng van de Kamer begrepen dat zij dat met mij eens is. Bij de ruimtelijke ordening moeten wij voortdurend niet alleen naar het vinden van ruimte voor wonen kijken, maar vooral ook naar de kwaliteit van het wonen en werken. Zoals de heer Duivesteijn heeft gezegd, moeten de gebruikswaarde, de toekomstwaarde en de culturele waarde van het geheel voortdurend aan de orde zijn.

De vragen van de heer Esselink over de plattelandsvernieuwing zijn grotendeels beantwoord door mijn collega van LNV. Er komen nieuwe voorstellen en de Kamer zal daar, ook door mijn departement, bij worden betrokken.

De heer **Esselink** (CDA): Mij ging het met name om de insteek dat ook een fatsoenlijke ruimtelijke inkadering uiteraard onderdeel moet uitmaken van de plattelandsvernieuwing en, als het gaat om de leefbaarheid van de kleinere kernen op het platteland, om een "knik" in het beleid, waardoor meer zou worden gelet op het toelaten van bedrijvigheid en woonlocaties die zich verdragen met de schaal en de aard van die kleine kernen. Dat is ruimtelijk beleid en volgens mij moet deze minister daarom het voortouw nemen.

Minister **De Boer**: Ik ben het met u eens dat het een ruimtelijk onderwerp is. Als wij dit onderwerp bij de kop nemen, moeten wij ten eerste bekijken welke middelen er op dit moment zijn. Die moeten worden gebundeld. Ten tweede moet je kijken of er meer samengewerkt kan worden. Ik denk aan samenwerking tussen de RPD en de Landinrichtingsdienst. Ik denk ook aan samenwerking met belangenbehartigers van Landbouwschap, Natuur en milieu en de Unie van provinciale landschappen, en uiteraard ook met provincies en lokale overheden. Hoewel ik niet te ver wil gaan met het realiseren van allerlei heel kleine bedrijventerreintjes in heel kleine kernen, zullen wij het aardig eens zijn.

De heer **Van den Berg** (SGP): Ik heb er in eerste termijn ook over gesproken. Is de minister het met mij eens, dat het in principe een vraagstuk van ruimtelijke inrichting van het platteland is? Ik vind dat daarom het voortouw überhaupt eerder bij het departement van VROM had moeten liggen dan bij dat van LNV.

Minister **De Boer**: Ik vind het een beetje een kip-of-ei-discussie. Als mij gevraagd wordt de draad op te pakken omdat het een ruimtelijk probleem is, wil ik dat onmiddellijk doen. De realiteit gebiedt echter, te erkennen dat de problematiek van het landelijk gebied ook heel sterk verweven is met de problematiek van de landbouwsector. Die kunnen niet worden losgekoppeld. Het is niet alleen een verhaal van ruimtelijke

inrichting. Het heeft wel degelijk te maken met economische activiteiten die wegtrekken en waar iets anders gebeurt. Ik wil dat probleem gaarne in zijn totaliteit behandelen.

Mevrouw **Verbugt** (VVD): Ik heb daar in mijn eerste termijn aandacht aan besteed. Ik heb erop gewezen, dat wij die problemen van landbouw en economie tegenkomen bij de ROM-projecten. Is de minister bereid bij de uitvoering van de ROM-projecten de lijn aan te houden die zij net schetste? Wil zij het Landbouwschap en de bedrijfssector daarin betrekken?

Minister **De Boer**: Voor zover dat al niet gebeurt, ben ik van mening dat het alsnog zou moeten gebeuren.

Ik keer terug naar de hoofdlijn van mijn betoog. Nogmaals, er zijn geen eenvoudige oplossingen voor de problematiek van de woningbouwlocaties. Wel is het noodzakelijk dat wij bestaand stedelijk gebied en de restcapaciteit van de Vinex-locaties optimaal en maximaal benutten. Voor de langere termijn dringt zich natuurlijk wel de vraag naar de aanvullende locaties op. In het najaar begint het overleg hierover met de andere overheden. Ik hanteer daarbij als uitgangspunt, dat de primaire verantwoordelijkheden voor de locatiekeuzes liggen bij de regio's en de provincies, maar een en ander wel binnen de doelstellingen en de financiële kaders die het Rijk stelt.

De doelstellingen zijn:
- een maximale benutting van bestaand stedelijk gebied en van stadsuitbreidingen, want die stadsuitbreidingen moeten de vitaliteit van de bestaande steden ondersteunen;
- dat de stadsuitbreidingen een optimaal gebruik kunnen maken van de infrastructurele investeringen en wat er al is;
- dat de open ruimte gevrijwaard wordt.

Er is gewezen op een trek naar het oosten en het zuiden van ons land. Wij zullen die bij de herziening van de PKB betrekken.

In de lijn van de decentralisatie past een andere benadering van andere overheden bij de totstandkoming van de herziening van de PKB dan bij de Vinex is gevolgd. De PKB zal niet de start zijn voor het overleg met de andere overheden, maar het resultaat daarvan. Ik sluit mij wat dat betreft aan bij de visie van de heer Van den Berg. Het Rijk blijft verantwoordelijk voor de locatiecriteria, de ruimtelijke hoofdstructuur op nationaal niveau en de inzet van het voorwaardenscheppende beleid.

Wat staat voor mij, afsluitend, voorop bij de ruimtelijke ordening? Dat is:
- de kwaliteit van de natuurlijke omgeving handhaven en versterken;
- de kwaliteit van de gebouwde en nog te bouwen omgeving versterken en handhaven;
- samenwerking met andere partijen;
- ons bewust zijn dat de ruimte maar één keer uitgegeven kan worden.

Mevrouw **Verbugt** (VVD): Voorzitter! De minister kondigt aan dat er overleg gaat plaatsvinden over aanvullende locaties. Zij zegt dat de lagere overheden meer beleidsruimte krijgen, binnen de criteria die het Rijk vaststelt. Leidt dat tot een andere aanpak dan in de Vinex-operatie? Daar werd toch heel sterk de nadruk gelegd op de inbreng van het Rijk.

Minister **De Boer**: Ja. Ik heb al gezegd dat ik de PKB niet zie als de start voor bestuurlijk overleg, maar als het resultaat van bestuurlijk overleg, al is het natuurlijk niet helemaal een afronding. Ik heb ook gezegd dat ik mij voorstel, op zo kort mogelijke termijn overleg te plegen met provincies en regio's om hun ideeën te verzamelen. Laten wij ons niet vergissen, bij de Vinex hebben de provincies uiteindelijk ook een grote inbreng gehad, maar het ging wel gepaard met pittige discussies en een hoop trammelant, omdat de provincies het aanvankelijk niet eens waren met de voorstellen van het Rijk. Uiteindelijk is er toch iets uit de bus gekomen waarmee de provincies en het Rijk althans grotendeels konden instemmen. Ik pleit ervoor om ook in dit proces op de kwaliteit te letten door de andere overheden er van meet af aan bij te betrekken.

Mevrouw **Verbugt** (VVD): Voorzitter! Mag ik hieruit concluderen dat de aanvullende locaties die nu in overleg met de lagere overheden gezocht worden, straks niet betrokken zullen worden bij de PKB over het nationale ruimtelijke beleid, zodat wij die niet alleen als aanvullend moeten zien, maar ook als locaties die daar los van staan?

Minister **De Boer**: Als er nieuwe locaties in beeld komen – dat verwacht ik ook – dan zullen die betrokken worden bij het eerste deel van de PKB. Als de Kamer daarover met de regering discussieert, dan gaat het dus ook over die locaties, die moeten voldoen aan de criteria die wij bepaald hebben en die ondersteund worden door de andere overheden.

Mevrouw **Versnel-Schmitz** (D66): Voorzitter! Ik begrijp dat de minister vooral op basis van haar eigen provinciale ervaring sprak. Op zichzelf vind ik die inbreng heel interessant. Ik zou haar er wat dit betreft eigenlijk nog op willen aanspreken dat zij niets heeft gezegd over de relatie tussen ruimtelijke ordening en de bestuurlijke organisatie. Het bestuur heeft het moeilijk, het is nogal naar binnen gericht, wat een van de oorzaken zou kunnen zijn van het zo moeilijk verlopen van de realisering van stadsgewesten en de stadsgewestelijke opdrachten uit de Vinex. Zou de minister daarop nog even willen ingaan?

De heer **Duivesteijn** (PvdA): Ik zou daarop willen aansluiten, voorzitter. Ik ben nogal uitvoerig ingegaan op het niet verwerkelijken van kwalitatieve doelstellingen uit de Vinex. Ik heb de Randstad en de Vinex-locaties zelf als voorbeelden genoemd. Het verbaast mij dat de minister slechts in algemene termen reageert en dat zij niet ingaat op de suggestie, in ieder geval door mij gedaan, om na te gaan hoe het Rijk de kwaliteit bewaakt of gestimuleerd zou kunnen worden. Er zijn een heleboel mogelijkheden. Ik heb zelfs nog wat provocerend gevraagd of de RPD nog wel bestaat.

Minister **De Boer**: Dat wilde ik niet horen!

De heer **Duivesteijn** (PvdA): Nu weet ik dus nog steeds niet zeker of deze dienst nog bestaat. Ik zou het op prijs stellen als u toch wat duidelijker wilde ingaan op wat ik hierover gezegd heb.

Minister **De Boer**: Ik reageer eerst even op de interruptie van mevrouw Versnel. Wellicht ben ik uit angst dat ik te veel tijd zou gebruiken voor het buitengewoon boeiende onderwerp dat zij aanroerde, te kort door de bocht gegaan. Ik ben het met haar eens dat het een van de grootste

problemen is dat de bestuurlijke reorganisatie zoveel onduidelijkheid heeft veroorzaakt en dat ze zoveel energie heeft gekost, dat het al met al heel lang heeft geduurd voordat er een aantal convenanten kon worden gesloten. De heer Tommel kan er ook beeldend over verhalen, denk ik. Bij het PIP letten wij nu dan ook met name op de bestuurlijke component. Hoe moeten wij met de ruimtelijke ordening omgaan als wij te maken hebben met BON-locaties? Wat betekent de Kaderwet bestuur in verandering voor ons instrumentarium en wat is de betekenis daarvan voor de verantwoordelijkheden van de betrokken regio's? Welnu, daarmee zijn wij bezig bij het PIP.

Wat de vraag van de heer Duivesteijn betreft, ik zal niet zeggen dat wij de kwaliteitsdoelstelling bij de Vinex-locaties niet halen. Je kunt erover discussiëren, maar laten wij dat nu maar niet doen. Ik ben het wel met hem eens dat de discussie over kwaliteit buitengewoon belangrijk en zelfs wezenlijk is. Ik ben dan ook graag bereid om die discussie aan te gaan met een ieder die bezig is met het vorm geven aan de inrichting van Nederland. Het betekent ook dat ik graag de discussie over de kwaliteit op de locatie voer. Wij zijn op dit ogenblik bij de RPD, die een bloeiend bestaan leidt en die kwalitatief zeer hoogwaardig werk aflevert, bezig om een discussienota voor te bereiden. Die nota heet "Kwaliteit op locatie". Ik zie dat de heer Duivesteijn wat ongelukkig kijkt, dus ik begrijp dat ik zijn vraag nog niet voldoende heb beantwoord.

De heer **Duivesteijn** (PvdA): Ik heb enig idee waar de nota "Kwaliteit op locatie" over gaat.

Minister **De Boer**: Kent u de nota al?

De heer **Duivesteijn** (PvdA): Ik heb enig idee in welke richting de nota gaat. In de Randstad zijn tal van projecten gaande. Er zijn tal van locaties waar binnen niet al te lange tijd gebouwd zal worden. Ik constateer dat gemeenten soms een soort anti-stedelijk beleid voeren. Zo'n beleid staat haaks op de doelstellingen die de minister terecht heeft aangehaald. Wij constateren dat alle afzonderlijke maatregelen een bedreiging kunnen vormen voor de intrinsieke doelstelling van de Vinex. Ik heb het idee dat door een te grote afstand de kwaliteitsdoelstelling eigenlijk tussen onze vingers door glijdt. Dat is een heel grote zorg van mij. Het is leuk om een fantastische nota "Kwaliteit op locatie" te maken, met allerlei voorbeelden daarin, maar ik heb het gevoel dat dat te weinig is. In de gemeenten zijn er welstandscommissies en bij het Rijk is er een rijksbouwmeester. Ik denk dat het verstandig is als een instituut zich wat meer bemoeit met de samenhang op uitvoeringsniveau.

Minister **De Boer**: Ik denk dat ik uw opmerkingen goed begrijp. Ik heb zoëven gezegd dat ik trots ben op de Rijksgebouwendienst, omdat ik vind dat die dienst een voorbeeldfunctie vervult en omdat die dienst intensief met stedelijke besturen samenwerkt, ook in kwalitatief opzicht, om tot een kwaliteitsslag te komen. Ik vind de decentralisatie buitengewoon belangrijk, maar men moet zich wel realiseren wij een prijs voor de decentralisatie betalen, namelijk dat het Rijk zich wat minder gedetailleerd kan bemoeien met een aantal zaken die op het lokale niveau geëffectueerd worden. Je geeft iets uit handen aan de lokale of provinciale democratie. Dat betekent dat men daar gericht moet zijn op het bereiken van kwaliteit in de nieuwbouwlocaties. Misschien gebeurt dat dan beter dan tot nu toe. Misschien wordt mijn antwoord nu wat te lang. Ik wil er graag nog een keer afzonderlijk met de heer Duivesteijn over discussiëren, bijvoorbeeld in een commissievergadering. Het is buitengewoon belangrijk om hierover te praten. Ik wijs er nog op dat het Rijk twee dingen uitstraalt, namelijk dat het niet te duur mag zijn – mevrouw Versnel zei al dat via schaarste wordt geprobeerd om een hoge grondprijs te bereiken – maar ook dat wij een hoge kwaliteit willen hebben. Er is in Nederland nog steeds behoefte aan veel ruime kavels in een niet-stedelijke structuur. Dat staat haaks op datgene wat de heer Duivesteijn en ik willen, namelijk een versterking van de stedelijke structuur. Ik wil hierover graag in commissieverband verder discussiëren met de heer Duivesteijn, want het is best mogelijk dat wij nog een hoop aan elkaars ideeën hebben.

De vergadering wordt van 12.04 uur tot 12.08 uur geschorst.

□

Staatssecretaris **Tommel**: Voorzitter! Ik ben de leden die mij ter gelegenheid van deze eerste begrotingsbehandeling hun goede wensen overbrachten, daarvoor zeer erkentelijk. Ook dank ik de Kamer voor haar inbreng met betrekking tot de VROM-begroting voor 1995, daar waar het gaat om de onderdelen die mijn portefeuille betreffen. Ik wil graag beginnen met enkele algemene opmerkingen. Ik zal daarna stilstaan bij een vijftal items, die ik zie als de belangrijkste agendapunten voor de komende periode. Bij die vijf punten zal ik de door de Kamer gestelde vragen betrekken.

Voorzitter! Het speelveld van de volkshuisvesting is in de afgelopen jaren ingrijpend veranderd. Taken en bevoegdheden zijn overgedragen van het Rijk naar gemeenten en provincies, de corporatiesector is verzelfstandigd en de financiële betrokkenheid van de rijksoverheid is drastisch teruggebracht. Die veranderingen zijn in gang gezet door mijn voorganger, Enneüs Heerma. Hij heeft als staatssecretaris van Volkshuisvesting de afgelopen zeven jaar een doordacht, moedig en standvastig beleid gevoerd en daarmee een belangrijke stelselherziening tot stand gebracht. Ik wil hem daarmee graag complimenteren. Hij heeft knap werk geleverd en het resultaat mag er zijn.

De nieuwe ordening van verantwoordelijkheden heeft binnen de sector een breed draagvlak en ik zal die ordening dan ook graag ondersteunen, implementeren en daar waar dat nodig is, aanvullen. Daarbij staat voor mij wel voorop dat de verdeling van verantwoordelijkheden op zich geen doel op zichzelf is, maar een middel om te komen tot dat doel, namelijk het doel van een betere volkshuisvesting. Dit zal dan ook de eerste rode draad in mijn betoog van vandaag zijn. Ik streef ernaar om in alle discussies de inhoud voorop te stellen. Het wil zeggen dat wij steeds goed voor ogen houden wat wij op een bepaald terrein willen bereiken. Die doelstellingen formuleer ik het liefst in concrete termen, in de zin van: wat hebben burgers eraan, en wat minder in de vorm van abstracte noties. Daar kom ik, voorzitter, in de loop van mijn betoog op terug.

De heer **Poppe** (SP): U prijst uw

voorganger, waar het betreft het doel van een goed volkshuisvestingsbeleid; dapper is hij geweest. Een gigantisch aantal mensen zit echter diep in de problemen in verband met de onbetaalbare huren. Ik heb gisteren de cijfers genoemd. De woningnood is tot 3,5% gestegen en dat is 0,5% méér dan in 1967, toen de woningnood volksvijand nummer één was. Een belangrijk deel van die woningnood is kwalitatief; het zit 'm daarbij in de centen: de mensen kunnen het niet meer ophoesten. Vindt u dat een goed beleid en gaat u dat voortzetten?

Staatssecretaris **Tommel**: Voorzitter! Ik kom op die opmerking nog ruimschoots terug. Ik geef graag alle gelegenheid om er op dat moment met mij over van gedachten te wisselen.

Voorzitter! Ik kom bij de tweede rode draad in mijn betoog. Er is nog veel te doen op het gebied van de volkshuisvesting, en het zijn primair gemeenten, regio's, provincies en toegelaten instellingen die dat met elkaar moeten gaan doen. Zij hebben de mogelijkheden om een integraal en op de lokale omstandigheden afgestemd volkshuisvestingsbeleid te voeren. Zij hebben daartoe, door de decentralisatie en verzelfstandiging, ook nadrukkelijk de ruimte gekregen. Het betekent ook dat zij een verantwoordelijkheid hebben, waarop zij kunnen worden aangesproken.

Ik zie het als een belangrijke taak om de werking van de ordening en het instrumentarium in de komende jaren nauwlettend te volgen. Worden de volkshuisvestingsdoelstellingen, zoals wij die voor ogen hebben, ook inderdaad gerealiseerd? Heeft de corporatiesector zijn verantwoordelijkheden in voldoende mate opgepakt? Voeren andere overheden hun taken naar behoren uit? Slagen zij erin om op regionaal niveau een samenhangend beleid te voeren? Zijn de woonconsumenten er beter van geworden? Ik wil de nieuwe ordening de ruimte en de tijd geven om zichzelf te bewijzen. Ik zal de ontwikkeling consciëntieus monitoren en mijn conclusies trekken uit de opgedane ervaringen.

Ik zal die ervaringen ook laten meewegen bij de invulling van de door mijn voorganger aangekondigde ordeningswet. Ik vind dat een dergelijke wet meer moet zijn dan een samenraapsel van ordeningselementen uit andere wetten en regelingen. De meerwaarde zit voor mij vooral in het feit dat – zoals dat destijds bij de Woningwet het geval was – de verantwoordelijkheden volledig en in onderlinge samenhang worden vastgelegd. Dan wil ik echter wel zeker weten dat de praktijk met die ordening uit de voeten kan. Ik wil er daarom de tijd voor nemen en ik hoop de ordeningswet in de loop van 1997 aan de Kamer te kunnen aanbieden.

Voorzitter! Ik heb twee hoofdlijnen geschetst. Ik vind de inhoud belangrijker dan de vorm en ik zal de werking van de ordening nauwkeurig volgen. Ik wil daaraan vanuit mijn eerste ervaringen als staatssecretaris nog een persoonlijke kanttekening toevoegen. Bij mijn eerste observaties is mij opgevallen dat in de volkshuisvestingswereld en de cirkel daaromheen ontzettend veel geklaagd wordt. Er is enerzijds consensus over het systeem en anderzijds wordt er veel geklaagd. Als ik alle verhalen moet geloven, dreigen er in de volkshuisvesting alleen maar dingen mis te gaan. Er wordt te weinig gebouwd. Er zijn niet genoeg locaties. Er zijn straks geen woningen meer voor de doelgroep. De Vinex-locaties zijn te duur, zodat niemand er wil wonen. Tegelijkertijd zijn de Vinex-locaties zo aantrekkelijk dat de binnensteden zullen leeglopen. En de woningcorporaties gaan alles doen wat verboden is.

Voorzitter! Het is natuurlijk goed als wij met z'n allen eventuele problemen in de volkshuisvesting tijdig onderkennen. Ik zal daarop straks uitvoerig ingaan. Laten wij elkaar echter ook geen problemen aanpraten. Onze woningvoorraad staat er goed bij.

Mevrouw **Verbugt** (VVD): De staatssecretaris zegt: laten wij elkaar geen problemen aanpraten. Als de vorige bewindspersonen de Kamer meedelen dat zij de taakstelling om het woningtekort terug te dringen tot 3% in het jaar 2000 niet kunnen halen, zijn wij toch niet bezig met elkaar problemen aan te praten? Dan stellen wij vast dat er een probleem is. Wij moeten dan spreken over de vraag, hoe wij dat probleem oplossen.

Staatssecretaris **Tommel**: Ook bij het probleem van een 2% tekort aan woningen in het jaar 2000 zou ik willen spreken over de werkelijk bestaande problemen en constateren dat niet alles tegelijk het geval kan zijn. Het kan bijvoorbeeld niet zo zijn, dat aan de ene kant wordt gezegd dat de Vinex-locaties te duur zijn zodat men er niet wil wonen en aan de kant door dezelfde spreker soms gelijktijdig wordt geconstateerd dat die locaties zo aantrekkelijk zijn dat de binnensteden zullen leeglopen. Dat kan niet tegelijk op elke plek waar zijn. Ik vraag om wat nuchterheid in dezen.

Mevrouw **Versnel-Schmitz** (D66): Ik denk juist dat dit wèl het geval is. Wat krijg je? Alleen de mensen die daadwerkelijk geld hebben, gaan naar de Vinex-locaties, terwijl in de binnensteden die mensen overblijven die niet voldoende geld hebben om op de nieuwe locaties te wonen. Dat probleem hebben wij allemaal geconstateerd. Wij willen een fatsoenlijk mix, zowel in de binnenstad als in de nieuwe uitleg.

Staatssecretaris **Tommel**: Die komt er ook. Daarvoor hadden wij die getallen 70/30 vastgesteld in de nieuwe-uitleggebieden – mevrouw Versnel weet waar die getallen vandaan komen – en gaan wij gevarieerd bouwen in het binnenstedelijk gebied. Het is geen kwestie van de zaak op zijn beloop laten. Wij bekijken inderdaad actief hoe je het verschijnsel van segregatie kunt tegengaan. Ik kom daarop in de loop van dit betoog nog uitvoerig terug.

Ik constateerde ook een aantal verworvenheden. Onze woningvoorraad staat er goed bij, ook in vergelijking met andere landen. Wij hebben een kapitaalkrachtige en professionele sociale huursector. Wij slagen er jaar na jaar in een hoog bouwprogramma te realiseren. Volgens het CBS zullen er dit jaar ruim 100.000 bouwvergunningen worden afgegeven. Wij verwachten dat de bouwinvesteringen volgend jaar bijna 5% zullen stijgen. Daarbij zal zelfs de utiliteitsbouw zich herstellen. De werkloosheid in de bouw is in de afgelopen twaalf maanden met 15% afgenomen. Ik heb begrepen dat er nu in Nederland zelfs gebrek aan bakstenen is.

Voorzitter! Het is goed als wij zo nu en dan ook de zegeningen in de volkshuisvesting wat meer voor het voetlicht brengen. Wat mij betreft kunnen wij de nabije toekomst met enige optimisme tegemoetzien.

Ik sprak reeds eerder over de volkshuisvestingsdoelstellingen. Ik vind het belangrijk dat de volkshuisvesting op haar juiste waarde wordt geschat.

De heer **Duivesteijn** (PvdA): De algemene inleiding zet natuurlijk een bepaalde toon. Het is terecht dat de staatssecretaris nu al begint een mogelijk doemdenken te corrigeren. Natuurlijk is niet de hele volkshuisvesting problematisch. Er is in Nederland veel goeds op dit gebied; ten opzichte van andere landen is het misschien zelfs vele, vele malen beter. Het gaat echter niet om de 90% of de 95%. Wij hebben uitvoerig onze zorgen geuit over de 5% of 10% van de hele groep. Daarbij gaat het om mensen die op de een of andere manier in de knel komen.

Verder denk ik aan bepaalde processen die zich dreigen voor te doen. Ik noem het punt van de voortgang van de stadsvernieuwing. Dat zal van invloed zijn op de haalbaarheid van de 30% aan sociale huurwoningen.

Ik begrijp de inzet van de staatssecretaris wel, maar naar mijn mening gaat hij iets te gemakkelijk voort op de lijn van zijn voorganger. Hij zegt namelijk in feite: er is niets aan de hand. Ik vind echter dat er wel degelijk wat aan de hand is. Op deze manier zal men het rooskleurige beeld niet kunnen handhaven zonder afbreuk te doen aan de kwaliteit die wij kennen.

Staatssecretaris **Tommel**: Voorzitter! Ik heb in het voorgaande gedeelte van mijn betoog met nadruk gesproken over de 90% of 95%. Er is namelijk niet zomaar sprake van dit percentage. De heer Duivesteijn zal merken dat in het vervolg van mijn betoog de andere 5% à 10% ruimschoots aan de orde komt. Sterker nog, daarover gaat eigenlijk de rest van mijn betoog.

De heer **Hendriks**: Voorzitter! De staatssecretaris zei in zijn inleidende betoog iets zeer merkwaardigs over de bouwstofschaarste. Hij zei namelijk dat de baksteenindustrie de bouw niet meer kan bijbenen. Is hij echter niet met mij van mening, dat dit niet het gevolg is van de ontwikkelingen in de sector van de bouwnijverheid, maar dat dit een gevolg is van het feit dat in de afgelopen jaren sprake is geweest van een te grote sanering bij de baksteenindustrie? Die bouwstofschaarste heeft dus een geheel andere oorzaak dan die de staatssecretaris noemde. Ik betreur het overigens wel dat wij niet voldoende bakstenen hebben.

Staatssecretaris **Tommel**: Bij de sanering is uitgegaan van een bepaald niveau van de bouwproduktie. Laten wij nu blij zijn, dat het niveau van bouwproduktie dat wij op dit moment hebben, hoger ligt dan voorheen.

De heer **Hendriks**: Voorzitter! Dat bestrijd ik. Het is meer een kwestie van economie geweest. De ontwikkeling van de economie is de oorzaak van de schaarste die wij op het ogenblik kennen. Destijds had men niet met steun van de overheid moeten saneren. Dat is namelijk bij de baksteenindustrie gebeurd en dat is de enige oorzaak van de huidige situatie.

Staatssecretaris **Tommel**: Voorzitter! Ik wil nu verder gaan met mijn betoog over de volkhuisvestingsdoelstellingen.

Ik vind het belangrijk dat de volkshuisvesting op juiste waarde wordt geschat. Een woning voorziet natuurlijk allereerst in de basisbehoefte. Mensen willen een dak boven hun hoofd, een plek waar zij zich thuis voelen en waar zij zich kunnen ontplooien. Het wonen heeft echter meer dimensies die direct of indirect van invloed zijn op het welzijn van burgers en die daarom van de sector volkshuisvesting aandacht behoeven.

De problemen waarmee de volkshuisvesting te maken heeft en de oplossing van de vraagstukken waaraan zij een bijdrage kan leveren, liggen op een breder terrein dan dat van het bouwen en verdelen van woonruimte. Volkshuisvesting heeft alles te maken met de leefomgeving, de leefomgeving in fysieke zin, die gekenmerkt wordt door het milieu en de woonomgeving, maar zij heeft ook te maken met de leefbaarheid in sociale zin. Bij dat laatste denk ik aan het samenleven met de buren, het samenleven in een buurt en aan de veiligheid op straat. Aan aandacht voor die andere dimensies is men in de sector van de volkshuisvesting in de afgelopen decennia minder toe gekomen. Alle inspanningen waren namelijk gericht op het bestrijden van de woningnood. Volkshuisvesting wordt daarom vaak vereenzelvigd met bouwen, maar volkshuisvesting heeft, ook historisch gezien, altijd een bredere doelstelling gekend. Ik zie het als een van mijn taken om die andere aspecten van de volkshuisvesting te herwaarderen en de samenhang met de andere beleidsterreinen, waarbij ik denk aan milieu, welzijn en sociale zekerheid en veiligheid, te versterken. Dat laat onverlet, dat ook voor mij de zorg voor voldoende betaalbare huisvesting, met name voor de doelgroep, prioriteit heeft. Ik haak met mijn inspanningen dan ook graag aan bij het project grote steden. Ik meen, voorzitter, dat ik hiermee de vragen van mevrouw Oedayraj Singh Varma op dit punt heb beantwoord.

Voorzitter! In de sector van de volkshuisvesting zijn veel zaken aan de orde. Ik kies er nu vijf en wil daarover kort iets zeggen. Dat zijn achtereenvolgens: de woningbouwopgave, het duurzaam bouwen, de betaalbaarheid van het wonen, de leefbaarheid van buurten en wijken en het ouderenbeleid. Ik betrek hierbij graag de hierover door de verschillende woordvoerders gestelde vragen, althans voor zover die al niet schriftelijk zijn beantwoord.

De heer **Poppe** (SP): Voorzitter! De staatssecretaris spreekt over de betaalbaarheid van de woningen, met name voor de doelgroep. Hoeveel procent van het besteedbaar inkomen moet volgens hem gebruikt worden voor het huren van een woning? Het begrip "betaalbaarheid" is namelijk rekbaar. Daarom krijg ik op dit punt graag een concreet antwoord.

Staatssecretaris **Tommel**: Voorzitter! Ik doe nogmaals een beroep op het geduld van de heer Poppe. Dit punt is het derde van de vijf die ik heb genoemd en het komt nog uitvoerig aan bod.

De heer **Poppe** (SP): Dus u gaat het percentage noemen? Daar vroeg ik om.

Staatssecretaris **Tommel**: Dat merkt de heer Poppe straks.

Ik kom op de woningbouwopgave. De woningbehoefte blijkt fors groter te zijn dan nog minder dan een jaar geleden werd aangenomen. Het programma van 420.000 woningen in deze kabinetsperiode is daarom

ambitieus maar ook noodzakelijk. Het betekent dat overheden, verhuurders, beleggers, ontwikkelaars en bouwers alle zeilen zullen moeten bijzetten. Ik merk in dit verband op dat ik als coördinerend bewindsman voor de bouw veel waarde hecht aan een goede dialoog met de bouwwereld. Die dialoog is noodzakelijk omdat sprake is van een gemeenschappelijk belang. Het Rijk heeft belang bij het zo snel mogelijk realiseren van de forse bouwopgave. Daarnaast is de bouw een belangrijke pijler voor de Nederlandse economie. De bouwsector is gebaat bij continuïteit in de bouwproduktie. Anders gezegd, als de bouwproduktie niet wordt uitgevoerd hebben bedrijfstak en Rijk daar allebei last van. Signalen uit de bouw over knelpunten zal ik dan ook zeer serieus nemen.

Er is een aantal vragen gesteld over de woningbehoefte, het Besluit woninggebonden subsidies 1995 (BWS 1995) en het Vinex-beleid. Een aantal leden vraagt zich af of het Rijk de woningbehoefte niet te laag inschat. Er worden vraagtekens gezet bij de verhoging van het bouwprogramma en de gelijktijdige verlaging van het totale BWS-subsidiebudget. In de begroting is rekening gehouden met de meest recente bevolkingsprognose van het CBS. Daarenboven is rekening gehouden met 9000 extra woningen als gevolg van de zeer hoge aantallen asielzoekers in de eerste maanden van 1994. De woningbehoefteraming wordt periodiek aangepast, met name naar aanleiding van het vierjaarlijks te houden woningbehoefte-onderzoek. De eerstvolgende resultaten hiervan komen in de loop van 1995 beschikbaar. Momenteel heb ik geen aanleiding voor een aanpassing van de prognose van de woningbehoefte die in de begroting is vermeld.

De bezuiniging op de bedragen in het BWS heeft geen betrekking op sociale huurwoningen. Voor deze categorie is het aantal woningen waarvoor stimuleringspremies en bereikbaarheidstoeslagen beschikbaar is, nu juist uitgebreid. In het licht van de economische parameters en de instrumenten en kengetallen van het huurbeleid zijn niet langer generieke exploitatiesubsidies nodig om woonruimte te realiseren die ook voor de doelgroep van het beleid bereikbaar is.

Een aantal afgevaardigden sprak zijn zorg uit over de betaalbaarheid van de bouw in de sociale sector voor de doelgroep. Gelet op de gedetailleerdheid van de vragen heb ik daarop schriftelijk geantwoord. De hoofdconclusie is dat rekening houdend met de beschikbare bereikbaarheidssubsidies een nieuwe sociale huurwoning gemiddeld voor de doelgroep bereikbaar is. Individueel maatwerk wordt daarbij geleverd door de individuele huursubsidie. Dit alles betekent niet dat in alle gevallen een nieuwbouwwoning voor een ieder bereikbaar is. Daarvoor is de doelgroep te heterogeen van samenstelling en zijn de plaatselijke omstandigheden te divers. Voor de mensen met de laagste inkomens is een nieuwbouwwoning in veel gevallen geen reële optie. Ik zeg hiermee niets nieuws. Het is overigens meer een inkomensvraagstuk dan een volkshuisvestingssubsidievraagstuk. Ik kom hier nog uitgebreider op terug.

De heer **Poppe** (SP): De IHS is door het vorige kabinet afgebroken. De hoogte van de huur bepaalt de subsidie die ontvangen kan worden. De huren gaan omhoog, de subsidie omlaag. Daardoor komen veel mensen in bestaande woningen in problemen. Ik hoop dat de staatssecretaris het ook over de bestaande woningen wil hebben. Daar zit de pijn. Er is armoede.

Staatssecretaris **Tommel**: De pijn qua betaalbaarheid zit zowel in de nieuwe woningen als in de bestaande voorraad. Gebleken is echter dat voor de mensen met de allerlaagste inkomens nieuwbouwwoningen in de praktijk vrijwel niet meer bereikbaar zijn.

De heer **Poppe** (SP): Welke consequentie trekt de staatssecretaris daaruit bij het nieuwbouwbeleid als het gaat om het bouwen voor de doelgroep? Er zal moeten worden gebouwd voor de doelgroep. Deze mensen zitten nu al veel te duur. Een heleboel mensen redden het niet en kunnen niet doorstromen naar een woning die beter betaalbaar is. Of de individuele huursubsidie moet worden verhoogd, opdat deze mensen in hun mooie woninkje geen armoede lijden, of er moet doorstroming naar een betaalbare nieuwe woning worden gerealiseerd.

De heer **Duivesteijn** (PvdA): Mijnheer de voorzitter! Aansluitend daarop...

De **voorzitter**: Neen, het was een vraag van de heer Poppe aan de staatssecretaris. En die mag nu antwoorden.

Staatssecretaris **Tommel**: Voorzitter! Het begint te veel herhaling te worden. Ik krijg dit hoofdstuk nog volledig aan de orde.

De **voorzitter**: Ik verzoek u toch te antwoorden. Het is – u weet dat beter dan wie ook – een gebruikelijke procedure dat, als er een vraag gesteld wordt, deze ook beantwoord wordt. Ik erken dat u niet alle vragen tegelijk kunt beantwoorden, maar het altijd verwijzen is niet bevorderlijk voor een goed debat.

Staatssecretaris **Tommel**: Goed, dan zal ik graag antwoorden. Doorstroming zal de hoofdmoot zijn van het beleid dat nodig is om de goedkope woningvoorraad beschikbaar te houden voor de mensen die daar het meest behoefte aan hebben. Daarvoor hebben wij een aantal instrumenten op maat. Wij voeren via onze inspecteurs overleg met de gemeenten over de doorstroming. Die doorstroming verloopt niet slecht. Wij kunnen daar niet ontevreden over zijn. In de komende jaren zullen de huurstijgingen gematigder zijn dan in de afgelopen periode het geval is geweest. Dat heeft alles te maken met het bruteringswetsvoorstel dat hopelijk nog voor het kerstreces aan de orde zal komen. Als gevolg daarvan zullen de huurstijgingen lager kunnen zijn. Ik heb er dus vertrouwen in dat wij met het beleid voldoende woningen in de bestaande sector voor de doelgroep ter beschikking zullen houden. Maar dan moet de doorstroming wel op gang blijven.

De heer **Poppe** (SP): Dit is een volstrekt onbevredigend antwoord. De individuele huursubsidie gaat eerder omlaag dan omhoog. Er is armoede. Die mensen kunnen dus niet doorstromen; de woningen worden onbetaalbaar. De bruteringswet die eraan zit te komen, en de woninggebonden subsidies maken het voor de corporaties alleen nog maar mogelijk om veel te investeren in dure huurwoningen en koopwoningen, waardoor er nog minder woningen komen voor de doelgroep

met lagere inkomens. U komt er zo echt niet uit volgens mij.

Staatssecretaris **Tommel**: Voorzitter! Ik kom er wel uit, als ik er maar voor kan zorgen dat er goedkope woningen beschikbaar blijven voor de doelgroep.

De heer **Poppe** (SP): Waar zijn die goedkope woningen dan?

Staatssecretaris **Tommel**: Er zijn natuurlijk heel veel goedkope woningen in Nederland.

De heer **Poppe** (SP): Neen, die zijn er volstrekt onvoldoende, anders zouden die mensen nu niet in armoede zitten, omdat zij 40% tot 50% van hun inkomen naar hun huisbaas moeten brengen.

Staatssecretaris **Tommel**: Voorzitter! De heer Poppe schetst een vertekend beeld, als hij zegt dat de mensen 40% tot 50% van hun inkomen verwonen. Dat is absoluut onjuist; dat zal in een doodenkel uitzonderingsgeval zo zijn. Ik vind het demagogie om te zeggen dat de mensen 40% tot 50% van hun inkomen verwonen.

De heer **Poppe** (SP): Ik adviseer u om het rapport van het OTB toch eens goed te bestuderen; dan ziet u ook de cijfers.

Staatssecretaris **Tommel**: Daar staat dat dus niet in.

De heer **Poppe** (SP): Daar staat in dat grote groepen tot 40% van hun besteedbare inkomen moeten verwonen. En dat is gemiddeld 40%; dus is het ook hoger. Ik ben het met u eens dat het dan niet om miljoenen mensen gaat, maar er is armoede. Dat ontkent u toch niet?

Staatssecretaris **Tommel**: Ik heb het gevoel dat de heer Poppe geen gevoel voor statistieken heeft. Als er staat dat er mensen zijn die tot 40% van hun inkomen verwonen, zegt hij dat dit gemiddeld 40% is en dat er dus ook mensen zijn voor wie het nog veel meer is. Zo mag dat rapport niet geïnterpreteerd worden. Ik denk dat het verstandig is om eens met de samenstellers daarvan te gaan praten.

De heer **Poppe** (SP): Laten wij zeggen dat het 40% is. Vindt u dat niet veel te hoog?

Staatssecretaris **Tommel**: Voorzitter! Het is niet gemiddeld 40%; het is gemiddeld ongeveer 20%. En dat is heel wat anders.

De heer **Poppe** (SP): Vindt u dat niet veel te hoog? In 1967 was de woningnood volksvijand nummer één. Er werd veel gebouwd; daar was een heel programma voor opgezet. De mensen betaalden toen gemiddeld 10% van hun inkomen, terwijl er gebouwd werd. Nieuwbouw kostte toen gemiddeld 10% van het besteedbare inkomen aan huur. Nu is dat 20%, terwijl een toenemend aantal mensen bij de laagbetaalden behoort. U ziet de problemen toch wel op u afkomen. Die problemen zijn er al en die worden op deze manier nog groter.

Staatssecretaris **Tommel**: Voorzitter! Ik bezie het probleem heel serieus. Ik zie ook dat de woonlastenquote aanzienlijk is gestegen in de afgelopen jaren.

De heer **Poppe** (SP): Hoe komt dat dan?

Staatssecretaris **Tommel**: Ik wil u dat graag uitleggen.

De heer **Poppe** (SP): Dat is het beleid van uw voorganger, dat u nu gaat voortzetten.

Staatssecretaris **Tommel**: De rijkssubsidies voor nieuwbouw van woningen moesten als gevolg van de bezuinigingen op het overheidsbudget minder zijn dan zij in het verleden geweest zijn. Dat betekent dat het subsidiepercentage afgebroken moest worden. Wij doen dit als laatste bij de brutering om een situatie te bereiken dat de verdere huurverhogingen die nodig waren als gevolg van de afbraak van de subsidie, gematigder zouden worden. En dat is nu gelukkig het geval.

De heer **Poppe** (SP): Dat zegt u, maar ik geloof daar nog niet in. De corporaties zijn echt weer huisbazen geworden. Zij zijn commercieel aan de slag gegaan. Niet alleen Veronica, maar ook de huisbazen zijn commercieel gegaan, zoals ik gisteren al zei. En daar kunnen heel hoge huurverhogingen uitkomen. Gemiddeld worden die misschien 4,5%, maar dat is al meer dan goed.

Staatssecretaris **Tommel**: Ik vind niet dat u de stelling kunt volhouden dat de corporaties nu op de commerciële toer gaan en dus maar hele hoge huurverhogingen tot stand zullen brengen.

De heer **Poppe**: U hebt het rapport van het Sociaal en cultureel planbureau ook niet gelezen. Ik ervaar de corporaties op dat punt als instellingen met een groot verantwoordelijkheidsgevoel, juist voor hun eigen doelgroepen.

Mevrouw **Versnel-Schmitz** (D66): Voorzitter! De huizen waar de heer Poppe het over heeft, zijn destijds op de pof gebouwd. De lasten daarvan zijn naar de toekomst verschoven. Wij zitten nu in die toekomst! Dat is de reden geweest van die huurverhogingen met dat ontzettend hoge percentage van 5,5. Dat heeft niemand voor zijn lol gedaan. Het kon niet anders. Als dat niet was gebeurd, dan hadden wij die lasten tot 2036 moeten afbetalen, via continu stijgende lijnen. Er was geen geld voor om het op een andere manier eerder in te lopen. Het is dus op deze manier gebeurd. De heer Poppe moet de verhoudingsgewijs lagere huren van vroeger dus niet vergelijken met die van nu.

Ik richt mij nu tot de staatssecretaris. Voor mensen met lage inkomens zitten de zaken in sommige gebieden veel ingewikkelder in elkaar dan in andere gebieden. Dat is onder andere het geval in groeikerngebieden. In de nieuweuitleggebieden dreigt dit gevaar ook. Het gaat mij er niet om dat iedereen van de doelgroep in nieuwe huizen moet kunnen wonen. Ik heb nog nooit in een nieuw huis gewoond! Ik vind dat ook onbelangrijk. Het gaat erom dat wij ervoor zorgen dat voldoende mensen uit de doelgroep van de volkshuisvesting daarin kunnen wonen, ook in de nieuweuitleggebieden. Dat kan inderdaad nauwelijks meer via de objectsubsidies. Dus moeten wij een aangepast systeem kunnen bedenken op basis van de subjectsubsidies. Daarover wil ik nog een keer uitvoerig met de staatssecretaris praten.

Staatssecretaris **Tommel**: Voorzitter! Ik erken het probleem van de

groeikernen met een kleine voorraad goedkope woningen. Toch gaat er, en terecht, nog heel veel overheidsgeld naar de uitleggebieden, juist om de woningen aldaar betaalbaar te maken. De 70/30-verhouding is er niet voor niets. Natuurlijk gaan wij nog praten over de fine-tuning in de IHS.

De heer **Poppe** (SP): Voorzitter! Twee zinnen. Er is in de tijd waarover mevrouw Versnel het heeft, niet op de pof gebouwd. Toen had men in de samenleving nog wat voor elkaar over. Er was nog solidariteit. De overheid gaf toen nog subsidies. Die worden nu ingetrokken.

Mevrouw **Oedayraj Singh Varma** (GroenLinks): Voorzitter! De staatssecretaris heeft het steeds over de doorstroming. Dat ziet hij als een oplossing, want daardoor komen de goedkope woningen vrij. Als wij de doorstroming echter steeds blijven bevorderen, dan krijgen wij arme en rijke wijken. Dat brengt segregatie met zich! Graag een reactie daarop.

De staatssecretaris heeft het ook over nieuwbouwwoningen. In Amsterdam is sprake van 53.000 urgent woningzoekenden voor de goedkope woningen. Waar moeten die mensen naar toe? De staatssecretaris zegt dat wij er rekening mee moeten houden dat mensen met een laag inkomen niet in nieuwbouwwoningen terecht kunnen. Creëren wij dan niet de situatie dat arme mensen in arme wijken en in slechte woningen wonen, dat er ook geen woningen voor hen vrij komen en dat mensen die het met weinig moeten doen dus geen recht hebben op nieuwbouwwoningen of betere woningen?

Staatssecretaris **Tommel**: Voorzitter! Ik erken dat probleem voluit. Het probleem van de dreigende segregatie, de dreigende inkomenswijken erken ik. Daarom stel ik er buitengewoon veel prijs op dat de IHS op peil blijft. Ik vind het ook heel wezenlijk dat de aan de gang zijnde scheefheidsbestrijding niet leidt tot een scheefheid nul. Er moet ruimte zijn om mensen met hogere en lagere inkomens in dezelfde wijk te laten wonen. Er moet op dat punt sprake zijn van een mengeling. Dat kan niet alleen door het subsidie-instrument in de vorm van de IHS. Het tweede instrument is gevarieerd bouwen. Zowel in de nieuwe-uitleggebieden als in de bestaande wijken moet gevarieerd worden gebouwd. Door de vorm en het type woningen aldaar kan de segregatie zoveel mogelijk worden tegengehouden. Dat is een belangrijk beleidsdoel. Daarover bestaat geen verschil van opvatting.

De heer **Duivesteijn** (PvdA): De staatssecretaris zei alweer een tijd geleden dat de mensen met de laagste inkomens niet naar een nieuwbouwwoning kunnen gaan. Wat betekent dit dan voor de voortgang van de stadsvernieuwing in met name de grote steden en in die gebieden waarin eigenlijk alleen maar de laagstbetaalden wonen?

De **voorzitter**: Ik begrijp dat u deze interruptie maakt, maar "alweer een tijd geleden" betekent dat u dan strikt genomen uw opmerking moet opzouten tot de tweede termijn. Er is ook enige slagvaardigheid nodig bij interrupties.

De heer **Duivesteijn** (PvdA): Ik heb mijn beurt afgewacht, voorzitter, niets meer en niets minder. Ik kan moeilijk iemand anders bij de interruptiemicrofoon wegsturen.

De **voorzitter**: Ik wilde alleen de opmerking maken. Het woord is aan de staatssecretaris.

Staatssecretaris **Tommel**: Er zal sprake moeten zijn van voortgang binnen het stadsvernieuwingsbeleid. In 1997 is er ter zake een ijkmoment. Het stadsvernieuwingsbeleid zal hoge prioriteit moeten hebben. De kwaliteit van de bestaande voorraad zal op peil moeten worden gehouden en tegelijkertijd zal er gezorgd moeten worden voor gevarieerde nieuwbouw in bestaande wijken.

Voorzitter! Verschillende sprekers hebben aandacht gevraagd voor de maatschappelijke realiteit en met name de hoge rente waardoor betaalbare huren en de voortgang van de bouwproduktie in gevaar komen. Als gevolg van de bruteringsoperatie is de sector goed in staat om renteschommelingen te dragen. Dat laat onverlet dat investeringen in nieuwbouw onder druk kunnen komen te staan bij een stijgende rente. Het Besluit woninggebonden subsidies biedt echter mogelijkheden hierop adequaat te reageren, dankzij het vervallen van de schotten tussen de budgetten, de mogelijke aanpassing van de bijdrage per woning en de inzet van de gespaarde middelen. Flexibiliteit dus. Daarnaast zal de exploitant van nieuwe woningen bij investeringsbeslissingen in toenemende mate de exploitatie van zijn hele bezit in ogenschouw moeten nemen, dus niet alleen het nieuw te bouwen complex. De huursombenadering biedt hiervoor de mogelijkheid. Dat heb ik ook op 21 oktober jl. aangegeven in mijn schriftelijke beantwoording van de vragen over de begroting.

Mevrouw Versnel stelt voor, dat corporaties zonder bouwopdracht maar met een groot eigen vermogen geld ter beschikking stellen aan corporaties waar het omgekeerde het geval is. De gewenste onderlinge solidariteit – die is belangrijk – komt tot uitdrukking in de sectorfondsen. Indien instellingen financieel niet in staat zijn om aan hun taken te voldoen, kan het Centraal fonds voor de volkshuisvesting overgaan tot het verstrekken van project- of bedrijfssteun aan die instellingen. Bovendien kan borgtocht door het waarborgfonds van de sociale huursector worden verleend, waardoor voldoende investeringsgelden voor de instellingen beschikbaar komen. Ik vind het belangrijk dat de sector hierover zelf verder nadenkt. Mij is gebleken dat dit ook gebeurt – ik heb er gesprekken over gevoerd – en ik juich dat van harte toe. Uiteraard houd ik de Kamer graag op de hoogte van het resultaat.

Mevrouw **Versnel-Schmitz** (D66): Het gaat mij hierom. Uitgaande van een bestendige hoge rente – niet dat die mijn voorkeur verdient, maar die mogelijkheid moet wel onder ogen worden gezien – vraag ik mij af of het niet goed zou zijn om rijke corporaties met nauwelijks opdrachten verplicht te stellen hun kapitaal, dat eigenlijk maatschappelijk kapitaal is, in plaats van dood te laten liggen en er rente van te trekken, in te zetten voor de volkshuisvesting in de vorm van lage-rentedragende leningen aan corporaties die wel kapitaal nodig hebben. Ik vraag de staatssecretaris om over die mogelijkheid met de sector te overleggen.

Staatssecretaris **Tommel**: Voorzitter! Ik wil in die lijn graag denken. Of dat nu per se moet via lage-rentedragende leningen of iets

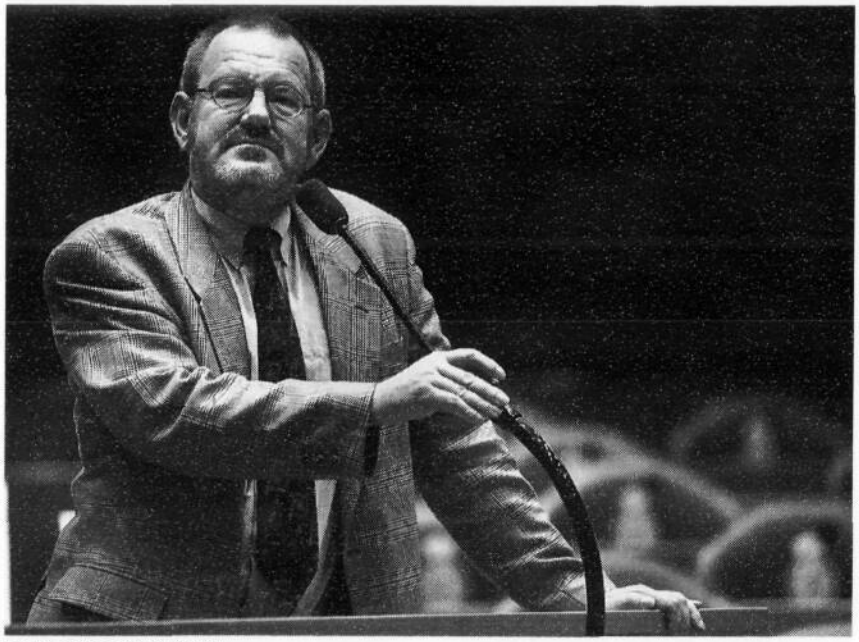

De heer Esselink (CDA)

anders, ik wil dat graag met de sector bespreken. U heeft natuurlijk een punt dat kapitaal niet dood moet blijven liggen, omdat er in het desbetreffende gebied bijvoorbeeld weinig of niet gebouwd wordt. Er moet een vorm gevonden worden waardoor dat kapitaal nuttig ingezet kan worden voor de volkshuisvesting. Ik ga daarover graag overleggen met de corporaties en hun vertegenwoordigers. Ik denk niet aan wettelijke maatregelen. Ik wil vooral eerst het gesprek aangaan. Ik heb ook geproefd dat men dat probleem zelf ook zeer nadrukkelijk voelt.

De heer **Esselink** (CDA): Die stijgende rente wordt door alle actoren waarmee ik heb gesproken, als een belemmering gezien. Vooral de reële rente, de rente na correctie met de inflatie, is erg hoog. De staatssecretaris zegt dat het BWS 1995 schuifmogelijkheden biedt en dat je daarmee althans kunt proberen, iets van dat effect teniet te doen. Gelet op het antwoord van de staatssecretaris inzake het BWS 1995, lijkt het mij dat je een zeer aanmerkelijke bezuiniging op het BWS 1995 – die werd ten dele al door het vorige kabinet ingezet; hierin zit dus veel minder – niet kunt verenigen met de twee genoemde doelstellingen: het middel voor de doelgroep gericht inzetten om toch betaalbare woningen te blijven bouwen en het tegelijkertijd in den brede inzetten om dat rente-effect min of meer teniet te doen. Ik meen dat de staatssecretaris dan drie dingen bij elkaar legt die tot de sfeer van het onmogelijke leiden. Daar slaan de reacties van de buitenwacht dan ook op.

Staatssecretaris **Tommel**: Het is waar dat het passen en meten wordt op het moment dat je minder geld ter beschikking hebt terwijl de rente stijgt. Ik geloof niet in de sfeer van het onmogelijke. Ik geloof wel dat juist het geven van flexibiliteit om maatwerk te bedenken, dus het weglaten van die schotten, een heel belangrijke bijdrage kan leveren om toch tot stand te brengen wat wij zo nadrukkelijk willen. Misschien zal het dan iets minder breed zijn, maar het zal wel nauw worden toegesneden op de doelgroep die het nodig heeft. Het weghalen van die schotten vind ik een belangrijke vooruitgang. Ik hoop dat daarvan maximaal wordt geprofiteerd, opdat op locatie zo goed mogelijk wordt bekeken waar het geld moet worden ingezet.

Een volgende belangrijke vraag is of het nu goed of slecht gaat met het voorzien in de woningbehoefte. De geachte afgevaardigde de heer Esselink maakte zich zorgen over de mate waarin het zelfoplossend vermogen van de regio's voldoende bouwproduktie mogelijk maakt. De uitdaging waarvoor wij ons gesteld zien, is inderdaad groot: een omvangrijk bouwprogramma dat hoofdzakelijk in en aan de stad moet worden gerealiseerd, gepaard aan een oplopende woningbehoefte, de noodzaak tijdig voldoende bouwlocaties beschikbaar te hebben en de zorg voor een goed woon- en leefmilieu.

In het onlangs gepubliceerde Sociaal en cultureel rapport 1994 wordt zo'n uitdaging geschetst. De heer Stellingwerf heeft hiernaar gevraagd. Aan de hand van vier scenario's worden de gevolgen geschetst van demografische en economische groei. Drie van de vier scenario's komen min of meer overeen met de scenario's die eerder door het Centraal planbureau zijn gehanteerd. Beleidsmatig zijn die scenario's betrokken bij het opstellen van de Trendbrief. De mate waarin economische groei van invloed is op de beleidsmatige uitgangspunten is evident en dat wordt in die Trendbrief als zodanig door het Rijk onderkend. Het rapport van het Sociaal en cultureel planbureau geeft mij echter een redelijk genuanceerd beeld. Het vierde scenario van het Sociaal en cultureel planbureau, het zogenaamde slecht-weerscenario, vind ik te somber, ook als ik dat afzet tegen de constatering van hetzelfde Sociaal en cultureel planbureau en van het CBS over de situatie op dit moment. De praktijk geeft tot op heden weinig reden tot pessimisme over het zelfoplossend vermogen op lokaal niveau. Naar het zich thans laat aanzien, worden in 1994 voor ruim 100.000 woningen bouwvergunningen afgegeven. Per saldo zullen de programma's sociale huur, sociale koop en ongesubsidieerd in 1994 ruimschoots worden overschreden.

Zojuist werd naar de situatie in Amsterdam gevraagd. Het is niet onbelangrijk, dat ook in de vier grootstedelijke stadsgewesten het aantal verleende bouwvergunningen zo'n 30% hoger ligt dan in de vergelijkbare periode van vorig jaar. Daarnaast kan erop worden gewezen, dat het BWS 1995 meer mogelijkheden geeft om ook op specifieke, lokale omstandigheden te reageren. Ook dankzij de balansverkortingsoperatie neemt het zelfoplossend vermogen van de sociale verhuurders toe. Er is momenteel dan ook geen aanleiding om een slecht-weerscenario op te stellen. De marges van het huidige

volkshuisvestingsbeleid zijn voldoende ruim om tegenvallende ontwikkelingen op te vangen.

De heer **Esselink** (CDA): Wat de staatssecretaris nu zegt, is feitelijk juist. Dat gaat over de situatie in 1994 en 1995 en wellicht nog in 1996. De zorgen van de wethouders van de vier grote gemeenten hebben echter betrekking op de situatie kort daarna. Zij voorspellen met enige nadruk dat sociale woningbouw voor verhuur alsdan in hun vier gemeenten op de locaties die daarvoor zijn aangewezen, niet mogelijk zal zijn. Die mening wordt ook gedeeld door de woningcorporaties in die gemeenten. Ik kan het niet helemaal overzien, maar als dat werkelijk zo is, moeten wij in actie komen. Dan moet het BWS wellicht worden aangepast en daarop worden toegesneden. Ik nodig de staatssecretaris uit om dat gesprek aan te gaan en ons daarover te rapporteren.

Staatssecretaris **Tommel**: Voorzitter! Ik ga graag op die uitnodiging in. Het gesprek loopt. Wij voeren dat gesprek ook in Vinex-verband, want daarbinnen speelt zich een groot deel van de nieuwbouw af. Er zijn doelstellingen opgesteld. Deze blijven recht overeind. Ik heb het belang van het monitoren van het halen van die doelstellingen al benadrukt. Ik zeg de heer Esselink graag toe dat wij dit nauwkeurig zullen volgen. Zodra er aanwijzingen zijn dat het niet loopt zoals wij hadden gedacht, zullen wij daarover rapporteren.

De heer **Esselink** (CDA): Die aanwijzing hebben wij al. Wij hebben hier een brief van de vier grote gemeenten, waarin helder staat wat ik net heb gezegd. Ik nodig de staatssecretaris uit, op die aanwijzing te reageren en ons daarover te informeren.

Staatssecretaris **Tommel**: Voorzitter! Ik heb een week geleden een gesprek gehad met de vertegenwoordigers van de vier grote stadsgewesten, onder andere over de financiële aspecten van Vinex, de stand van zaken, de voortgang, het tekenen van de contracten en dat soort zaken meer. Uit dat gesprek is mij beslist niet gebleken dat de doelstellingen onhaalbaar zijn.

De heer **Esselink** (CDA): Ik heb een vergelijkbaar gesprek gehad als kamerlid. Uit dat gesprek heb ik begrepen dat er alle aanleiding is om die zorg wel te hebben.

Staatssecretaris **Tommel**: Beide ervaringen kunnen juist zijn, al was het maar omdat wij nog in de financiële onderhandelingen zitten.

Mevrouw **Versnel-Schmitz** (D66): Voorzitter! Ik heb om verschillende redenen om een slecht-weerscenario gevraagd. Een van die redenen is dat de voorganger van de staatssecretaris almaar mooi weer heeft gehad wat de rente betreft. Daar dreigt nu een omslag in te komen, die wellicht bestendig kan worden. Voor het geval deze bestendig wordt, lijkt het mij verstandig om een slecht-weerscenario op te stellen.

De minister van Financiën doet nu aan een trendmatig begrotingsbeleid. Dat is in veel opzichten prettig en stevig, omdat je geen opeenstapeling van nieuwe bezuinigingsrondes hoeft te verwachten. Maar als er een extra probleem aankomt, is het heel moeilijk om daar op een andere manier mee om te gaan. Dan kun je niet zeggen: hoor eens even, wij krijgen nu geen dak meer boven het hoofd van mensen.

Het gaat mij erom dat het misschien verstandig is om alvast iets klaar te hebben voor het moment van herijking op financieel gebied in 1996. Dan kunnen wij zeggen dat het anders moet, als het zo voortgaat.

Staatssecretaris **Tommel**: Naar mijn gevoel is het niet verstandig om uitvoerige slecht-weerscenario's te maken en met iedereen door te praten, want je kunt het ook oproepen. In gedachten houden wij natuurlijk rekening met de mogelijkheid dat de situatie wezenlijk veranderd, zodat er op een andere wijze moet worden gekeken naar wat er aanvullend nodig is.

De heer **Poppe** (SP): Het Sociaal en cultureel rapport geeft aan wat voor slecht weer er op komst is. Bouwen en beheren voor de doelgroep kan nooit een economisch verantwoorde activiteit zijn, zonder dat er grote concessies worden gedaan aan de kwaliteit van de woning. De sociale verhuurder zal er daarom naar streven, slechts een deel van zijn bezit toegankelijk te houden voor de lagere-inkomensgroepen. Uit de beantwoording van zojuist blijkt dat de nieuwbouw niet haalbaar is voor deze mensen. Dat is al slecht weer.

Staatssecretaris **Tommel**: U citeert mij verkeerd. Ik heb niet gezegd dat de nieuwbouw niet toegankelijk is voor de mensen met de lagere inkomens. U moet mij goed citeren. Ik heb gezegd dat de nieuwbouw in veel gevallen voor de mensen met de laagste inkomens geen haalbare optie is. Dat is iets heel anders.

De heer **Poppe** (SP): De cijfers wijzen nu al uit dat er zeer grote problemen zijn in de groeigemeenten en dus ook in nieuwbouwwijken van gewone gemeenten.

Staatssecretaris **Tommel**: Ik heb die groeigemeenten ook genoemd.

Een aantal woordvoerders, zoals mevrouw Verbugt, mevrouw Aiking, de heer Stellingwerf en de heer Duivesteijn, vragen zich af hoe de doorstroming kan worden bevorderd en welke plaats het strategisch nieuwbouwbeleid daarin heeft.

Het Rijk heeft de afgelopen jaren de kaders geschapen voor een evenwichtige verdeling van de woonruimte. Ik noem de in de Huisvestingswet opgenomen mogelijkheden, het Besluit beheer sociale huursector en het fiatteringsbeleid bij de individuele huursubsidie. Momenteel ligt bij de rijksoverheid de nadruk op de implementatie van dat beleid. Dat gebeurt via intensief overleg tussen inspecties voor de volkshuisvesting en de gemeenten over de wijze waarop op lokaal niveau inhoud kan worden gegeven aan de evenwichtige verdeling van woonruimte. De eerste resultaten zijn tot mijn genoegen inmiddels zichtbaar. Het zwaartepunt van het doorstromingsbeleid ligt in de bestaande voorraad. Het strategisch nieuwbouwbeleid dient een aanvullende rol te spelen door die woningen te bouwen waar behoefte aan is. Dit zijn met name marktwoningen die verhuisketens laten ontstaan, waardoor goedkope woningen in de voorraad ten behoeve van de doelgroep vrijkomen. Dat proces wordt bevorderd door het creëren van nieuwbouwlocaties van kwalitatief hoog niveau en door het bouwen van middeldure woningen in bestaand stedelijk gebied. Het BWS 1995 heeft vooral een ondersteunende rol.

Voorzitter! De heer Esselink verwijt het kabinet dat de vier grote stadsgewesten, afgezet tegen de taakstelling van die gebieden, een onevenredig deel van de BWS-middelen krijgen. De taakstelling van de vier grote stadsgewesten bedraagt ruim 40% van het landelijk bouwprogramma. Ik verwijs ook even naar de interruptie van zojuist over Amsterdam. Dat toch 60% van de BWS-middelen naar deze gewesten gaat, is ingegeven door de relatief hoge kosten van het bouwen in die gebieden en het relatief grote aandeel in de herstelbehoefte van vooroorlogse particuliere huurwoningen. Daarnaast speelt de wens mee om op de Vinex-locaties gedifferentieerd te kunnen bouwen. Een relatief groot aandeel van de Vinex-produktie dient in de vier grote stadsgewesten te worden gerealiseerd. Ook is met het oog op de moeilijke bouwomstandigheden voor middeldure woningbouw in bestaand stedelijk gebied – ik heb het belang daarvan onderstreept – het budget voor plaatselijk verschillende omstandigheden geheel aan deze vier stadsgewesten toebedeeld. Ik hoop dat ik ook de heer Esselink hiermee ervan heb overtuigd dat er zeer rationele elementen en overwegingen zijn om het op deze wijze te doen.

Dat brengt mij op de voortgang en de uitvoering van de Vinex, een zeer belangrijk punt. Voor de totale bouwopgave van de Vinex tot het jaar 2005 zijn inmiddels met de vier grote BON-regio's akkoorden op hoofdlijnen gesloten. Met twee van de drie overige BON-gebieden is een startconvenant overeengekomen. Met het IPO en de provincies is een akkoord gesloten over de uitvoering van de bouwopgaven in de overige stadsgewesten. In het overleg tussen het Rijk, de regio's en de bouwgemeenten is thans de afronding van de Vinex-uitvoeringsconvenanten aan de orde. Het is voor alle betrokkenen van het grootste belang dat wederzijdse rechten en verplichtingen nu snel definitief worden vastgelegd.

Mevrouw **Verbugt** (VVD): Betekent dit dat nu ook onderhandeld wordt over die zaken waarover bij het sluiten van het akkoord op hoofdlijnen nog geen volledige overeenstemming was bereikt?

Staatssecretaris **Tommel**: Jazeker. Ik streef ernaar om de afronding van de onderhandelingen zo snel mogelijk te doen plaatsvinden. Daar hebben wij allemaal zeer veel belang bij.

Zoals bekend is de tekst van het uitvoeringscontract voor het stadsgewest Utrecht door alle partijen geaccordeerd. Ik heb dat contract een dezer dagen aan de Kamer gezonden. De procedures voor formele bekrachtiging door kabinet, gemeenteraden, provinciale staten en regioraad lopen en voor de andere grote stadsgewesten wordt hard gewerkt aan spoedige afronding. Daarbij moeten inderdaad nog enkele problemen uit de weg worden geruimd. In het reeds genoemde overleg dat ik recent met vertegenwoordigers van de stadsgewesten heb gevoerd, is wederzijds nogmaals bevestigd dat die oplossingen er snel moeten en kunnen komen. Het is dus niet alleen de rijksoverheid die streeft naar het snel afronden van deze contracten: ook vanuit de regio's zelf is gemeld dat men streeft naar het zo spoedig mogelijk afronden hiervan.

Mevrouw **Verbugt** (VVD): Zijn die problemen uit de weg geruimd op het moment dat het uitvoeringscontract wordt gesloten?

Staatssecretaris **Tommel**: Dat mag ik hopen en dat is nadrukkelijk het streven. Ik vrees dat het uitvoeringscontract anders moeilijk tot stand zou kunnen komen. Ik ga daar dus van uit en wij doen niet voor niets zo ons best en wij steken er niet voor niets zoveel tijd in om dit goed tot stand te brengen. De indruk moet niet ontstaan dat wij als rijksoverheid ernaar streven om de uitvoeringscontracten zo snel mogelijk tot stand te brengen, terwijl de regio's zelf het maar een beetje laten lopen. Daar wordt de druk van de woningbehoefte het meest gevoeld. Ik proef in de opstelling van de regio's de wens om ze zo snel mogelijk te realiseren. Er is gevraagd om de uitvoeringsconvenanten. Ik zal ze uiteraard ter kennisneming aan de Kamer sturen.

Er mag geen misverstand over bestaan dat bij de totstandkoming van de uitvoeringsconvenanten de vraag om meer rijksmiddelen nadrukkelijk niet aan de orde is. In de gesloten akkoorden die ik noemde is de rijksbijdrage na intensieve onderhandelingen definitief vastgesteld. Afgesproken is toen dat die akkoorden nog een juridische vertaling zouden krijgen in de zogenaamde uitvoeringsconvenanten. Het gaat dan dus om de juridische vormgeving en niet om een soort voortzetting van een onderhandelingsproces over de wederzijdse rechten en verplichtingen.

De heer **Duivesteijn** (PvdA): Dat klinkt mij iets te naïef, met alle waardering voor de staatssecretaris. Op dit moment wordt er onderhandeld over geld, met name over de open einden die gewenst worden door de verschillende gemeenten. Dat moet de staatssecretaris bekend zijn.

Staatssecretaris **Tommel**: Wij hebben onze verplichtingen en financiële bijdragen ten principale vastgesteld. Dat is voor iedereen bekend.

De heer **Duivesteijn** (PvdA): Ik begrijp uw standpunt...

Staatssecretaris **Tommel**: Ik houd het daar maar even bij.

De heer **Duivesteijn** (PvdA): Maar, zoals al eerder aan de orde is geweest, hebben de gemeenten grote zorgen of zij het financieel allemaal wel waar kunnen maken.

Staatssecretaris **Tommel**: Ik kan mij ook voorstellen dat die zorgen er zijn, maar de financiële positie is helder.

De heer **Duivesteijn** (PvdA): Behalve, neem ik aan, als zij ertoe leidt dat er zoveel vertraging in het afsluiten van de convenanten komt, dat daardoor andere problemen ontstaan, zoals de voortgang van de ontwikkeling van bouwlocaties. Ik vind het overigens terecht dat de staatssecretaris thans inzet zoals hij doet. Hij heeft alleen niet zo vreselijk veel tijd.

Staatssecretaris **Tommel**: Maar ik wil ook niet in de situatie komen, dat een mogelijke vertraging van het onderhandelingsproces ertoe leidt dat ik meer geld op tafel moet leggen. U zult dat begrijpen.

Wij hebben veel tijd en energie geïnvesteerd in het Vinex-proces. De doelstellingen zijn ambitieus. Overheden hebben zich uitgesproken voor integraal beleid: wonen, werken

en recreëren. Wat betreft het wonen wordt beoogd om een samenhangend beleid te voeren op het gebied van woon- en werklocaties en milieu-aspecten van verkeer en vervoer, zoals het tijdig beschikbaar hebben van hoogwaardige vervoersverbindingen. Ik zie dat mevrouw Versnel knikt.

Om die doelstellingen te bereiken is het bovendien nodig dat gemeenten een belangrijke cultuuromslag maken, door tot regionale samenwerking te komen. Het is logisch dat je bij een dergelijk ambitieniveau en bij een dergelijke bestuurlijke context problemen tegenkomt. Die moet je incalculeren. Bij mij staan ook hier inhoud en resultaat voorop. Ik heb vertrouwen in dat resultaat. Tegelijkertijd zeg ik dat de vorm niet heilig is. Wij hebben een zware wissel getrokken op het vermogen van gemeenten om tot verregaande regionale samenwerking te komen. Als onverhoopt zou blijken – wat ik nu absoluut niet zie – dat die samenwerking in de praktijk niet tot stand komt, zullen wij in goed overleg een oplossing moeten zoeken.

Mevrouw **Verbugt** (VVD): Aan welke oplossing denkt de staatssecretaris dan? Hij is wel erg optimistisch, maar ik hoor toch geluiden dat de gemeenten echt niet staan te trappelen om op vrijwillige basis aan een vereveningsfonds te gaan meedoen. Hij gaat er heel lichtvoetig overheen. Hoe wil hij dat oplossen?

Staatssecretaris **Tommel**: Ik heb die aanwijzingen niet. Ik heb wel het gevoel dat gemeenten onderling onderhandelen. Daarbij staan vaak stevige bedragen op het spel. Dat iemand daar wel eens posities inneemt die erop lijken te duiden dat het niet lukt, kan ik mij voorstellen. Op zichzelf is dat geen reden om tè bezorgd te zijn over het uiteindelijke resultaat. Als het samenwerkingsverband uiteindelijk niet lukt, moeten wellicht met aparte gemeenten aparte onderhandelingen worden gevoerd, maar dat is voor iedereen slecht: ten eerste voor de woningzoekenden, ten tweede voor de desbetreffende gemeentes en ten derde voor het Rijk, in die volgorde. Als ik de onderhandelingen nauwkeurig volg, heb ik naar mijn gevoel niet ten onrechte de hoop dat het met de samenwerking in de regio's goed komt. Het zou trouwens heel treurig zijn als een van de belangrijkste punten van regionale samenwerking, het oplossen van het woningtekort, niet door de regio's kon worden bereikt. Dat is een testcase.

Voorzitter! Misschien zal de toekomst leren dat wij een nog beter resultaat kunnen bereiken door de regio's nog meer vrijheid te geven. Ze zouden bijvoorbeeld binnen de randvoorwaarden van de ordening, de doelstelling en de financiële kaders wellicht nog meer ruimte kunnen krijgen om zelf te bepalen op welke locaties of in welk tempo er gebouwd zal worden. Als daarmee onze doelstelling van terugdringing van het tekort aan woningen tot 2% in het jaar 2000 eerder zou kunnen worden gehaald, dan vind ik dat wij zo flexibel moeten zijn. Ik vind het de moeite waard om te pogen, het tekort aan woningen onder die 2% te brengen.

Mevrouw **Verbugt** (VVD): Voorzitter! De staatssecretaris is nu wel erg optimistisch met deze veronderstelling dat die doelstelling wellicht eerder verwezenlijkt zou kunnen worden. Ik zou het fantastisch vinden, maar waar haalt hij die snelheid vandaan?

Staatssecretaris **Tommel**: Voorzitter! Ik heb gezegd dat ik er graag aan meewerk, als wij met meer flexibiliteit de woningproduktie kunnen verhogen. Welnu, in sommige delen van het land is het tekort aan woningen minder dan 2%; ik zou de produktie dan ook zo hoog gehouden willen zien, ook in de grote stadsgewesten, dat het tekort wellicht lager uitkomt dan tot nu toe moet worden gevreesd.

Mevrouw **Verbugt** (VVD): U gaat dus ook streven naar meer flexibiliteit in de grote stadsgewesten. Ik zie daar wel mogelijkheden, omdat het hele proces van bestuurlijke samenwerking daar al veel verder is.

Staatssecretaris **Tommel**: Ik deel die opvatting.

Mevrouw **Versnel-Schmitz** (D66): Voorzitter! Er is hierbij toch sprake van een spanningsveld dat heel gevaarlijk kan zijn. Aan de ene kant is het natuurlijk alleen maar prachtig als het lokaal sneller kan, vooral als wij ons er minder mee bemoeien, maar aan de andere kant moeten wij toch ook over mogelijkheden beschikken om op de rem te trappen als het gewenste effect niet optreedt, want anders loopt de zaak helemaal uit de hand.

Staatssecretaris **Tommel**: Voorzitter! Deze opmerking is terecht. Verschillende leden hebben ook voortdurend gewezen op berichten over stagnatie van de daadwerkelijke ontwikkeling van Vinex-locaties. Ik kan in ieder geval vaststellen dat er bij de voorbereiding van de uitvoering van de bouwlocaties niet gewacht wordt op de totstandkoming van de uitvoeringsconvenanten. In veel stadsgewesten is die voorbereiding volop aan de gang, al spreekt het vanzelf dat men daarbij op allerlei problemen kan stuiten. Maar het is nu binnen het raam van de akkoorden met de provincies en de BON-regio's aan de regio's en de bouwgemeenten om deze lokale problemen tot een oplossing te brengen. Zo zijn immers de verhoudingen. Wij stellen ons daarbij overigens zeker niet geheel afzijdig op. Zo is er in de "aanjaagteams", die per stadsgewest vooral moeten adviseren over zo snel mogelijke procedures, ook telkens een vertegenwoordiger van het ministerie van VROM opgenomen. In die zin volgen wij de situatie heel precies. Verder heb ik al de gunstige ontwikkeling in de afgifte van bouwvergunningen genoemd, die ook wel iets zegt over de ontwikkeling van bouwlocaties.

Mevrouw **Verbugt** (VVD): Voorzitter! De minister spreekt nu over de knelpunten, maar ik heb moeten vaststellen dat de Kamer van het kabinet heel weinig informatie over de voortgang krijgt. Vandaar mijn vraag in eerste termijn of de staatssecretaris bereid is, de Kamer een analyse van die knelpunten voor te leggen, opdat wij kunnen controleren of het optimisme dat hij ten toon spreidt, op feiten berust.

Staatssecretaris **Tommel**: Ik had mij al voorgenomen om de Kamer nauwgezet te rapporteren over de voortgang. Ik zal begin volgend jaar een uitgebreid overzicht verstrekken.

Voorzitter! Ik wil ook nog stilstaan bij de extra behoefte aan woningen op korte termijn. Ik maak hierbij een duidelijk onderscheid tussen de huidige Vinex-contracten en de extra behoefte op korte termijn. In het

indicatieve bouwprogramma is ten opzichte van de begroting voor 1994 voorzien in de bouw van 28.000 woningen extra. De verdeling van die extra te bouwen woningen in de periode van 1995 tot 2000 is: 17.000 in de randstadprovincies en 11.000 in de overige provincies. Binnen die extra behoefte in de Randstad ligt verhoudingsgewijs het accent op het ROA, het stadsgewest Amsterdam. De minister en ondergetekende stellen zich voor, in het traject van de herziening van de PKB Vinex in overleg met de provincies en de regio's nader te bezien op welke wijze buiten de nu af te ronden uitvoeringsconvenanten kan worden voorzien in de hiervoor benodigde capaciteit. Waar zulks eventueel eerder aanleiding geeft tot knelpunten, zal ik nadere voorstellen aan de Kamer doen, in eerste instantie zo nodig bij de actualisering rond de voortgangsrapportage woningbouw, die ik net al toezegde.

De heer **Esselink** (CDA): De staatssecretaris heeft een paar categorieën toekomstige bewoners genoemd. Die categorieën hebben geleid tot de aanvullende cijfers. Bij die categorieën heeft hij de ouderen overgeslagen. Als het regeringsstandpunt over het werk van de commissie-Welschen aanleiding geeft om ook voor deze categorie tot aanvullende woningbouw te komen – ik denk dat dit het geval zal zijn – corrigeert de staatssecretaris de cijfers dan nog?

Staatssecretaris **Tommel**: Ja, dat is mogelijk. Wij hebben toegezegd dat wij aan het einde van dit jaar een standpunt over het werk van de commissie-Welschen zullen sturen aan de Kamer. In dat standpunt zullen wij er zeker op ingaan, omdat het een relevante factor is.

Voorzitter! Het onderwerp "duurzaam bouwen" is tot mijn vreugde vrijwel kamerbreed aan de orde gesteld. Het inclusief denken zal dus ook in de bouw in de meest brede zin het devies zijn. Drie elementen zijn mijns inziens essentieel. Ten eerste: het maken van de omslag van experimenten naar de grote bouwstroom. Daar is het momentum nu voor aanwezig. Er is veel interesse voor. Ten tweede: de materie nadrukkelijk met de bouwsector zelf aanpakken. Ten derde: steeds een kritische kosten/baten-analyse uitvoeren tussen enerzijds de uitvoerbaarheid en effectiviteit van maatregelen en anderzijds het bijbehorende prijskaartje. De eenvoudigste en goedkoopste maatregelen moeten dus meteen worden genomen. De wat lastigere en duurdere maatregelen moeten later worden genomen. Daarover zullen wij heel nauwkeurig overleggen met de bouwsector.

Ik zal de komende periode extra aandacht geven aan duurzaam bouwen, waarbij het met name van belang is om een betere samenhang te bevorderen tussen het bouwbeleid, de volkshuisvesting en het voor beide terreinen relevante milieubeleid. Het is in de eerste plaats zinvol om stil te staan bij het grote belang van de bouwsector in milieu-opzicht. Ik schets even de bijdrage van de sector aan de afvalproblematiek. In 1993 was niet minder 23% van al het gestorte afval afkomstig uit de bouw. Het gewicht aan bouw- en sloopafval bedraagt ruim 14 miljoen ton per jaar. De bijdrage aan de emissie van stoffen als lood, chroom en zink ligt in de orde van grootte van ongeveer 30% tot zelfs 57%. Bij het laatste hebben wij het over zink. Last but not least, het energiegebruik in de woning- en utiliteitssector is verantwoordelijk voor ongeveer een derde van het totale energiegebruik in Nederland. Daarbij heb ik het over het gebruik van de gebouwen en niet over de energie-inhoud van de bouwmaterialen. De heer Crone wees er niet voor niets op dat de energie-inhoud van materialen ook een belangrijke factor is. Ik wil met deze cijfers aangeven dat de bouwsector belangrijk is bij het realiseren van milieudoelstellingen.

Het gaat natuurlijk niet om nieuwe zaken. De afgelopen jaren is al veel op de rails gezet om het duurzaam bouwen, zoals geformuleerd in het NMP-plus, samen met de doelgroep dichterbij te brengen. In het milieuberaad bouw zijn afspraken gemaakt over vijftien concrete milieutaakstellingen. In de praktijk van alledag is duidelijk te zien dat duurzaam bouwen geleidelijkaan meer ingeburgerd raakt. Het gaat erom, wat nu bereikt is verder te verankeren. Ik denk daarbij aan de volgende accenten.

In de eerste plaats het aanpakken van de doelgroep. Ik acht het van groot belang dat de uitvoering zoveel mogelijk plaatsvindt met gebruikmaking van de doelgroep en via inschakeling van de doelgroep zelf. Daar zit immers de bouwspecifieke kennis. Die moet gemobiliseerd worden. Ik ben voornemens, na de evaluatie van de huidige beleidsverklaring de milieutaakstellingen in het milieuberaad bouw waar nodig in 1995 te vernieuwen, nader te concretiseren en aan te vullen in het kader van duurzaam bouwen.

Het tweede accent betreft de regelgeving. Naast de zeer belangrijke rol voor de bouwwereld zelf heeft de rijksoverheid een van oudsher krachtig instrument in handen, namelijk de regelgeving. Zoals bekend, wordt reeds gewerkt aan het opnemen van de zogenaamde energie-prestatienormering in het Bouwbesluit, waarmee verdergaande energiebesparing in gebouwen kan worden gerealiseerd. Ik hoop nog vóór 1 april van het volgende jaar een wijzigingsbesluit inzake de energie-prestatienorm te publiceren. Ik realiseer mij daarbij dat dit tijdsbestek uiterst krap is, gezien de te doorlopen adviesprocedures. In verband met de aanstaande periodieke herziening van het Bouwbesluit bezie ik verder wijzigingsvoorstellen op het terrein van afvalbeperking, waterbesparing en levensduurverlenging. Daarnaast zal ik op korte termijn een principebeslissing nemen over een milieugrondslag in de Woningwet, waardoor aan het Bouwbesluit een vijfde pijler kan worden toegevoegd. Naar mijn mening zal dat een sterker aangrijpingspunt voor de uitvoering van duurzaam bouwen opleveren dan tot nu toe het geval was.

Belangrijk acht ik het op het punt van regelgeving ook, dat deze uniform en handhaafbaar is, waarbij, daar waar het duurzaam bouwen betreft, overal in Nederland zoveel mogelijk dezelfde regels gelden. Dat is een van de verworvenheden van het Bouwbesluit, waarin overigens tevens is opgenomen onder welke voorwaarden experimenten kunnen plaatsvinden, want dat moet natuurlijk ook kunnen blijven gebeuren.

Op wat langere termijn wil ik op het gebied van de regelgeving bezien welke mogelijkheden er zijn om tot een integratieslag te komen. Daarmee bedoel ik te zeggen dat ten aanzien van diverse wetten en regelingen die er zijn of komen, en die allemaal betrekking hebben op de bouw, het duurzaamheidsaspect wellicht in één vorm van regelgeving kan worden samengevat. Dit zou de

overzichtelijkheid – voor de doelgroep is dat toch ook van grote betekenis – zeer kunnen bevorderen.

Een derde aspect betreft de voorraad. Ik ga, voorzitter, extra aandacht geven aan de bestaande woningvoorraad. In Nederland staan 6 miljoen woningen en vele andere gebouwen. Ik ben voornemens om, samen met de betrokken partners, voor de bestaande gebouwenvoorraad deze kabinetsperiode de strategie te ontwikkelen om het beheer van de voorraad op meer duurzame leest te schoeien. De moeilijkheidsgraad is hierbij groot. Ik zeg dit wat onderkoeld, want het is echt een geweldige opgave.

Het vierde element betreft de kennisverspreiding. Brede verspreiding van reeds opgedane kennis acht *ik van groot belang. Zo zal bijvoor*beeld via het kennisuitwisselingsproject kwaliteit op locatie – het is eerder genoemd – beschikbare kennis over onder meer duurzaam bouwen zoveel mogelijk ten dienste van de Vinex-partners worden benut. Ik juich de inventarisatie van initiatieven van lokale overheden op dit vlak, die op dit moment door de VNG wordt uitgevoerd, zeer toe.

Bijzonder nuttig is ook de internationale kennisuitwisseling, met landen om ons heen, over duurzaam bouwen: over het beleid, de aanpak en de effecten ervan. Ik verwacht dat dit tot een hogere beleidseffectiviteit in eigen land zal kunnen leiden. Verder genereren we, als rijksoverheid, ook zelf kennis en ervaring, bijvoorbeeld via de voorbeeldfunctie van de Rijksgebouwendienst. Ook ik wil de Rijksgebouwendienst op dit punt nog eens prijzen, voorzitter.

Al met al staat ons een forse inspanning te wachten. Wij kunnen ons geen stilstand veroorloven. Werk ligt er genoeg, en belangrijker nog: de grote Vinex-opgave staat voor de deur. Activiteiten die al in uitvoering zijn, gaan natuurlijk door. Ik zal binnen de gemaakte afspraken met de stadsgewesten bezien of tot nadere afspraken op het punt van duurzaam bouwen kan worden gekomen en hoe in bestemmingsplannen aan met name water- en energiebesparing nadere invulling kan worden gegeven. Daarnaast zal ik komen – dit is gevraagd door een aantal woordvoerders – met een plan van aanpak duurzaam bouwen. Hierin zullen de onderwerpen die ik noemde, aan de orde komen, waarbij tevens de suggesties die de Kamer tijdens deze begrotingsbehandeling heeft gedaan, kunnen worden meegenomen. Ik wil daarbij van geval tot geval een afweging maken van milieu-effecten en -kosten. Welke maatregelen sorteren welk effect en welk financieel plaatje hoort erbij?

Voorzitter! Naar aanleiding van het aangekondigde amendement van de geachte afgevaardigde de heer Te Veldhuis, waarin hij steun toezegde in financiële zin voor duurzaam bouwen, zou ik willen zeggen: geeft u mij even de ruimte en de tijd om op de vraag inzake hetgeen nu precies nodig is, een antwoord te zoeken. Daar zal ik in het plan van aanpak nader op ingaan; dan hebben wij iets meer tijd gehad om het goed te inventariseren. Ik streef ernaar dit *plan van aanpak volgend voorjaar* aan de Kamer te kunnen sturen en ik verheug mij op de discussie met de Kamer daarover.

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): Voorzitter! Graag zou ik de staatssecretaris een aanvullende vraag stellen. Ik ben erg blij met het plan van aanpak. Mijn fractie heeft zelf een concrete suggestie gedaan, namelijk milieudifferentiatie in de hypotheekrente. Kan de staatssecretaris wat dit betreft al een tipje van de sluier oplichten en aangeven hoe hij daarover denkt?

Staatssecretaris **Tommel**: Nee, voorzitter, al was het maar om te voorkomen dat alle andere woordvoerders die suggesties gedaan hebben, nu ook naar voren komen met de vraag om daar ook iets over te zeggen.

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): Het lijkt mij erg interessant om daar even tijd aan te besteden.

Staatssecretaris **Tommel**: Ik zou het graag doen, voorzitter, maar ik moet het echt uitstellen tot het plan van aanpak. Daarin willen wij het graag breed bekijken.

Voorzitter! Ik kom bij de betaalbaarheid van het wonen, het derde hoofdonderwerp. Ik beschouw het als een van mijn belangrijkste doelstellingen om de woningvoorraad betaalbaar en bereikbaar te houden voor de doelgroep. Ik wil er een paar kanttekeningen bij maken. In de eerste plaats spelen bij dit vraagstuk, naast zaken als het huurbeleid, de huursubsidie en de woningtoewijzing, ook veel factoren van buiten de volkshuisvesting een rol: de koopkrachtontwikkeling en de ontwikkeling van bouwkosten zijn daar belangrijke voorbeelden van. Keuzen op allerlei terrein, die worden genomen buiten de volkshuisvesting om, kunnen direct of indirect gevolgen hebben voor de betaalbaarheid. Ik wil die effecten graag helder hebben. Dat geldt uiteraard voor de keuzen op het gebied van volkshuisvesting en milieu. Ook hier staat de doelstelling voorop.

Wat het huurbeleid betreft, voorzitter, zie ik op termijn een huurontwikkeling die de kostenontwikkeling in de huursector kan gaan volgen. In de vorige kabinetsperiode lag het accent op de verschuiving van object- naar *subjectsubsidies en het versneld* bereiken van een kostendekkende huur. De huurtrend werd na de Tussenbalans op 5,5% vastgesteld. Tegelijkertijd hebben de verhuurders door de invoering van de huursombenadering, de huurliberalisatie en straks de brutering, in de toekomst meer ruimte om een marktconform huurbeleid te voeren. De huurontwikkeling vertoont hierdoor een dalende tendens. Nogmaals, daar ben ik blij mee.

Maar daarmee zijn wij er niet. Door de huursombenadering, de brutering en het advies van de commissie Huurders/verhuurders is er een ontwikkeling in gang gezet naar een situatie waarin huurders en verhuurders...

De heer **Duivesteijn** (PvdA): Het gaat mij te ver als de staatssecretaris zegt dat de huurontwikkeling een dalende tendens vertoont. Het Rijk betaalt straks 2,3 mld. in het kader van de balansverkorting – eigenlijk een soort verkapte objectsubsidie – om te komen tot een verlaging van de huur. Laten wij nu toch niet de herordening koppelen aan dalende tendensen. Waarschijnlijk is eerder het omgekeerde het geval. Er is immers geen enkele zekerheid dat die huurontwikkeling inderdaad dalend zal zijn, volstrekt niet zelfs.

Staatssecretaris **Tommel**: Het blijkt uit de cijfers dat de huurontwikkeling een dalende tendens heeft. Nogmaals, daar ben ik blij mee. De discussie over de brutering wil ik in volle omvang met u voeren, mijnheer Duivesteijn.

De heer **Duivesteijn** (PvdA): Het ligt eraan welk referentiekader u gebruikt bij de cijfers. Als dat referentiekader de noodzakelijke huursombenadering is – de minimale huurstijging die noodzakelijk is – moeten wij constateren, dat sinds het systeem ingevoerd is de sociale verhuurders en helemaal de particuliere verhuurders per definitie boven dat minimaal noodzakelijke liggen. De huurverhogingen zijn een aantal jaren extreem hoog geweest zijn; nogmaals, voor een deel overigens met instemming van de Partij van de Arbeid. Ik wil mij daarvan dan ook niet distantiëren. Wij moeten echter geen verkeerd beeld creëren alsof het nu gaat dalen. Dat is naar mijn gevoel niet het geval.

Staatssecretaris **Tommel**: Feitelijk daalt het wel.

De heer **Duivesteijn** (PvdA): Dan kunnen wij in het kader van de balansverkorting misschien beter nog 6 mld. aan de corporaties geven. Dat zal het zeker nog een stukje dalen.

Staatssecretaris **Tommel**: Ik ben van opvatting dat de balansverkorting inderdaad zal leiden tot een extra daling van de huren de komende jaren. Ik zal daarover graag met de heer Duivesteijn spreken.

Ik constateerde het feitelijke gegeven dat de huurstijgingen gelukkig minder hoog zijn dan zij geweest zijn. Die dalende tendens is er op dit moment.

Daarmee zijn wij er echter niet. Er is een ontwikkeling in gang gezet naar een situatie waarin huurders en verhuurders samen de kaders voor het huurbeleid en het kwaliteitsbeleid kunnen, en ik zeg daarbij nadrukkelijk ook moeten, gaan invullen. Verhuurders zullen die discussie vooral aangaan vanuit hun belang bij een duurzaam financieel gezonde positie, mede met het oog op te plegen investeringen voor nieuwbouw en verbetering. Huurders zullen de discussie uiteraard vooral aangaan vanuit hun belang bij een lage huur en een goede kwaliteit van hun woning. Ik vind het belangrijk dat huurders en verhuurders hun verantwoordelijkheid nemen en de dialoog aangaan. Ook wil ik vanuit de ordening partijen zelf daartoe de kans geven. Waar nodig zal ik initiatieven op gang helpen brengen en/of de randvoorwaarden creëren. Ik wijs in de eerste plaats op de procesvereisten die verhuurders ertoe zullen verplichten huurverhogingen boven een bepaald redelijk niveau te onderbouwen en daarover met de huurders te overleggen.

De heer **Poppe** (SP): In het door mij genoemde Sociaal en cultureel rapport wordt duidelijk aangegeven, dat de groep huurders uitermate zwak staat omdat de vraag groter is dan het aanbod. Die samenspraak tussen huisbaas en huurder werkt niet. Dat zal nog minder het geval zijn als de groep onder modaal in woningnood komt, zowel kwalitatief als kwantitatief; dus qua huurprijs als qua het volledig ontbreken van woningen voor deze groep. Juist die groep moet inspraak kunnen hebben en dat gaat dus niet. Is de staatssecretaris het met mij eens dat hij een en ander wat al te rooskleurig voorstelt?

Staatssecretaris **Tommel**: Voorzitter! Waar marktpartijen verschillende mogelijkheden hebben, heeft de huurder thans een zwakke positie, vooral vanwege de grote vraag en het geringe aanbod. Dat betekent dat de positie van de huurder versterkt moet worden en ik wilde nu juist zeggen hoe ik dat denk te gaan doen.

In de eerste plaats denk ik dan aan de procesvereisten die verhuurders ertoe gaan verplichten om plannen voor huurverhogingen boven een bepaald en redelijk niveau te onderbouwen en daarover met de huurders overleg te plegen. Ik streef ernaar, de desbetreffende wetswijziging zo spoedig mogelijk – ik zeg met nadruk "zo spoedig mogelijk" – in te voeren. Er is aangedrongen op invoering per 1 juli 1995. De heer Duivesteijn wil daarvan zelfs graag 1 maart 1995 maken. Ik deel de opvatting dat met deze invoering haast is, maar de geplande invoeringsdatum van 1 januari 1996 is procedureel al zeer moeilijk haalbaar. Er moet een adviesprocedure gevolg worden. Het gehele traject moet nog worden afgelegd. Daar komt bij dat de procesvereisten voor het huurbeleid uitsluitend effect kunnen sorteren indien deze aan het begin van het kalenderjaar gaan gelden. Immers, de totstandkoming van het huurbeleid en het overleg met de huurders zijn vooral in de eerste maanden van het kalenderjaar aan de orde. In aanvulling op mijn wens om de genoemde wet zo snel mogelijk in te voeren, zeg ik de heer Esselink graag toe om in samenspraak met de ROZ te bezien hoe kan worden bereikt, dat particuliere verhuurders, vooruitlopend op de wetswijziging per 1 januari 1996, volgend jaar al hun huurders optimaal bij de totstandkoming van het huurbeleid betrekken. Verder wijs ik erop, dat sociale verhuurders daartoe op grond van het BBSH nu al verplicht zijn. In de komende maanden zal ik er nadrukkelijk op letten, dat het toezicht van de gemeenten op de sociale verhuurders op dit punt adequaat wordt verricht.

Voorzitter! In de tweede plaats zal ik met de landelijke centrales van corporaties, verenigd in de Woonbond, in overleg treden teneinde te bevorderen dat het landelijk overleg tussen huurders en verhuurders vorm èn inhoud krijgt. Daarbij zal ik ook afspraken maken over de wijze waarop wij nagaan hoe de algemene omgangsvormen, die in de commissie Huurders/verhuurders zijn afgesproken, worden nageleefd.

In de derde plaats zal ik bij de beoordeling van de wenselijkheid van een integrale herziening van het huurbeleid ook uitdrukkelijk de vraag betrekken of en, zo ja, in hoeverre een gebrek aan noodzakelijke regelgeving belemmeringen opwerpt voor een goede communicatie tussen huurders en verhuurders.

Voorzitter! Ik ben van mening dat met deze wettelijke regeling van het overleg over het huurbeleid en met het toezicht in het kader van het BBSH en de gedragscode goede en ook noodzakelijke voorwaarden zijn geschapen voor de noodzakelijke versterking van de positie van de huurder. Ik wil de partijen enige tijd geven om de lijn die zij zelf hebben uitgezet in de commissie Huurders/verhuurders in de praktijk te brengen. Zij is er nog maar net. Zoals ik al heb gezegd, zal ik de ontwikkelingen van die praktijk nauwlettend volgen en daarvan een evaluatie maken. Dat betekent ook, dat ik maatregelen zal nemen als blijkt, dat partijen hun taken niet adequaat uitvoeren.

De heer **Duivesteijn** (PvdA): Voorzitter! Ik had het geweldige genoegen om lid te zijn van deze fantastische commissie Huurders/verhuurders. In de afgelopen jaren is mij daarbij gebleken dat van de kant

van de verhuurders, zij het met enkele gunstige uitzonderingen, volstrekt niet de bereidheid bestaat om in brede zin met huurdersorganisaties overleg te plegen. Dit geldt helaas ook voor de sociale verhuurders. Overigens, ik ben blij dat de staatssecretaris ook van mening is dat op dit punt wetgeving tot stand moet komen. Naar mijn mening missen we voor het komende jaar echter een kans. Ik zie namelijk niet in hoe je de verhuurders, ook niet met het toezicht van de gemeenten, omdat dit altijd achteraf plaatsvindt, tot iets kunt dwingen. Misschien kan de staatssecretaris zeggen hoe hij zijn plannen operationeel wil maken.

Staatssecretaris **Tommel**: Voorzitter! Ik voel mij zeer gesteund door deze opmerking. Ik ben ook niet tevreden over de manier waarop het overleg in het afgelopen jaar heeft plaatsgevonden. Ten dele zal er sprake zijn van een gewenningsproces en ten dele zal men moeten constateren, dat je de wil om goed en inhoudelijk overleg te plegen niet kunt afdwingen met alleen regelgeving. In het gesprek met betrokkenen daarover zal ik echter zeker nog eens aandringen op het plegen van zo goed mogelijk en inhoudelijk overleg en er daarbij op wijzen dat de overgrote meerderheid van de Kamer daaraan hecht. Ik voel me dus zeer gesteund door deze opmerking van de heer Duivesteijn.

Voorzitter! Ik kom vervolgens te spreken over de individuele huursubsidie. De IHS is en blijft een kerninstrument van de volkshuisvesting. Daar zal ik niet aan tornen. Waar ik wel wat aan wil doen, is de ingewikkeldheid van het systeem. Toen deze zomer de problemen bij de aanpassing van de tabellen aan de orde waren, heeft ook de Kamer kunnen ervaren, hoe complex het systeem van de IHS is. Graag zou ik komen tot een zodanige vereenvoudiging van het systeem, dat het weer gedurende langere tijd mee kan en dat het ook inzichtelijker wordt voor mensen die er niet dagelijks mee werken. Voorstellen daartoe worden thans ontwikkeld. Mede in verband met de noodzakelijke voorbereidingstijd zal het niet mogelijk zijn om voor de aanvang van het volgende subsidietijdvak, dat is dus 1 juli a.s., al een eenvoudiger stelsel te doen ingaan. Naar het zich thans laat aanzien, is het wel mogelijk met ingang van het tijdvak 1995-1996 de wet zodanig aan te passen, dat herhaling van de problematiek met de IHS-tabellen van afgelopen zomer wordt voorkomen. Ik zal de Kamer daartoe begin 1995 voorstellen doen. Ook voor de voorstellen inzake de compensatie in de IHS van het inkomenseffect van de korting op de kinderbijslag dient het uitgangspunt van eenvoud te gelden. In mijn voorstellen aan de Kamer zal dit punt dan ook pregnant naar voren komen.

Belangrijk uitgangspunt bij vereenvoudiging is dat wij de verworvenheden van het huidige systeem overeind willen houden. Ik wijs in dat verband op de onderzoekrapportage "IHS in perspectief", die ik de Kamer heb toegestuurd. Daaruit blijkt dat de IHS thans een effectieve regeling is, die op een efficiënte wijze wordt uitgevoerd. Ik wil dan ook geen concessies doen – ik zeg dat met nadruk – op het punt van efficiency, fraudebestrijding en uitvoeringskosten. Deze punten zal ik meenemen in het bredere onderzoek naar de voor- en nadelen die decentralisatie van de IHS met zich brengt. Een aantal fracties heeft daar met nadruk aandacht voor gevraagd. De kosten en baten zijn voor mij bepalend in de gedachtenvorming over de in het regeerakkoord genoemde decentralisatie. De achtergrond van het onderzoek en de mogelijke vormgeving van decentralisatie van de IHS is de wens om te komen tot een grotere doelmatigheid van het volkshuisvestingsbeleid. Gegeven de situatie dat de omvang van de goedkope-woningvoorraad in principe groot genoeg is om de doelgroep van beleid te huisvesten, maar dat tevens sprake is van een onevenwichtigheid op de woningmarkt, in de vorm van goedkope en dure scheefheid, dient de toekomstige opzet van de IHS bij te dragen aan het beschikbaar komen van voldoende betaalbare woningen voor de doelgroep van beleid, onder andere door middel van die doorstroming.

De heer **Poppe** (SP): Daar heb ik in het begin van het betoog van de staatssecretaris een vraag over gesteld. Wat is betaalbaar? De staatssecretaris zou daar nog een cijfer over noemen. Dit lijkt mij daarvoor het juiste moment. Het heeft namelijk te maken met eventuele wijzigingen in de toepassing van de individuele huursubsidie. Welk percentage van het besteedbaar inkomen wordt als betaalbaar beschouwd?

Staatssecretaris **Tommel**: Daar is geen getal voor te geven. Naarmate het inkomen hoger is, is het gemakkelijker om een groter deel van het inkomen aan wonen te besteden. Individuele omstandigheden zijn zo verschillend, dat ik mij hoed voor het geven van een vast getal. Dat zou veel mensen onrecht doen.

De heer **Poppe** (SP): De staatssecretaris zal begrijpen dat ik het heb over de lagerbetaalden.

Staatssecretaris **Tommel**: Die gooit de heer Poppe gemakkelijk op één hoop.

De heer **Poppe** (SP): Ik denk aan mensen met een inkomen onder het modale. Daarvoor moet toch een percentage te noemen zijn.

Staatssecretaris **Tommel**: Daar zitten grote verschillen. De heer Poppe spreekt van alle mensen met minder dan een modaal inkomen alsof het daarbij niet gaat om gigantische verschillen. Voor de laagstbetaalden moet de allergrootste zorgvuldigheid in acht worden genomen.

De heer **Poppe** (SP): In de individuele huursubsidie wordt ervan uitgegaan dat een bepaalde huur onrechtvaardig is. Om dit te reguleren is deze subsidie ingesteld. Op dit moment blijkt dat er onder grote groepen van de bevolking grote problemen ontstaan, omdat zij een te groot deel van hun besteedbaar inkomen aan huur moeten uitgeven.

Staatssecretaris **Tommel**: Het antwoord op deze problematiek ligt in de systematiek van de individuele huursubsidie. Mensen met de laagste inkomens hebben recht op de hoogste subsidie. Dat blijft zo.

De heer **Duivesteijn** (PvdA): Misschien moeten wij het anders formuleren. Het onderzoek over de situatie in de groeikernen, dat het OTB nog niet zo lang geleden heeft afgerond, toont aan dat mensen met een besteedbaar inkomen tot *f* 1600 per maand de relatief hoge woonlasten in dit soort gemeenten niet (meer) kunnen opbrengen. Dat

zou de staatssecretaris een zorg moeten zijn. De spanning die aan het ontstaan is, vormt een bedreiging voor de beeldvorming rond de volkshuisvesting. Het gaat niet alleen om de huren of om de woonlasten. Het gaat ook om het inkomen. De zorgen zijn reëel. Deze staatssecretaris zou ze in het kabinet moeten inbrengen.

Staatssecretaris **Tommel**: Voorzitter! Ik heb al gezegd dat dit een punt van zorg is. Ik wijs er nogmaals op dat het van het grootste belang is dat de huurstijgingen in de komende jaren minder groot zijn dan in het verleden. Er zijn allerlei aanwijzingen dat dit ook het geval zal zijn. Voor mij is een heel belangrijk element daarin de bruteringsoperatie. Ik zal daar graag uitvoerig over spreken met de heer Duivesteijn.

De heer Esselink trok nu al de conclusie dat de mogelijke decentralisatie geen wezenlijke invloed zal uitoefenen op de woonruimteverdeling. Ik vraag hem enig geduld te hebben; laat dit maar uit de studie blijken. Ik denk in ieder geval dat zijn conclusie op dit moment voorbarig is.

De heer Duivesteijn heeft het model van fiscalisering van de individuele huursubsidie genoemd. Ik constateer dat dat op dit moment geen onderdeel uitmaakt van het regeerakkoord en de opdracht inzake decentralisatie. Samen met de noodzaak tot vereenvoudiging hebben wij, eerlijk gezegd, al huiswerk genoeg. Bovendien zie ik op voorhand een aantal nadelen. Ik wil de heer Duivesteijn vragen om daar nog eens over te denken. Juist de sterke punten van de huidige IHS, namelijk rekening houden met kwaliteit en de koppeling met een evenwichtige verdeling van de woningvoorraad, zet je met fiscalisering overboord. Het sturingsmoment gaat verloren. Conform het regeerakkoord zal op 1 juli a.s. een kindertoeslag worden ingevoerd en wordt thans aanscherping van de vermogenstoets bestudeerd. Dat is overigens qua uitvoering geen sinecure.

De heer **Duivesteijn** (PvdA): Voorzitter! Voor het debat wil ik even iets demagogisch inbrengen. Hoe zit het dan met het volkshuisvestingsaspect, waar het gaat om de aftrekbaarheid van hypotheken? Dat heeft toch een fantastisch effect op de volkshuisvesting. Dat soort maatregelen is juist van grote betekenis voor het plaatsvinden van doorstroming en zelfs directe doorstroming. Ik wil de staatssecretaris vragen om er nog eens over na te denken om dit er toch bij te betrekken.

Staatssecretaris **Tommel**: Voorzitter! Natuurlijk wil ik blijven nadenken. Ik stel de heer Duivesteijn echter de wezenlijke vraag of hij vindt dat de sturingsmogelijkheden die de huidige IHS heeft voor scheefheidsbestrijding, bij fiscalisering van het systeem zonder meer in stand moeten blijven. Is dat voor hem een uitgangspunt?

De heer **Duivesteijn** (PvdA): Ik denk dat het voor burgers belangrijk is dat zij weten dat zij op een bepaald huurniveau zitten. Je kunt erover discussiëren of zij nu een bedrag aan subsidie moeten krijgen of dat zij een bedrag moeten kunnen aftrekken of via de belasting terugkrijgen. Voor de burgers is echter essentieel dat zij weten wat zij netto aan huur betalen. Misschien is het wel zo dat bij fiscalisering de toegankelijkheid in algemene zin vergroot wordt. Ik zeg niet dat wij als PvdA-fractie al zo ver zijn dat wij zeggen dat dit het ideale systeem is. Uit een vergelijkend onderzoek blijkt echter vreemd of grappig genoeg dat fiscalisering vele voordelen heeft. Op dit moment wil ik alleen maar dat dit onderzocht wordt. Het is nog niet ons standpunt, maar het is wel een gedachte waarvan ik het gevoel heb dat die in ieder geval beter is dan decentralisatie.

Staatssecretaris **Tommel**: Voorzitter! Nadenken kan natuurlijk nooit kwaad. Ik heb al gezegd dat ik natuurlijk wil blijven nadenken over wat de voor- en nadelen van dat systeem zijn. Dat is echter iets anders dan een uitvoerig onderzoek toezeggen. Ik vraag de heer Duivesteijn evenwel toch om ook nog na te denken over de vraag die ik hem stelde, namelijk of hij vindt dat bij een systeem van fiscalisering de sturingselementen van de huidige IHS, waar wij belang bij hebben, in stand moeten blijven. Is dat een randvoorwaarde voor hem?

De heer **Duivesteijn** (PvdA): Over welk sturingselement hebt u het dan? Wat stuurt u dan exact?

Staatssecretaris **Tommel**: Scheefheidsbestrijding!

De heer **Duivesteijn** (PvdA): Ik weet niet of ik daar blij mee moet zijn. Ik weet niet of ik blij moet zijn met het feit dat wij door die scheefheidsbestrijding straks allemaal wijken hebben met dezelfde inkomensgroepen. Voor een deel – u hebt daar ook op gewezen; ik bevind mij dus in zeer goed gezelschap – kan het nog wel eens heel gevaarlijk zijn, in die zin dat desintegratie met name in de steden gevolgen heeft voor de stabiliteit.

Staatssecretaris **Tommel**: Voorzitter! Laat daarover geen misverstand bestaan: ik heb al gemeld dat dit voor mij een zorg is. Ik zal daar zo nog iets meer over zeggen. Het blijft echter de vraag – dat is een principiële vraag; ik herhaal die dan ook – of de heer Duivesteijn vindt dat een systeem van de IHS, hoe dat ook moge luiden, die sturingselementen moet blijven bevatten om de scheefheid te bestrijden. Als hij zegt dat dit voor hem niet hoeft, hebben wij een wezenlijk verschil in uitgangspunt.

De heer **Duivesteijn** (PvdA): Voor de burger is essentieel wat hij aan woonlasten heeft, of daarbij nu sprake is van subsidie of belastingaftrek. Waarom zijn er zoveel mensen geïnteresseerd in een koopwoning? Dat is niet het geval, omdat die koopwoningen zo goedkoop zijn, maar omdat de aftrek zo hoog is. Dit kan naar mijn gevoel ook vertaald worden in een systeem voor huren. Nogmaals, ik vind dat dit onderzocht moet worden.

Mevrouw **Versnel-Schmitz** (D66): Voorzitter! De meerderheid van degenen die individuele huursubsidie hebben, behoort tot de laagsteinkomenscategorie. Als wij het zo willen inrichten dat iedereen op dat punt, ook degenen uit de laagste inkomenscategorie, elk jaar een T-biljet moet inleveren, dan moet dit nog eens met de staatssecretaris van Financiën worden doorgenomen.

De heer **Duivesteijn** (PvdA): De meeste mensen uit die groep krijgen momenteel een IHS-formulier. Dat wordt keurig netjes ingevuld. Ik zie het veel meer als een stroomlijning. Ik ben nu overigens aan het pleiten voor een systeem, waarvan ik het

gevoel heb dat het eerst fatsoenlijk moet worden onderzocht. Pas daarna kunnen wij zeggen of het eventueel moet worden ingevoerd. Het gekke is echter dat de staatssecretaris nu onderzoek gaat doen naar de decentralisatie, als onderdeel van het regeerakkoord. Hij is daaraan gehouden, maar hij heeft inmiddels wel gehoord dat de meerderheid van de Kamer in feite niet staat te springen om die decentralisatie. De staatssecretaris zei in feite zojuist dat dit voor hem ook geldt.

Staatssecretaris **Tommel**: Neen, neen!

De heer **Duivesteijn** (PvdA): Hij doet dus onderzoek naar iets, waarvan wij te zijner tijd waarschijnlijk zullen zeggen dat het niet verstandig is. Er gebeurt echter niets met een systeem waarvan wellicht blijkt dat het fascinerend is om te onderzoeken.

Mevrouw **Verbugt** (VVD): Voorzitter! Kan de heer Duivesteijn aangeven of de fractie van de PvdA op dit punt wegloopt van het regeerakkoord?

De heer **Duivesteijn** (PvdA): Dat is het laatste dat wij willen, alhoewel...! Wij zijn het met de staatssecretaris eens dat de decentralisatie naar de gemeenten alleen maar zin heeft als de situatie veel beter wordt dan die nu is. Wij hebben op dit moment een fantastisch systeem in de sfeer van de uitvoering. Ik voeg daar iets aan toe, als mogelijkheid om te onderzoeken, dat te maken heeft met de gelijkheid tussen huurders en kopers. Zouden wij het niet via de fiscalisering kunnen doen?

Staatssecretaris **Tommel**: Voorzitter! Voorlopig zie ik daar weinig heil in. Het zou wel prettig zijn als de heer Duivesteijn zijn randvoorwaarden op dat punt wat preciezer formuleert. Moet het sturingsmogelijkheden blijven bevatten? Zo ja, in hoeverre dan? Mag het bijvoorbeeld verschuivingen veroorzaken tussen de laagstbetaalden die in het algemeen het minst belang hebben bij een fiscale faciliteit en de hogerbetaalden? Die dingen moet je van tevoren als input meegeven, voordat je een zinnig antwoord kunt geven op de vraag of het verstandig zou zijn.

Ik kom te spreken over de leefbaarheid van buurten en wijken. In de afgelopen jaren zijn vanuit de volkshuisvesting zowel in financiële als in bestuurlijke zin grote inspanningen gepleegd op het gebied van de stadsvernieuwing. In veel vooroorlogse wijken is het proces van stadsvernieuwing inmiddels geheel of goeddeels afgerond. Daarbij is vooral het fysieke deel van de leefomgeving aangepakt. Dat wil zeggen dat de kwaliteit van de woningen en de woonomgeving sterk is verbeterd. Toch moet worden geconstateerd, met zorg, dat in een aantal stadsvernieuwingswijken veel onvrede heerst over het woon- en leefklimaat. Het zijn de wijken waar problemen, zoals werkloosheid, criminaliteit, drugsoverlast, botsende leefstijlen, leegstand en vervuiling cumuleren. Ook de dreigende segregatie van bevolkingsgroepen baart mij zorgen. Het is duidelijk geworden dat goede woningen alleen geen waarborg zijn voor een prettige leefomgeving.

Vanuit dat oogpunt moeten wij dus vraagtekens zetten bij het rendement van onze volkshuisvestingsinvesteringen. Als wij het volle rendement willen halen uit de miljarden die wij met zijn allen in de volkshuisvesting hebben gestoken, dan moeten wij ook serieus werk maken van de niet-fysieke woonomgeving. Ik doel dan niet alleen op de stadsvernieuwingswijken. Er is een samenhangende aanpak nodig, zowel op het lokale en regionale niveau, alsook op rijksniveau. Ik zeg daar meteen bij dat ik vind dat het bevorderen van de leefbaarheid van buurten en wijken uiteraard in de eerste plaats een zaak is van de mensen zelf en in de tweede plaats van de gemeentebesturen. Het Rijk kan de problemen niet oplossen. Het Rijk kan wel voorwaarden scheppen of proberen om eventuele belemmeringen, bijvoorbeeld in de eigen regelgeving, op te heffen.

Zoals ik in mijn inleiding heb gezegd, vind ik dat de volkshuisvesting aan de leefbaarheid een bijdrage kan leveren die breder is dan het bouwen en verbeteren van woningen alleen. Ik zal mij daarop in de komende tijd bezinnen. Daarnaast heb ik al toegezegd dat in 1997 een ijkmoment aanbreekt voor het beleid voor stadsvernieuwing in de toekomst. Vanuit het volkshuisvestingsbeleid wordt bijvoorbeeld invloed uitgeoefend op het aanbod, de differentiatie en de verdeling van woningen en dus ook op de samenstelling en het leefklimaat van de wijken. Ook wordt invloed uitgeoefend op het ontwerp en de kwaliteit van woningen en op de woonomgeving en daarmee op zaken zoals veiligheid en het voorkomen van burenoverlast. Ik denk ook aan de taken van de woningbouwcorporaties in dit verband. De corporaties hebben vanuit hun verantwoordelijkheid voor het woningbeheer een belangrijke spilfunctie op buurt- en wijkniveau.

Mevrouw **Van der Burg** (PvdA): Het klinkt mij als muziek in de oren dat er in 1997 een ijkmoment voor de stadsvernieuwing komt. Prima, dat is dan afgesproken. Daarnaast laat u de leefbaarheid onderzoeken. Gebeurt dat ook in de naoorlogse wijken?

Staatssecretaris **Tommel**: Ja. Dit soort beleid moet ook in de naoorlogse wijken integraal onderdeel van de stadsvernieuwing zijn.

Voorzitter! Ik kom te spreken over het ouderenbeleid. De meeste ouderen wonen thuis en willen dat zo lang mogelijk blijven doen. Zowel in de sfeer van de zorg als in die van de huisvesting zal het beleid daarop gericht moeten zijn. De woningvoorraad moet voor ouderen fysiek toegankelijk worden gemaakt. Gemeenten en woningbouwcorporaties hebben meestal nog niet veel ervaring met het aanpassen van de woningvoorraad ten behoeve van ouderen. De mogelijkheden voor specifieke woningaanpassingen zullen intensiever worden onderzocht. Daarbij kan de stuurgroep Experimenten volkshuisvesting een belangrijke rol spelen.

Ook de woonomgeving is van belang. Er moeten zorgvoorzieningen zijn, winkels in de nabijheid en openbaar vervoer. Ouderen moeten zich ook veilig kunnen voelen. Het is nodig dat zij niet bang voor criminaliteit hoeven te zijn en dat er hulp komt als die nodig is. Het volkshuisvestingsbeleid moet daarom onderdeel zijn van een integraal ouderenbeleid. Het is absoluut noodzakelijk dat er een goede samenwerking bestaat tussen de verschillende organisaties die verantwoordelijk zijn voor huisvesting, zorg en welzijn. De commissie-Welschen heeft voorstellen gedaan om die samenwerking te verbeteren. Ik zal ook bekijken of het mogelijk is

om in overleg met betrokkenen zoals de woningbouwcorporaties nieuwe impulsen aan de ouderenhuisvesting te geven.

Er is gevraagd naar de tijdelijke regeling voor het plaatsen van liften. De gelden op basis van die regeling zijn weliswaar gedecentraliseerd en dus niet meer zichtbaar op de begroting, maar zijn beslist nog wel beschikbaar voor de ouderenhuisvesting.

Mijn collega Terpstra van VWS en ik bezien hoe de verantwoordelijkheden voor de volkshuisvesting en voor de zorg zich met elkaar verhouden. Nog dit jaar zal het kabinet daarover een standpunt doen toekomen aan de Kamer, zoals al is toegezegd. Vooral de toekomstige positie van de bejaardenoorden speelt daarbij een belangrijke rol. Daarnaast zijn wij aan het bekijken welke gevolgen substitutiebeleid in de zorg heeft voor de woningbehoefte en de individuele huursubsidie.

Voorzitter! Ik kom tot het slot van mijn betoog. Ik heb vijf belangrijke onderwerpen belicht en de daarover gestelde vragen beantwoord: de woningbouwopgave, het duurzaam bouwen, de betaalbaarheid, de leefbaarheid van buurten en wijken en het ouderenbeleid. Ik meen dat dit de agenda is voor de komende periode. Dat is geen geringe opgave, geen laissez faire dus, maar ogen en oren wijd open en handelen waar dat nodig is.

De (algemene) beraadslaging wordt geschorst.

De vergadering wordt van 13.45 uur tot 14.45 uur geschorst.

□

De **voorzitter**: De ingekomen stukken staan op een lijst die op de tafel van de griffier ter inzage ligt. Op die lijst heb ik voorstellen gedaan over de wijze van behandeling. Als aan het einde van de vergadering daartegen geen bezwaren zijn ingekomen, neem ik aan, dat de Kamer zich met de voorstellen heeft verenigd.

Regeling van werkzaamheden

De **voorzitter**: Het Presidium heeft met eenparigheid van stemmen besloten, te stellen in handen van:

a. de vaste commissie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen:
- het wetsvoorstel Wijziging van onder meer de Wet op het voortgezet onderwijs in verband met de invoering van lump-sum-bekostiging voor de personeels- en exploitatiekosten van scholen van voorbereidend wetenschappelijk onderwijs, algemeen voortgezet onderwijs en voorbereidend beroepsonderwijs, alsmede in verband met decentralisatie van de rechtspositieregeling bij die scholen, behoudens een aantal op centraal niveau vast te stellen onderwerpen (regeling lump sum en decentralisatie rechtspositieregeling v.w.o.-a.v.o.-v.b.o.) (23948);

b. de vaste commissie voor Financiën:
- het wetsvoorstel Wijziging van de Wet op de omzetbelasting 1968 in verband met de invoering van een bijzondere regeling voor gebruikte goederen, kunstvoorwerpen, voorwerpen voor verzamelingen en antiquiteiten (23952);

c. de vaste commissie voor Economische Zaken:
- het wetsvoorstel Goedkeuring van het Akkoord betreffende Gemeenschapsoctrooien; Luxemburg 15 december 1989 (Trb. 1990, 121) (23953, R1524);

d. de vaste commissie voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid:
- het wetsvoorstel Nadere wijziging van de Algemene Kinderbijslagwet, de Ziekenfondswet en de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten (23957).

Ik stel voor, wetsvoorstel 23445 (Verpleging TBR) van de agenda af te voeren.

Ik stel verder voor, toe te voegen aan de agenda voor de volgende week:
- het wetsvoorstel Wijziging van de Wet op de inkomstenbelasting 1964 (technische wijziging index voor berekening tabelcorrectiefactor) (23865);
- de voortzetting van de behandeling van het wetsvoorstel Wijziging van de Wegenverkeerswet 1992, houdende regeling van de verzelfstandiging van de Rijksdienst voor het Wegverkeer (22961).

Ik stel voor, te behandelen donderdag 10 november bij het begin van de vergadering:
- het wetsvoorstel Wijziging van de Visserijwet 1963 houdende nieuwe regels voor de uitgifte van visakten en voor de bijdrage ter verbetering van de binnenvisserij (23629);
- de verslagen van de commissie voor de Verzoekschriften (23954, nrs. 2 t/m 9).

Ik stel voor, aan de orde te stellen in de vergaderingen van 22, 23 en 24 november:

- het wetsvoorstel Wijziging van de Wet belastingen op milieugrondslag in verband met het aanbrengen van een permanente verfijning alsmede twee tijdelijke verfijningen (23935);
- het wetsvoorstel Wijziging van de Wet op de inkomstenbelasting 1964, de Wet op de loonbelasting 1964 en de Algemene Ouderdomswet in het kader van de invoering van een ouderenaftrek (23941);

de gezamenlijke behandeling van:
- het wetsvoorstel Vaststelling van de begroting van de uitgaven en de ontvangsten van het ministerie van Buitenlandse Zaken (V) voor het jaar 1995 (23900-V);
- het wetsvoorstel Wijziging van hoofdstuk V (Ministerie van Buitenlandse Zaken) van de begroting van de uitgaven en de ontvangsten voor het jaar 1993 (Slotwet; rekening) (23858);

de gezamenlijke behandeling van:
- het wetsvoorstel Vaststelling van de begroting van de uitgaven en de ontvangsten van het ministerie van Defensie (X) voor het jaar 1995 (23900-X);
- het wetsvoorstel Wijziging van hoofdstuk X (Ministerie van Defensie) van de begroting van de uitgaven en de ontvangsten voor het jaar 1993 (Slotwet; rekening) (23836).

Ten slotte stel ik voor, het voor volgende week geagendeerde voorstel 23029 (R1461) (Rijkswet op het Nederlanderschap) van de agenda af te voeren.

De staatssecretaris van Justitie heeft laten weten de gevraagde gegevens met betrekking tot de verwerking van naturalisatieverzoeken niet tijdig te kunnen verstrekken.

Overeenkomstig de voorstellen van de voorzitter wordt besloten.

De **voorzitter**: Ik deel aan de Kamer

mede, dat de commissie voor het Onderzoek van de Geloofsbrieven tot haar voorzitter heeft gekozen het lid V.A.M. van der Burg.

Ik taxeer dat de behandeling van de begroting voor het ministerie van VROM iets langer duurt dan is voorzien. Lettend op de opgegeven nadere spreektijden voor het debat over de Algemene bijstandswet, is mij gebleken dat dit debat zeker twee tot drie uur zal duren. Dit houdt in dat na afhandeling van de begroting van VROM de dinerpauze zal zijn. Rond 19.00 uur zullen wij het debat over de bijstandswet afronden.

De voor hedenavond geagendeerde onderwerpen cumulatieverbod en financiering onderwijsgebouwen worden verplaatst naar volgende week. Zoëven heb ik medegedeeld dat er volgende week een punt van de agenda is afgevoerd. Daardoor is er tijd, tenzij dinsdag mocht blijken dat er om andere redenen weer punten met spoed op de agenda moeten worden geplaatst, maar dat zal dinsdag dan wel blijken.

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van:

- **het wetsvoorstel Vaststelling van de begroting van de uitgaven en de ontvangsten van het ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (XI) voor het jaar 1995 (23900-XI);**
- **het wetsvoorstel Wijziging van hoofdstuk XI (Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer) van de begroting van de uitgaven en de ontvangsten voor het jaar 1993 (slotwet; rekening) (23850);**
- **het Milieuprogramma 1995-1998 (23905),**

- van:
- de motie-Rosenmöller over de realisering van een duurzame economie (23715, nr. 22).

De (algemene) beraadslaging wordt hervat.

□

De heer **Esselink** (CDA): Voorzitter! Ik dank de minister en de staatssecretaris voor de mondelinge en schriftelijke antwoorden op de door mij en anderen aangesneden punten. Mevrouw De Boer heb ik in de korte tijd dat ik nu met haar verkeer, leren kennen als een heel betrokken minister. Zij staat in mijn waarneming voor het beleid dat zij uit wil en moet dragen. Dat doet zij direct en zonder enige omhaal. Ik ben overtuigd van haar oprechte wil om de doelstellingen van het Nationaal milieubeleidsplan te realiseren. Zij kan overtuigd zijn van de vaste wil van de CDA-fractie om daaraan het onze bij te dragen.

Zo beschouwd viel het mij wat tegen dat zij niet gewoon zegt over de doorgevoerde bezuinigingen, zowel bij deze begroting als bij andere, dat wij het ons hiermee op z'n minst moeilijker maken om die doelstellingen te realiseren. Dat doet zij wel in de brief van 28 oktober. Punt voor punt wordt daarin helder gezegd wat de consequenties zijn. Dat doet de minister van Economische Zaken ook in zijn brief. Ik vind dat dit in dit debat ook gewoon tegen elkaar gezegd moet kunnen worden. Dat is eerlijk. Er luisteren ook velen mee. Daar hebben wij met elkaar ook recht op.

Het zal moeilijker zijn om de CO_2-doelstelling te halen en om de overstap te maken van het formuleren van abstract beleid naar het doen uitvoeren door anderen, omdat je jezelf in dat traject een aantal instrumenten ontneemt. Het spijt mij dat wij dat niet zo helder tegen elkaar kunnen zeggen, omdat je daarmee eigenlijk een beetje afdoet aan het appel dat de nationale politiek nu al geruime tijd doet op de samenleving om anders te doen, zodat wij onze leefomgeving nadrukkelijker kunnen beschermen, kan het zijn zelfs verbeteren.

Voorzitter! Ik loop in telegramstijl een paar punten langs die eruit zijn gekomen. Het eerste is de bezuiniging op de natuur- en milieueducatie. Het antwoord van de minister plaats ik in mijn aanloopje, omdat ik het wat ontwijkend vond. Als je wilt investeren in draagvlak om de samenleving erbij te betrekken, zoals de minister doet, dan moet je het daar bij voorkeur niet zoeken. Ik heb dan ook sympathie voor het amendement dat mevrouw Vos hierover heeft ingediend.

Dan kom ik op de schriftelijke antwoorden over het garantieinstituut en het certificaat voor de woningbouw. Het gaat erom dat de gemeente zich bij de gronduitgifte schaart aan de kant van de toekomstige bewoners. Dat is geen betutteling, zoals de staatssecretaris schrijft, maar zorgen dat de consument aan zijn recht kan komen. Zo beschouwd zou ik eraan hechten om de gemeenten royaal de ruimte te laten om dit instrument in te zetten. Het spijt mij dat de staatssecretaris er op deze manier over spreekt.

De staatssecretaris wil het voorstel voor de ordeningswet in 1997 indienen. Dat is wat mij betreft net een slag te laat en ik zal zeggen waarom. Ik zou graag zien dat het voorstel voor de ordeningswet nog deze kabinetsperiode – ik volg de redenering van de staatssecretaris – tot wet kan worden. Voor dat type wetgeving is het slecht als het in twee kabinetsperioden moet worden behandeld.

Voorzitter! Ik kom op de bezuinigingen en in het bijzonder op de dekking die is opgenomen in het door mij ingediende amendement ter mitigering daarvan. Voor een deel spoort mijn dekking met de dekking van het amendement-Crone, maar voor een opvallend onderdeel is dat niet het geval, namelijk voor de zwavelarme diesel. Wat is daar aan de hand? Vooruitlopend op de verplichtstelling van zwavelarme diesel in 1996 hebben wij met elkaar afgesproken om voor drie jaar een soort uitlokkende regeling te maken. De eerste twee jaar is daar niet of nauwelijks gebruik van gemaakt. Het derde jaar zal dat naar verwachting wel het geval zijn en dat begrijp ik ook. Waarom is dat zo? Omdat de raffinaderijen inmiddels de omslag naar zwavelarme diesel aan het maken zijn en omdat datgene wat je aan de pompt koopt, naar verwachting gewoon zwavelarme diesel is. De huidige regeling is dus gewoon een douceurtje voor het betrokken bedrijfsleven en dat lijkt mij volstrekt ten onrechte. De uitlokking moest juist in het begin van de periode plaatsvinden, toen zwavelarme diesel helemaal niet verkrijgbaar was in Nederland. Dat is mijn punt.

De heer **Te Veldhuis** (VVD): Is de heer Esselink dan vergeten dat er ook een convenant met het wegvervoer is gesloten, toen het vorige kabinet, inclusief het CDA, de accijnsverhogingen doorvoerde om in ieder geval een bedrag af te zonderen voor de zwavelarme diesel? Dat douceurtje haalt de heer Esselink nu weer weg, terwijl hij het

zojuist had over de berekenbaarheid van de overheid. Op deze manier is hij absoluut niet berekenbaar bezig.

De heer **Esselink** (CDA): Dat zijn uw woorden. Ik ben helemaal niet vergeten dat wij toen afspraken hebben gemaakt met het betrokken bedrijfsleven. Die afspraken luiden zoals zij luiden, namelijk dat men de eerste twee jaar, vooruitlopend op Europese regelgeving die zwavelarme diesel verplicht stelt, eigenstandig en dus zelf – daar was de financiële regeling voor bedoeld – groepsgewijs zwavelarme diesel naar Nederland zou halen. Dat is niet gebeurd en het bedrijfsleven heeft dat deel van de afspraken dus niet ingelost. Nu zwavelarme diesel volgend jaar gewoon aan de pomp verkrijgbaar is, wil men die paar centen wel vangen, maar dat was niet de bedoeling en dat was niet de afspraak.

De heer **Te Veldhuis** (VVD): Nee, maar als is afgesproken om een deel van de opbrengst van de accijnsverhogingen voor dit doel te oormerken, kan de politiek nu niet eenzijdig besluiten om dit ongedaan te maken. Dan is men niet betrouwbaar bezig. Een van de allerbelangrijkste dingen die wij altijd voor ogen moeten houden, is dat wij betrouwbaar zijn. In eerste termijn heeft de heer Esselink van de minister kunnen horen dat zij en dit kabinet verwachten dat het geld volgend jaar wel degelijk gebruikt zal gaan worden. Ik vind de nu door de heer Esselink aangedragen oplossing om zijn eigen wijzigingsvoorstellen alsnog aanvaard te krijgen, eerlijk gezegd buitengewoon goedkoop. Hij zal wel snappen dat ik met zo'n beweging absoluut niet mee kan gaan.

De heer **Esselink** (CDA): Ik dacht dat ik inmiddels duidelijk heb gemaakt dat het gebruik maken van de regeling in dat laatste jaar een volstrekt obligate aangelegenheid is geworden. Met die afspraak is de regeling niet opgezet. Zij is opgezet in de geest die ik zojuist heb aangegeven. Dat heeft niets met betrouwbaarheid te maken. Als de financiële krapte, ook volgens de minister, zo groot is, moeten keuzen worden gemaakt. Dan kies ik ervoor om een regeling die materieel geen enkel effect zal sorteren, iets eerder aan haar eind te helpen. Er wordt immers geen liter zwavelarme diesel meer of minder door verkocht.

De heer **Te Veldhuis** (VVD): Het gaat om het motto "een man een man, een woord een woord". Afspraak is afspraak en daar zou ik ook de heer Esselink en met hem het CDA aan willen houden.

Mevrouw **Augusteijn-Esser** (D66): Ik heb een andere vraag, niet over de zwavelarme dieselolie, maar wel over datgene wat de heer Esselink zojuist heeft gezegd, namelijk dat zijn amendement inhoudelijk in feite ongeveer gelijk is aan dat van de fracties van de PvdA, de VVD en D66. Hij zal het toch met mij eens zijn dat het om totaal andere bedragen gaat? Ook constaterend dat hij in deze Kamer waarschijnlijk geen meerderheid voor zijn amendement zal vinden, staat niets hem in de weg om straks voor het amendement-Crone c.s. te stemmen.

De heer **Esselink** (CDA): Voorzitter! Ik wilde iets zeggen over het deel van de dekking dat niet parallel liep met het amendement-Crone. Het andere deel van de dekking voor mijn amendement is gezocht ongeveer in dezelfde posten als het amendement-Crone. Ik heb niet gezegd dat beide amendementen vergelijkbaar zijn. Overigens gaat het mijne bij het mitigeren van de bezuiniging zoals u weet aanmerkelijk verder. Dat beoog ik ook.

Ik ben de minister dankbaar voor haar toezegging, mijn suggesties over de megaprojecten in de notitie over de grote projecten mee te nemen.

Ik was het niet eens met de opmerking van, naar ik meen, de staatssecretaris dat de bouwmogelijkheden in Almere maximaal benut zijn en dat versnelling – ik heb het niet over meer bouwen – tot een onevenwichtige situatie in Almere zou leiden. Almere is zo opgebouwd dat je rustig een van de kernen versneld tot ontwikkeling kunt brengen, ten behoeve van andere delen van het ROA-gebied. Ik denk aan de suggestie van mevrouw Versnel om de 35/20 Ke-zone te ontlasten, die ik deel. Daardoor zou men in de tijdsklem kunnen komen. Daarop was de suggestie gericht.

Ik dank voor de toezegging om het resultaat van het gesprek met de vier grote gemeenten over de woningbehoeften aan ons te laten weten. In de brief die door het kabinet bij de kabinetsformatie op tafel is gelegd, zijn minima en maxima opgenomen voor de prognose van de woningbehoeften. Het kabinet is met het volstrekte minimum op pad gegaan. Het heeft daarop een correctie gepleegd vanwege de immigratie, zoals ik het maar zeg. Ik pleit ervoor om, nu zoveel signalen op rood gaan staan, steeds meer na te denken over een hogere prognose. Ik verwijs naar de brief, die daarvoor aanknopingspunten biedt.

Ik ben dankbaar voor de toezegging van een plan van aanpak voor duurzaam bouwen, waarvoor ik heb gepleit. Wij zullen alsdan beoordelen of het Bouwbesluit op de goede manier wordt ingezet ten behoeve van het duurzaam bouwen. Als ik de opsomming van de staatssecretaris hoor, sluipt bij mij twijfel in. Het moet niet alleen komen van regelgeving, maar met name van al die andere instrumenten, waaronder nogal wat sociale en financiële.

De staatssecretaris heeft het zijne gezegd over de verhouding tussen huurder en verhuurder. Hij wil de wetswijziging toch wat later aan ons voorleggen. Door het verschaffen van maximale helderheid over de koers die de Kamer wil gaan, worden in elk geval huurders en verhuurders op dit moment gediend. Daarom dien ik mede namens collega Duivesteijn een motie in.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende, dat:
- bij de verdere liberalisering van het huurbeleid een deugdelijke motivering van de huurprijsstijging boven een bepaald percentage binnen de huursombenadering gewenst is;
- over een dergelijke huurprijsstijging behoorlijk overleg tussen huurder en verhuurder gevoerd dient te worden;

constaterende, dat zowel de motivering alsook het beoogde overleg niet altijd naar behoren plaatsvindt;

voorts overwegende, dat de huurcommissies versneld een toetsingsbevoegdheid inzake deze aangescherpte procesvereisten dienen te krijgen;

verzoekt de regering de hiervoor benodigde wijziging van de Huurprijzenwet Woonruimte voor de volgende huurverhogingsronde van 1 juli 1995 operationeel te laten zijn,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**: Deze motie is voorgesteld door de leden Esselink en Duivesteijn. Naar mij blijkt, wordt zij voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 30 (23900-XI).

De heer **Esselink** (CDA): Voorzitter! De staatssecretaris zegt dat hij zoals afgesproken gaat werken aan vereenvoudiging van de individuele huursubsidie. Hij zal, omdat het regeerakkoord hem daartoe brengt, een kinderbijslagcorrectietabel aan de IHS toevoegen. Hij wil, gelet op decentralisatie, samengevat geen concessies ten koste van de effectiviteit. Hij heeft de suggestie gehoord die mevrouw Versnel van D66 heeft ingevoegd, namelijk het eventueel inzetten van het instrument van de individuele huursubsidie gedifferentieerd over het land. Hij heeft kennis genomen van de bezuiniging van 200 mln. Dit alles stelt de staatssecretaris voor een welhaast onmogelijke opgave. Ook uit de manier waarop hij het verwoord heeft – hij begint met de nadelen van decentralisatie – trek ik de conclusie dat de coalitie gelukkig bezig is met het zoeken naar een manier om terug te keren van deze heilloze weg. Het blijft een raadsel hoe zoiets ooit in het regeerakkoord terecht is gekomen.

Mevrouw **Verbugt** (VVD): Voorzitter! De heer Esselink concludeert nu zomaar dat het kabinet hiervan al afstand heeft genomen, maar waarop baseert hij die conclusie?

De heer **Esselink** (CDA): Ik heb die conclusie niet getrokken, ik heb geconcludeerd dat de coalitie in meerderheid de weg terug zoekt.

□

De heer **Crone** (PvdA): Voorzitter! Ik kan de verleiding niet weerstaan om even te reageren op de woorden van de heer Esselink. Hij heeft veel negatieve dingen gezegd, maar ik leg zijn bijdrage alleen maar positief uit. Ik waardeer zijn warme steun aan het gezamenlijke streven om het NMP 2 zoveel mogelijk integraal uit te voeren. Wij zullen de steun van zijn fractie ook hard nodig hebben bij het uitvoeren van maatregelen op het gebied van de CO_2-emissie, de mobiliteit, de landbouw en het bedrijfsleven. Het is alleen jammer dat de heer Esselink geen nieuwe voorstellen heeft gedaan, want hij weet toch ook al sinds maart dat die nodig zijn om de tekorten op milieugebied weg te werken. Het kabinet heeft gelukkig wel een aantal voorstellen gedaan, zoals op het punt van duurzaam bouwen. Maar nogmaals, ik zie de bijdrage van de heer Esselink als zeer positief en ik reken op zijn verdere steun.

De heer **Esselink** (CDA): Voorzitter! De opmerking dat ik geen nieuwe voorstellen zou hebben gedaan, kan ik niet onweersproken laten. De heer Crone moet nog maar eens rustig mijn bijdrage in eerste termijn nalezen en aandacht besteden aan ons amendement.

De heer **Crone** (PvdA): Het amendement is geen voorstel, maar het terugdraaien van een voorstel van anderen, dus dat is geen nieuw beleid. Nieuwe ecobelastingen, nieuwe systemen voor energiebesparing en dergelijke, zulke voorstellen zouden nieuw beleid betekenen. Maar goed, we zien ze nog wel tegemoet; het is natuurlijk even wennen in de oppositie...

De heer **Esselink** (CDA): Leest u mijn bijdrage in eerste termijn nog even rustig door.

De heer **Crone** (PvdA): Misschien komen er zelfs nog moties, dan kunnen wij er ook nog vóór stemmen.

Voorzitter! Ik heb waardering voor het gedegen antwoord van de bewindslieden. Opmerkelijk is de integrale aanpak van de ruimtelijke ordening en duurzaam bouwen op milieuterrein en andere beleidsterreinen.

Verder ben ik blij met de positieve opstelling tegenover ons amendement om 12 mln. meer uit te trekken voor onderzoek. Vol verwachting zie ik uit naar een discussie over de uitwerking van ons voorstel, een discussie die ik graag op wat kortere termijn zou voeren. Laten wij hopen dat het rond de jaarwisseling zou kunnen.

Met nog meer verwachtingen zie ik uit naar de toegezegde discussies over ecologie, economie en het verder ontwikkelen van een ecotax als instrumentarium. Ik ben blij dat ook het ministerie van Financiën hieraan wil meewerken.

Ik ben het eens met de prioriteiten voor energie, mobiliteit, landbouw en ruimtelijke ontwikkeling, met aandacht voor internationale ontwikkelingen. Ik mis echter aandacht voor het conglomeraat van ketenbeheer, produktinnovatie, dematerialisatie van produkten, minder energie-inhoud bij produkten en natuurlijk het hele grondstoffen- en afvalbeleid. Er zijn veel kansen op dit vlak en er zijn steeds meer koplopers binnen bedrijven en sectoren die verder willen gaan. Die verdienen volledige steun, rugwind vanuit Den Haag. Ook de consumentenorganisaties volgen dat spoor steeds meer, dus vraag ik de minister of dit niet ook tot een van de prioriteiten zou moeten worden gerekend. Dit ligt ook in het verlengde van ons amendement, want wij willen een substantieel deel van dat bedrag van 12 mln. in die hoek blijven besteden.

Ik vond de antwoorden, ook de schriftelijke, over rendementsverbetering, over de kosteneffectiviteit van de milieugulden te zeer afhoudend. Er werd te veel verwezen naar het NMP, waarin daarmee al rekening zou zijn gehouden. Het zou nu juist een nieuw element zijn, daaruit beleidsconclusies te laten volgen die misschien niet in de eerstkomende drie of vier jaar, maar wel in een volgende kabinetsperiode tot een effectievere aanwending van de milieugulden zouden kunnen leiden. Op dit punt beperk ik mij tot het uitspreken van steun aan de motie die de heer Van den Berg zo dadelijk zal indienen om op dit punt een nadere discussie met het kabinet te kunnen voeren.

Ten slotte vind ik het zeer goed gekozen om te spreken van "inclusief milieubeleid". Dat geeft inderdaad precies aan dat veel beslissingen niet zozeer op het departement van VROM vallen, maar veeleer in de huiskamers, in de bedrijven en op andere departementen en dat wij dan steeds de vraag stellen: inclusief of exclusief milieubeleid? Ik denk dat deze bewindslieden, samen al inclusief optredend, ons vertrouwen en onze steun verdienen om dat beleid hoog te houden.

□

De heer **Duivesteijn** (PvdA): Voorzitter! Uiteraard ook van mijn kant bijzonder veel waardering voor het soms wat te uitvoerige antwoord. Natuurlijk is er ook de enorme teleurstelling dat een paar vragen niet beantwoord zijn, maar daar kom ik dadelijk zo snel mogelijk op terug.

De minister is ingegaan op het hele kwaliteitsdebat. Dat moest in het kader van dit begrotingsdebat natuurlijk fragmentarisch gebeuren. Ik heb er behoefte aan, op de een of andere manier een fundamentele discussie met elkaar te voeren, bij voorkeur in of met de Kamer, over de rol van de rijksoverheid in het kader van de ruimtelijke ordening. Ik vroeg wat chargerend wat nog de rol van de RPD is. Wij moeten gewoon constateren dat de RPD wat naar de achtergrond gedrongen is. Dat heeft te maken met de veranderende rol van de rijksoverheid. Ik heb het gevoel dat wij te ver doorslaan. Het begrip "Reststad", dat ik gebruikte voor de Randstad, is wel degelijk serieus bedoeld. Ik nodig de minister uit, te concretiseren – als dat thans niet kan, moet het maar zo spoedig mogelijk gebeuren – hoe wij fundamenteler met elkaar verder kunnen spreken over de kwaliteitsvraag.

De minister is voorbijgegaan aan de suggestie om samen met de provincies iets te doen, bijvoorbeeld om te bekijken hoe het hele fenomeen van de Randstad aangepakt kan worden met een club die al bezig is in Haarlem. Ik denk dat het laatste een mogelijkheid is om dit punt snel aan te pakken.

De staatssecretaris noemde een paar belangrijke algemene uitgangspunten. Een van de belangrijkste was de vraag: wat hebben de burgers eraan? De staatssecretaris maakte daar een soort credo van. Vervolgens hield hij een uitvoerig betoog waarin hij vooral uitging van het standpunt dat het eigenlijk wel goed gaat met de volkshuisvesting, maar waarin hij ook zei dat hij mijn zorgen deelt. Volgens mij is die combinatie niet helemaal te maken. Ik denk dat er in de Kamer vrij breed zorgen bestaan over mogelijke excessen op middellange termijn. Wij zien ze echter aankomen. Ik had eigenlijk gehoopt dat de staatssecretaris onze zorgen zou onderschrijven en dat hij ze tot een soort speerpunt van beleid zou maken. Vanuit die zorgen zou hij dan verder kunnen redeneren. Dat laat onverlet dat er gelukkig ook heel wat gezonde situaties zijn in Nederland. Daar hoeven wij ons ook niet echt zorgen om te maken. Ik kom terug op de vraag wat de burgers eraan hebben. Het is heel verstandig als wij de relatie met de huurders en verhuurders zo concreet mogelijk omzetten in een wetswijziging. Ik ben sowieso blij met de steun van de staatssecretaris op dit punt, maar ik kan niet inzien waarom die wetswijziging niet met de grootst mogelijke spoed wordt voorbereid. De wet zou eigenlijk al operationeel moeten zijn bij de volgende huurronde. Dat betekent inderdaad dat men morgen aan de slag moet gaan. Ik heb indertijd in de commissie Huurders/verhuurders zo ongelooflijk veel rapporten – en tegenwerking – gekregen dat het naar mijn mening mogelijk moet zijn, beide dingen snel te combineren. Op die manier kunnen wij komen tot iets wat wij allebei willen.

Mevrouw **Verbugt** (VVD): Waarom dient u dan toch een motie in? U constateert namelijk dat u het eens bent met het kabinet.

De heer **Duivesteijn** (PvdA): Omdat wij het een jaar eerder willen dan het kabinet nu wil.

Mevrouw **Verbugt** (VVD): U bent het dus niet eens met het kabinet?

De heer **Duivesteijn** (PvdA): Wij zijn het eens over het doel. Wat dat betreft zitten wij allemaal op één lijn.

Mevrouw **Versnel-Schmitz** (D66): De staatssecretaris zegt dat hij het wel eerder wil doen, maar dat dit niet kan. Daar komt het op neer. Waarom denkt de heer Duivesteijn dat een motie ervoor zorgt dat de staatssecretaris het eerder kan doen, en wel zodanig dat in januari in de praktijk gestart kan worden met het bij wet geregelde overleg tussen huurders en verhuurders? Waarom kan het dan al in het Staatsblad staan?

De heer **Duivesteijn** (PvdA): Op de eerste plaats weet ik niet of het precies in januari in het Staatsblad zou moeten staan. Op de tweede plaats wijs ik erop dat het materiaal voorhanden is. Dat weet ik vanuit de commissie Huurders/verhuurders. Wat dat betreft kan de wetswijziging op zichzelf heel snel gemaakt worden, zoals bijvoorbeeld zo'n gecompliceerde wet balansverkorting ook in no time geproduceerd is. Ik heb erg veel vertrouwen in de daadkracht van dit kabinet en van de staatssecretaris. Volgens mij moet het kunnen.

Als de staatssecretaris kan aantonen dat het absoluut onmogelijk is, zijn er ook nog andere mogelijkheden om dezelfde intentie te bereiken. Het gaat ons erom dat de huurders invloed hebben, dat zij mee kunnen denken en mee kunnen praten in de komende huurronden. Daar zijn meerdere middelen voor. Wij hebben in ieder geval één instrument, het meest principiële en het meest zuivere, aangereikt. Maar over het doel zijn wij het volstrekt eens. Het is op zichzelf al fijn dat daar geen meningsverschil is; dit is anders bij de individuele huursubsidie.

Mevrouw **Versnel-Schmitz** (D66): Het eigenaardige is dat uitgerekend de twee partijen die nu met deze motie komen om het nog sneller te doen, de motie van D66 en GroenLinks, een motie met hetzelfde doel, het afgelopen voorjaar hebben afgewezen. Ik vind dat buitengewoon merkwaardig.

De heer **Duivesteijn** (PvdA): U bent nu dus ongelooflijk blij, dat u een heleboel partijen achter u gekregen heeft!

Voorzitter! Ik wil graag wat duidelijkheid hebben over de BWS-gelden, omdat daar naar mijn gevoel veel gelden op de een of andere manier richting RO zijn gegaan of richting milieu, maar niet richting volkshuisvesting. Het betreft de spaarcenten ten aanzien waarvan wij vorig jaar hebben afgesproken dat deze binnen de volkshuisvesting zouden moeten blijven. Is dat juist?

Ten aanzien van de individuele huursubsidie zet de staatssecretaris zwaar in op het punt van de fiscalisering, althans waar het betreft mogelijke bezwaren daartegen. Ik wil te dien aanzien een motie indienen, omdat ik denk dat het belangrijk is dit punt te betrekken bij het onderzoek dat gaat plaatsvinden ten aanzien van de decentralisatie en de vereenvoudiging van het stelsel. Nogmaals, het gaat om een onderzoek; het is nog niet het definitieve standpunt.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende, dat het huidige systeem van de individuele huursubsidie (IHS) vereenvoudiging behoeft, waarbij onder andere gedacht wordt aan decentralisatie;

constaterende, dat in het kader van het regeerakkoord hiernaar onderzoek zal worden verricht;

verzoekt de regering bij genoemd onderzoek de voor- en nadelen van een mogelijke fiscalisering van de IHS te betrekken,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**: Deze motie is voorgesteld door de leden Duivesteijn en M.M. van der Burg. Naar mij blijkt, wordt zij voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 31 (23900-XI).

Mevrouw **Verbugt** (VVD): Voorzitter! Als ik vaststel dat in het regeerakkoord staat, dat er een onderzoek gaat plaatsvinden naar de mogelijkheid van decentralisatie, dan vind ik dat de heer Duivesteijn wel erg voorbarig bezig is, als hij nu al komt met een motie om ook een andere weg te bekijken. Waarom heeft hij zo weinig vertrouwen in de uitkomsten; waarom is hij zo ongeduldig? Waarom wil hij niet eerst even de uitkomst afwachten? Ik denk dat het pas tijd is om te gaan kijken naar iets anders, als wij een negatieve uitkomst zouden krijgen. Waarom deze vreemde weg?

De heer **Duivesteijn** (PvdA): Op de eerste plaats is dit, omdat de onderzoeken in algemene termen al hebben plaatsgevonden. Het is dus niet zo dat het materiaal niet voorhanden is of niet geactualiseerd zou kunnen worden. Wij kunnen aldus, zo denk ik, veel breder een discussie voeren over een stelselwijziging van de individuele huursubsidie dan slechts in de zin van decentralisatie, ten aanzien waarvan ik het gevoel heb dat de staatssecretaris gelijk heeft met zijn stelling dat het bijna onmogelijk is om een systeem te bedenken dat efficiënter en doelmatiger is. Als de staatssecretaris aantoont dat decentralisatie efficiënter en doelmatiger is, waarom zouden wij dan tegen zijn?

Mevrouw **Verbugt** (VVD): Maar is uw motie dan niet te vroeg?

De heer **Duivesteijn** (PvdA): Dat heeft te maken met het tweede punt: zouden wij niet op een andere manier met de individuele huursubsidie om moeten gaan en meer een gelijkschakeling moeten bewerkstelligen tussen huren en kopen? Dan is fiscalisering mogelijk een belangrijk aspect.

Mevrouw **Verbugt** (VVD): Kunt u dat dan niet betrekken bij de behandeling van het wetsvoorstel daaromtrent? U kunt toch nu niet de behandeling van een in procedure zijnd wetsvoorstel blokkeren met een motie?

De heer **Duivesteijn** (PvdA): Mijns inziens blokkeer ik helemaal niets, want volgens mij komt er geen wetsvoorstel. Het is mij niet bekend dat er een wetsvoorstel komt, hoogstens wordt er een onderzoek gedaan naar decentralisatie. Misschien dat ik het niet helemaal volg, ik begin ook nog maar net.

Voorzitter! Ik heb geen antwoord gehad op mijn opmerking over de kwestie-Habitat. Ik vind het heel belangrijk dat de rijksoverheid in het kader van Habitat-activiteiten Istanbul 1986 blijft ondersteunen. Ik maak mij daarover zorgen en overweeg zo nodig een amendement in te dienen.

Verder heb ik nog een procedureel punt. Wij hebben bij het wetsvoorstel balansverkorting nog wel wat fundamentele vragen. Deze wet grijpt nogal in op deze begroting. Wanneer moeten wij over de begroting stemmen als mogelijkerwijs het wetsvoorstel balansverkorting nog in de discussie moet komen – ik geloof dat dit reeds vóór de kerst het geval zal zijn – en miljarden consequenties kan hebben voor deze begroting?

De **voorzitter**: Na het debat kom ik met een voorstel. Het is echter gebruikelijk volgende week te stemmen. Ik kan u in ieder geval meedelen, dat er vóór het kerstreces gestemd gaat worden over het wetsvoorstel bevattende de begroting. Dat gebeurt in beginsel volgende week, zoals gebruikelijk.

De heer **Duivesteijn** (PvdA): Ik zou die twee het liefst aan elkaar koppelen.

De **voorzitter**: Het zijn toch twee afzonderlijke zaken. De begroting gaat voor. Ik heb bovendien begrepen dat het wetsvoorstel waar u over spreekt nog in de fase van het verslag verkeert. Dat betekent dat wij voorlopig nog niet aan de plenaire behandeling toe zijn. Er is ook nog een aantal andere zaken. Ik geloof dat wij de orde der dingen maar gewoon moeten handhaven.

De heer **Duivesteijn** (PvdA): Als het maar niet betekent dat wij dan tegelijkertijd met die wet balansverkorting hebben ingestemd.

De **voorzitter**: Ik begrijp u punt wel. Stel dat zo'n wetsvoorstel wordt aanvaard, dan hebben wij nog altijd het fenomeen van de suppletore begroting. Procedureel kan wat de Kamer betreft niet gezegd worden, dat wij onze rechten verspelen. De suppletore begrotingen zullen, anders dan vroeger, op een dusdanig tijdstip behandeld worden dat er door de Kamer daadwerkelijk invloed uitgeoefend kan worden op die suppletore begrotingen.

De heer **Duivesteijn** (PvdA): Dat overtuigt mij, voorzitter.

□

Mevrouw **Oedayraj Singh Varma** (GroenLinks): Mijnheer de voorzitter! Ik wil de bewindslieden danken voor de open manier waarop zij onze vragen zowel schriftelijk als mondeling beantwoord hebben.

De staatssecretaris worstelt volgens mij met een probleem: aan de ene kant de segregatie en aan de andere kant het haast niet meer kunnen bouwen voor die doelgroep. Het siert de staatssecretaris dat hij dit dilemma erkent. Ik ben zeer tevreden met de betrokkenheid van de staatssecretaris bij de problematiek van de grote steden, in het bijzonder de volkshuisvestingskant daarvan. Hij erkent de samenhang van de problemen in de grote steden. Ik kijk met spanning uit naar de voorstellen van de beide staatssecretarissen. Ik meen dat wij heel alert moeten zijn op het ontstaan van segregatie. De plannen moeten goed worden afgestemd. Segregatie kan brandhaarden

veroorzaken op verschillende terreinen. Het is voor ons allen van groot belang dat dit probleem wordt onderkend en wordt opgelost.

Bij de schriftelijke beantwoording over de relatie huurder/verhuurder spreekt de staatssecretaris naar mijn mening zichzelf tegen. Enerzijds kunnen privaatrechtelijke organisaties niet verplicht worden tot ondersteuning, anderzijds dienen zij op grond van het BBSH ervoor te zorgen dat huurdersorganisaties naar behoren kunnen functioneren. Wat is naar behoren functioneren? Projecten stimuleren vind ik prima. Onder naar behoren functioneren hoort ook het ter beschikking stellen van middelen voor bijvoorbeeld deskundigheidsbevordering. Alleen ruimtes voor vergaderingen ter beschikking stellen is niet voldoende. Graag krijg ik te horen wat de staatssecretaris hiervan denkt.

Mijn laatste punt betreft de controle op het werk van de corporaties. Ik ben het eens met de staatssecretaris dat regionaal opererende instellingen de voorkeur hebben. Nu is er echter een aantal corporaties dat buiten de eigen regio opereert. De controle daarop is dus nu al gebrekkig en daarom moet er sprake zijn van meer dan hetgeen de staatssecretaris in zijn antwoord aangeeft. Ik vraag mij af hoe je de huidige situatie kunt terugdraaien, want zoals ik zei, begeeft een aantal corporaties zich buiten het eigen terrein. Ik ben benieuwd hoe de staatssecretaris dit probleem zal aanpakken. Naar mijn mening is het van groot belang, dat er sprake zal zijn van een samenhangend beleid en dat de inspectie voor de volkshuisvesting, de gemeenten en het Rijk gaan aangeven hoe je deze kwestie kunt oplossen. Het is namelijk zeer belangrijk, dat men beleid kan voeren voor het werk van de corporaties in hun eigen gebieden, het werk in de BON- en regiogebieden.

Mevrouw **Versnel-Schmitz** (D66): Voorzitter! Mevrouw Varma heeft gelijk als zij zegt dat de controle en het toezicht op het werk van de corporaties lastig wordt. Ik wijs er echter op, dat het ontzettend zinnig en nuttig kan zijn als er iets buiten de eigen regio wordt gedaan. Zojuist heb ik al gesproken over het punt van dood kapitaal bij rijke corporaties die geen bouwopdrachten meer hebben. Die zouden met hun geld buiten hun gebied kunnen gaan bouwen. Daarvoor zouden zij dan hun eigen geld kunnen gebruiken en daardoor zouden de huizen, in een tijdperk waarin de rente hoog is, goedkoper worden. Om die reden zou het dus juist aardig zijn als zij zoiets zouden doen. Ik geef wel toe, dat met deze manier van werken het geschetste probleem wordt vergroot. Daarom heeft mevrouw Varma gelijk met wat zij nu zegt. Ik heb er echter geen bezwaar tegen dat de corporaties buiten de eigen regio activiteiten ondernemen. Er moet daarbij wel sprake zijn van toezicht.

Mevrouw **Oedayraj Singh Varma** (GroenLinks): En dat is voor mij van belang.

□

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): Voorzitter! Ik dank de minister en de staatssecretaris voor de beantwoording en stel een aantal dingen vast. De minister houdt vast aan de CO_2-doelstelling van min 3% in 2000 en dat is natuurlijk mooi. Ik herinner haar graag aan de woorden van de minister-president, uitgesproken tijdens het debat over de regeringsverklaring. Toen heeft hij gesteld, dat als de aantrekkende economie die CO_2-doelstelling in gevaar zal brengen, het kabinet met aanvullende maatregelen zal komen.

De minister geeft ook toe, dat de min 5%-doelstelling met betrekking tot de CO_2, die wij eigenlijk willen, moeilijk te halen wordt. Zij erkent dus dat het schrappen van nogal wat instrumenten en onderzoek niet zonder gevolgen blijft. Die constatering wil ik bevestigen. Mijns inziens is het met al deze bezuinigingen, de bezuinigingen op de posten voor onderzoek, experimenten, projecten en het verbreden van het maatschappelijk draagvlak, moeilijk de doelstellingen met betrekking tot de CO_2 en het NMP helemaal te halen.

De minister zegt met aanvullend beleid te zullen komen. De meeste punten die zij in dit verband heeft genoemd, zijn echter al in het NMP verwerkt. Ik denk in dit verband aan het punt van de energieheffing. Daarover hadden wij allang een afspraak gemaakt. Kortom, met welk aanvullend beleid denkt de minister nog te komen teneinde de genoemde doelstellingen te halen.

Zelf zegt ze meer inspanningen van het bedrijfsleven en de doelgroepen te verwachten, maar als zij haar eigen, geplande inspanningen niet levert en als zij zelf haar inzet minder maakt, hoe kan zij dan van de doelgroepen verwachten dat die wel hard en voortvarend doorgaan met hun werk?

Voorzitter! Ik ben voor heldere politiek en mijn conclusie luidt dan ook: op deze manier gaat het beleid niet lukken. De CO_2-doelstelling halen we niet. Het NMP voeren we op deze manier niet voldoende uit en ik ben dan ook zeer benieuwd met welk aanvullend pakket de minister zal komen om de doelstellingen wel te kunnen realiseren.

Voorzitter! Het tweede punt waarover ik het wil hebben betreft de natuur- en milieu-educatie. De minister heeft aangegeven dat zij de pijn van de bezuiniging van 2 mln. in overleg met haar collega's wil verzachten. Die collega's hebben echter na veel trek- en duwwerk de toezegging gedaan om aan die natuur- en milieu-educatie bij te dragen. Thans is het zover, men is over de streep, hoewel sommigen nog niet helemaal. Maar nu gaat de minister van VROM op haar eigen budget korten. Wat verwacht zij dan wel niet dat haar collega's zullen doen? Ik vind dat zij hiermee een absoluut verkeerd signaal afgeeft en ik wil daarom mijn amendement waarmee wordt voorgesteld om de 2 mln. aan bezuinigingen niet door te laten gaan, indienen. In plaats van deze bezuiniging stel ik voor extra te bezuinigen op efficiency en overheidsaankopen.

Voorts maak ik mij ernstig zorgen over de bezuiniging op de post voor de milieu-inspectie. De minister heeft gezegd dat volgens haar die bezuiniging verantwoord is. Op bladzijde 24 van het stuk met de antwoorden staat, dat van de vermindering op de post voor milieubeleidsuitgaven 1 mln. voor rekening van de handhaving komt. Betekent dit dat er nog een extra bezuiniging op de milieu-inspectie komt? Ik ben hier niet gerust op. Om die reden dien ik een amendement in om 0,5 mln. minder te bezuinigen op de milieu-inspectie en dit op dezelfde manier te boeken als bij de natuur- en milieu-educatie.

Ik kom op het samenhangend plan voor de ecologische herstructurering van de economische sectoren. Mijn fractie heeft dit eerder bij motie aan de minister voorgelegd. Daarop is toen gezegd dat dit bekeken zou

worden. De minister heeft vandaag gezegd dat zij in overleg met maatschappelijke organisaties en met de Kamer met een dergelijk plan zal komen. Ik ben daar blij mee en ga ervan uit dat het voorstel, dat in de woorden van de minister nog sterk een onderzoeksmatig karakter draagt, gevolgd zal worden door een uitvoeringsplan en een meerjarenplanning. Nogmaals, ik ben blij met de toezegging van de minister en trek de desbetreffende motie in.

De minister heeft een opmerkelijke uitspraak gedaan over de afvalverwerkingscentrale die bij Maasbracht zou worden gebouwd. Ik wil die uitspraak hier graag herhalen. De minister heeft gesproken van een open discussie over deze verbrandingsoven. Ik stel vast dat sprake is van een duidelijke koerswijziging. De voorganger van deze minister, minister Alders, had deze oven namelijk nog steeds in de planning zitten.

Er komt een plan van aanpak inzake duurzaam bouwen. Net als mijn collega Esselink mis ik het financiële instrumentarium. Ik hoor graag van de staatssecretaris dat dat wel degelijk op zijn lijstje staat en beveel het voorstel van GroenLinks nogmaals in de aandacht aan. Er moet worden nagedacht over een milieudifferentiatie in de hypotheekrenteaftrek. Eerder is al het voorstel gedaan om 45.000 extra sociale woningen te gaan bouwen op een duurzame wijze. Dat zou de staatssecretaris kunnen bekostigen uit een aftopping van de hypotheekrenteaftrek.

Ik rond af met een bevestiging van mijn steun aan de motie van de heer Van den Berg. Ik ga er daarbij van uit dat de milieugelden bedoeld zijn om de milieuschade in eigen land afdoende op te lossen en niet voor aanwending in het buitenland.

De **voorzitter**: Aangezien de motie-Rosenmöller (23715, nr. 22) is ingetrokken, maakt zij geen onderwerp van beraadslaging meer uit.

□

De heer **Te Veldhuis** (VVD): Voorzitter! Ook ik begin met een woord van dank aan de bewindslieden voor hun uitvoerige en duidelijke antwoorden. Wij hebben er veel positieve gekregen. Ook zijn er toezeggingen aan ons gedaan. Ik moet zeggen dat dat na vierenhalf jaar oppositie ook wel weer eens aardig is. Dat wil niet zeggen dat ik geen enkele opmerking meer heb, maar die zijn meer een uitdieping van de eerste ronde.

Ik stel vast dat wij begin volgend jaar met het kabinet zullen gaan overleggen over de voortgang en knelpunten bij de uitvoering van het Vinex-beleid. Wij kijken daarnaar uit, omdat wij denken dat het nodig is. Vooral de beleidsverruiming die het kabinet voorstaat om samen met de lagere overheden te zoeken naar aanvullende locatiecapaciteit juichen wij zeer toe, te meer omdat er meer ruimte en meer flexibiliteit voor die lagere overheden wordt geboden. Wij hebben die lijn altijd al voorgestaan en zijn blij dat het kabinet ook die richting opgaat.

De minister wil meer van buiten naar binnen het ministerie gaan werken. Ik denk dat dat een heel goede lijn is; wij hebben dit ook van de minister van LNV gehoord. Het is zeer nuttig voor het vergroten van het draagvlak. Wij moeten ervoor oppassen dat wij niet vanuit de ivoren toren van politiek en bestuur proberen het land te regelen. Deze aanpak staat ons zeer aan, zeker als de minister zegt dat zij altijd zal streven naar werkbare oplossingen. Ik denk dat dit ook de beste methode is om milieurendement te behalen. De heer Van den Berg zal op dit punt een motie indienen die ik mede heb ondertekend. Voor deze benadering kunnen de bewindslieden in ieder geval op de hartelijke steun van de VVD rekenen.

Wat de prioriteiten betreft, heb ik met de heer Crone het punt van het integraal ketenbeheer gemist. Ik stel het kabinet voor om dit als een van de speerpunten te blijven hanteren. Volgens mij is het goed om al in de fase van produktie en zelfs al tijdens het denken over produceren rekening te houden met de afvalfase. Dat integraal ketenbeheer is, denk ik, buitengewoon belangrijk voor het milieubeleid.

Voorzitter! Ik kom op de doelsubsidie TNO. De minister is, zo heeft zij gezegd, bereid om na uitkomst van het rapport-Blankert te bezien of en, zo ja, hoe TNO verder bij opdrachten betrokken kan blijven, al dan niet in de vorm van projectsubsidies of wat meer structureel. Wat dat betreft, is zij een beetje opgeschoven in de richting, zoals die in eerste termijn van verschillende kanten in de Kamer is geschetst. Zij houdt echter wel vast aan de raming voor het jaar 1996 en dus aan die korting van 9 mln. Ik vind dat dit een soort zwaard van Damocles is boven het overleg dat nu plaatsvindt tussen TNO en bedrijfsleven in de commissie-Blankert. Ik wil dat overleg daar niet mee belasten. Ik vind dat niet fair en in ieder geval niet chique. En daarom leg ik de Kamer mede namens de collega's Crone en Augusteijn een uitspraak voor op dit punt.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

van mening, dat de geavanceerde milieutechnologie van groot belang is voor de realisering van duurzame ontwikkeling;

overwegende, dat een recent ingestelde commissie TNO-bedrijfsleven binnen enkele maanden advies zal uitbrengen over de versterking van de milieurol van TNO ten opzichte van de overheid en het bedrijfsleven;

spreekt als haar oordeel uit dat een definitieve beslissing over het eventueel terugbrengen van een subsidie aan TNO vanaf het jaar 1996 pas moet worden genomen wanneer over dit advies een discussie met de Kamer heeft plaatsgevonden,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**: Deze motie is voorgesteld door de leden Te Veldhuis, Crone en Augusteijn-Esser. Naar mij blijkt, wordt zij voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 32 (23900-XI).

De heer **Te Veldhuis** (VVD): Voorzitter! Ook ik wil kort terugkomen op het punt van duurzaam bouwen. Het verheugt ons dat er in de Kamer zo'n breed draagvlak voor dit onderwerp is en dat wij qua bedoeling op één lijn zitten met de regering, namelijk een goede combinatie van economie en ecologie op een gebied waarop wij met z'n allen zichtbare, tastbare en merkbare resultaten kunnen behalen. Ik wil de staatssecretaris graag de ruimte geven om het plan van

aanpak verder op te stellen en het te voorzien van een financiële vertaling. Een amendement van mijn kant dat meer als stimulans was bedoeld voor meer geld, kan daar nog wel even op wachten, aangezien de staatssecretaris die intentie zelf zo positief heeft uitgesproken. Ik wil hem wel nog graag horen toezeggen dat met name de bewustwording een belangrijke rol gaat spelen. In eerste termijn heb ik benadrukt dat mensen in de buurt van waar zij wonen, moeten kunnen zien wat duurzaam bouwen en dus ook duurzaam wonen in de praktijk letterlijk en figuurlijk betekenen. Zij moeten dat kunnen zien, voelen en merken.

Ik maak nog een opmerking over decentralisatie. Ik heb in eerste termijn gesteld dat, waar in het regeerakkoord besloten is om minder nieuw beleid te gaan maken en het accent te leggen op de uitvoering van het beleid, dit consequenties moet hebben voor al die mensen die nu op VROM bezig zijn met beleid maken. Ik heb daar een schriftelijke reactie op gekregen, maar die heeft mij nog niet helemaal overtuigd. In de beleidssfeer ben je natuurlijk altijd nog wel bezig met het uitwerken van bepaalde zaken, maar het moet of kan toch niet anders dat al die mensen die met nieuw beleid bezig zijn geweest, binnenkort op althans dat vlak geen werk meer zullen hebben. Daarom zal er op de een of andere manier een ombouw moeten plaatsvinden naar de uitvoerende sfeer die overigens – de minister weet dat uit haar vorige functie – vooral op provinciaal en gemeentelijk niveau heerst. Ik heb het voorstel gedaan om mensen van VROM te detacheren bij provincies en gemeenten dan wel om hen wat meer te laten doen in het uitvoerende vlak. Door het schriftelijke antwoord heb ik hier onvoldoende visie op gekregen. Daarom vraag ik hier alsnog een mondelinge reactie op in tweede termijn.

Tot slot maak ik nog een algemene opmerking. Zij is van meer politieke aard en sluit aan bij hetgeen de heer Crone ook al aan het adres van de heer Esselink heeft opgemerkt. Het gaat over de inbreng van de CDA-fractie.

Ik vond dat de heer Esselink aan het begin van zijn eerste termijn nogal fors uithaalde. Ik vond dat een beetje zurig. Hij had het over "...verschraling van het beleid door het liberaal-socialistische kabinet, dat nadrukkelijk zou hebben toegeslagen, de creativiteit is ver te zoeken, het opportunisme en de waan van de dag overheersen, de regeringscombinatie is geen inspirerende gangmaker". Als dit soort duidelijke uitspraken wordt gedaan, dan verwacht je als vervolg daarop een waaier van alternatieve voorstellen. Met de heer Crone constateer ik dat ik die helaas niet heb aangetroffen. Wij hebben een amendement van de heer Esselink gezien, maar dat is buitengewoon ongelukkig. In dat amendement wordt dekking gezocht op een punt waar wij juist milieuverbetering mee willen bereiken, namelijk schonere brandstoffen voor vrachtauto's en bussen. Ik vind dat geen echte ombuiging. Ik heb de heer Heerma op het milieupunt bij het debat over de regeringsverklaring en de algemene beschouwingen ook geen ombuigingen horen verkondigen.

Als je dus zo zwaar uit de flank komt met een aanval op de coalitie, zorg er dan voor dat je jezelf in ieder geval indekt met alternatieve maatregelen in de vorm van moties en amendementen. Nogmaals, ik heb die helaas gemist. Ik wil niet zeggen dat de heer Esselink helemaal niets heeft gedaan. Ik geef toe dat er op een enkel punt, in vergelijking met maart jongstleden, weinig is veranderd. Er zijn inderdaad geen extra maatregelen bovenop het NMP 2 gekomen, terwijl dat bij de behandeling van het NMP in maart door sommigen wel was gesuggereerd. Ik geef ook toe dat het NMP vooral op hoofdlijnen wordt uitgevoerd en niet meer tot in elk detail. Als je echter zo zwaar uit de flank komt, dan moet je je ook indekken met een duidelijk alternatieve benadering. Die heb ik helaas gemist.

Ik kan niet anders dan constateren dat het CDA, althans in dit debat, meer oppositie heeft gevoerd tegen zichzelf en tegen het beleid dat zij zelf heeft uitgezet in het verleden – dat beleid voeren wij in hoofdlijnen uit – dan dat er constructieve nieuwe gedachten zijn ontwikkeld. Ik hoop dat dit een kwestie is van: eens en niet weer.

De heer **Esselink** (CDA): Voorzitter! Een korte reactie. Ik kom eerst op de alternatieven. Zowel op het terrein van volkshuisvesting, als op dat van ruimtelijke ordening en milieubeheer heb ik een reeks van suggesties gedaan om de stukken die wij van het vorige kabinet hebben gekregen nog te verbeteren. De minister en de staatssecretaris hebben daarop gereageerd, overwegend in positieve zin. Dat maakt het niet nodig om daar kameruitspraken over te vragen. Ik wijs er vervolgens op dat de VVD zowat vijf jaar beleidsmatig oppositie heeft gevoerd, ook ten opzichte van het NMP. De kameruitspraken die in dat kader zijn gevraagd, zijn verworpen, want alleen de fractie van de VVD steunde haar eigen alternatief. Ik wijs verder op de wijze waarop collega Te Veldhuis minister Alders vijf jaar lang van commentaar heeft voorzien. Dat alles brengt mij ertoe, hem in overweging te geven het woord "zurig" niet te gemakkelijk in de mond te nemen.

De heer **Te Veldhuis** (VVD): Wat ik heb gemeld, is wat ik bij het aanhoren van de inbreng van de heer Esselink dacht. Als je zo zwaar uit de flank komt met een aanval– hij heeft dat ook nu weer niet waargemaakt – dan moet je daar iets tegenover stellen. Ik heb in die vierenhalf jaar oppositie altijd alternatieven op tafel gelegd. Uiteraard hoefde de heer Esselink het daar niet mee eens te zijn, maar ik heb ze wel op tafel gelegd. De heer Esselink heeft nauwelijks alternatieven op tafel gelegd. De alternatieven waar hij wel mee is gekomen, betreffen oude voorstellen van de VVD waar hij eerst tegen was. Ik noem wat dat betreft de kwesties van de lex specialis en het zoeken naar nieuwe bouwlocaties.

De heer Esselink moet hier overigens ook geen karikatuur van maken. Wij hebben als VVD op 14 maart jl. op hoofdlijnen met het NMP 2 ingestemd. Zo staat het gelukkig nu ook in het regeerakkoord.

De heer **Esselink** (CDA): Dat was nu net de inhoud van de motie die de VVD heeft voorgelegd en die is verworpen, namelijk dat de hoofddoelstellingen van het NMP in negatieve richting genuanceerd moesten worden. Ik wil de motie nog wel een keer voorlezen.

Ik heb geen kameruitspraken nodig als de meerderheid van de Kamer te kennen geeft dat zij het met mijn suggesties eens is. De regering wil die verder uitwerken. Ik vind dat je je positie dan constructiever markeert en dat je dan constructiever oppositie voert, zeker in

vergelijking met de weinig succesvolle oppositie-aanpak van de VVD gedurende vijf jaar.

De heer **Te Veldhuis** (VVD): Gisteren had u het over verschraling, gebrek aan creativiteit, opportunisme en waan van de dag. Zijn die uitspraken nu dus van tafel?

De heer **Esselink** (CDA): Die sloegen op de VVD.

De heer **Te Veldhuis** (VVD): Zij hadden ook betrekking op D66 en de PvdA. Ik heb de citaten bij mij. Als u weer zulke zware beschuldigingen uit, wees dan zo creatief om te komen met alternatieven die u zelf hebt bedacht en die u niet van de VVD hoeft te lenen.

De heer **Esselink** (CDA): U hebt het onderscheid in mijn bijdrage in eerste termijn heel duidelijk gevoeld.

De heer **Te Veldhuis** (VVD): Ik heb de citaten bij me.

□

Mevrouw **Aiking-van Wageningen** (AOV): Voorzitter! Ik dank de minister en de staatssecretaris voor hun antwoorden. Ik waardeer vooral het enthousiasme waarmee het kabinet van plan is de problemen aan te pakken. Ik had ook niet anders verwacht.

Vanwege de korte spreektijd beperk ik mij ertoe enkele opmerkingen over de volkshuisvesting te maken. Ik heb in eerste termijn al aangegeven dat de huisvesting voor ouderen een probleem is dat in de jaren tot 2000 in stilte groeit. Ik heb ook het promotieonderzoek genoemd waarin de verwachting wordt uitgesproken dat 50% van de nieuwbouw in 2010 geschikt zou moeten zijn voor ouderen. Ik benadruk dat nog even, omdat ik vanochtend in het antwoord van de heer Tommel te weinig heb beluisterd dat het kabinet dit groeiende probleem voldoende onderkent. Ik doe de suggestie om in het begrip "duurzaam bouwen" elementen op te nemen die ten goede komen aan de bewoning door ouderen. Het begrip heeft dan niet alleen de nu gebruikelijke betekenis, maar slaat dan ook op duurzaamheid van de bewoning. Naarmate de bewoners ouder worden, kunnen zij langer in hun huis blijven dan nu vaak het geval is.

Het is niet eenvoudig voor een staatssecretaris om in een eerste begrotingsbehandeling een naadloze visie uiteen te zetten. Wel is deze staatssecretaris volgens mijn fractie wat al te enthousiast. Er gaapt een te grote kloof tussen de enthousiaste plannen en de realiteit. Mijn fractie hoort dagelijks de noodkreten. Voor veel ouderen ziet het er heel droevig uit. Als de volkshuisvesting voorbij zou gaan aan de noden en behoeften van de ouderen, is dat een extra probleem.

Ten slotte kan ik nog mededelen dat mijn fractie de motie van de heer Van den Berg zeker zal steunen.

□

Mevrouw **Versnel-Schmitz** (D66): Voorzitter! Ik dank beide bewindspersonen hartelijk voor hun fraai gestructureerde beantwoording, die wel zodanig fraai gestructureerd was dat daardoor sommige zaken tussen de structuur door vielen, waarop ik dan ook graag terugkom. Overigens hebben de bewindslieden het in hun beantwoording kennelijk zo goed gedaan dat de heer Esselink er geen weerwoord meer op heeft en hij geheel tevreden is gesteld. Ik zou zeggen: een prachtig koppel.

Voorzitter! In mijn betoog in eerste termijn heb ik mij nogal gefocust op de dreiging van de toenemende in plaats van de afnemende woningnood. De staatssecretaris heeft daarop gereageerd met te zeggen dat er nog geen gat is in de bouwproduktie. Dat is waar. Maar vindt de bouw op de juiste plekken plaats, dus op die plekken waar woningen het hardste nodig zijn? Ik plaats daar grote vraagtekens bij. Verder gaat de druk nu forser oplopen. In feite had op 1 januari 1995 de eerste paal in de grond moeten zitten. Dat werd indertijd in de Vinex bepaald. De staatssecretaris kan er niks aan doen dat dit niet zo zal zijn, maar feit blijft dat die paal niet op 1 januari de grond in gaat. Dat is een probleem, waarbij iedereen angstig wordt. Daarom wordt door de Kamer grote druk uitgeoefend om daar goed achteraan te blijven zitten. Dat doet de staatssecretaris ook, gelet op zijn opmerkingen over de aanjaagfunctie en het openbaar vervoer. Daarvoor dank ik hem. Ook de minister doet dat. Zij spreekt immers over de bestuurlijke component. Daarvoor heeft zij duidelijk oog en dat stel ik zeer op prijs. Ik stel het ook zeer op prijs dat de bewindslieden zich prepareren op de mogelijke slecht-weersituatie. Dat was een van mijn belangrijke bedoelingen.

Dit neemt echter niet weg, dat het uit allerlei overwegingen inzake ruimtelijke ordening en ruimtegebruik ontzettend verstandig is, alvast zoveel mogelijk op die woningnood vooruit te lopen op de plekken waar dat al kan. Ik heb al een lijstje genoemd: inbreiding in steden, inbreiding in huizen, gebruik maken van woningen boven winkels, woningen die tot kantoren zijn verbouwd weer verbouwing tot woningen, kantoren op de juiste plekken, enz. Dat soort stimuleringen kunnen hetzij via SEV-projecten, hetzij via een soort "management by speech" plaatsvinden als er toch met de diverse stadsgewesten wordt gesproken. Alles helpt. Laten wij dat soort laden dan maar opentrekken. Bovendien is dat tamelijk zinvol bij het gebruik van ruimte.

Kan deze regering inzake de bouw in de overige stadsgewesten een beetje over haar eigen schaduw en over de schaduw van de vorige regering heen springen? Kunnen die stadsgewesten sneller worden bediend? Dat kan heel goed in overleg met de desbetreffende provincies plaatsvinden. Tegen hen kan toch worden gezegd dat het geld uit het BLS, dat anders pas in het najaar kan worden toebedeeld, vervroegd wordt verstrekt om er bijvoorbeeld voor te zorgen dat in Dordrecht meteen kan worden gebouwd? Ik vind het erg wezenlijk dat dit soort dingen op de juiste plekken – en dat is een juiste plek – kunnen gebeuren.

Terreinen in het stedelijk gebied blijven voorts braak liggen door bodemvervuiling. Het lijkt mij belangrijk om er daarbij aan te denken, snel geld uit het FES te halen.

Grote dichtheden. Natuurlijk kun je zeggen dat mensen huizen op de grond willen met een voortuintje en een achtertuintje. Dat is zogenaamd de marktwens. Dat komt echter omdat er niet genoeg creatief wordt gedacht: huizen met tuinen kun je ook stapelen. Dat kan buitengewoon interessant zijn. De marktwerking kun je dan behouden, terwijl de aantrekkelijkheid niet achteruitgaat. En dat wordt vaak gezegd. Wij

kunnen best veel doen met dat soort dingen.

Door beide bewindspersonen zijn veel toezeggingen gedaan. Dat stel ik met vreugde vast. Ik vind het echter gek dat de bewindslieden het onder de struiken steken dat in de jaren 1997 en 1998 opnieuw wordt verplicht tot 7500 woningen in de sociale sector. Ik snap dat niet. Ik zou dat gewoon groot etaleren. Het is immers heel belangrijk dat in deze kabinetsperiode niet tot 15.000 woningen in de sociale sector wordt verplicht, maar tot 30.000 woningen. In de schriftelijke beantwoording wordt dat ook verstopt. Dat is heel vreemd. Dan lijkt het dat het niet helemaal waar is. Ik begin dan weer te twijfelen. Ik neem toch aan, dat het wel waar is. Graag hoor ik hierop een duidelijk antwoord en wellicht kan er ook wat meer geëtaleerd worden.

Ik ben erg tevreden over de positieve houding van de bewindslieden tegenover het strategisch plan voor de monumentenzorg en het plan van aanpak bij duurzaam bouwen. Het lijkt mij prettig indien hierbij het aanpasbaar bouwen meteen wordt betrokken. Daarin geef ik mevrouw Aiking gelijk. Ik ben ook tevreden over de fine-tuning van de individuele huursubsidie, vooral ter zake van de bereikbaarheid op problematische plekken. Ik ben het eens met de opvatting die de regering heeft geëtaleerd over het voorkomen van segregatie. Zij ziet dit als een belangrijk onderdeel van de bijdrage van VROM aan het leefmilieu in de grote steden. Mijn opmerking over het standpunt van de minister over de kapitaaldienst van de RGD en over de onzichtbare financiële inspanningen van andere departementen voor huisvesting buiten de RGD om was bedoeld ter ondersteuning. Ik vind het goed als de minister daarmee fiks aan de gang gaat.

Over de perifere detailhandel is schriftelijk antwoord gekomen. De minister wil eventuele onduidelijkheden samen met de minister van Economische Zaken wegwerken. Dat is op zichzelf prima. Maar het principiële probleem is dat bij grote detailhandel op perifere locaties de parkeermogelijkheden onbeperkt zijn. Dat is in de binnensteden voor vergelijkbare zaken niet het geval. Daardoor kun je een drainage van de binnensteden krijgen. Ik vraag de minister om dat even mee te nemen, als zij naar die onduidelijkheden kijkt. Wij hebben in Engeland de slechte gevolgen van dat beleid gezien en die zou ik hier niet graag hebben.

Een kosten/baten-analyse van duurzaam bouwen en van het nut van decentralisatie van de individuele huursubsidie vind ik een mooie aanpak. Ik houd ervan als dat netjes tegenover elkaar gezet en afgewogen kan worden. Wanneer wij gaan praten over decentralisatie van individuele huursubsidie, mag datgene wat de heer Duivesteijn in zijn motie heeft gevraagd over de effecten van fiscalisering, er wat mij betreft bij. Hij had voor mij helemaal geen motie hoeven in te dienen. Ik ben er niet tegen, maar ik vind dat wij dan gewoon alles op tafel moeten hebben. Als er ideeën zijn om het nog slimmer op te lossen, moeten ze ook op tafel liggen, zodat wij in een keer een groot debat over dat soort zaken kunnen voeren.

Het is altijd erg moeilijk om hier over extra locaties te praten. Er is sprake van Almere tegenover bouwen in zones van 30 en 20 Ke. Ik vind het heel moeilijk om met droge ogen goed te vinden dat er in die zones veel woningen op grote locaties worden neergezet. Het is misschien verstandig om er bij de PKB Schiphol op terug te komen. Wat betekent het en wat zal het voor effect hebben?

Er is ook gesproken over het draagvlak in Almere voor een te snelle groei, waarmee werd geduid op de bestuurlijke problemen die er zijn geweest, zoals iedereen weet. Je zou ook kunnen zeggen dat door het bouwen van 3000 woningen per jaar het draagvlak steeds groter wordt. Verhoudingsgewijs wordt dat dan minder problematisch. Je zou het wat kunnen versnellen en later wat rustiger aan kunnen doen. Het gaat mij erom dat wij geen mogelijkheden onbenut laten om dat soort problemen op te lossen.

In eerste termijn ben ik nog een vraag vergeten. Hoe denkt de staatssecretaris over de scheiding van wonen en zorg in bejaardenoorden?

□

Mevrouw **Augusteijn-Esser** (D66): Mijnheer de voorzitter! Aan het eind van het debat over het milieubeleid de balans opmakend, constateer ik dat het halen van de afgesproken doelstellingen kamerbreed wordt onderschreven. Ik zie daarover geen grote verschillen met de oppositiepartijen. Hier en daar zijn er wel verschillen over de weg die wij moeten bewandelen, maar het is dezelfde lijn. Ik ben tevreden over de toezeggingen van de minister, die de doelstellingen in het regeerakkoord en daarmee die in het NMP bevestigen. Wat mijn fractie aanspreekt, is de visie ten aanzien van het "inclusief milieudenken" – ik vind "milieu-inclusief" een heel aardig woord – en het feit dat de minister heel nadrukkelijk de consument daarbij betrok. Zij noemde zelfs vakantieplannen. Mag ik in dit kader mijn teleurstelling uitspreken over de Air Miles en het sparen daarvoor bij grote bedrijven? Dat is echt een premie op milieu-onvriendelijk gedrag. Tot mijn geruststelling heb ik gezien dat ook kan worden gespaard voor treinreizen, maar ik vrees dat dit onvoldoende zal zijn. Ik ben het ermee eens dat juist door verandering van gedrag een milieu- en een efficiency-winst te behalen is.

Ik heb de minister gevraagd hoe zij de handschoen wil oppakken die ons door de vakbeweging en de milieubeweging gezamenlijk is toegeworpen. Dat voorstel gaat overigens verder dan het organiseren van een debat over het WRR-rapport over duurzame risico's. De schriftelijke beantwoording van de vragen op dat punt spreken mij minder aan dan de opmerkingen van de minister over het zoeken naar een evenwicht tussen economie en ecologie. Ik denk dat ook politieke partijen daaraan een bijdrage kunnen leveren. Ik stel mij voor dat wij hierover, over de nadere invulling en over het tijdpad nader komen te spreken. De motie van de heer Van den Berg over de milieurendementsbenadering hebben wij overigens onderschreven.

De aangegeven beleidsprioriteiten spreken ons aan, maar ketenbeheer hebben wij gemist. Wil de minister dat aan de lijst toevoegen? Geeft die lijst een prioriteitsvolgorde aan of zijn de punten, zoals ik eigenlijk aanneem, nevenschikkend?

De minister heeft gezegd dat de bezuinigingen op onderzoek hard aankomen, maar zij put moed uit de uitdaging die daardoor op ons afkomt om ook te zoeken naar andere maatregelen om de doelstellingen toch te halen. Dat spreekt mij aan en ik heb daar in eerste instantie

suggesties voor gedaan. Ook in mijn antwoorden op de interrupties van mevrouw Vos heb ik daar wat meer over gezegd.

Het door de minister accepteren van de verschuiving van de bezuiniging op onderzoek van 12 mln. naar andere uitgaven verheugt mij. Nader overleg over de gevolgen van de resterende taakstelling, met name voor de jaren na 1995, blijft overigens absoluut noodzakelijk.

Tot slot heb ik een opmerking over het afvalbeleid, waar mevrouw Vos even aan heeft gerefereerd. Na het korte debat in de Kamer, al voor het zomerreces, zijn de opmerkingen van de minister, met name over uitbreiding van capaciteit, mijns inziens winst. Ik heb zojuist overigens in een krantebericht gelezen dat de besluitvorming over de installatie in Maasbracht nog wat verder is opgeschoven, namelijk naar eind 1995 of begin 1996. Datgene wat de minister over de overcapaciteit en over Maasbracht heeft gezegd, spreekt mij zeer aan.

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): Ik wil mevrouw Augusteijn een vraag stellen. Zij heeft mij daartoe natuurlijk enigszins uitgedaagd, aangezien zij constateerde dat er weinig licht zat tussen de oppositie en de regeringsfracties. Dat verbaast mij enigszins: in het debat is heel helder geworden dat in ieder geval mijn fractie heeft gezegd dat het onmogelijk is om met deze gigantische bezuiniging de doelstellingen te halen. Mevrouw Augusteijn heeft daar blijkbaar wel vertrouwen in. Dat heb ik al eerder bij het debat over de begroting van Economische Zaken geconstateerd. Daarin hebben wij over hetzelfde punt, namelijk de enorme bezuinigingen, gezegd dat het daardoor niet zal lukken. Ook gisteren bleek in het debat over het natuurbeleid dat de fractie van mevrouw Augusteijn ervan uitgaat dat het allemaal wel zal lukken, terwijl wij juist zeiden dat men op dat punt heel helder moet zijn als men het wil halen. Kortom: is mevrouw Augusteijn er echt van overtuigd dat wij de CO_2-doelstelling van min 3% halen? En vecht zij er ook nog steeds voor dat wij ook de doelstelling van min 5% gaan halen? Als blijkt dat dit beleid niet voldoende is, is zij dan bereid om in de komende periode wel met een stevig pakket te komen?

Mevrouw **Augusteijn-Esser** (D66): Meer dan dat zelfs: ik heb daar een aantal suggesties voor gedaan. Gisteren heb ik beide vragen al bevestigend beantwoord. Ik wil dat debat wel weer overdoen en voorlezen wat ik daarover heb gezegd. Zelfs in het verslag kunt u het immers keurig nalezen. Beide vragen heb ik beantwoord: ja tegen de min 3% en ik hoop dat de min 5% lukt. Ik heb een aantal mogelijkheden aangegeven om de 5% te halen. De inzet van mijn fractie geldt voor het hele terrein van het milieubeleid.

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): De mogelijkheden die u hebt genoemd zijn voor een deel al opgenomen in het NMP. U hebt ook mogelijkheden genoemd als opslag van CO_2. Dergelijke maatregelen leveren wel wat op, maar ik denk niet dat wij er echt grote resultaten van kunnen verwachten. Ik vind het erg optimistisch van u om te verwachten dat het wel lukt met het pakket van de regering en wat kortingen op onderzoek. Ik zou graag helder horen of D66 vindt dat wat er ook gebeurt min 3% gehaald moet worden en dat het zelfs staat voor de min 5%.

Mevrouw **Augusteijn-Esser** (D66): Daar zeg ik nu voor de derde maal ja tegen. Als er dan nog wat licht is tussen het standpunt van de regeringspartijen en dat van de oppositie, constateer ik dat het bij u wordt veroorzaakt door pessimisme en bij mij door optimisme.

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): Wat mijn standpunt betreft zou ik zeggen: realisme!

□

De heer **Stellingwerf** (RPF): Voorzitter! Ook ik dank uiteraard de bewindslieden.

De minister heeft het begrip "inclusief milieudenken" geïntroduceerd. Dat begrip lijkt ons wel bruikbaar, zij het wellicht wat abstract en niet erg bruikbaar voor de werkvloer, maar op het niveau van de Kamer naar ik aanneem wel.

Ook wij zijn van mening dat de CO_2-doelstelling wat aan de lage kant is. Ik ben in ieder geval blij dat de minister zegt, dat zij over de warmte-krachtkoppeling nog een discussie te voeren heeft met haar collega Wijers. Dat is heel hard nodig. Belangrijk is natuurlijk wat haar inzet bij die discussie zal zijn. Ik neem aan dat zij daarover wat meer duidelijkheid wil geven. Wij nemen aan dat zij zal pleiten voor ruimte voor meer warmte-krachtkoppeling.

Ik vraag nogmaals naar de mogelijkheden voor gemeenten om op termijn belasting te kunnen heffen op ongeadresseerd drukwerk, in navolging van de Belgische beleidslijn. Daar is nog geen antwoord op gekomen. Ook is de vraag naar aanleiding van ons pleidooi om het fundamentele onderzoek naar floristische gegevens in stand te kunnen houden blijven liggen.

Het betoog van staatssecretaris Tommel over de volkshuisvesting had een nogal hoog randstadgehalte. Dat is ook logisch, want daar doen de grote problemen zich voor. Toch kennen ook een groot aantal plattelandsgemeenten waar het restrictieve beleid geldt forse problemen met woningzoekenden. Dat geldt voor Brabant, Utrecht en Gelderland. In deze regio's vindt een grote instroom van niet economisch gebondenen plaats, die een groot beslag legt op de bestaande woningvoorraad, zodat de doorstroming in die gemeenten sterk onder druk staat. Als gevolg daarvan blijven de problemen voor de woningzoekenden bestaan. Hoe moeten de gemeenten de spanning tussen het restrictieve beleid enerzijds en de problematiek van de woningzoekenden anderzijds oplossen?

□

De heer **Van den Berg** (SGP): Voorzitter! Ik dank de bewindslieden hartelijk voor hun uitvoerige en wat ons betreft ook volledige mondelinge en schriftelijke beantwoording. Mijn spreektijd laat slechts toe nog één punt aan de orde te stellen, namelijk de milieurendementsbenadering. Ook anderen hebben daarover al gesproken.

Van meer zijden is in het verleden al gevraagd om aan het denken over kosteneffectiviteit en milieurendement meer handen en voeten te geven. Het schriftelijke antwoord op de vraag die ik in eerste termijn heb gesteld is ons te vaag. Wij zijn bang dat het zo te lang gaat duren. Wij vinden dat het denken op dat punt een stimulans moet krijgen. Daarom herhaal ik het verzoek om hieraan op korte termijn in een

afzonderlijke notitie aandacht te besteden. Het gaat erom de zaken niet zonder meer naar volgende milieuprogramma's te verschuiven. Wij moeten spoedig in staat zijn het beleid op dit onderdeel meer handen en voeten te geven, zodat het in de milieuprogramma's gestalte kan krijgen.

Tegen mevrouw Vos zeg ik nog dat ik het probleem dat zij aangaf, volledig onderken, maar ik verzeker haar dat dat absoluut niet de bedoeling van de motie is. Dat zal zij ook niet verondersteld hebben.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende, dat de voor de uitvoering van het milieubeleid beschikbare financiële middelen beperkt zijn en dat derhalve scherpe prioriteiten moeten worden gesteld;

van mening, dat het noodzakelijk is dat bij de uitvoering van het milieubeleid systematisch wordt gekeken naar het rendement van milieumaatregelen, zowel op sectoraal als, indien mogelijk, bovensectoraal niveau;

overwegende, dat het RIVM in de in 1993 verschenen Aanvulling op de Nationale Milieuverkenning nr. 3 een eerste aanzet heeft gegeven voor een milieurendementsbenadering in het milieubeleid;

verzoekt de regering aan de Kamer een notitie te doen toekomen, waarin de mogelijkheden van een integrale toepassing van een milieu-rendementsbenadering op het milieubeleid wordt aangegeven,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**: Deze motie is voorgesteld door de leden Van den Berg, Crone, Esselink, Te Veldhuis, Augusteijn-Esser, M.B. Vos, Aiking-van Wageningen, Stellingwerf, Van Middelkoop en Poppe.

Zij krijgt nr. 33 (23900-XI).

□

De heer **Van Middelkoop** (GPV): Voorzitter! Ook ik dank de bewindslieden voor de veelszins adequate beantwoording. Net als de heer Stellingwerf constateer ik dat de minister een poging heeft gedaan om een eigen thema te zoeken. Er is niet zoveel verschil tussen verinnerlijking en inclusief milieudenken. Maar goed, continuïteit is wel een verdienste, want ik heb in de afgelopen jaren veel waardering voor minister Alders gekregen en ik zet dat graag voort.

De minister heeft zich een voorstander van decentrale uitvoering van milieubeleid getoond, en wel op het niveau waar het thuishoort. Ik weet dat het IPO deze wens naar voren heeft gebracht, dus heb ik gevraagd of er in de komende jaren nog sprake van zal zijn dat bepaalde taken die nu nog berusten bij het directoraat-generaal milieu, verder zullen worden gedecentraliseerd. Graag een reactie op deze wens.

De minister was openhartig over de bezuinigingen op het onderzoek, maar wij moeten toch ook toegeven dat in het verleden de politiek, de overheid toch vaak door onderzoek van buiten of door de milieubeweging op onze milieuschuld, op onze tekortkomingen werd gewezen. Het rapport "Zorgen voor morgen" is natuurlijk het duidelijkste voorbeeld. Is het niet wat Machiavellistisch om juist op onderzoek te bezuinigen? Als je dit pad volgt, krijg je immers niet meer te horen op welke punten je te kort schiet. Ik denk dat dit "penny wise, pound foolish" is.

Ik constateer verder dat het thema van de woningbouw langzaam weer op de agenda komt op een wijze waarop wij er in het verleden wel over moesten spreken. Ik denk aan de debatten in de jaren zestig en zeventig. Misschien werden ze ook al eerder gevoerd, maar zo ver reikt mijn persoonlijke herinnering niet. Ik heb met dankbaarheid gehoord dat de minister zei dat voor de aanvullende bouwlocaties de PKB-procedure gevolgd zal worden. Die kost tijd, dus vraag ik mij af of de minister al iets kan zeggen over de termijnen die zij zich daarbij voorstelt. Dit is niet alleen een obligate vraag, want er wordt al gesproken van woningnood in het jaar 2000. Dat is misschien iets te veel gezegd, maar wij moeten toch een klein beetje weten waar wij in de komende jaren aan toe zijn.

Een vraag aan de staatssecretaris over de individuele huursubsidie. Hij heeft daarover enige procedurele opmerkingen gemaakt, maar er moet toch iemand iets in gedachten hebben gehad toen er in het regeerakkoord werd opgenomen dat er op dit punt decentralisatie zou plaatsvinden? Waar praten wij dan over? Gaat het bijvoorbeeld om het leggen van bepaalde financiële verantwoordelijkheden c.q. lasten bij de gemeenten? En als de staatssecretaris toch op onderzoek gaat, zou hij dan gelet op de opmerkingen uit de Kamer nadrukkelijk de mogelijkheid open willen houden dat hij uiteindelijk tot de conclusie komt dat decentralisatie toch een onverstandige stap zou zijn?

Ten slotte nog een vraag aan de minister. Ik heb schriftelijk antwoord gekregen op mijn vraag over het zoveel mogelijk beschikbaar stellen van informatie over verontreinigingen in de bodem aan bijvoorbeeld kopers van woningen. Die hebben daar natuurlijk alle belang bij. Daarmee is een begin gemaakt via het kadaster, maar als ik goed geïnformeerd ben, gaat het er daarbij uitsluitend om dat je bij het kadaster kunt terugvinden, welke onderzoeksgegevens er zijn ten aanzien van overheidsbesluiten. Er zijn verdergaande wensen, bijvoorbeeld om op dezelfde wijze de registratie van rapporten die zijn verzameld in verband met bouw- en milieuvergunningen beschikbaar te stellen. En je zou ook kunnen denken aan onderzoek dat door private partijen – bedrijven en dergelijke – is verricht, al is dit een wat moeilijker thema. Het is allemaal onderzoek op hetzelfde gebied en het belang van de koper van een woning is natuurlijk evident.

□

De heer **Poppe** (SP): Voorzitter! Ik hoorde net klachten dat er te weinig licht zou zitten tussen de oppositie en de regeringspartijen. Dat geldt niet voor onze fractie; wij zorgen wel voor licht in de duisternis!

Vanwege de beperkte spreektijd zal ik heel kort door de bocht moeten.

De staatssecretaris van Volkshuisvesting heeft zijn voorganger, de heer Heerma, wel heel nadrukkelijk geprezen voor diens prestaties, zoals de commercialisering van de volkshuisvesting, de huurverhoging met 25% in vier jaar en de afbraak van de IHS door kwaliteitskortingen en de fiatteringsgrens. De opzet van

de bruteringswet en de woninggebonden subsidie, die eraan zit te komen, worden dan ook voor het volle pond uitgevoerd door deze staatssecretaris. Honderdduizenden huurders die door dit beleid onder het bestaansminimum zijn gezakt, zullen het met deze staatssecretaris niet eens zijn wat zijn voorganger betreft. Zij zullen zeggen: hé, wij krijgen het beleid Heerma II. Zo denkt onze fractie er eigenlijk ook over, want voor deze mensen zullen geen woningen meer gebouwd worden. Zij zullen in de rij moeten blijven staan voor een steeds duurder wordend dak boven hun hoofd.

Wat de groeiende armoede onder honderdduizenden huurders betreft heeft de staatssecretaris geen antwoord gegeven op mijn voorstel voor een woningnoodplan, speciaal voor die groep. Misschien wordt dat antwoord nog gegeven.

Dan het milieu. Daarvoor geldt in grote lijnen hetzelfde verhaal. Er zijn natuurlijk ook goede dingen gezegd door de minister. Daar hebben wij het hier echter meestal niet over. Het gaat hier vooral over de tegenstellingen. De andere dingen zeg ik wel buiten de vergadering.

De bron van de milieuproblemen blijft hoofdzakelijk aangepakt worden door middel van afspraken en boterzachte convenanten, terwijl de huishoudens keihard de rekening gepresenteerd krijgen.

Op mijn vraag over het in overheidshanden nemen van de inzameling van gevaarlijke afvalstoffen heb ik geen antwoord gehoord. Kan dat antwoord nog worden gegeven?

Wij kunnen de bewindslieden niet steunen op de hoofdlijnen van hun beleid. Waar nodig zullen wij kritisch, doch rechtvaardig onze oppositie voeren tegen het beleid. Voor de moties en de amendementen heb ik geen spreektijd.

□

De heer **Hendriks**: Voorzitter! Ook ik dank de bewindslieden voor datgene wat zij in eerste termijn hebben aangereikt. Ik zal nog drie vragen stellen.

De eerste vraag stel ik aan de minister. Haar voorstel voor het houden van een kwaliteitsdiscussie met de Kamer over de ruimtelijke inrichting en vormgeving van Nederland waardeer ik in hoge mate. Ik hoop dat de discussie spoedig wordt gehouden. Men kan zeker rekenen op mijn deelname. Ik heb er wel een vraag bij. Wil de minister staatssecretaris Kohnstamm erbij uitnodigen? In een ander verband heb ik beluisterd dat staatssecretaris Kohnstamm met het nieuwestedenbeleid bezig is. Ik ben ervan overtuigd dat de uitnodiging van de minister wordt aanvaard door de heer Kohnstamm.

De tweede vraag stel ik aan staatssecretaris Tommel. Hij heeft gezegd dat hij wil bevorderen dat bij het opstellen van bestemmingsplannen de besparing op water- en energiegebruik wordt opgenomen. Hoe ziet hij dat? Een bestemmingsplan is een planologisch beleidsinstrument, dat conform de Wet op de ruimtelijke ordening rechtskracht heeft voor de ruimtelijke ordening. Wat de staatssecretaris beoogt, past naar mijn mening beter in het Bouwbesluit. Dan zal het ook sneller tot realisering kunnen komen. Energie en water zijn nutsvoorzieningen, zoals de staatssecretaris bekend zal zijn, en horen daarom meer in die sector thuis. Graag heb ik hierop een reactie van de staatssecretaris, desnoods schriftelijk.

De derde vraag gaat over het huurbeleid. De staatssecretaris stelt zich voor, de huren in het komende jaar met 5% te laten stijgen. Ik vraag hem of hij kennis heeft genomen van het goed gefundeerde voorstel van de Nederlandse Woonbond voor een matige huurverhoging, namelijk van plusminus 2%. Zijn partijgenoot mevrouw Versnel en ik zijn onlangs in Utrecht op het jaarcongres van de Nederlandse Woonbond geweest. Toen hebben wij van het goede voorstel van de Woonbond kennis genomen. Het blijkt goed onderbouwd te zijn. Ik hoop dat de staatssecretaris het bij zijn besluitvorming wil betrekken.

De vergadering wordt van 16.20 uur tot 16.35 uur geschorst.

□

Minister **De Boer**: Voorzitter! Alle sprekers maar even op een rijtje afhandelend, kom ik als eerste bij de heer Esselink.

Een van de dingen die mij het meest opvallen in dit vak – het was mij een tijdje geleden ook opgevallen, maar hier, in dit vak, valt het mij nog meer op – is dat de nuances zo moeilijk over het voetlicht te brengen zijn. Dat geldt in de discussie met u en het geldt soms ook in de discussie met de pers. Ik heb niet gezegd dat de bezuinigingen niet moeilijk zijn; ik heb wel gezegd dat ik de bezuinigingen voor mijn rekening neem en daarmee verdedig ik ze ook op het ogenblik dat u tracht, terecht, gaten te schieten in het bouwwerk dat wij tot stand hebben gebracht. Ik denk dat wij elkaar wel begrijpen.

U hebt gezegd dat het meer recht door zee zou zijn geweest, als ik hetzelfde had gedaan als mijn collega Wijers, door aan te geven dat die doelstelling niet te halen is. Nu heb ik de uitspraken van de heer Wijers er even bij gehaald, want het is natuurlijk altijd lastig als er verschil van optreden zou zijn tussen collega's in één kabinet. De heer Wijers heeft gezegd – ik heb de Handelingen daar liggen en kan het voorlezen, als het noodzakelijk zou zijn – dat de doelstelling te halen is. Maar, zo heeft hij erbij gezegd, laten wij elkaar niet vastpinnen op al te grote details: het kan zijn dat het 3,5% wordt en het kan zijn dat het 2,5% wordt, maar binnen die range moet het te hanteren zijn. Dat zou ik dan graag willen overnemen van hem.

De heer **Esselink** (CDA): Voorzitter! Nu wordt minister Wijers toch ook wat vrij geciteerd. Wat hij geschreven heeft aan de Tweede Kamer, is: tengevolge van de bezuinigingen die ik inzet, zal er 0,3 procentpunt afgaan van de CO_2-doelstelling in 2000. Hij vervolgt dan met de uitspraak: ik hoop met allerlei flankerend beleid nog weer een eindje in de buurt te komen. Dat is wat hij schrijft en dat is volstrekt helder. Minister De Boer heeft ons op 28 oktober geschreven: tengevolge van de bezuinigingen die ik moet doorvoeren op onderzoek, gaat een reeks van projecten niet meer door. Dat vond ik een volstrekt heldere brief. Het punt dat ik nu tegenover de minister wil maken, is dat zij het in dit gesprek wat probeert te vergoelijken: dat lijkt mij een verkeerde aanpak. Als er bepaalde dingen gewoonweg niet meer doorgaan, dan gaan ze niet door en dan moet zij dat duidelijk zeggen.

Minister **De Boer**: Dat zijn nu net de nuances waar wij het over hebben. Daar waar wij hebben gezegd dat het ten koste gaat van die en die

onderwerpen, betekent het nog niet dat zo'n compleet onderwerp afgevoerd is. Dat kan in sommige situaties het geval zijn, maar het kan in sommige situaties ook betekenen dat het in de tijd opgeschoven wordt, dat het versoberd uitgevoerd wordt of dat er andere activiteiten voor gebruikt worden. Kortom, de nuances. Moet ik de tekst van de heer Wijers nog voorlezen? Het lijkt me dat dit niet nodig is.

Ik kom bij de natuur- en milieu-educatie, ook door mevrouw Vos aan de orde gesteld. Ik zou haar en tevens de heer Esselink als volgt willen antwoorden. Wij hadden in 1993 een bedrag van 1,6 mln. uitgetrokken voor NME. In 1994 hebben wij 4 mln. overgemaakt aan het ministerie van Onderwijs voor datzelfde doel. Toen is daar in combinatie met Onderwijs een bedrag ter beschikking gesteld. Voor 1995 zijn wij als het ware teruggegaan naar die reeks van 1,6 mln. Wij hebben dat echter opgehoogd naar 2 mln. Volgend jaar wordt het 3,6 mln. en het jaar daarop 3,8 mln. Als daaraan niets toegevoegd wordt door Onderwijs, betekent dat inderdaad een dip. NME heeft vorig jaar 4 mln. gehad en dat wordt nu 2 mln. Ik zeg u het volgende toe. Het is natuurlijk voor een onderwijs-organisatie buitengewoon onhandig aan het eind van het jaar geconfronteerd te worden met zo'n subsidie-vermindering. Als inderdaad die 2 mln. van ons niet aangevuld worden door Onderwijs, vind ik dat, gezien het belang dat wij hechten aan milieu-educatie, wij verplicht zijn het bedrag aan te vullen. Ik heb dan liever geen amendement. U geeft namelijk een dekking vanuit de personeelssfeer, mevrouw Vos. Dat kan ik op dit moment absoluut niet verwerken. Ik vraag u, mij de mogelijkheid te geven te bekijken wat ik samen met mijn collega van Onderwijs kan doen. Als dat niet genoeg oplevert om dat probleem aan te pakken, wil ik bekijken of ik zodanig in de eigen middelen kan schuiven dat het probleem voor natuur en milieu opgelost wordt. Ik spreek dan puur over educatie.

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): In de begroting staat, dat op NME in 1995 2 mln. bezuinigd gaat worden. Dat punt heb ik aan de orde gesteld. Dat is een structurele bezuiniging. Ik neem aan, dat dit ook de komende jaren het budget voortdurend verlaagt. Er is eerder een afspraak gemaakt dat zes of zeven departementen een bijdrage zouden leveren aan NME. Die afspraak is met pijn en moeite tot stand gekomen. In dat licht gaat het ministerie van Milieubeheer nu zelf op zijn eigen bijdrage 2 mln. bezuinigen. Dat maak ik op uit de cijfers. Dat betekent dus dat er de komende jaren steeds 2 mln. minder ter beschikking komt voor NME!

De dekking voor mijn amendement zoek ik in een efficiencykorting op de aankoop. Dat betreft dus niet het personeel maar allerlei materiële zaken.

Minister **De Boer**: Nogmaals, het is niet structureel. Voor 1995 hebben wij 2 mln. staan; voor 1996 hebben wij 3,5 mln. staan en voor 1997 weer 3,5 mln. Dat betekent dat wij niet structureel aan het bezuinigen zijn. De dip wordt veroorzaakt omdat wij vorig jaar 4 mln. hebben verstrekt. Nogmaals, ik vind het onderwerp buitengewoon belangrijk. Ik vind ook dat deze organisatie niet de dupe mag worden van wellicht een verkeerde communicatie tussen departementen. Ik wil de oplossing van dat probleem voor mijn rekening nemen. Geeft u mij dan echter de ruimte daarvoor zèlf een dekking te zoeken. Dat is toch het minste dat u na deze genereuze toezegging kunt doen, mevrouw Vos?

Voorzitter! Ik ga nu verder met het beantwoorden van de vragen van de heer Esselink, allereerst over de bouwactiviteiten in Almere. Het is buitengewoon lastig, mijnheer Esselink, als je als niet heel grote gemeente op dit ogenblik zo'n 3000 woningen per jaar bouwt. Als je dat aantal behoorlijk wilt ophogen, betekent dat nogal wat voor het gemeentelijk en bestuurlijk apparaat en voor de gemeenschap. Principieel hebben wij er geen enkel verschil van mening over dat Almere maximaal "uitgenut" moet worden. Het moet echter wel te hanteren zijn voor de gemeenschap en het gemeentebestuur. Wij nemen het wel mee, wij pretenderen echter niet dat daar de grote oplossing zit voor de problemen.

De heer **Esselink** (CDA): Wanneer vanuit het ROA-gebied woningbouw vooruit getrokken moet worden richting Almere, zou ik mij goed kunnen voorstellen dat het ROA-gebied capaciteit levert om dat te organiseren. Dat is de suggestie die ik doe. Het is immers hun belang dat die woningen wèl gebouwd worden?

Minister **De Boer**: U zult ook wel wat van organisaties af weten. Het is namelijk niet zo gemakkelijk om een deel van het Amsterdamse apparaat te implementeren in dat van Almere. Nogmaals, in de intenties zie ik geen verschil. Er zou alleen een praktisch probleem zijn.

Mevrouw Versnel heeft een opmerking gemaakt over het wonen met een belasting van 20 à 30 Ke. Ik ben niet van plan nu aan dit onderwerp heel veel aandacht te besteden, omdat ik de opmerkingen hierover redelijk goed heb beantwoord. Mevrouw Versnel heeft echter onverwacht in de heer Esselink een medestander gekregen en daarom vind ik dat ik aan haar opmerkingen nu meer aandacht moet besteden.

Het bouwen in een gebied met een belasting tussen 20 en 30 Ke betekent dat er bij Hoofddorp 4000 woningen niet kunnen worden gebouwd, in Assendelft 4000 woningen niet, in de Velsenbroek-polder 4000 niet en in de diverse locaties in Amsterdam-west 3000 à 5000 woningen niet. Dat betekent dat er zo'n 13.000 à 17.000 woningen niet gebouwd zouden kunnen worden. Naar ik mij herinner, zouden met deze norm delen van Leiden ook niet gerealiseerd kunnen worden. In ieder geval kunnen we ook niet verder gaan met de ontwikkeling van een aantal locaties waarvoor de plannen nu nog in de pen zitten en die zijn gelegen tussen Hoofddorp en Nieuw Vennep. Kortom, mevrouw Versnel vraagt nogal wat. In dit verband wijs ik erop, dat ik 25 jaar heb gewoond in een streek waar ik boven mijn hoofd een 20 Ke-contour had. Ik wist dit eerst niet, maar ik heb er ook nooit iets van gemerkt. Je moet dan ook erg voorzichtig zijn en niet zeggen dat men in een gebied met 20 Ke ernstig gehinderd wordt door het geluid. Als het gaat om 30 of 35 Ke ligt dat anders.

Ik zou de heer Esselink geen recht doen als ik niet iets zou zeggen over zijn amendement. Vanmorgen heb ik al gezegd welke problemen ik hiermee heb. Nogmaals, wij gaan de afspraken die wij met de convenant-partijen hebben van onze kant niet ongedaan maken. Op dit ogenblik is er een enorme belangstelling voor dit onderwerp en als een lid van een

betrouwbare overheid wil ik verdergaan op de ingeslagen weg. Dat betekent niet dat wij volgend jaar niet een gesprek met partijen zouden kunnen hebben over dit onderwerp. Voor dit jaar wordt met het amendement echter geen oplossing geboden.

De **voorzitter**: Ik zie dat de heer Esselink wil interrumperen, maar ik wijs erop, dat het niet de bedoeling is dat als er een meningsverschil is dat automatisch moet betekenen dat interrupties worden gemaakt. Wij zijn nu toe aan de afronding van het debat en ik verzoek de heer Esselink om niet over ieder punt waarmee hij het niet eens is, een nadere opmerking te maken. Ik let ook op de klok en er is grote soepelheid betracht. Dus alleen als het strikt nodig is, kan hij nog één zin aan het gestelde toevoegen, maar ik stel voor dat wij daarna de bewindslieden rustig aanhoren.

De heer **Esselink** (CDA): Voorzitter! Ik begrijp dat de minister wel mijn conclusie deelt, dat voor de eerste twee jaar van de regeling het bedrijfsleven niet voor een invulling heeft gezorgd en dat het gestelde in het derde jaar obligaat is. Je kunt namelijk volgend jaar al aan de pomp zwavelarme diesel kopen. Er is dan ook sprake van een douceurtje.

Minister **De Boer**: Het woord "obligaat" wil ik dit verband niet gebruiken. Wel wijs ik erop, en dat is in deze Kamer bevestigd, dat voor ons tot en met 1996 een afspraak geldt. Ik ben bereid om over de mogelijkheden voor 1996 te praten, maar met betrekking tot 1995 kan ik op dit moment het contract niet afbreken.

De heer Crone wil nog graag duidelijkheid over de invulling van de 12 mln. Ik kan toezeggen dat hij die omstreeks de jaarwisseling kan krijgen. Dat betekent ook dat wij dan de gegevens kunnen verwerken in het onderzoekprogramma dat de Kamer aan het begin van het nieuwe jaar krijgt. In dat programma staan de 1100 onderzoekingen die zullen plaatsvinden, aangegeven.

Een aantal leden heeft gesproken over prioriteit en ketenbeheer. Nevenschikkend kan ik me daarin vinden.

De invulling met betrekking tot het milieugulden is iets wat aan de orde komt bij de behandeling van de motie van de heer Van den Berg. De heer Duivesteijn heeft gesproken over de rol van de RPD. Ik vind die buitengewoon belangrijk en veronderstel dat ik hierover niet uitgebreid hoef te spreken. Op dit ogenblik is er al sprake van samenwerking met het RORO-team. Er wordt thans al veel samengewerkt met de provincies en omdat wij ons gesteund voelen door de uitspraken van de heer Duivesteijn zullen wij op de ingeslagen weg intensief en actief verdergaan. De discussie over de ontwerp-opgave willen wij graag met de Kamer voeren.

Ik kom vervolgens toe aan beantwoording van de vragen van mevrouw Versnel. Zij is met creatieve ideeën gekomen voor het wonen boven winkels. Haar vragen op dit punt zal ik niet te gedetailleerd beantwoorden en het dus niet doen voorkomen of ik een wethouder ben. Het is echter heel lastig, boven een winkel te gaan wonen als de trap midden in de winkel zit. Dat is het grote probleem. Het verbouwen van kantoren voor een ander dan het oorspronkelijke doel is buitengewoon duur en ik zie dat dus niet als een oplossing. De geachte afgevaardigde zei ook nog iets over de lege-nestfase. Met opmerkingen daarover ben ik wat voorzichtig, maar zeg wel dat wij allemaal inwoning hebben gehad. Ik ben het wel volstrekt met haar eens, dat er zuinig omgegaan moet worden met de beschikbare ruimte.

Voor de perifere detailhandel moeten we eigenlijk een vertaling vinden naar de grootschalige detailhandel, maar daarop komen wij nog terug. Ik onderschrijf de opmerkingen van de geachte afgevaardigde op dit punt.

Mevrouw Augusteijn en mevrouw Vos zijn ingegaan op de discussie economie/ecologie. Wij zullen die discussie voeren. Ik zal daarvoor met een onderzoeksvoorstel komen. Ik zeg niet dat ik zal komen met een afgerond onderzoek, omdat ik dat absoluut niet kan waarmaken.

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): Zal dat onderzoeksvoorstel ook leiden tot een uitvoeringsnota?

Minister **De Boer**: Ik zal komen met een voorstel. Als ik in de voorbereiding constateer dat ik een plan van aanpak meteen kan meenemen, dan zal dat ook gebeuren. Ik vraag mevrouw Vos om mij de kans te geven, dit buitengewoon moeilijke onderwerp even rustig te bekijken.

Op basis van het rapport van het Afvaloverlegorgaan heb ik geconstateerd dat er een situatie ontstaan is waarin geen extra verbrandingscapaciteit nodig is. Ik zal hierover in overleg treden met de provinciale overheden.

Ik heb niet de illusie dat ik mevrouw Vos kan overtuigen op het punt van de CO_2-doelstelling. Ik weet ook niet of ik de illusie kan koesteren dat zij alles op alles zal zetten om mij te ondersteunen bij het halen van de doelstelling.

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): Daar kunt u op rekenen!

Minister **De Boer**: Mooi zo! Wij zullen alles op alles zetten om die 3% te halen. Een aspect dat ik duidelijk naar voren wil halen als een mogelijkheid om verder te komen dan wij aanvankelijk dachten te kunnen komen, is de warmte-krachtkoppeling. Het grote succes daarvan is echt heel belangrijk.

De bezuiniging op de milieu-inspectie vinden wij moeilijk, maar verantwoord. Wat dat betreft heb ik dus geen behoefte aan de motie hierover.

Een dezer dagen wordt de begroting voor het jaar 1995 vastgesteld. Volgend jaar zullen wij de discussie over TNO heropenen naar aanleiding van het rapport-Blankert. Dat betekent dat ik de gelegenheid geef om een definitief oordeel te vellen over de doel-subsidie van 9 mln. voor 1996, nadat een gesprek heeft plaatsgevonden over dit rapport. Een motie of amendement is op dit moment dus niet nodig.

Wat de detachering of overgang van personeel betreft, spreken wij met elkaar af dat wanneer taken in het kader van een decentralisatie overgaan, ook de mensen overgaan. Wij hebben dat ook bij de volkshuis-vesting gedaan: taken over, mensen over. Ik wil dat ook doen op het moment dat sprake is van een verdere decentralisatie van een aantal milieutaken. Met name als het de uitvoering betreft moeten dan zonder meer ook de mensen overgaan. Ik kan alleen dit principe-voorstel doen, ik kan daar niet in detail over praten.

Ook de heer Stellingwerf heeft gesproken over de warmte-krachtkoppeling. De duidelijkheid die

ik hem wil geven is dat ik met collega Wijers verder zal spreken over de capaciteit die op dit ogenblik ontwikkeld wordt. Dit is een lastig punt voor de produktiebedrijven.

De heer **Stellingwerf** (RPF): Er zijn stellingen betrokken die feitelijk haaks staan op de opmerkingen van de minister over de grote mogelijkheden die hier nog liggen. Ik begrijp dat er verschil van inzicht is. Economische Zaken blijkt hier anders tegenaan te kijken.

Minister **De Boer**: Wij zijn natuurlijk allemaal geneigd om vanuit onze eigen invalshoek naar de problemen te kijken. Het probleem dat zich aandient – mogelijke overcapaciteit bij de produktiebedrijven – moet worden besproken.

De heer **Stellingwerf** (RPF): Is daarbij ook bespreekbaar het uit produktie halen van onrendabele of afgeschreven capaciteit?

Minister **De Boer**: Ik zal dat natuurlijk inbrengen, maar ik kan niet zeggen waar het gesprek op uitkomt. Ik ben al heel open. Verder wil ik niet gaan.

De heer Stellingwerf heeft de stichting Floron aan de orde gesteld. Dit boeit mij ook. Wij hebben nogal wat speurwerk moeten doen om uit te vinden hoe een en ander nu in elkaar zit. Het is een zaak die gefinancierd of gesubsidieerd wordt door het RIVM. Het RIVM heeft contacten met die organisatie en voelt zich ook verantwoordelijk voor de voortgang van het geheel. Ik wil dat maar even zo laten.

De motie van de heer Van den Berg over milieurendement wordt breed gedragen. Wie zou ik zijn dat ik zo'n breed gedragen motie zou afraden? Het is een prima motie. Ik weet niet of zij nog in stemming gebracht moet worden, maar ik neem haar in ieder geval over.

De heer Van Middelkoop heeft gezegd dat er sprake is van continuïteit in mijn denken over aspecten met het denken van mijn voorganger. Ik ben blij dat hij dit signaleert, want dat is ook zo.

Ik heb zijn vragen over de taken die mogelijkerwijze van het Rijk naar de provincie overgaan, voor een deel beantwoord met de beantwoording van vragen van de heer Te Veldhuis. Wij hebben daar verder overleg over met het IPO.

De heer Van Middelkoop zei verder dat er wel intern, maar niet extern bezuinigd wordt. Het is natuurlijk niet zo dat wij alleen maar extern en niet intern bezuinigen. Het komt van twee kanten. De Kamer krijgt begin volgend jaar een onderzoeksvoorstel; zij kan ons hier dan weer op aanspreken.

Dan is nog gevraagd wanneer de herziening van de PKB rond zal zijn. Dat zal in 1996 het geval zijn. Dan hebben wij het evenwel over een doorkijkje naar 2000. Op dit moment kunnen wij nog uit de voeten met de bouwlocaties uit de Vinex, maar wij moeten natuurlijk alvast verder gaan met het oog op de toekomst. En daar wordt die herziening aan gekoppeld.

Op dit ogenblik kan ik geen antwoord geven op de vraag of door particuliere kopers via het kadaster eventueel informatie te verkrijgen is over bodemverontreiniging. Ik wil hier graag schriftelijk op reageren.

Met de heer Poppe heb ik al eerder een discussie gehad over gevaarlijke afvalstoffen. Hij heeft gezegd dat de inzameling daarvan een overheidstaak is. Wij hebben hier een aantal afspraken over gemaakt waar de overheid heel duidelijk bij betrokken is. Ik wil de constructie, zoals die in het leven is geroepen en zoals die nu gehanteerd wordt, volhouden. Als zich weer problemen voordoen, zullen wij ons daar wederom op beraden.

De heer **Poppe** (SP): Die constructie heeft heel kort geleden een groot probleem opgeleverd. Dat probleem speelt zelfs nog.

Minister **De Boer**: Ja, maar het is een illusie om te denken dat, wanneer alles in handen van de overheid is, er dan geen problemen meer zijn.

De heer **Poppe** (SP): Maar dan zijn wij er wel sneller bij.

Minister **De Boer**: Soms!

De heer Hendriks is er niet meer. Ik kan hem zeggen dat de heer Kohnstamm zich niet met de nieuwe steden bezighoudt, maar met de grote steden.

□

Staatssecretaris **Tommel**: Voorzitter! Ik dank de afgevaardigden voor de vriendelijke woorden die aan mijn adres zijn gewijd, ook voor de wijze waarop wij de discussie met elkaar hebben mogen voeren. Ik hoop dat de Kamer onze discussies de komende tijd als open zal blijven ervaren. Ik streef daar zelf naar, al was het maar om maximaal rendement te hebben van inzichten en ervaringen in dit huis om de kwaliteit van de discussie en het beleid zo groot mogelijk te laten zijn. Ik sta daar dus voor open. Ik wil ook nog wel eens melden dat, als er tegenstrijdige wenselijkheden en soms noodzakelijkheden zijn, zoals het bestrijden van de scheefheid en aan de andere kant het tegen willen gaan van segregatie, ik er de voorkeur aan geef om daar open en duidelijk over te spreken. Dat lijkt mij beter dan dat wij het weliswaar allemaal weten, maar er een deken overheen leggen en net doen alsof het probleem niet bestaat. Ik wil daar in deze periode het liefst zo open mogelijk over spreken, opdat wij de weg in dit soort heel lastige situaties zo goed mogelijk kunnen afleggen.

Verder is het zo dat een zeker optimisme over wat er op dit moment gebeurt, niet mag leiden tot zorgeloosheid over wat er kan gebeuren. Die tegenstelling wil ik graag aanhouden. De feiten op het gebied van de volkshuisvesting zijn gelukkig – laten wij daar heel blij mee zijn – niet ongunstig. Aan alle kanten liggen echter gevaren op de loer. Die gevaren zullen wij met elkaar nauwkeurig in het oog moeten houden. Ik neem mij voor om daar op elk moment dat de Kamer de wens daartoe te kennen geeft, met haar over te spreken.

Voorzitter! In mijn beantwoording wil ik eerst de vijf hoofdonderwerpen bespreken en vervolgens de losse onderwerpen die daarnaast aan de orde zijn geweest, achter elkaar afhandelen in volgorde van de sprekers. De heer Esselink heeft gezegd, naar mijn gevoel een beetje ten onrechte, dat wij uitgaan van een minimale prognose. Dat is niet zo. Wij gaan uit – dat heeft de minister ook gemeld – van een midden- en een hoge prognose. Het risico dat wij op zeker moment met een locatieprobleem te maken krijgen, is naar mijn stellige overtuiging minimaal. Deze keuze is niet voor niets gemaakt. Ik heb al toegezegd in februari te komen met het resultaat van de gesprekken over de voortgang van de Vinex. Dat zal een uitgebreide rapportage zijn, aan de

hand waarvan wij met elkaar verder kunnen spreken.

Mevrouw Vos heeft gepleit voor een extra pakket sociale woningbouw, te financieren door een aftopping van de hypotheekrenteaftrek. Dat voorstel neem ik niet over. In de eerste plaats is er al een extra pakket sociale woningbouw. Wij denken dat dit voldoende is om aan de behoefte te kunnen voldoen. Wij hebben nauwkeurig gekeken naar die behoefte en, in financiële zin, de extra contingenten die ter beschikking worden gesteld. Ik heb in eerste termijn al gezegd dat onze prognose naar mijn gevoel de juiste is. Verder voel ik niets voor het morrelen aan de hypotheekrenteaftrek. Laat dat heel helder zijn. De hypotheekrenteaftrek is een belangrijke bouwsteen voor het huidige bouwbeleid. Wij bouwen voor een zeer groot deel ongesubsidieerd. Het morrelen aan de hypotheekrenteaftrek zou buitengewoon negatieve gevolgen voor de bouwproduktie hebben. Daar maakt iedereen zich toch zorgen over! Laat er dus geen discussie over zijn: dit kabinet komt niet aan de hypotheekrenteaftrek.

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): Voorzitter! Ik constateer dat er wel degelijk een groot tekort is aan sociale woningen. Juist door het aftoppen van de hypotheekrenteaftrek ontstaat de mogelijkheid om extra te bouwen. Dat biedt wel degelijk meer perspectief voor de woningmarkt en de werkgelegenheid.

Staatssecretaris **Tommel**: Voorzitter! Wij blijven het oneens hierover. Wij behoeven de argumenten verder niet herhalen. Ik geef mevrouw Vos nog eens in overweging, waar zij een belangrijk instrument voor de bouwproduktie in de vrije sector ter discussie stelt – een groot deel van de bouwproduktie wordt namelijk gerealiseerd in de vrije sector – dat dit buitengewoon negatieve effecten kan hebben. Ik houd in elk geval vast aan mijn standpunt.

Mevrouw Versnel heeft gemeld dat de eerste paal in het kader van de Vinex al op 1 januari 1995 had moeten worden geslagen. Dat zal niet lukken. De uitnodiging om dat te doen, heb ik intussen al wel in huis. Het zal, naar ik hoop, niet zo lang na 1 januari gebeuren, want ik vind het een belangrijk moment. Ik ben een voorstander van alles wat mogelijk is om de bouw in de overige stadsgewesten te versnellen. Als men mogelijkheden ziet voor verschuivingen of iets dergelijks, dan zal ik mij daar niet tegen verzetten. Integendeel, ik vind dat prima. In die zin heb ik in eerste termijn al gemeld dat het inbouwen van souplesse en zoveel mogelijk flexibiliteit uitgangspunten zijn bij het zo goed mogelijk op gang houden van de produktie.

De heer Poppe heeft in dit kader gevraagd of ik bereid ben om een woningnoodplan te maken. Dat is er al. In deze vier jaar gaat het om 420.000 woningen.

De heer **Poppe** (SP): Ik bedoel een woningnoodplan, of hoe je ook noemen wilt, speciaal voor het aanpakken van de problemen van de grote groep mensen die nu financieel door de bodem zakt.

Staatssecretaris **Tommel**: Voorzitter! Ik kom zo meteen terug op het punt van de financiën. Natuurlijk zijn ook deze 420.000 woningen van groot belang. Ik hoop daarmee een belangrijk deel van de doorstroming te bewerkstelligen. Juist voor de mensen met lage inkomens is dit van ontzettend groot belang.

Wat betreft het duurzaam bouwen zijn opmerkingen gemaakt over de regelgeving en de financiële kant ervan. De heer Esselink zei dat het niet alleen over regelgeving mag gaan. Dat klopt. Het is zelfs de vraag of regelgeving het belangrijkst is. Ik heb aandacht aan de regelgeving gegeven, omdat wij momenteel niet het goede instrumentarium hebben om via regelgeving een aantal doelstellingen te bereiken. Ik heb gesproken over een aantal aspecten zoals overleg, voorlichting en regelgeving. Maar ik ben begonnen te noemen goed overleg met de bouwsector zelf om te bezien wat er op zo kort mogelijke termijn kan worden bereikt. Regelgeving is meestal ook niet de snelste methode om iets te bereiken. Als er haast is, kun je beter een andere weg inslaan. Dat zal ik dan ook doen. Kosten/baten-analyses zullen uitwijzen welke dingen snel kunnen en zo min mogelijk kosten.

Aan de heer Te Veldhuis zeg ik toe dat bewustwording een grote rol zal spelen. Ik constateer dat er veel is geleerd uit experimenten op diverse terreinen en dat er behoefte bestaat die kennis te verspreiden in de naaste omgeving. Het is wenselijk zulke projecten in de buurt te hebben, zodat ervan kan worden geleerd. Kennisoverdracht is ontzettend belangrijk en is waarschijnlijk te realiseren tegen een redelijk bescheiden bedrag. De opvatting van de heer Te Veldhuis daarover steun ik volkomen. Ik kom er dus graag op terug in het plan van aanpak.

In het regeerakkoord zijn afspraken vastgelegd die voor de betaalbaarheid van het wonen van groot belang zijn, zoals de verlenging van de 2%-norm voor huurcompensatie in de huursubsidie, de 15.000 extra huurwoningen in de sociale sector en de kindertabel in de IHS. De huursombenadering die in het regeerakkoord staat en er natuurlijk al eerder was, geeft de mogelijkheid om iets te doen aan knelpunten. Gelet op de bruteringsoperatie wordt er in het kader van flankerend beleid ook in financiële zin aandacht gewijd aan het probleem van de groeikernen. Het zal resulteren in een gematigder huurontwikkeling. Het totale pakket kan toch niet de indruk wekken dat het woonkostenprobleem aan het kabinet voorbij is gegaan. Dat is absoluut niet het geval.

De heer **Poppe** (SP): Een gematigde huurstijging houdt niet in dat de bestaande problemen worden aangepakt. Zij groeien alleen minder snel. Dat schiet niet op.

Staatssecretaris **Tommel**: Het is al een belangrijke verworvenheid dat de problemen minder snel groeien. Een veel gematigder huurontwikkeling biedt voor veel mensen al soelaas. Bovendien houdt het flankerend beleid in dat extra geld beschikbaar komt voor de problemen van de groeikernen en de grote hoeveelheid dure woningen aldaar. Dat zal ik graag met de Kamer bespreken wanneer wij de bruteringswet behandelen.

Er is gevraagd of het aantal extra huurwoningen in de sociale sfeer 15.000 of 30.000 bedraagt. Dit is een saldo-operatie. In het regeerakkoord was het aantal van 15.000 extra huurwoningen in de sociale sector vermeld. Ook stonden er bezuinigingen in. Wilden wij die laatste compenseren, dan moest er een overschot aan extra woningen komen. Het saldo is dan 15.000. Wij verplichten ons dus inderdaad tot 30.000. Daarvan moet afgetrokken

worden wat weggevallen is door de subsidies die niet meer ter beschikking stonden.

Voorzitter! De heer Esselink heeft mij gemeld dat in zijn ogen alle voornemens tezamen met betrekking tot de IHS een haast onmogelijke opgave betekenen. Ik zet een streep onder haast. Laten wij het maar proberen met elkaar. Het is een echt ingewikkelde operatie. Daarover kan geen misverstand bestaan, omdat allerlei doelstellingen tegelijk moeten worden gediend, namelijk èn nieuwe tabellen èn vereenvoudiging èn het tijdig volgend jaar presenteren aan de Kamer van de plannen.

De heer Van Middelkoop heeft gevraagd of de decentralisatie van de IHS echt ten koste van alles moet doorgaan. De achtergrond van de operatie is dat gemeenten en woningbouwcorporaties door hun toewijzingsbeleid de facto bepalen wat uiteindelijk de kosten van de IHS zijn en dat de betalende instantie een geheel andere is, namelijk de rijksoverheid. Er is dus geen directe koppeling. Er is wel een indirecte koppeling, namelijk via toewijzingsbeleid, fiattering en dergelijke. Het is dus de vraag, of je de koppeling tussen het bepalen en de financiële gevolgen daarvan wat steviger kunt maken. Daarvoor kun je allerlei vormen vinden. Decentralisatie kent ook weer allerlei vormen. Dat was de achtergrond. Moet het dan per definitie altijd doorgaan? Ook als wij tot de conclusie komen, dat het alleen maar negatief zou werken? Nee, het moet wel een doel dienen: beheersbaarheid. Hierop kom ik graag terug, maar aan dogma's doen wij niet.

De heer **Duivesteijn** (PvdA): Dat is een dogma!

Staatssecretaris **Tommel**: Dat ene neem ik dan maar voor lief.

Voorzitter! De heren Esselink en Duivesteijn hebben een motie ingediend over de wijziging van de Huurprijzenwet woonruimte. Hierover heb ik gemengde gevoelens. De doelstelling van de motie is exact de doelstelling die ik in eerste termijn heb geformuleerd, namelijk zo snel mogelijk tot wetswijziging overgaan. In die zin is de motie dus volstrekt overbodig. Het was in eerste termijn immers al duidelijk, dat ik dat wilde. In die zin voel ik de motie als een steun in de rug. Dat is het positieve gevoel.

Bij de motie heb ik ook een negatief gevoel. 1 juli 1995 kan ik met de beste wil van de wereld niet halen. De heer Esselink heeft voldoende parlementaire ervaring om te weten dat het adviescircuit nog moet worden doorlopen. Dan moet het voorstel worden ingediend. Ik ben afhankelijk van de snelheid waarmee de Raad van State kan adviseren. Ook ben ik afhankelijk van de behandeling in dit huis, maar ik heb begrepen dat de Kamer er in ieder geval veel haast mee zal maken en dat doet mij plezier. Het voorstel moet ook nog in de Eerste Kamer aan de orde komen. Ik kan dus geen garantie bieden. Ik zal mijn uiterste best doen om dit wetsvoorstel zo snel mogelijk in te dienen. Op de schriftelijke reactie van de Kamer moet ook worden gereageerd. Bij het geven van antwoord zal ik er alles aan doen om een zo hoog mogelijk tempo te maken. Mag ik ervan uitgaan dat, nu ik dit heb gezegd, ik in ieder geval in de geest van de motie handel? Is zij dan nog nodig? Die toezegging doe ik de Kamer in ieder geval.

De heer **Duivesteijn** (PvdA): Uiteraard heb ik waardering voor de wijze waarop de staatssecretaris op de motie reageert. Het zou nuttig zijn als de staatssecretaris de resterende tijd tot de stemming gebruikt om te bekijken welke andere mogelijkheden er zijn om materieel hetzelfde effect te bereiken voor deze komende huurverhogingsronde. Die zijn er wel degelijk. Ik zal daar nu niet uitvoerig op ingaan, want ik mag maar één zin uitspreken.

Staatssecretaris **Tommel**: Dat doe ik natuurlijk graag. Ik heb al toegezegd dat ik hierover nog ga praten. "Management by speech" is mij ook aanbevolen als een van de mogelijkheden.

De heer **Duivesteijn** (PvdA): Er zijn mogelijkheden in de wet, maar de staatssecretaris heeft ook nog de mogelijkheid om zelfstandig, bijvoorbeeld bij algemene maatregel van bestuur of via aanpassing van een besluit, iets te doen. Een aantal ambtenaren is daarvan perfect op de hoogte.

Staatssecretaris **Tommel**: Ook die dingen kosten vaak tijd. Ik bekijk echter graag wat de mogelijkheden zijn. Eén ding is in ieder geval heel helder: ik haal het absoluut niet voor 1 juli. Ik doe echter mijn best om het in elk geval zo kort mogelijk na 1 juli te realiseren. Bovendien is het vereist dat het wetsvoorstel drie maanden voordat het gevolgen krijgt, in het Staatsblad staat. Dan kan iedereen zich ernaar richten. Dat betekent in feite dat ik het wetsvoorstel al op 1 april klaar zou moeten hebben. Het zal duidelijk zijn, dat dit een onhaalbare opgave is. De geest van de motie is echter helder en ik meen dat ik haar hiermee naar beste gevoel en met positieve instelling heb behandeld.

Mevrouw **Van der Burg** (PvdA): Ik heb nog één vraag.

De **voorzitter**: U heeft eigenlijk niet aan het debat deelgenomen. Uw spreektijd is dus nog steeds nul.

Mevrouw **Van der Burg** (PvdA): Ik houd het heel kort.

De **voorzitter**: Ik heb er echt problemen mee. Anders komen wij in de knoei met de regels die wij onderling hebben afgesproken. U kunt wel één zin zeggen, maar het begrip "kort" is soms zo relatief.

Mevrouw **Van der Burg** (PvdA): Kan de staatssecretaris voor dinsdag aangeven, wat de termijn is voor de wet, de wetsaanpassing en voor een eventuele andere mogelijkheid, bijvoorbeeld voor het besluit?

Staatssecretaris **Tommel**: Ja, ik zeg graag toe dat u dit schriftelijk, voor dinsdag, krijgt.

De heer Hendriks, die er nu niet meer is, heeft nog gemeld dat hij vond dat de huren met 2% omhoog zouden kunnen in het komende jaar. Daarmee zou hij de continuïteit van de corporaties en verhuurders drastisch in problemen brengen. Ik denk niet dat hij de huurders dan werkelijk een plezier zou doen. Dat kan dus echt niet.

Het volgende thema is de leefbaarheid van buurten en wijken. Mevrouw Oedayraj Singh Varma heeft gemeld, hoge verwachtingen te hebben van wat wij daar met elkaar – dat onderstreep ik – zullen proberen te bereiken. Mevrouw Versnel heeft de nadruk gelegd op het voorkomen van segregatie. Ik hoop niet dat ik te hoge verwachtingen heb gewekt. Niet dat de inzet er niet zal zijn, maar het is een razend

moeilijk probleem. Ik heb niet de pretentie dat ik dat zomaar even oplos. Op mijn inzet mag men rekenen. De segregatie is een zorgwekkend punt dat volop aandacht zal krijgen in het brede volkshuisvestingsbeleid, dat niet alleen over bouwen gaat, maar ook over alles wat daaromheen zit.

Mevrouw Versnel heeft aandacht gevraagd voor aanpasbaar bouwen en het scheiden van wonen en zorg in bejaardenoorden. Aanpasbaar bouwen is zeker van belang en heeft de volle aandacht. Het is ook nodig, omdat ouderen zo lang mogelijk in hun eigen woning moeten kunnen blijven wonen, zoals mevrouw Aiking heeft gezegd. In 2010 moet 50% van de woningen geschikt zijn voor ouderen, dus dan is aanpasbaar bouwen een heel belangrijk punt. De scheiding van wonen en zorg in bejaardenoorden komt terug in de plannen over wonen en zorg die de Kamer nog dit jaar krijgt. Daarin zal dit punt uitvoerig worden behandeld.

Zoals ik al zei, moet in 2010 50% van de woningen geschikt zijn voor ouderen. Nieuwe woningen moeten natuurlijk zoveel mogelijk direct al geschikt zijn voor ouderen. Nogmaals, wij hopen in deze periode *minimaal 100.000 woningen per jaar* te bouwen. Daarmee groeit die voorraad. Bij de bestaande woningvoorraad zal daar ook aandacht voor zijn. Ik heb in eerste termijn al antwoord gegeven op de vraag over voorzieningen voor liften. Dat plan is gebleven, maar het is gedecentraliseerd naar de gemeenten, zodat die gelden niet meer op onze begroting staan. Zij zijn nog wel beschikbaar bij de gemeenten, via de decentralisatie. Daarmee zijn zij niet weg, maar zij zijn minder goed traceerbaar.

Naar mijn gevoel heb ik hiermee de vijf hoofdonderwerpen behandeld. Ik kom op de onderwerpen die nog niet aan de orde zijn geweest. De heer Esselink vroeg naar het certificaat. Hij zei dat de gemeenten aan de kant van de toekomstige bewoners moeten staan. Zeker, daar stem ik volledig mee in. Mijn eerste opmerking is dat er een probleem ontstaat, als er in het certificaat inhoudelijke zaken staan, die de eisen van het Bouwbesluit te boven gaan. Wij hadden namelijk afgesproken dat wij niet meer per gemeente eisen zouden stellen, maar dat wij die in het Bouwbesluit zouden opnemen.

Mijn tweede opmerking is dat het mooi klinkt, als de gemeenten aan de kant van de bewoners gaan staan, maar dat de bewoners dat wel moeten betalen. De vraag is dan of de bewoners zelf mogen weten of zij dat doen, of dat dit voorgeschreven moet worden. Ik had het gevoel dat de heer Esselink zou kiezen voor de eigen verantwoordelijkheid van de bewoners in plaats van het dwingend opleggen. Geen misverstand: ik sta zeer positief tegenover het certificaat, maar ik vraag mij af of wij dat per se moeten voorschrijven.

Mijn voornemen is om de ordeningswet in deze kabinetsperiode af te handelen in de Tweede en de Eerste Kamer. Dat zou een mooi sluitstuk zijn van het grote karwei waar mijn voorganger mee is begonnen. Alleen al daarom zou ik dat graag willen doen.

De heer Duivesteijn heeft gevraagd hoe het met de terugbetaalde BWS-gelden is gegaan. Zijn zij geheel in de volkshuisvesting terechtgekomen? Ja, dat zijn zij. Dat kan ik nog wel wat uitspitten, maar dat kan ook schriftelijk. Dat zal ik doen: ik zal bekijken of er, in aanvulling op datgene wat schriftelijk al is aangeleverd, meer in detail te *melden is.*

Wij staan positief tegenover Habitat. In de eerste plaats betaalt het ministerie van VROM mee aan een aantal projecten in de Derde Wereld. Dat is de kern, waarvan wij vinden dat wij het moeten doen. In de tweede plaats betalen wij ook mee aan de organisatie van het Habitat-platform in Nederland zelf en dus mag er geen twijfel over bestaan of wij positief tegenover Habitat staan: dat staan wij.

Voorzitter! Ik kom toe aan de inbreng van mevrouw Oedayraj Singh Varma. Zij heeft extra aandacht gevraagd voor het grote-stedenbeleid en voor de samenhang in de volkshuisvesting. Daar ben ik op positieve zin op ingegaan. Zij heeft ook gevraagd hoe het zit met het "naar behoren functioneren" in de huurder/verhuurder-sfeer. Kunnen huurders en huurdersorganisaties op die basis recht krijgen op financiële middelen? In de eerste plaats: het systeem functioneert nog maar net. Wij zijn echt nog met elkaar bezig om in te lopen. In de tweede plaats is op het gebied van de deskundigheidsbevordering ook via landelijke organisatie veel mogelijk. Als ik zie hoe wij de Woonbond steunen – naar mijn gevoel royaal en dat moet ook – dan blijkt ook langs die lijn heel veel mogelijk. Ik zou de vraag dus willen verbreden. Het is mijn opvatting dat de huurdersorganisaties moeten kunnen beschikken over behoorlijke deskundigheid. Dat kan nooit leiden tot een ongelimiteerd beroep op financiële middelen. Dat is heel duidelijk. Wij zullen in de komende tijd moeten proberen om op dit punt een fatsoenlijke middenweg te vinden. Ik hoop dat mevrouw Oedayraj Singh Varma op deze weg een eind met mij kan meegaan.

De controle op de corporaties die buiten hun oorspronkelijke werkgebied – in het algemeen één gemeente – werken, is een heel interessant punt. Wij constateren dat woningbouwcorporaties hun werkgebied verbreden. Door die verbreding komt het vaak neer op regionaal niveau. Wij hebben er bewust naar gekeken of wij die werking binnen die BON-gebieden konden beperken. Als zij daarbuiten treedt, wordt de controle aanzienlijk lastiger. Wij zullen via de inspectie heel nauwkeurig bekijken of het systeem van controle inderdaad *sluitend is en hoe de gemeenten* daarmee omgaan. Wij hebben de eerste rapporten van het eerste jaar net binnen. Het proces loopt dus en ik zeg toe dat wij met veel precisie zullen kijken naar dit interessante punt van de corporaties die in een breder gebied werkzaam zijn.

Voorzitter! De heer Stellingwerf heeft gesproken over de Huisvestingswet, namelijk over het vraagstuk van enerzijds het restrictief beleid en anderzijds de vrije vestiging. Daar zit een potentiële spanning tussen. Het is bekend wat er intussen is gebeurd. De provincies hebben een aantal malen toegestaan dat gemeenten beperkende maatregelen troffen. Die besluiten zijn door de Kroon vernietigd. Daarmee ontstond een situatie waarin de rijksoverheid en de andere overheden elkaar vrij systematisch alleen voor de rechter tegenkwamen. Dat leek mij in bestuurlijk opzicht geen prettige situatie. Wij hebben het IPO uitgenodigd voor overleg. Dat overleg loopt op dit moment en is nog niet geheel afgerond. Op grond van wat er tot nu toe is besproken, heb ik redelijk goede hoop dat wij er met elkaar uitkomen en dat wij achter de bestuurstafel

tegenover elkaar zullen staan en niet voortdurend bij de rechter, wat een buitengewoon vervelende situatie zou zijn. Men zal dus nog even geduld moeten hebben: het overleg loopt nog, maar het loopt in constructieve zin.

Voorzitter! De motie van de heer Duivesteijn en mevrouw Van der Burg heeft betrekking op het systeem van de individuele huursubsidie en de vraag om bij het onderzoek naar de decentralisatie ook de voor- en nadelen van een mogelijke fiscalisering van de IHS te betrekken.

Voorzitter! Wij moeten al een uitvoerig onderzoek doen, maar uiteraard ben ik bereid om nog eens met de staatssecretaris van Financiën over de mogelijkheden te praten. Ik heb al gezegd dat ik open sta voor suggesties uit de Kamer. Dat kan niet selectief geïnterpreteerd worden. Voor mij zijn er een aantal belangrijke aspecten in de discussie met de staatssecretaris. Ik ga nu even voorbij aan de aspecten die hij zal inbrengen. Ik noem er nu een paar om helderheid te krijgen over de uitgangspunten: de beheersbaarheid van het stelsel, de doelmatigheid van het gebruik van de toegekende gelden, de effectiviteit ten aanzien van de doelgroep en de mogelijkheid om specifieke groepen te bedienen. Ik noemde al de mogelijkheid, bij decentralisatie iets bijzonders te doen voor de moeilijke situatie in groeikernen met weinig goedkope huizen en veel dure. Of dat in de suggestie van de heer Duivesteijn past wil ik graag toetsen. Voorts is er uiteraard de budgettaire neutraliteit.

Met die uitgangspunten ga ik naar de staatssecretaris van Financiën. Ik zal open overleg met hem voeren. De Kamer hoort zo spoedig mogelijk wat het resultaat is. Dan kunnen wij verder zien. Dat is de invulling die ik aan de motie geef.

De heer **Duivesteijn** (PvdA): Ik waardeer de toezegging uiteraard. Ik denk dat het onderzoek samen met de staatssecretaris moet worden uitgevoerd. Wat hij zegt vind ik positief.

Staatssecretaris **Tommel**: Dat hoor ik met genoegen. Als hij bijvoorbeeld had gezegd dat budgettaire neutraliteit niet een factor van betekenis is, hadden wij een verschillende interpretatie van de motie gehad. Dat zou ik willen vermijden.

De heer **Duivesteijn** (PvdA): Ik ben destijds gevallen op het begrip "budgettair neutraal". Voor mij heeft dat een heel grote betekenis. Het heeft niks gekost!

De kern is dat er onderzoek naar moet worden gedaan. Ik vind een gesprek prima, maar ik zou het liefst iets horen in termen van een onderzoek. Het hoeft niet zo'n uitgebreid onderzoek te zijn.

Staatssecretaris **Tommel**: Ik heb een duidelijke toezegging gedaan. Ik ga met de staatssecretaris van Financiën praten. Ik heb gezegd wat ik daarbij van belang vind. Ik hoor wel van hem wat hij van belang vindt. Als u vindt dat er dan bepaalde zaken aan de orde moeten komen, ben ik bereid daarover verder te spreken.

Voorzitter! De heer Van Middelkoop constateerde dat volkshuisvesting breed terug is in het centrum van de politiek. De problemen zijn zodanig dat dit nodig is. Ik hoop een bijdrage aan de oplossing te mogen leveren.

De **voorzitter**: Mevrouw Aiking wil alsnog een motie indienen. Bij wijze van uitzondering stel ik voor, haar hiertoe in de gelegenheid te stellen.

Daartoe wordt besloten.

Mevrouw **Aiking-van Wageningen** (AOV): Voorzitter! Ik dank de Kamer dat zij mij in de gelegenheid stelt, alsnog de volgende motie in te dienen.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

van mening, dat de huisvesting van ouderen extra aandacht verdient in de komende jaren, gezien de toenemende vergrijzing van de bevolking;

constaterende, dat het streven van deze regering gericht is op het zo lang mogelijk zelfstandig laten wonen van ouderen;

verzoekt de regering het begrip "duurzaam bouwen" zodanig te verbreden dat een aanzienlijk groter gedeelte van de nieuwbouw dan die van thans geschikt zal zijn voor bewoning door ouderen,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**: Deze motie is voorgesteld door het lid Aiking-van Wageningen. Naar mij blijkt, wordt zij voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 34 (23900-XI).

Staatssecretaris **Tommel**: Voorzitter! Ik ben het volstrekt eens met het streven om ouderen zo lang mogelijk in de gelegenheid te stellen zelfstandig te wonen. Dat is hun keuze, die wij graag op alle mogelijke manieren steunen. Ik vind het geen goed idee om dat aan het duurzaam bouwen te plakken. Duurzaam bouwen slaat op milieusituaties, energiegebruik, watergebruik en dergelijke. Ik zou het buitengewoon gevaarlijk vinden als wij van het project duurzaam bouwen een soort kerstboom maakten, waar wij van alles aan hingen. Hoewel ik op zichzelf mogelijkheden om ouderen zelfstandig te laten wonen graag steun, moet ik zeggen dat dit volstrekt buiten het project duurzaam bouwen staat. Om die reden ontraad ik de motie.

Mevrouw **Versnel-Schmitz** (D66): Bij de behandeling van het Bouwbesluit zijn daar twee hoofdelementen niet in opgenomen. De Kamer heeft toen druk uitgeoefend om duurzaam bouwen en aanpasbaar bouwen erin op te nemen, maar dat kon volgens de regering niet. Nu gaat het mij er niet om, het proces van duurzaam bouwen te belasten met het probleem van aanpasbaar bouwen, maar als het Bouwbesluit toch al wordt herzien, zouden deze twee elementen er toch bij betrokken kunnen worden. Als mevrouw Aiking haar motie in die zin wijzigt, dan lijkt mij dat prachtig.

Mevrouw **Aiking-van Wageningen** (AOV): Voorzitter! Ik zou dit natuurlijk wel aan de bekwaamheid van de staatssecretaris willen overlaten, maar als er een vergunning wordt afgegeven voor specifieke projecten in het kader van duurzaam bouwen, dan stel ik mij voor dat aanpasbaar bouwen erbij betrokken zou kunnen worden zonder dat er meteen een kerstboom van wordt gemaakt. Ik denk hierbij aan specifieke voorzieningen voor een zeker contingent van de nieuwbouw, zoals een alarm of wat bredere deuren, opdat men in zulke huizen kan blijven wonen als

men in een rolstoel terechtkomt. Kortom, je kunt denken aan allerlei specifieke voorzieningen die veelal met subsidie van de overheid achteraf moeten worden aangebracht, wat duurder is dan wanneer dit soort voorzieningen al tijdens de bouw worden getroffen.

Staatssecretaris **Tommel**: Voorzitter! Ik begrijp de bedoeling van mevrouw Aiking heel goed. Wat zij noemt, herinnert aan de voorbeeldwoning van de SEV voor de huisvesting van ouderen. Ik vind deze elementen heel belangrijk, maar er is een wezenlijk verschil tussen aanpasbaar bouwen en het meteen geschikt maken van woningen voor ouderen aan de ene kant en het proces van duurzaam bouwen aan de andere kant. Bij dat laatste gaat het immers om een laag verbruik van energie en water. Ik zeg de Kamer toe dat wij ook bij de herziening van het Bouwbesluit uitgebreid aandacht zullen besteden aan aanpasbaar bouwen, want ik vind het een heel belangrijk punt, maar nogmaals, dit staat los van duurzaam bouwen.

De (algemene) beraadslaging wordt gesloten.

De **voorzitter**: Ik stel voor, aanstaande dinsdag te stemmen over de stukken die betrekking hebben op het jaar 1995 en het Milieuprogramma, alsook over de moties.

Daartoe wordt besloten.

De **voorzitter**: Ik ben zo vrij, er nog op te wijzen dat in ieder geval de motie op stuk nr. 33 door de minister overgenomen is, al kan dit in strikte zin alleen als het om amendementen gaat. Ik vertaal het in ieder geval zo, dat de minister deze motie van de eerste tot de laatste letter tot de hare heeft gemaakt, waarmee zij – de motie – in de categorie overbodige moties is terechtgekomen. Wellicht kan men hierover nog even zijn gedachten laten gaan.

De heer **Van den Berg** (SGP): Voorzitter! Ik had er voor de stemming nog op terug willen komen, maar de minister heeft de motie inderdaad zeer ruimhartig onderschreven en zij heeft toegezegd dat zij haar volledig zal uitvoeren. Daar was ik overigens toch al van uitgegaan, ook al zou de Kamer de motie niet zo breed gesteund hebben, maar het lijkt mij dat de motie inderdaad niet meer in stemming gebracht behoeft te worden.

De **voorzitter**: De motie-Van den Berg c.s. (23900-XI, nr. 33) is ingetrokken. Mogen de andere leden dit voorbeeld volgen als daar aanleiding toe is...

Wetsvoorstel 23850 wordt, na goedkeuring van de onderdelen, zonder stemming aangenomen.

De vergadering wordt van 18.35 uur tot 19.05 uur geschorst.

Voorzitter: Blaauw

Aan de orde is de behandeling van:
- **het wetsvoorstel Herinrichting van de Algemene Bijstandswet (Algemene bijstandswet) (22545);**
- **het wetsvoorstel Invoering van een nieuwe Algemene Bijstandswet (Invoeringswet herinrichting Algemene Bijstandswet) (22614).**

De algemene beraadslaging wordt geopend.

De **voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mede, dat het lid Rosenmöller zijn amendement op stuk nr. 32 intrekt. Hetzelfde geldt voor het amendement van de leden Van Dijke en Van Middelkoop op stuk nr. 37.

Zij maken dientengevolge geen onderwerp van beraadslaging meer uit.

□

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Voorzitter! Eerst het goede nieuws! Ik zal nog meer amendementen intrekken. De amendementen op de stukken nrs. 27, 28, 29 en 33 hebben hun werking gehad in het debat. Ik koester mij verder weinig illusies omtrent het stemgedrag en daarom concentreer ik mij in het vervolg van het debat op een enkel amendement over de hoofdpunten. Daarom kunnen de amendementen op de stukken nrs. 27, 28, 29 en 33 worden ingetrokken.

De **voorzitter**: Aangezien de amendementen-Rosenmöller (stukken nrs. 27, 28, 29 en 33) zijn ingetrokken, maken zij geen onderwerp van beraadslaging meer uit.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Voorzitter! Dat was het goede nieuws!

In dit afrondende debat over de herziening van de Algemene bijstandswet kom ik naar aanleiding van de marathonzitting van afgelopen maandag nog terug op drie punten. In de eerste termijn van mijn bijdrage afgelopen maandag heb ik aandacht gevraagd voor het verschijnsel van de moderne armoede, zoals ik het omschreef. De minister heeft daarop in erkennende zin gereageerd. Hij sprak meer in de terminologie van de "stille armoede". Als dat het enige meningsverschil tussen ons was, zou het nog mooi kunnen aflopen. De stille armoede in Nederland concentreert zich bij mensen die langdurig in een bijstandsafhankelijke situatie zitten. Wat het perspectief voor die mensen betreft, zou je twee wegen kunnen bewandelen. Ten eerste moet je alles uit de kast halen om die mensen te bemiddelen richting betaald werk. Wij weten dat dit voor velen niet is weggelegd in de komende periode, omdat het aanbod van werk onvoldoende zal zijn om de bijstandsgerechtigden dat perspectief te geven. Daarom is en blijft het noodzakelijk om het vraagstuk van de stille of moderne armoede in structurele zin op te lossen. Dat betekent – ten tweede – dat er een goede uitkering moet komen, zeker voor die mensen. Juist voor langdurig bijstandsgerechtigden geldt dat, naarmate men langer in de bijstand zit, het succes van de activering meer bescheiden moet worden benaderd. Dat is simpelweg omdat er te weinig werk is, zoals ik zei, en omdat wij deze mensen in de afgelopen periode te veel verwaarloosd hebben. Daarom moeten wij bescheiden zijn met betrekking tot de perspectieven die wij deze groep kunnen bieden.

Juist bij mensen die zich langdurig in een bijstandsafhankelijke situatie bevinden, is mijn fractie van mening dat wij moeten spreken van een structureel probleem. Als je een structureel probleem hebt, moet je het structureel oplossen. Vandaar dat wij in ons verkiezingsprogramma geschreven hebben – ik heb dat ook afgelopen maandag gezegd – dat je voor de groep mensen die langer

dan vijf jaar in de bijstand zitten, de bijstand als zodanig met 10% zou moeten en kunnen verhogen. Dat is iets anders dan zoeken naar een oplossing in de bijzondere bijstand. Dat is een element van discussie geweest. Ik roep hier in het afrondende debat nog maar eens in herinnering dat wij een evaluatie van de bijzondere bijstand krijgen en dat het element van de duurzame produktiegoederen daarbij aan de orde zal komen. Ik ben er optimistisch over dat wij op dat terrein in ieder geval een oplossing zullen vinden.

Het tweede punt dat ik aan de orde stel, is de normensystematiek. De fractie van GroenLinks ziet niets in de nieuwe normensystematiek. Deze systematiek komt erop neer dat de bijstandsuitkering wordt gesplitst in een basisuitkering van 50% plus een toeslagenstelsel. Daarbij gaat het om een toeslag van 20%, als je alleenwonend/alleenstaand bent, en om een toeslag van 40% als je alleenwonend/alleenstaand ouder bent. Voor gehuwden/samenwonenden verandert er niets.

Ik vind die splitsingssystematiek niet goed, ook niet als het gaat om de fraudebestrijding. Misschien kan ik dit nog eens toelichten. Als het gaat om de notoire fraudeur, dan heb ik het idee dat deze altijd slimmer is dan de regelgeving, zolang in ieder geval de bijstandswet zelf fraudegevoelig blijft. Denk bijvoorbeeld aan de discussie over de partnerdefinitie. Mensen die behoren – als we spreken over fraudebestrijding – tot de categorie van de ritselaar en de rommelaar, kun je afschrikken, maar je moet hen ook op een andere manier afschrikken dan met deze normensystematiek. Daarbij denk ik aan een uitgebreide intake en aan het onderbouwen van gegevens, alvorens men in aanmerking komt voor een bijstandsuitkering. Voorts denk ik aan goede controle en aan herhaling van de controle. Het zijn elementen die allemaal in het rapport van de commissie-Doelman-Pel, waarin veel aandacht is besteed aan de fraudebestrijding en dat, zeker op dit hoofdstuk, unaniem door de collega's is onderschreven, terug te vinden zijn.

Ik vind die normensystematiek ook niet goed, omdat naar mijn idee de gemeenten te veel vrijheid krijgen en onder druk komen te staan met betrekking tot de toeslagverlening, zeker als dat verbonden is met een bezuinigingstaakstelling van 380 mln. Het ophoesten van een bedrag van 380 mln. uit de toeslagsystematiek is voorwaar geen geringe prestatie. Of er nu een volledig akkoord is tussen de VNG en het kabinet, of dat daar nog steeds interpretatieverschillen over zijn, uit alle post die wij van de VNG krijgen, is in ieder geval duidelijk dat er van die zijde een geweldige probleem gesignaleerd wordt, als het er om gaat enerzijds mensen hun rechten te geven, maar anderzijds 380 mln. op te moeten hoesten.

Ik heb over de 380 mln. nog een vraag aan de minister. Heb ik het goed begrepen dat uit het debat van afgelopen maandag geconcludeerd kan worden, dat die 380 mln. inderdaad volledig uit de toeslagsystematiek moet worden opgehoest, waarbij het bedrag gevonden wordt bij twee categorieën mensen: enerzijds de groep van mensen die misschien geen toeslag meer krijgt en anderzijds de groep van mensen die een andere toeslag krijgt? Ik zou daar graag een duidelijk antwoord op verkrijgen, omdat ik er zoveel mogelijk helderheid over wil hebben op welke manier die 380 mln. de komende periode zou moeten worden opgebracht.

Wat ik ook belangrijk vind, is dat wij een moment introduceren waarop je een soort nulmeting vaststelt. Je kunt dan in het latere traject teruggrijpen op die nulmeting en ook als parlement controleren of er al dan niet iets van de taakstelling met betrekking tot de bezuinigingen gerealiseerd wordt.

Mijn vraag is ook wat dit nu precies betekent voor mensen. Ik heb eens geprobeerd dit in een vrij eenvoudige rekensom te vertalen en ik heb ook het regeerakkoord er nog eens op nagelezen. Daar staat dat gemiddeld genomen tweederde van de mensen – het gaat om de alleenstaanden – zijn maximale toeslag houdt. Daar leid ik uit af dat dit voor een derde van de mensen niet het geval is. Over welke mensen heb je het dan? Met om en nabij 600.000 bijstandsgerechtigden, waarvan om en nabij 100.000 gezinnen, respectievelijk gehuwden/samenwonenden, heb je het over een kleine 500.000 alleenstaanden. Dáár een derde van zou voor een lagere uitkering in aanmerking komen. Het betekent dat mijn conclusie uit dit debat – ik hoor graag of de minister dit kan tegenspreken – is, dat er, strikt materieel genomen, 150.000 mensen in de bijstand zitten die erop achteruitgaan: zij krijgen een lagere toeslag en dus minder geld.

Ik vraag de minister vervolgens wat er zou gebeuren, als die bezuiniging niet zou worden gehaald. Dat is niet helemaal een hypothetische vraag, want wij hebben hier met betrekking tot de referte-eis in de WW een behoorlijke discussie gehad over wat er aan bezuinigingen zou worden gerealiseerd en hoe dat in de praktijk uitwerkte. Wij hebben de discussie nog niet gehad over het verhaal in de bijstand, over de vraag wat dat aan bezuinigingen zou moeten opleveren en wat het gaat opleveren, maar de directeuren van de sociale diensten hebben de afgelopen dagen ondubbelzinnig duidelijk gemaakt dat je daar niet al te veel illusies over moet koesteren. Kortom, ik denk dat het tegen die achtergrond gerechtvaardigd is de vraag te stellen, wat er gebeurt als de bezuiniging niet gehaald wordt. Het is wat mij betreft van tweeën één: òf je haalt de bezuiniging, maar dan moet er fors gesneden worden in de uitkeringen van mensen, òf je haalt haar niet als je grosso modo rechten van mensen overeind wil houden, want daar knelt het.

Mijn laatste opmerking betreft de experimenten en de discussie die wij daarover afgelopen maandag gevoerd hebben. In de brief die wij gisteren van de minister gekregen hebben over de herinrichting van de Algemene bijstandswet wordt gezegd, dat artikel 114 uit de experimenten wordt gehaald. Wij vinden dat een verbetering. Wat echter nog wel mogelijk blijft – ook dat was een belangrijk punt van discussie – is dat bij experiment bijstandsgerechtigden verplicht kunnen worden vrijwilligerswerk te doen of maatschappelijk nuttige taken te verrichten, op straffe van een sanctie. Die sanctie die in artikel 14 zit, zit niet in het experimenteerartikel. Is dat niet wat onevenredig? De gemeenten krijgen beleidsvrijheid voor het kunnen afwijken van vrij essentiële dingen met betrekking tot de arbeidsplicht van bijstandsgerechtigden. Zou dan de vraag of er een sanctie moet worden opgelegd als men dat niet doet, ook niet ter beoordeling aan de gemeenten moeten worden gelaten? Dat staat

echter niet in het experimenteerartikel. Dat lijkt mij onevenwichtig.

Voorzitter! De brief over de bestrijding van de langdurige werkloosheid roept veel vragen op. Die zullen wij nu niet allemaal stellen en beantwoorden. Daarover gaat dit debat niet in al zijn omvattendheid. Ik heb echter afgelopen maandag wel gezegd dat wij die discussie vandaag kunnen en moeten voortzetten als helder zou zijn, wat de relatie is tussen dat verplicht vrijwilligerswerk enerzijds en additioneel werk, regulier werk en werk wat je kunt financieren met een uitkering anderzijds. Er staan op dat terrein bij het kabinet tal van plannen op stapel. Het is onduidelijk hoe die zaken zich tot elkaar verhouden.

Ik heb een enkele vraag over de brief. In het hoofdstuk waar de minister spreekt over het verplichte vrijwilligerswerk zegt de minister: "Bij dit type experimenten worden de voorwaarden aan een uitkering zodanig geformuleerd dat mensen met een uitkering worden gestimuleerd maatschappelijk zinvolle werkzaamheden te verrichten." Met die zin heb ik niet zoveel problemen, want het gaat om de verplichtheid of het gaat niet om de verplichtheid. Stimuleren vind ik verder geen probleem. Als het echter gaat om de effectuering daarvan zien wij ook in deze brief wel degelijk weer dat experimenteerartikel in zijn volle omvang terug met de artikelen 120 en 122. Daaruit leid ik ondubbelzinnig af dat het kabinet van mening blijft dat je bijstandsgerechtigden moet kunnen verplichten tot het doen van vrijwilligerswerk en het verrichten van maatschappelijk nuttige taken. Mijn fractie is daar zowel op principiële als praktische redenen tegen. Ik wil die nogmaals kort herhalen.

Tegenover het recht op bijstand staat de plicht je beschikbaar te houden voor de arbeidsmarkt. Wij hebben het dan over de betaalde arbeid. Op het moment dat wij de scheidslijn tussen betaalde en onbetaalde arbeid gaan vervagen, halen wij naar mijn idee meer problemen op onze hals dan wij oplossen. Dat is één argument.

Het tweede en derde argument zijn meer praktisch van aard. Wij hebben nog steeds geen zicht op de gevolgen van de beleidswijziging die het kabinet hier inzet. Ik sprak al even over de verdringing. Er ligt een aantal voorstellen op tafel. Het ene gaat het andere verdringen. De consequenties daarvan kunnen wij nu absoluut niet overzien. De criteria zijn nog niet helder. Het is voor mij een reden daarmee vandaag absoluut niet in te stemmen, integendeel.

Het derde argument is ook van praktische aard. Als wij spreken over vrijwilligerswerk gaat het om een vrije keuze van mensen. Juist die vrije keuze leidt tot een goede motivatie van mensen en tot activiteiten die instellingen die gebruik maken van vrijwilligers, kunnen en weten te honoreren. Wanneer je deze werkzaamheden gaat verplichten, haal je voor een deel ongemotiveerde mensen binnen. Ik denk dat de instellingen daardoor veeleer opgezadeld worden met een probleem dan dat er een probleem wordt opgelost.

Voorzitter! Dat zijn drie belangrijke punten die mijn fractie zeer kritisch doen staan ten opzichte van dit wetsvoorstel.

Minister **Melkert**: Voorzitter! De heer Rosenmöller heeft nu een aantal malen de woorden "verplicht vrijwilligerswerk" gebruikt. Dat doet bij mij de vraag rijzen, waarnaar hij verwijst in de stukken. Ik zie namelijk niet direct waar die terminologie door mij zou zijn geïntroduceerd.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Voorzitter! In het debat van afgelopen maandag heeft de minister twee keer gezegd: er zal geen verplicht vrijwilligerswerk plaatsvinden. Toen wij echter meer concreet gingen bespreken tot welk soort werkzaamheden in de sfeer van onbetaalde arbeid je bijstandsgerechtigden zou kunnen verplichten, heeft de minister een serie concrete werkzaamheden genoemd. Het zou gaan om werk voor bibliotheken, om werk in de zorgsector, bij de groenvoorziening enzovoorts. De conclusie van de minister, en niet van mij – maar ik was het er wel mee eens – was dat onder die werkzaamheden ook klassieke vrijwilligerstaken waren. Dat zei hij letterlijk zo. Wat doet de minister nu? Enerzijds zegt hij in het debat dat het doen van vrijwilligerswerk niet verplicht zal worden, maar anderzijds noemt hij een serie taken waaronder volgens hem klassieke vrijwilligerstaken zitten. Dat blijkt als wij doorpraten over de essentie van zijn plannen en als wij vragen waartoe je een bijstandsgerechtigde kunt verplichten. Ik ben het met hem eens dat onder de door hem genoemde werkzaamheden klassieke vrijwilligerstaken zitten en naar mijn mening gaat de minister hiermee absoluut een brug te ver. Ik vind niet dat je bijstandsgerechtigden kunt verplichten tot het doen van vrijwilligerswerk.

Minister **Melkert**: Mijnheer de voorzitter! Straks zal ik nog graag nader ingaan op een paar vragen die de heer Rosenmöller op dit punt heeft gesteld. Mijn vraag aan hem was nu: kunt u in de teksten die ik de Kamer heb doen toekomen de plaats aanwijzen waar ik de woorden "verplicht vrijwilligerswerk" gebruik? Het antwoord van de heer Rosenmöller is dus: "Neen, die kan ik niet aanwijzen." Zo begrijp ik althans zijn antwoord.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Dan heeft u mij verkeerd begrepen. Toen wij spraken over de essentie van het onderwerp en ik vroeg welke werkzaamheden je een bijstandsgerechtigde verplicht zou kunnen opleggen, heeft u, daartoe door mij uitgedaagd, een serie activiteiten genoemd. Uw conclusie was: daar zitten klassieke vrijwilligerstaken tussen. Dat betekent dat je niet anders dan de conclusie kunt trekken, dan dat uw beleid er mede, dus niet alleen, maar mede, op gericht is om bijstandsgerechtigden in het kader van wat u "sociale activering" noemt, te verplichten tot het doen van dit soort vrijwilligerswerk, dat dus ook bestaat uit klassieke vrijwilligerstaken. Dit zijn niet mijn woorden, maar de uwe. Nu spreek ik niet alleen over vrijwilligerswerk maar ook over maatschappelijk nuttige taken. De conclusie die ik nu trek is dan ook ondubbelzinnig af te leiden uit het stenogram van het debat van afgelopen maandag. Het ligt ook bij u op tafel en ik zou daaruit kunnen citeren. Dan zou blijken dat er geen speld tussen mijn redenering is te krijgen. Het is wel mogelijk dat wij verschillend over de zaak denken en ik vind dat dat de kern van de discussie is: u wilt sommige taken wel verplicht opleggen, maar wij willen dat niet. Daar gaat het debat over. Wij vinden dat je niet moet spreken over de vraag of je inderdaad vormen van vrijwilligerswerk bijstands-

gerechtigden verplicht moet opleggen.

Minister **Melkert**: Voorzitter! Het beeld dat de heer Rosenmöller nu schetst is het zijne, maar hierover zal ik straks graag meer zeggen.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Graag, wij zijn tot een nader debat bereid.

□

De heer **Van der Vlies** (SGP): Mijnheer de voorzitter! De Algemene bijstandswet vormt een vangnet voor mensen die niet of niet meer zelfstandig in hun levensonderhoud kunnen voorzien. Er zijn doorgaans vele zogenaamde voorliggende voorzieningen en mogelijkheden. Ten principale heeft de SGP-fractie altijd gewezen op de wezenlijke verantwoordelijkheid die gezins- en familieleden hebben en houden om in het levensonderhoud van mensen in hun midden te voorzien respectievelijk te helpen voorzien. Ook is er vanouds de door ons hoog geachte diaconale taak van de kerk. Helaas is die de eeuwen door lang niet altijd optimaal uitgeoefend respectievelijk benut. Overigens, respect moet worden uitgesproken voor alle offers die in het verleden wel degelijk zijn gebracht om elkaars lasten te dragen. Hierbij denk ik niet alleen aan de bloeitijd van de kerk in ons land, maar bijvoorbeeld ook aan de reveilkring of de reveilbeweging in de vorige eeuw.

Hoe het ook zij, heden ten dage is de kerk – helaas moet ik zeggen: zijn de kerken – gelet op de effecten van de ontkerkelijking niet in staat de noden in de samenleving adequaat te lenigen. Hetzelfde geldt voor de diverse particuliere organisaties die op dit terrein werkzaam waren en dat nog zijn. Daarom is de taak van de overheid in dezen niet meer weg te denken. In onze visie, die aan de Heilige Schrift is ontleend, moeten de genoemde verbanden en taken elkaar echter aanvullen en niet wegdrukken. Integendeel! Ik wil de minister vragen bij zijn collega van Financiën aan te dringen op fiscale prikkels om private steun meer dan nu nog te bevorderen. Onze opvatting is dat degene die in de praktijk van het leven echt op de bijstandswet is aangewezen, niet de dupe kan en mag zijn van een restrictief beleid tegenover het oneigenlijke en helaas ook expliciet onterechte respectievelijk frauduleuze gebruik van de bijstand. Deze opvatting gidst ons door het voorliggende terrein van maatregelen en voorstellen, inclusief de amendementen.

Voor alle bijstandsgerechtigden geldt overigens het volgende. De bijstandswet levert een vangnet op, een net dat geen hangmat mag worden, maar een trampolinefunctie moet hebben voor hen die werken kunnen en overigens geen medische of dwingende sociale redenen hebben om dat toch maar niet te doen. De eerlijkheid gebiedt te zeggen dat het daaraan in het recente verleden nogal eens wat heeft geschort. De SGP-fractie steunt dan ook de doelstelling van het wetsvoorstel.

De bijstandswet kent een gedecentraliseerde aanpak. Het uitvoeringsniveau bevindt zich zo dicht mogelijk bij de mensen die het aangaat of kan aangaan. De betrokkenheid van de gemeentebesturen wordt zelfs aangezet door een komende verdeling van de financiering van de bijstand over Rijk en gemeenten. Dat is een goede zaak. Bij die hogere eigenmiddelenbijdrage van de gemeenten hoort een grotere beleidsruimte. Die krijgen ze ook nu al door dit wetsvoorstel. Die ruimte moeten wij niet opnieuw gaan reduceren, laat staan dichttimmeren. Toch heerst steeds weer de vrees dat een grote divergentie tussen gemeenten kan ontstaan of dat de bestaande divergentie kan toenemen. Wij leggen die geluiden, die ook na maandag weer tot ons kwamen, toch nog maar weer eens aan deze minister voor. De in gelijke gevallen toegekende toeslagen mogen niet substantieel uiteenlopen in verband met de rechtszekerheid en rechtsgelijkheid. Hoe zal daarop worden toegezien? Er kunnen verschillen ontstaan tussen rijke en arme gemeenten, tussen de grote steden, met hun specifieke doelgroepen, en het platteland.

Het gaat om maatwerk, om deregulering en om een fijnzinnige aanwending van de mogelijkheden van de bijzondere bijstand. Het gaat ook en niet in de laatste plaats om toeleiding tot de arbeidsmarkt, om reactivering en om sociaal verantwoorde prikkels. En dat alles tegen het licht van een individuele beoordeling. Er mag geen sprake zijn van vrijblijvendheid. Er moet redelijkheid zijn in de balans van rechten en plichten. Die laatste duiding of conclusie is van de minister. Jongstleden maandag heb ik haar opgetekend.

Een grote rol in de discussie van jongstleden maandag speelde het zogenaamde experimenteerartikel. Ik heb mede bevorderd dat dat artikel van kracht zou gaan zijn, dat de experimenten zo snel mogelijk van start zouden kunnen gaan. De minister herinnert zich dat wel. Mede namens collega Van Middelkoop van de GPV-fractie, die zich verontschuldigt – hij had vanavond een voor hem harde verplichting – zeg ik de minister dank voor het feit dat hij artikel 114 uit het experimenteerartikel heeft gehaald. Zo wordt tegemoet gekomen aan onze bezwaren, terwijl langs andere weg toch hetzelfde als beoogd tot de mogelijkheden blijft behoren voor eventuele experimenten.

Het punt van de vrijwilligersarbeid lijkt mij, het geheel overziende, nog niet uitgediscussieerd. Collega Rosenmöller heeft daar zojuist nog enige vragen over gesteld. Ik ga ervan uit dat in de AMvB die er op grond van lid 2 van artikel 152a moet komen, ernstig rekening wordt gehouden met de bezwaren die in de Kamer zijn uitgesproken. De minister heeft al toegezegd dat hij de concept-AMvB langs de Kamer zal geleiden. Zo heb ik hem althans begrepen. Ik neem aan dat hij dat straks nog wel even wil bevestigen. Dit moet geen ongewenste spanning gaan oproepen. Het vrijwilligerswerk zoals wij dat kennen, een werksoort die in onze samenleving onmisbaar is geworden, moet niet onder spanning komen te staan. De vraag is alleen of dat dilemma zich voordoet als gevolg van het wetsvoorstel van de minister en de voornemens uit zijn brief om de langdurige werkloosheid te bestrijden respectievelijk mensen die te lang langs de lijn hebben gestaan, weer aan het werk te krijgen. De minister zal hier naar aanleiding van de interventie van collega Rosenmöller op ingaan; hij kondigde dat bij interruptie al aan. Ik zal daar zelf vrij scherp op letten.

Uiteraard komen wij ook nog te spreken over de notitie van de minister ter zake van de banenplannen. Ook dan kan dit punt expliciet worden meegenomen. Wat ons betreft, moet echter vaststaan

dat zorgarbeid die vrijwillig en onbetaald wordt verricht, opvoedende taken, vrijwilligerswerk meer algemeen, de onbetaalde arbeid voor maatschappelijk zinvol ervaren zaken en terreinen en misschien nog wel andere issues als onmisbaar in onze samenleving en ondersteunend ook voor het kwaliteitsniveau van onze samenwerking niet werkelijk gehinderd worden. De minister moet daar nauwlettend op toezien. Wij bepleitten in het verleden een vrijstelling van de sollicitatieplicht voor bijvoorbeeld een ouder met kinderen jonger dan 12 jaar. Ik heb dat maandag ook bij interruptie gezegd. Ik herinner aan de Toeslagenwet die wij kenden in het pakket in het kader van de meisjesmaatregel 1990, zoals die is gaan heten. De discussie heeft niet stilgestaan. Ik moet vaststellen dat wij die discussie op onze inzet verloren hebben. Ik voer dit punt echter toch nog eens op, mede naar aanleiding van verontruste ingekomen commentaren. De collega's en de minister zullen die kennen.

Voorzitter! Het is een afrondend debat op hoofdpunten. Wat dat betreft, kan men mijn inbreng in deze termijn ook zien als een *motivatie voor het eindoordeel van* de SGP-fractie over hetgeen voorligt. Tot slot kom ik op het niveau van de noodzakelijke kosten van bestaan per individu of gezin. Hierover kunnen wij nog lang spreken. Uiteindelijk is dit een politieke beslissing. De SGP-fractie staat uiteraard een zuinig beleid voor, maar wil ook weer niet vervallen tot gemillimeter, als het gaat om een normensystematiek en het vaststellen van toeslagen per persoon of gezinssituatie. Minister Klompé zei het al: en daar hoort ook het bloemetje op tafel bij. Ik citeer nu een ingekomen commentaar dat wij vandaag allen op tafel hebben gekregen. De vondst om dit in herinnering te roepen, is dus niet van mij, maar ik wil mij wel aansluiten bij wat minister Klompé toen zei. Zo is dat! Wij hopen dat de mensen die echt en blijvend, vooreerst dan wel helaas definitief, op de bijstand zijn aangewezen, een bloemetje op tafel kunnen houden als lichtstraaltje in een ruimte die door betrokkenen zo vaak als donker wordt ervaren. Deze wet moet daaraan bijdragen. De discussie gaat overigens voort.

□

Mevrouw **Scheltema-de Nie** (D66): Voorzitter! Na een bewogen voorgeschiedenis waarin de Kamer al vroegtijdig via de commissie-Doelman-Pel haar rol van medewetgever duidelijk heeft waargemaakt, nadert de herinrichting van de Algemene bijstandswet nu haar voltooiing, althans wat deze Kamer betreft. De nieuwe wet breekt terecht met de veelheid aan categorieën bijstandsgerechtigden en stelt zich mede tot doel een bijdrage te leveren aan een zinvolle en verantwoorde activering van bijstandsgerechtigden, niet om het activeren zelf, maar om bijstandsgerechtigden zo spoedig mogelijk en goed weer naar de arbeidsmarkt te geleiden. Zoveel mogelijk moet worden voorkomen dat zij door het langdurig aangewezen zijn op een uitkering in een uitzichtloos sociaal isolement geraken. Aan de andere kant zal het ook zo moeten zijn dat het vangnet van de bijstand er blijft voor hen die echt niet of niet meer kunnen uitstromen.

Ook zullen fraude en oneigenlijk gebruik, naar wij hopen, beter kunnen worden voorkomen en *bestreden. De wet bevat in dat* opzicht echter nog steeds enkele zwakke schakels. Mijn fractie realiseert zich dat heel goed. De voor de hoogte van de uitkering belangrijke begrippen "gezamenlijke huishouding" en "partner" blijven kwetsbaar. Het blijft aantrekkelijk als een relatie onopgemerkt blijft. Een betere oplossing waarbij de rechtszekerheid van de bijstandsgerechtigden geen geweld wordt aangedaan, zien wij echter niet. Bovendien zal door de betere uitwisselbaarheid van gegevens uit de verschillende bestanden, zoals die van de belastingdienst, de sociale dienst en de ziekenfondsen, behoorlijk wat ruis kunnen worden weggeperst. Dat blijkt ook wel uit de ervaringen bij verschillende sociale diensten.

D66 vindt het belangrijk dat mensen die op bijstand zijn aangewezen, wettelijk een sociaal en verantwoord bestaansminimum wordt gegarandeerd. Echte alleenstaanden behouden aanspraak op 70% van het minimumloon, alleenstaande ouders op 90% en samenwonenden op 100%. Voor de overige situaties wordt het aan de gemeenten overgelaten om maatwerk te leveren via een toeslagenbeleid en aanvullingen via de bijzondere bijstand. Door de brief van de minister heb ik mij ervan laten overtuigen dat het co-ouderschap door de veelzijdigheid van het begrip niet afdoende wettelijk te regelen is en dat de concrete situatie beter ter beoordeling aan de gemeenten kan worden overgelaten.

Met de manier waarop de jeugdnormen in de wet zijn vormgegeven heeft mijn fractie echter nog geen vrede. Wij steunen het uitgangspunt van de wet dat ouders onderhoudsplichtig zijn, ook voor hun kinderen tussen 18 en 21, en dat de jongerennorm om die reden op het niveau van de kinderbijslag wordt gesteld. Daarbij wegen wij zeker mee dat slechts een gering deel van het recht op bijstand gebruik zal moeten maken, omdat de meeste kinderen in die leeftijdscategorie hetzij studeren hetzij in het JWG-traject worden ingeschakeld.

De onderhoudsplicht van ouders gaat naar ons oordeel niet zover dat zij ook verplicht zijn hun kindskinderen te onderhouden. Door nu geen onderscheid te maken tussen alleenstaande jongeren en alleen*staande jonge ouders wordt dat in* de wet impliciet wel geaccepteerd, althans volledig ter beoordeling van de gemeenten gelaten. Dat vinden wij niet juist. Net als bij boven-21-jarigen zou naar ons oordeel voor ouders met kinderen beneden de 21 jaar wettelijk geregeld moeten worden dat zij in ieder geval een toeslag voor het kind krijgen en dat zij daarnaast, als zij daadwerkelijk alleen wonen, ook de gebruikelijke 20% krijgen. Op het laatste punt wijkt het PvdA/D66-amendement af van dat van het CDA. Waarom? Omdat je naar onze mening niet kunt volhouden dat een ouder met kind van een krappe *f* 680 zelfstandig kan wonen en daarbij ook nog een kind kan verzorgen. Bovendien moet bij de alleenwonende jongere met kind worden bedacht dat voor die categorie jongeren geen individuele huursubsidie meer bestaat. Zij moeten de volle huur betalen. Voor ouders met een kind alleen zal het, alleen al vanwege het hebben van een kind, aanmerkelijk moeilijker zijn om woonruimte met een ander te delen. Ten derde speelt bij de beoordeling mee dat van een ouder met een jong kind krachtens de wet zelf al niet kan worden gevergd dat

deze aan het werk gaat. Daardoor valt ook deze overweging, die bij overige jongeren wel een rol speelt, voor de één-oudergezinnen weg.

Dit alles leidt ertoe dat collega Kalsbeek en ik de grondgedachte van ons eerder ingediend amendement zijn blijven vasthouden, maar die wel enigszins hebben aangepast naar aanleiding van de tijdens het wetgevingsoverleg gevoerde discussie. Wij hebben ons laten overtuigen van de te grote ingewikkeldheid van de koppeling aan het minimumjeugdloon en van het feit dat beter kan worden vastgehouden aan gefixeerde bedragen. Waar gaat het helemaal om? Het gaat om maximaal 10 mln. op een totaalbedrag van 10,2 mld. aan bijstandsgelden en dat terwijl het belang van *de betrokkenen zo groot is.*

Het nieuwe systeem brengt met zich dat gemeentebesturen en dus ook gemeenteraden een veel belangrijker taak krijgen bij de zorg voor de in hun gemeente wonende bijstandsgerechtigden. Wij hebben er alle vertrouwen in dat dit met inzet zal gebeuren. Wij zullen het wel kritisch moeten volgen en de vinger aan de pols moeten houden. Niets voor niets zal de wet na vier jaar worden geëvalueerd. Dan zullen wij dat terdege moeten toetsen.

Op zichzelf vinden wij het gewenst dat cliënten bij het gemeentelijk beleid worden betrokken en hopen wij dat de gemeenten tot de instelling van een cliënten-adviesorgaan zullen overgaan. Geheel in de lijn van het niet verplicht voorschrijven van adviesorganen zouden wij voorshands echter zelf aan de gemeenten willen overlaten of en hoe ze daartoe overgaan. Een aantal gemeenten heeft op dit punt ook wel wat ervaring.

Vervolgens kom ik te spreken over de bijzondere bijstand. Op korte termijn is ons reeds een evaluatie van de bijzondere bijstand toegezegd. Daarbij zal wat ons betreft ook getoetst moeten worden of overeenkomstig onze bedoeling bijzondere bijstand wordt verleend aan mensen die zich langdurig in een uitkeringssituatie bevinden en daardoor in de knel zijn gekomen bij bijvoorbeeld de aanschaf van duurzame gebruiksgoederen of anderszins. Ook in gezinnen met kinderen kunnen zich zeker bij langdurig in bijstand verkeren, financieel moeilijke situaties voordoen. De verschillen in toekenning bijzondere bijstand in de verschillende gemeenten en de onderuitputting zullen daarbij ook breed aan de orde moeten komen, want naar ons oordeel is die bijzondere bijstand er nu juist om stille armoede te doorbreken en moet het niet zo zijn dat de ene gemeente wel en de andere gemeente bijna helemaal geen gebruik maakt van de regeling.

Centraal in de bijstandswet staat ook de activering. Gemeenten zullen in nauwe samenwerking met de RBA's moeten trachten via individuele trajectplannen bijstandsgerechtigden zoveel mogelijk naar de arbeidsmarkt terug te leiden of toe te leiden. Met toerusting en scholing alleen ben je er niet. Het succes staat *of valt natuurlijk met de aanwezigheid* van werk. De timing van de minister met zijn 40.000-banenplan is dan ook niet mis te verstaan. Ook hij is van het belang van het scheppen van echte banen doordrongen. Bij voorkeur moet er worden uitgestroomd naar gewone, volwaardige banen. Overigens rijst bij mij wel de vraag of in de situatie van een kostwinner met een baan van 32 uur toch weer aanvullende bijstand noodzakelijk wordt. Zou dat niet ontmoedigend werken?

De minister onderkent terecht dat je er met die injectie alleen niet bent. Er zal ook via werken met behulp of behoud van uitkering getracht moeten worden mensen weer in het arbeidsproces te betrekken. Daarbij gaan overigens wel uiterst ingewikkelde vragen van concurrentievervalsing en verdringing een rol spelen. Dat valt niet te ontkennen en zal waar mogelijk natuurlijk moeten worden voorkomen. Naar mijn mening zal dit aspect aan de orde moeten komen bij de brede discussie die binnenkort over het gehele vraagstuk van de additionele arbeid zal worden gevoerd.

Voor de bijstandswet nu is echter van belang dat de wet reeds een experimenteerartikel inhoudt. Wij hebben er tijdens het wetgevingsoverleg uitvoerig over gesproken. Belangrijk was voor iedereen en, naar ik dacht, ook voor de minister, dat het niet zo zou moeten zijn dat langs deze weg vrijwilligerswerk tot een soort gedwongen arbeid wordt. Dat zou moeilijk aanvaardbaar zijn, zowel voor betrokkenen als voor het vrijwilligerswerk. De vraag die dan resteerde, was of je bijstandsgerechtigden wel tot maatschappelijk nuttige activiteiten zou mogen verplichten. Mijn fractie is van mening dat het mogelijk moet zijn om in het kader van een trajectplan via inschakeling bij maatschappelijke activiteiten naar inschakeling op de arbeidsmarkt toe te groeien. In zijn brief legt de minister het verband met een trajectplan nog eens nadrukkelijk neer. Dat vindt mijn fractie bijzonder belangrijk. In zo'n uiterst voorzichtige benadering die nog uitvoerig uitgewerkt zal worden via een AMvB, lijken ons experimenten aanvaardbaar. Langs die weg zal meer vat op de weerbarstige werkelijkheid moeten worden verkregen.

Het is overigens goed dat artikel 114 bij nota van wijziging is *geschrapt. Ook bij wege van* experiment moet een alleenstaande moeder met kinderen beneden de 5 jaar niet tot activiteiten buitenshuis kunnen worden gedwongen.

Dan kom ik te spreken over het bijstandsverhaal. De conclusie van de directeuren van de sociale diensten dat het verhaal niet werkt en dat van de geplande 200 mln. hooguit 100 mln. zal binnenkomen, verbaast ons niets. De veroorzaakte ellende is vaak aanmerkelijk groter dan de baten. Mijn fractie heeft mede om die reden indertijd tegen het voorstel gestemd. Bij de aan het eind van het jaar te verwachten evaluatie zal dit onderwerp uitvoerig moeten worden besproken. Overigens zal het probleem voor de toekomst minder groot zijn, omdat dan niet in reeds langdurig bestaande situaties behoeft te worden ingebroken. Het antwoord van de minister op mijn vraag of de verhaalsprocedure zich wel verdraagt met artikel 6 van het Europese verdrag tot bescherming van de rechten van de mens, heeft mij niet overtuigd. Het lijkt mij goed, dat nog eens terdege wordt nagegaan of de gemeentelijke voordelen – zij zijn geen griffierecht verschuldigd en hoeven geen procureur te stellen – volgens het Europese Hof wel door de beugel kunnen. Wellicht is daar in andere landen wel jurisprudentie over. Bij de evaluatie van het verhaal kan dan ook hier meer gedocumenteerd over worden gesproken.

Ik maak nog twee opmerkingen tot slot. De nieuwe bijstandswet eist van de gemeente een fors gewijzigde aanpak. Het moet goed gebeuren en daar is tijd voor nodig. Een

invoeringstermijn van negen maanden – daar hebben wij tijdens het wetgevingsoverleg met z'n allen over gesproken – lijkt ons reëel. Het is echter wel zorgelijk, vooral voor de minister, maar ook voor de vorige coalitie, dat daar zo'n fors prijskaartje aan blijkt te hangen van 100 mln. tot 170 mln. Wellicht is het mogelijk dat gemeenten die eerder klaar zijn, ook eerder beginnen. Is dat een reële mogelijkheid?

Of wij uiteindelijk met een vereenvoudigd bijstandssysteem zullen werken, zal in belangrijke mate afhangen van de terughoudendheid die wordt betracht bij het stellen van nadere centrale regels. Op dit moment wil ik daar geen woord meer aan vuilmaken, maar ik zal de minister wel houden aan zijn toezegging op het punt van de terughoudendheid. Ik meen dat het ontzettend belangrijk is dat een wet die wij nu decentraal opstellen, ook decentraal wordt gehouden en niet via centrale nadere regelgeving weer wordt ingeperkt.

□

De heer **Van Dijke** (RPF): Mijnheer de voorzitter! Het debat van afgelopen maandag over de nieuwe bijstandswet heeft niet veel spektakel meer opgeleverd. Ook in de media werd er betrekkelijk weinig aandacht aan geschonken. De krantekoppen waren tijdens de schriftelijke behandeling van het wetsvoorstel in elk geval groter, bijvoorbeeld naar aanleiding van de rapporten van de commissie-Doelman-Pel en van de commissie-Van der Zwan.

Toch wordt met deze, vrijwel geruisloze afhandeling een belangrijke stap gezet naar een betere bijstandswet. Daarover bestaat kamerbreed consensus. Ook de fractie van de RPF onderschrijft de keuze voor decentralisatie, deregulering, beperking van de kosten, nadruk op reactivering, minder vrijblijvendheid en een intensievere fraudebestrijding. Terecht wordt van de nieuwe wet een verbetering op een aantal fronten verwacht. Ik herhaal echter wat ik daarover afgelopen maandag bij het wetgevingsoverleg heb gezegd: wij moeten waken tegen overspannen verwachtingen. Zo blijf ik mijn twijfels houden over de haalbaarheid van de beoogde bezuiniging van 380 mln., die grotendeels moet worden gerealiseerd door de nieuwe normensystematiek.

De minister is bereid, uitstel van invoering te overwegen. Dat is ook logisch, gelet op de discussie van afgelopen maandag. De fractie van de RPF is benieuwd, wanneer hierover meer kan worden meegedeeld. Zij is er vooral benieuwd naar, hoe eventuele budgettaire gevolgen van deze vertraging kunnen worden opgevangen. Deze vraag is des te interessanter, nu op een aantal andere departementen ook wordt gemorreld aan de financiële taakstelling uit het regeerakkoord. Ik denk aan Defensie en OCW. De ministerraad gaat nu toch niet collectief vooruitlopen op te verwachten meevallers ten gevolge van bijvoorbeeld economische groei?

Het ligt voor de hand dat de minister eventuele budgettaire tegenvallers in elk geval niet zal compenseren door aan het niveau van de uitkeringen te komen. Dat is ook een van de uitgangspunten van de nieuwe wet. Op welke wijze denkt het kabinet het sociaal minimum vast te houden en bijvoorbeeld over te gaan tot een indexering? Dat kunnen wij toch niet minimaliseren? Immers, sociaal minimum is sociaal minimum, nu maar ook volgend jaar en het jaar daarop. Wat is de invloed van andere maatregelen op dat nu door ons genoemde sociaal minimum? Ik denk bijvoorbeeld aan de invloed die de wijziging van de kinderbijslag daarop kan hebben. Het kan toch niet zo zijn dat paars alle kleur uit het boeket gaat wegnemen dat Marga Klompé de bijstandsgerechtigden op de tafel gunde?

Sommigen zijn echter nog helemaal niet gerust op dat niveau van het sociaal minimum. Ik noem de Utrechtse hoogleraar Brenninkmeijer, die vorige week in een bekend ochtendblad liet noteren: de garantie tegen een vrije val van de sociale zekerheid ontbreekt. Graag hoor ik hierop de reactie van de minister.

Mijnheer de voorzitter! De minister is maandag op een aantal punten tegemoet gekomen aan de wensen van de RPF-fractie. Zo ben ik tevreden over de ruimere interpretatie van artikel 114, eerste lid. Het is goed dat expliciet is uitgesproken, dat er ook een afstemmingsverplichting voor gemeenten bestaat, als er sprake is van een zorgplicht in verband met minderjarige kinderen. Dat moet een rechtsbescherming zijn voor de desbetreffende ouders, lijkt mij. Hiermee komt dit kabinet meer tegemoet aan onze wensen op dit punt dan het vorige kabinet, al moet worden opgemerkt dat wij graag verder hadden willen gaan.

Mijn vraag over de mogelijkheden van de gemeenten voor verplicht afkicken, gekoppeld aan artikel 113 dan wel 120, is in redelijke mate naar onze wens beantwoord. Het is interessant dat de nieuwe bijstandswet voor lokale overheden in elk geval geen onoverkomelijke belemmeringen opwerpt. Dat neemt niet weg dat deze kwestie een verdere doordenking waard is. Ik vraag de minister of hij aan die doordenking een stimulans wil geven.

Het debat van afgelopen maandag spitste zich voor een groot deel toe op het vrijwilligerswerk. Ik ben het eens met degenen die zeggen dat verplicht vrijwilligerswerk een contradictio in terminis is, maar ik wil daar op dit moment niet te veel over zeggen. Ik verwacht dat de gemeenten met de nodige prudentie hun weg zullen weten te vinden, gelet op de op dit punt te verwachten algemene maatregel van bestuur. Het lijkt mij verstandig, eerst maar eens af te wachten wat de resultaten van de experimenten hiermee zullen zijn.

Over de samenwerking tussen gemeenten, arbeidsvoorzieningen en bedrijfsverenigingen merk ik het volgende op. In artikel 118 is de samenwerkingsverplichting neergelegd. Er wordt echter niet expliciet voorgeschreven hoe daaraan gestalte moet worden gegeven. Met het oog op de gewenste deregulering heb ik daar begrip voor, maar er zijn nogal wat vormen van samenwerking denkbaar. Tijdens het wetgevend overleg heb ik in dit kader speciale aandacht gevraagd voor de aanpak van het RBA in Zeeland. Ik ben blij dat de minister deze positief beoordeelde. Hij zei: "Naar mijn indruk wordt in Zeeland in ieder geval een interessant verband gelegd tussen wat aan de ene en aan de andere kant in de sfeer van rechten en plichten nodig is. Wij volgen dat met grote belangstelling."

Mijn vraag is of de minister voor zichzelf een actieve rol ziet weggelegd bij de inbreng van de overheidsgeleding in de arbeidsvoorziening. Zo ja, is de inzet van de overheid in de richting van een aanpak à la Zeeland denkbaar? Zo nee, kan hij

toelichten wat hij zich voorstelt bij de inbreng van de overheid in de arbeidsvoorziening?

Tot slot een opmerking over de verhaalsplicht. De minister heeft ons hierover een brief toegezegd. Misschien mag ik hem nu alvast vragen om een reactie te geven op het recente onderzoek van de vereniging van directeuren van sociale diensten, Divosa, waaruit zou blijken dat de op 1 augustus 1992 ingevoerde verhaalsplicht nog niet de helft oplevert van de beoogde besparing van 200 mln. per jaar. Als dat waar is, moet de beoogde besparing dan naar de wijze van zien van de minister op een andere manier in de sfeer van de bijstand worden gerealiseerd? Graag krijg ik meer helderheid op dit punt.

□

Mevrouw **Kalsbeek-Jasperse** (PvdA): Mijnheer de voorzitter! Vandaag ronden wij het debat over de Algemene bijstandswet af, als het goed is. Wij hebben maandag lang van gedachten gewisseld; van elf tot elf, bijna twaalf uur aan een stuk, met een enkele schorsing. Tijdens dat debat is het grote belang van de bijstandswet benadrukt, en misschien door een enkeling gerelativeerd. Er zijn toen veel technische onhelderheden weggewerkt. Ik wil het debat van maandag nu niet overdoen, maar er resten ons nog wel een aantal andere belangrijke punten.

Een daarvan betreft de jonge ouders. Daarvoor zijn nu twee amendementen ingediend: een van mevrouw Doelman en een van mevrouw Scheltema en mij. Beide amendementen betekenen een verbetering voor de financiële positie van jonge ouders. Dat is in ieder geval winst. Ik verbeeld mij dat het amendement van mevrouw Scheltema en mij nog iets meer verbetering betekent.

Wij hebben maandag al gezegd dat wij een wijziging ten opzichte van het eerdere amendement noodzakelijk achten, omdat er een aantal bezwaren zitten aan het koppelen van de uitkering van jonge ouders aan het minimumjeugdloon. De jaarlijkse staffeling maakt dit namelijk erg ingewikkeld. Het gelijkstellen aan oudere ouders – ouders dus die ouder zijn dan 21 jaar – levert ook weer problemen op. Dan is een kind krijgen financieel heel wat aantrekkelijker dan het werken voor het minimumjeugdloon. Ere wie ere toekomt: mevrouw Doelman had hier een goede oplossing voor. De basis is de jongerennorm. Zoals de minister heeft gezegd, moet elk bedrag ergens op slaan. Wat daar verder ook van zij, er zit wat in. Dat betekent dat er naast de basis van de jongerennorm een verhoging moet komen van 20% voor de baby. Dat is analoog aan de verhoging die oudere alleenstaande ouders krijgen. Daar gaat het immers van 50% naar 70% of van 70% naar 90% als men alleen woont.

Tot zover zijn wij het dus eens met mevrouw Doelman, maar daarna scheiden onze wegen. De overtuiging van mevrouw Scheltema, van mij en van mijn fractie is dat veel jongeren met een kind niet meer bij de ouders c.q. de grootouders thuis zullen wonen. Kijk maar om ons heen: een samenwonend stel van 20 is niet zo ongewoon en dan kan er dus ook een kind komen. Een samenwonend stel wordt een ex-samenwonend stel doordat het vriendje de benen neemt, wellicht zodra de baby zich aankondigt; of een jonge vrouw die alleen woont, krijgt een kind; of een jonge vrouw die een kind krijgt toen zij nog bij haar ouders woonde, kon dat niet meer volhouden, bijvoorbeeld omdat het gezinshuis dat niet verdroeg, omdat het te klein was: als er jongere broers en zussen zijn, betekent een baby erbij nogal wat.

Zodra er een baby is, verandert de situatie wezenlijk. Dat geldt voor iedereen, of men nu 20 jaar of 30 jaar is. Een ouder van 20 jaar is naar mijn overtuiging beter vergelijkbaar met een ouder van 30 jaar dan met een leeftijdsgenoot van 20 jaar zonder kinderen. Daarom hebben wij in ons amendement voor deze groep ook de toeslag van 20% opgenomen als men zelfstandig woont, zoals ook de alleenwonende alleenstaanden die kennen. Bij alleenstaande jonge ouders is dat verwerkt in artikel 33 en voor jonge paren in artikel 33a. Wij menen dat deze normuitkering het meest recht doet aan de situatie van jongeren en aan het systeem van de wet. De onderhoudsplicht van ouders blijft overigens bestaan. Niet in alle gevallen wordt door deze opbouw immers het sociaal minimum bereikt. Deze onderhoudsplicht is echter aanzienlijk beperkt en dat is terecht, omdat grootouders nu eenmaal niet onderhoudsplichtig zijn voor hun kleinkind.

Het volgende belangrijke punt wordt gevormd door de experimenten. Maandag ging het om de vraag wat in het kader van de activering van de bijstandscliënt mag worden gevraagd. Die vraag is van belang omdat er een experimenteerartikel in de heringerichte bijstandswet is opgenomen. Dat artikel maakt het mogelijk dat de minister voor bepaalde gemeenten die een goed plan hebben om de uitstroom te bevorderen, een aantal artikelen uit de bijstandswet buiten werking stelt. Dat kan dus pas – laten wij ons dat goed realiseren – op het moment dat de heringerichte bijstandswet in werking is getreden. Dat is waarschijnlijk – ik neem aan dat wij dat straks zullen horen – dus vanaf 1 januari 1996, dus over ruim een jaar. Dat geeft tijd om na te denken over de vraag welke experimenten wel of niet mogen. De minister heeft alvast aangegeven aan welke criteria hij de experimenten zal toetsen. Hij deed dat in de notitie betreffende de bestrijding van langdurige werkloosheid en dus niet in de brief over de heringerichte bijstandswet. Eerlijk gezegd zeggen die criteria niet zoveel. Dat staat er trouwens ook, want er staat bij dat zij nog uitgewerkt moeten worden. De minister heeft in artikel 152a al geregeld dat hij de criteria in een algemene maatregel van bestuur zal neerleggen. Daar is de PvdA-fractie het van harte mee eens, met dien verstande dat ook zij daarover nog in het parlement wil kunnen spreken. Het gaat om een te belangrijk punt, want het gaat om de rechten en plichten. Een voorhangprocedure zou dus wel eens aangewezen kunnen zijn. Ik vraag mij af of de minister die opvatting deelt.

Wat de PvdA-fractie betreft, is er geen misverstand over de vraag of experimenten nu wel of niet moeten kunnen. Experimenten moeten; wij hebben nota bene op dit artikel aangedrongen. Wij willen echter niet dat in het kader van een experiment alles maar kan worden gevraagd. In het kader van het toeleiden naar werk kan wat ons betreft veel, maar goed bedoelde bekommernis om mensen bijvoorbeeld uit hun eenzame positie te halen, kan dus niet leiden tot gesanctioneerde verplichtingen voor de cliënt. Volgens de krant van gisteren heeft de minister gezegd dat wij moeten

zoeken naar een nieuw evenwicht van rechten en plichten. Precies, laten wij dat doen. Wij hebben er een jaar de tijd voor om dat heel zorgvuldig te doen.

De heer **Marijnissen** (SP): Op pagina 5 van zijn brief van gisteren schrijft de minister, dat door artikel 113 op te nemen gemeenten bij wijze van experiment verplichtingen aan de uitkeringen kunnen verbinden die niet gericht zijn op een directe arbeidsinschakeling. Dat zei mevrouw Kalsbeek ook. Zij kunnen wel gericht zijn op bijvoorbeeld deelname aan maatschappelijk nuttige activiteiten en sociale activering. Acht mevrouw Kalsbeek dat wel acceptabel?

Mevrouw **Kalsbeek-Jasperse** (PvdA): Ik vind dat wij juist dit punt verder moeten uitdiscussiëren. Wij hebben er maandag een uitgebreid debat over gehad. De heer Marijnissen heeft dat via de kabel gehoord, dus hij zal mij toen ook hebben gehoord. Ik heb toen gezegd en houd vandaag staande, dat er in het kader van het toeleiden naar werk heel wat kan: bijscholing, omscholing, werkervaring, stage lopen en vrijwilligerswerk. Gaat het om maatschappelijk nuttige activiteiten, dan is er veeleer sprake van een aanbod, een plicht ook van de gemeente om iemand met een uitkering te zeggen dat het normaal is om zich voor zo'n uitkering in te spannen. Er zal dan echter minder snel sprake kunnen zijn van te sanctioneren verplichtingen. Om dat precies te kunnen bepalen, wil ik dat debat hier voortzetten. Ik heb er daarom met nadruk op gewezen dat het nog een jaar duurt voordat de nieuwe Algemene bijstandswet in werking treedt. Ik vind het noodzakelijk dat wij in het parlement spreken over de algemene maatregel van bestuur, waarin de minister de criteria zal vastleggen voor de experimenten die hij wel en niet zal toestaan.

De heer **Marijnissen** (SP): Dat is mij duidelijk, maar ik wil het nu even scherper stellen. Ik heb u afgelopen maandag inderdaad gehoord. Ik heb gehoord wat u zei over iemand die misschien weer wilde gaan werken, in een verzorgingshuis. Die moet misschien ervaring opdoen om te zien of hij nog wel wil of niet. Dat is mij allemaal duidelijk.

De minister zegt nu heel expliciet dat het verplichten tot werken ook kan gelden voor deelname aan maatschappelijk nuttige activiteiten als zodanig. Daar staan verder geen bepalingen bij. Er staat niets over, zoals het zo mooi heet, mensen leiden naar de arbeidsmarkt.

Acht u het denkbaar, dat de gemeente een aantal taken heeft in het kader van bijvoorbeeld buurtbeheer, vaststelt dat er nog wat mensen in de bijstand zijn die dat misschien wel kunnen doen en vervolgens die mensen verplicht om, zoals de minister zegt, dat werk te doen?

Mevrouw **Kalsbeek-Jasperse** (PvdA): De minister heeft afgelopen maandag een- en andermaal gezegd dat gedwongen vrijwilligerswerk niet aan de orde is.

De heer **Marijnissen** (SP): Ik heb het woord "vrijwilligerswerk" niet in mijn mond genomen.

Mevrouw **Kalsbeek-Jasperse** (PvdA): Nee, maar daar gaat de discussie natuurlijk over. Ik heb gezegd dat in het kader van het toeleiden naar werk wat mijn fractie betreft een heleboel kan. Waar het gaat om bekommernis om mensen en hulpverlening is het aanzienlijk strenger. Waar het gaat om maatschappelijk nuttige activiteiten moet je heel goed kijken wat wel en niet kan. Er zal niet zonder meer sprake kunnen zijn van verplichtingen. De realiteit van vandaag is, dat gemeenten een aanbod moeten doen. Zij moeten iemand kunnen vragen, hoewel zij geen werk beschikbaar hebben, of het niet goed zou zijn als de betrokkene toch een paar dingen deed. Ik ben nog niet toe aan een te sanctioneren verplichting. Ik vind dat wij daarover verder moeten spreken bij de AMvB.

En dan nog wat! Waarom hebben wij zo aangedrongen op experimenten? Juist omdat wij uiteindelijk een scherpe grens willen krijgen. Mijn echte overtuiging is dat dit nu nog niet kan. Ik meen wel dat wij die stappen stuk voor stuk heel zorgvuldig moeten zetten. Daarom geef ik de grenzen aan zoals ik ze nu formuleer. Wat mij betreft kan het op dit moment niet scherper. Wij moeten verder spreken over de algemene maatregel van bestuur, waarin het preciezer wordt weergegeven. Het gaat nu om experimenten. Het vastleggen van andere rechten en plichten in de Algemene bijstandswet is een stap verder.

De heer **Marijnissen** (SP): Ik doe een laatste poging om een kort en duidelijk antwoord te krijgen. Acht u het uitgesloten dat een gemeente iemand in de bijstand verplicht, werk te gaan doen om het simpele feit dat het een maatschappelijk nuttige activiteit is naar de mening van die gemeente?

Mevrouw **Kalsbeek-Jasperse** (PvdA): Ik acht niets uitgesloten. Ik heb aangegeven dat ik verschillende stappen wil zetten, om precies te zijn drie. U vraagt mij nu al om mijn standpunt aan het eind van dat traject. Dat geef ik nu niet. Ik hecht aan een heel zorgvuldige procedure. Ik geef dat standpunt niet omdat ik er te beroerd voor zou zijn, maar omdat ik het gewoon niet weet. Het zoeken naar nieuwe rechten en plichten is een experiment, niet alleen formeel-juridisch in de wet, maar ook voor gemeentebesturen, voor Sociale Zaken en voor het parlement. Hoe gaan wij om met een grote werkloosheid in een land waar een aantal mensen heel lang aan de kant staan? Wat kunnen en willen wij van mensen vragen? Dat verdient een zorgvuldige beantwoording.

De **voorzitter**: Mevrouw Kalsbeek zou haar betoog willen voortzetten. Heeft de heer Rosenmöller nog wat extra's op dit punt? Dat kan bijna niet.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Niet een laatste poging, maar een korte voortzetting van het debat van afgelopen maandag! Mevrouw Kalsbeek wil instemmen met een experimenteerartikel en later spreken over de criteria. Zij zal het dan toch met mij eens zijn, dat zij nu instemt met een wettelijk kader dat uitgaat van de mogelijkheid om te verplichten tot onbetaalde arbeid? Straks gaat het dan nog om de vraag wat voor werk dat precies is en hoe dat zich verhoudt tot andere activiteiten. Daar gaat het in essentie om.

Mevrouw **Kalsbeek-Jasperse** (PvdA): Dat ben ik absoluut niet met u eens. Als wij de nieuwe bijstandswet goedkeuren inclusief dit experimenteerartikel, dan geven wij de minister de mogelijkheid om bepaalde artikelen bij wijze van

experiment voor een bepaalde gemeente buiten werking te stellen. De minister krijgt geen carte blanche; nee, er zal uiteindelijk een algemene maatregel van bestuur aan de Kamer worden voorgelegd waarin precies zal worden aangegeven, aan welke criteria een dergelijk experiment moet voldoen. Wij schetsen dus het formele kader, als het ware een keuzemenu, maar over de keuzes zelf spreken wij elkaar dan nog.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Maar je kunt het niet anders uitleggen dan dat de Kamer al dan niet instemt met het algemene principe dat bijstandsgerechtigden verplicht kunnen worden tot activiteiten die later pas exact bepaald worden.

Mevrouw **Kalsbeek-Jasperse** (PvdA): Dat zou alleen zo zijn als wij de minister zijn gang lieten gaan, maar dat is niet aan de orde. Wij schetsen in deze wet een juridisch kader, dat gewoon nodig is om überhaupt voor een specifieke gemeente een of meer artikelen buiten werking te kunnen stellen. De mogelijkheden scheppen wij nu, maar hoe daar precies gebruik van zal worden gemaakt, bepalen wij later bij AMvB.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Als wij instemmen met deze wetswijziging, stemmen wij dus in met de mogelijkheid om bijstandsgerechtigden tot dit soort activiteiten te verplichten, zelfs met een sanctie, want dat is uitdrukkelijk aangegeven in het achtste lid van het betrokken artikel. Ik kan het niet anders uitleggen.

Mevrouw **Kalsbeek-Jasperse** (PvdA): Ik kan u blijkbaar niet overtuigen. Ik heb nu drie keer gezegd dat de Partij van de Arbeid de minister toestemming geeft om een aantal artikelen buiten werking te stellen, mits hij het met de Kamer eens kan worden over de daarbij te hanteren criteria, waarover wij nog komen te spreken bij de behandeling van de algemene maatregel van bestuur.

Mevrouw **Doelman-Pel** (CDA): In de derde nota van wijziging staat dat onder andere in de AMvB de verplichtingen geregeld zullen worden die in het kader van de activeringsvoorstellen voor de cliënt zullen gelden, dus ik neem aan dat het wel duidelijk is dat er sprake zal zijn van verplichtingen.

Mevrouw **Kalsbeek-Jasperse** (PvdA): Ja, maar over de vorm en de aard daarvan weten wij nu nog niets. Natuurlijk ga ik daarvan uit, want het hele wetsvoorstel is doortrokken van het element van de activering. En het lijkt mij duidelijk dat een en ander voor een aantal experimenten nader gepreciseerd zal moeten worden.

Mevrouw **Doelman-Pel** (CDA): Ik had even de indruk dat u nu enige afstand nam van wat wij afgelopen maandag hebben besproken. U zei toen zo helder...

Mevrouw **Kalsbeek-Jasperse** (PvdA): Nee, absoluut niet, maar de heer Rosenmöller gaat gewoon een stap te ver. Hij gaat ervan uit dat dit al het eind van de discussie betekent, en dat bestrijd ik absoluut.

Mevrouw **Doelman-Pel** (CDA): Maar ik meen dat u maandag duidelijk had aangegeven dat u vóór verplichtingen bent; daar heb ik overigens ook helemaal geen bezwaar tegen. En als iets verplicht gesteld is, dan heeft het meestal gevolgen als men er niet aan meewerkt.

Mevrouw **Kalsbeek-Jasperse** (PvdA): Maar wij spreken elkaar nog nader over de vraag, wanneer die verplichting precies in werking kan treden. Ik heb ook aangegeven dat er wat ons betreft een heleboel mogelijk is als het om werk gaat, maar dat er heel wat minder mogelijk is als het erom gaat, iemand uit z'n eenzaamheid te verlossen omdat hij of zij anders zo ontzettend zielig is, als er op dat laatste punt al iets mogelijk is.

Mevrouw **Doelman-Pel** (CDA): Wij wachten die discussie af, maar het is toch duidelijk dat u vasthoudt aan de verplichting.

Mevrouw **Kalsbeek-Jasperse** (PvdA): Ja.

De heer **Van Hoof** (VVD): Voorzitter! Naar aanleiding van de opmerkingen van zowel de heer Rosenmöller als mevrouw Doelman rijst bij mij de vraag of zij zich kunnen indenken dat het probleem dat zij nu voorzien, zich wellicht helemaal niet zal voordoen, omdat wij daar toch allemaal zelf bij zijn.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Ik kan mij deze vraag heel goed voorstellen. Ik heb afgelopen maandag getracht, ondubbelzinnig te verwoorden dat je bij verplichtingen die je aan bijstandsgerechtigden kunt opleggen, onderscheid moet maken tussen betaald werk en onbetaald werk, zoals vrijwilligerswerk of maatschappelijk nuttige taken in het algemeen. Ik vind dat je bijstandsgerechtigden niet kunt verplichten tot vrijwilligerswerk, tot maatschappelijk nuttige taken. Dat standpunt brengt mij ertoe, niet in te stemmen met het experimenteerartikel. Als je die verplichting niet wilt, moet je nu je vinger opsteken. Als je het wèl wilt en als je de mogelijkheid open wilt laten om later te bespreken welke vormen van vrijwilligerswerk of maatschappelijk nuttig werk je wilt verplichten, dan kun je wèl instemmen met het experimenteerartikel. Dat is ook precies het verschil in standpunt tussen mevrouw Kalsbeek en de fractie van GroenLinks. Wij schetsen een heldere lijn. Mevrouw Kalsbeek zegt dat haar fractie instemt met het principe en dat zij later wil bekijken wat binnen het principe misschien wel of misschien niet kan. Zij zegt niet dat zij alles wil; voor haar ligt het onderscheid anders.

De **voorzitter**: Mijnheer Rosenmöller, uw standpunt is zelfs mij duidelijk!

Mevrouw **Doelman-Pel** (CDA): Ik blijf bij hetgeen ik afgelopen maandag heb gezegd. Ik vind dat gedwongen vrijwilligerswerk niet bestaat. Wat mij betreft valt erover te praten wat maatschappelijk nuttige activiteiten zijn. Dat heb ik maandag gezegd en dat zeg ik nu opnieuw.

De **voorzitter**: Mevrouw Kalsbeek zet haar betoog voort.

Mevrouw **Kalsbeek-Jasperse** (PvdA): Ik heb nu de neiging om de heer Rosenmöller te interrumperen, hoewel dat eigenlijk niet kan.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Er komt nog een tweede termijn.

Mevrouw **Kalsbeek-Jasperse** (PvdA): Dat is waar. Ik stel vast een vraag, zodat de heer Rosenmöller zich kan bezinnen op een antwoord.

Betekent de opmerking die hij net maakte over het experimenteerartikel, dat hij met het hele wetsvoorstel niet instemt of dat hij het experimenteerartikel uit het voorstel wil amenderen? Ik ben er erg benieuwd naar om dat te weten. Het is van beide één. Als de heer Rosenmöller zegt dat hij niet kan leven met het experimenteerartikel, moet er iets gebeuren, althans vanuit zijn standpunt geredeneerd.

De **voorzitter**: Dit is uitlokking! We horen het antwoord later wel.

Mevrouw **Kalsbeek-Jasperse** (PvdA): Voorzitter! Ik kom bij de verwervingskosten. Dat is een heel ander onderwerp, wat meer down to earth, maar toch ook wel komisch. Ik heb eigenlijk wel gelachen om de tweede zin onder het kopje "Verwervingskosten" uit de brief over de heringerichte Algemene bijstandswet. De minister neemt mij dit vast niet kwalijk. In die zin staat dat het wetsvoorstel geheel in overeenstemming is met de regeling die sinds 1 oktober jl. van kracht is. Dat was ons ook opgevallen, maar dat was niet de vraag. Sterker nog, nu wij weten dat de regeling sinds 1 oktober in werking is, kennen wij er ook een aantal nadelige effecten van. De vraag was of deze op zichzelf geheel consistente regeling wel de optimale regeling is. Mijn vermoeden was dat dit niet het geval is. Ook de uitleg die nu wordt gegeven, bevredigt mij eigenlijk niet. Het is correct dat de gemeenten moeten beoordelen wat redelijke verwervingskosten zijn. Daarover bestaat trouwens al een heleboel jurisprudentie. Wat erna komt, is veel interessanter. Het betekent dat voor de verwervingskosten een aparte vergoeding moet worden verleend via de bijzondere bijstand. Maar daar ligt nu juist het probleem. Het staat de gemeente geheel vrij om de bijzondere bijstand voor de verwervingskosten wel of niet te verlenen. Als de gemeente de kosten inderdaad vergoedt, is er geen probleem, zij het dat een beetje een omweg is gevolgd. Er is wèl een probleem als de gemeente de verwervingskosten niet vergoedt. Dan gaat men er immers doodgewoon op achteruit als men gaat werken. Dat is een volstrekt verkeerd effect, dat de Kamer nooit of te nimmer heeft bedoeld, maar dat er naar ik aanneem via de uitvoeringscirculaires in is geslopen.

De heer **Van Dijke** (RPF): Mevrouw Kalsbeek wil toch niet vertellen dat wij in de Kamer de aard en het karakter van de verwervingskosten moeten definiëren in een wet- en regelgeving die wij uit deregulerings-oogpunt op touw hebben gezet?

Mevrouw **Kalsbeek-Jasperse** (PvdA): Nee. Dit schijnt een heel lastig punt te zijn. Als ik mijn betoog even kan afmaken, begrijpt de heer Van Dijke misschien in welke richting ik denk. Wie erop achteruitgaat door te gaan werken, gaat zwart werken of stopt met het werk. Dat zijn precies de dingen die wij niet willen. Daarom lijkt het mij dat de minister nu moet zeggen dat hij vindt dat niemand er door werken op achteruit mag gaan. Als de minister zegt dat hij alle noodzakelijke verwervingskosten bijzondere kosten van het bestaan vindt die om die reden voor bijzondere bijstand in aanmerking komen – wat noodzakelijke verwervingskosten zijn, is ter beoordeling van de gemeente, zeg ik aan het adres van de heer Van Dijke – zijn wij klaar. Dan wordt het geheel uitgevoerd zoals wij willen. Dat moet ook, want de gemeenten hebben hier 6 mln. voor gekregen. Het lijkt mij dat zij dit bedrag voor dit doel moeten gebruiken.

Ten slotte nog één zin: met de rest van de brief van de minister ga ik akkoord.

□

De heer **Marijnissen** (SP): Mijnheer de voorzitter! Het zal hopelijk niemand in deze zaal – en ook daarbuiten, hoop ik – verbazen dat de SP-fractie tegen dit voorstel tot herziening van de Algemene bijstandswet zal stemmen. De SP-fractie heeft daar de volgende redenen voor.

Ten eerste. Met betrekking tot wat in het Haagse jargon de normsystematiek heet is er in het bijzonder de splitsing van de uitkering in een basisbedrag en een toeslag voor alleenstaanden en alleenstaande ouders van 21 jaar en ouder. Alleen degenen die het echt nodig hebben, zoals het zo mooi heet, krijgen de maximale toeslag. De SP-fractie vreest een groeiende rechtsongelijkheid bij de uitvoering, zeker als over drie jaar de toeslag geheel voor rekening van de gemeenten komt. Eerder is er al door andere sprekers op gewezen dat er verschillen tussen de verschillende gemeenten kunnen gaan ontstaan.

Verder hebben wij ernstige bedenkingen, daar waar het betreft de privacy van de cliënten, niet alleen waar het gaat om de gegevens die de mensen zelf moeten overleggen om in aanmerking te kunnen komen voor de toeslag, maar ook waar het gaat om de vrijheid die de sociale diensten krijgen bij het verzamelen van gegevens. Het is naar onze mening terecht dat de Registratiekamer daarvoor heeft gewaarschuwd.

Een tweede reden waarom de SP-fractie de herziening van de Algemene bijstandswet zal afwijzen, is dat wij van mening zijn dat alleenstaande ouders die in de bijstand zitten, het recht moeten hebben te kiezen voor verzorging van hun kinderen en niet gedwongen moeten kunnen worden om te gaan werken. De ontheffing die geldt voor kinderen beneden de 5 jaar, moet daarom naar onze mening worden opgetrokken naar de leeftijd van 12 jaar. Een en ander laat onverlet – ik heb de discussie van afgelopen maandag in de commissie gevolgd; ik was er weliswaar fysiek niet bij aanwezig, maar via de kabel heb ik het allemaal kunnen volgen – dat ouders te allen tijde hun zorgplicht moeten kunnen aanvoeren, ook ten aanzien van 13-jarigen, bij de beoordeling of men in staat is om te gaan werken.

Een derde reden waarom wij tegen zullen stemmen, is dat de minister in het kader van de sociale activering – ook zo'n mooie uitdrukking – het zogeheten experimenteerartikel wil invoeren. Op grond van dat artikel zouden bijstandstrekkers verplicht kunnen worden werk te gaan doen dat óók door vrijwilligers gedaan wordt of gedaan zou kunnen worden. De SP heeft hier ernstig bezwaar tegen. Ik ben van mening – het is al eerder gezegd – dat vrijwilligerswerk per definitie gedaan moet worden door vrijwilligers.

Toen ik overigens het debat afgelopen maandag zo volgde, mijnheer de voorzitter, moest ik even denken aan Asterix en Obelix. Je hebt daar die Romeinse commandant die, in opdracht van Caesar meestal, weer een slag moet gaan leveren met de onoverwinnelijke Galliërs, maar die daar nooit iemand voor kan vinden: géén soldaat. Dan is er de commandant die zegt: u bent

vrijwilliger, u bent vrijwilliger en u bent vrijwilliger. Daar moest ik even aan denken toen het, afgelopen maandag, in de commissie-vergadering ging over het vrijwilligerswerk en het aan de sociale dienst toestaan om er een verplichtend karakter aan toe te kennen, teneinde de bijstandstrekkers op te kunnen dragen dat werk te gaan doen.

Overigens wil ik hier geen woordendiscussie van maken. Ik denk dat wat bovenaan bladzijde 5 staat van de brief van de minister, van gisteren, niet voor tweeërlei uitleg vatbaar is en dat het duidelijk is dat ook gemeenten, indien zij werkzaamheden hebben van "maatschappelijk nuttige aard", de mogelijkheid krijgen om mensen te verplichten dat werk te gaan doen, met behoud van uitkering.

Voor de SP-fractie is het van tweeën één: òf er is sprake van maatschappelijk nuttig werk, òf het gaat om kunstbanen die geen of weinig waarde hebben. In het eerste geval moeten we er echte banen van maken, met fatsoenlijke beloning en normale arbeidsvoorwaarden. In het tweede geval kun je mensen niet dwingen dat werk te doen. Dat is kort en goed ons standpunt daarover.

Het vierde belangrijke kritiekpunt is dat nog steeds in deze wet het verhaalsrecht is vastgelegd. Het onderzoek dat Divosa heel recent heeft verricht naar de gevolgen van het reeds in 1992 ingevoerde verhaalsrecht, bevestigt nog eens het al lang bekende feit dat er veel leed wordt aangericht onder gescheiden partners. De uitvoering van de wet kost handenvol geld en het levert het Rijk financieel bij lange na niet de 200 mln. per jaar op die wij hadden gepland.

Mijnheer de voorzitter! Decentralisatie van een regeling is in ons land vrijwel altijd synoniem met verslechtering van de inhoud van die regeling. Wij hebben dat gezien bij de uitvoering van de Wet voorzieningen gehandicapten. Wij zien dat nu bij de herinrichting van de Algemene bijstandswet en we zullen dat zo dadelijk ook zien bij de decentralisatie van de huursubsidie. Waarschijnlijk om die reden hebben een aantal fracties hier vandaag en gisteren aangekondigd dat zij daar ook niet mee zullen instemmen.

De SP-fractie is fel tegenstander van de politiek die de slachtoffers van het systeem steeds vaker aanwijst als de schuldigen aan de malaise. Armoede is in onze visie geen tegenslag, maar een aanslag. Afhankelijk zijn van de bijstand is geen vetpot en vrijwel niemand kiest er vrijwillig voor. Het is dag in, dag uit tobben om de eindjes aan elkaar te knopen. Wij als SP-fractie bedanken ervoor al deze mensen als potentiële fraudeurs af te schilderen.

De heer **Van Dijke** (RPF): Er is in het verleden gezegd, dat de Algemene bijstandswet een vangnet moet zijn. Ontkent u dat er mensen zijn die van dat vangnet een hangmat hebben gemaakt? Vindt u dat zij die hangmat mogen blijven gebruiken?

De heer **Marijnissen** (SP): De terminologie bevalt mij niet. Ik zal nooit spreken in termen van hangmatten, omdat daarvan de suggestie uitgaat dat degene die u klaarblijkelijk op het oog heeft, mijnheer Van Dijke, niet anders doet dan trekken. Waarschijnlijk zal er wel iemand zijn die dat doet. De vaak gehoorde uitspraak dat de sociale voorzieningen in Nederland te veel leiden tot misbruik in de zin van een hangmat, wijs ik af!

De heer **Van Dijke** (RPF): Toch vreemd dat wij dan kennelijk de noodzaak hebben gezien een wet in elkaar te timmeren die reactiverend werkt. Met andere woorden: er is wel degelijk grond mensen te reactiveren.

De heer **Marijnissen** (SP): Het is u misschien opgevallen dat de SP nog niet zo heel lang in deze Kamer zit. Toen drie jaar geleden besloten werd tot een herziening van de bijstandswet, hebben wij daarmee dus ook niet ingestemd. Misschien zitten wij daarom nu juist wèl in de Kamer. Er zaten destijds partijen in deze Kamer die vonden dat er hoog nodig eens fors gesneden moest worden in de sociale zekerheid in Nederland en dus ook in de bijstand, maar die opvatting hebben wij nooit gedeeld. En zeker niet omdat de overheid bij het creëren van werk voor mensen faalt op alle fronten.

De heer **Van Dijke** (RPF): Waar haalt u het vandaan dat wij gaan snijden in de bijstand? Dat kunt u niet met feiten staven.

De heer **Marijnissen** (SP): Dat zal ik proberen aan te geven. Ik zie de zaak vooral in een proces. Nu worden er een aantal heipalen geslagen en fundamenten gelegd waarnaar in een later stadium verwezen kan worden om vervolgens verder te snijden in de sociale zekerheid. Ik zal u één punt geven en daarbij enigszins vooruitlopen op hetgeen ik nog wil gaan zeggen. Er zijn door Elsevier recentelijk berekeningen gepubliceerd waaruit blijkt dat er door de aanpassingen in de WW per jaar waarschijnlijk 50.000 mensen méér gebruik gaan maken van de bijstand. Als ik dat afzet tegen de afgesproken bezuinigingen van 380 mln., vraag ik mij af of dit op termijn niet noodzakelijkerwijs moet leiden tot een verdere verlaging van de uitkeringen. Ik verwijs ook naar de discussie van afgelopen maandag. Toen werd er gevraagd of partijen over twee jaar wanneer er een evaluatie komt over de stand van zaken in de sociale zekerheid, zullen afzien van verder snoeien in de bijstand. Daarop is toen ontkennend geantwoord.

De heer **Van Dijke** (RPF): Voor alle duidelijkheid, ik ben er ook op tegen dat het bijstandsniveau als zodanig naar beneden zou gaan. Er is eerder aanleiding te pleiten voor een verhoging. Dat neemt echter niet weg dat u hier niet kunt hard maken, dat deze maatregelen worden voorgesteld om te snijden in de sociale uitkeringen.

De heer **Marijnissen** (SP): Ik doe dat wel. De VNG heeft voorgerekend – ook aan u, mijnheer Van Dijke – dat 20% van de mensen er 20% op achteruit zal gaan. Dat lijkt mij een vrij betrouwbare bron.

Mevrouw **Scheltema-de Nie** (D66): Ik zou iets harder gemaakt willen zien, dat deze voorstellen de uitkeringen bijzonder naar beneden halen. Wat doet deze wet? Die zorgt ervoor dat de ruis eruit gaat. U zult echter moeten erkennen, dat de 70%-, 90%- en 100%-normstelling intact wordt gehouden. Ik vind dat u met het argument "vrees voor de toekomst" een heel zwakke basis hebt om zo hard te zeggen dat de uitkeringen naar beneden gaan.

De heer **Marijnissen** (SP): Ik heb gezegd wat ik heb gezegd. Ik heb bijvoorbeeld verwezen naar de cijfers van de VNG. Daarnaast heb ik geprobeerd duidelijk te maken dat er

naar mijn mening sprake is van een proces van een glijdende schaal, waarbij de overheid haar verantwoordelijkheid voor de uitkeringen in hun algemeenheid tracht te ontlopen. U spreekt over 70% en 90%, mevrouw Scheltema, ik zou willen spreken over 50% plus 20% en 70% plus 20%.

Mevrouw **Scheltema-de Nie** (D66): Als ik goed tel is 50% plus 20% 70% en 70% plus 20% 90%.

De heer **Marijnissen** (SP): Dat hebt u heel goed geteld. U weet echter ook dat het in de praktijk lang niet altijd zo zal zijn dat de mensen die nu 90% hebben, straks ook die 20% krijgen. U weet dat dit moet worden verantwoord op een zeer gedetailleerde manier. Indien dat niet altijd het geval is, zullen die mensen dat geld ontlopen. Dat betekent in concreto een verslechtering voor die mensen.

De heer **Van der Vlies** (SGP): Nog even terug naar de kritiek die collega Marijnissen had op de woordkeus van collega Van Dijke. Ook ik ben voor zorgvuldigheid. Wij moeten niet stigmatiseren. Maar wat vindt hij van de rapporten van de sociale diensten van Groningen en Rotterdam? Daarover zal hij toch wel een mening hebben. Mogen wij aan de inhoud van die rapporten geen daden verbinden? Mogen we de dingen die daarmee zijn blootgelegd niet terugdringen? En: mogen we niet proberen om mensen die in de bijstand zitten te stimuleren om voor een eigen inkomen te zorgen als dat kan? Dat laatste zeg ik er uitdrukkelijk bij.

De heer **Marijnissen** (SP): Dat mag u zeker doen. Het punt is echter dat het taalgebruik en de eufemismen die daarbij gebezigd worden, niet de onze zijn. U zou ook nog kunnen verwijzen naar het rapport van de commissie-Van der Zwan of naar talloze andere onderzoeken, waaruit zou blijken dat er sprake is van een gigantische fraude als het gaat om sociale uitkeringen. Met de totale fraude in dit land zijn vele, vele miljarden gemoeid, bijvoorbeeld in de sfeer van de inkomstenbelasting. Nu zoudt u kunnen zeggen dat wij het daarover vanavond niet hebben, maar ik probeer de zaak in een wat breder verband te beoordelen. U weet dat de onderzoeksresultaten in verband met sociale fraude zeer van elkaar verschillen. Soms wordt gesproken van 25% – dat percentage wordt genoemd in het rapport van de commissie-Van der Zwan – maar door sociale diensten wordt ook gesproken over 2% à 3%. Dan ben ik geneigd om te zeggen: haal het geld waar het zit en ga niet wroeten in uitkeringen van mensen die al een zeer laag inkomen hebben, terwijl er mogelijkheden zijn om evidente fraude nu al op te sporen. Die mogelijkheid was er met de oude wet ook al.

De heer **Van der Vlies** (SGP): Voorzitter! Het ging mij met mijn interruptie niet om het woordgebruik, maar om de feiten. Wat vindt de heer Marijnissen ervan dat de sociale dienst van Rotterdam – ik verwijs naar het jaarverslag over 1993 – constateert dat in Rotterdam 500 mensen een bijstandsuitkering ontvangen hebben terwijl zij die uitkering ook in nabuurgemeenten ontvingen? Daarbij gaat het om bewezen feiten.

De heer **Marijnissen** (SP): Dit vind ik buitengewoon ernstig. Daar laat ik geen misverstand over bestaan.

De heer **Van der Vlies** (SGP): Akkoord!

De heer **Marijnissen** (SP): Mensen die evident misbruik maken van de sociale voorzieningen in ons land wenst de SP-fractie te veroordelen, omdat wij dat asociaal gedrag vinden. Ik wil echter op het punt van het plegen van fraude een nuancering aanbrengen. Vaak wordt er ook gesproken over fraude als het gaat om een moeder met een klein kind die een zeer lage uitkering heeft en die dan weleens wat bijklust, die een keer schoonmaakt. De heer Van der Vlies schudt nu het hoofd, maar ik wijs erop, dat vaak in onderzoeken naar het voorkomen van fraude en de meningsvorming over fraude zoiets wel als fraude wordt aangemerkt. Die moeder op wie ik doelde probeert per week ƒ 25 bij te verdienen om ook nog maar wàt aardigs te kunnen doen. Wanneer over dit soort gevallen in termen van fraude wordt gesproken, wijs ik dat woordgebruik af en ik wil met een dergelijke houding niet geïdentificeerd worden. Die nuance wil ik aanbrengen.

De **voorzitter**: Ik zie dat de heer Van der Vlies weer wil interrumperen, maar ik wil de leden erop wijzen, dat wij nu de plenaire afronding hebben van een wetgevingsoverleg van afgelopen maandag. De heer Marijnissen heeft dat overleg via de draadomroep gevolgd en ik kan mij daarom voorstellen dat hij nu nog eigen ideeën wil lanceren. Wanneer de andere leden het overleg opnieuw gaan voeren, zullen wij hier tot in de kleine uurtjes bezig zijn. Naar mijn mening is dat niet de bedoeling met deze procedure. Ik zie nu dat de heer Van Hoof ook wil interrumperen. Misschien kan hij zijn interruptie heel kort houden.

De heer **Van Hoof** (VVD): Ja, voorzitter, ik zal heel kort zijn want ik wil het debat niet overdoen. Het staat mij echter tegen, dat de heer Marijnissen beelden oproept die niet overeenkomen met de werkelijkheid. Hij geeft het voorbeeld van een mevrouw met een bijstandsuitkering die ƒ 25 bijverdient. Ik wijs erop, dat tot voor kort een dergelijke bijverdienste in het kader van de vrijlatingsbepaling was toegestaan. Hij roept nu dus een beeld op dat niet juist is en hij is een beetje demagogisch bezig.

De heer **Marijnissen** (SP): Laten we dan spreken van een bijverdienste van ƒ 100, maar wel wijs ik erop, dat u zelfs die ƒ 25 die mevrouw af hebt genomen.

De heer **Van Hoof** (VVD): Neen.

De heer **Marijnissen** (SP): Dus mensen gaan wel bijverdienen?

De **voorzitter**: Mijnheer Marijnissen, u gaat verder met uw betoog. U had mij beloofd dat u ongeveer tien minuten zou verbruiken.

De heer **Marijnissen** (SP): Voorzitter! Ik zei dat naar ons idee armoede geen tegenslag is, maar een aanslag. Voor de uitkeringen in de bijstand leggen wij dus veel meer de verantwoordelijkheid bij de gehele samenleving. Klaarblijkelijk is die niet in staat het hebben van werk voor mensen te verzekeren. Afhankelijk zijn van de bijstand betekent zeker geen vetpot. Vrijwel niemand – ik blijf daarbij – kiest er vrijwillig voor. Wij bedanken dus voor de opvatting waarmee wordt gezegd dat alle mensen in de bijstand potentiële

fraudeurs zijn. Dat heb ik gezegd en daar blijf ik bij. Het is in het geheel niet zo dat die mensen fraudeurs zijn. Wij zullen niet nalaten de overheid te wijzen op haar verantwoordelijkheid voor het organiseren en het uitvoeren van de solidariteit, juist met de mensen die door het systeem zijn afgedankt. Een bezuiniging van 380 mln. in de wetenschap dat het aantal bijstandstrekkers in de komende jaren waarschijnlijk zal toenemen als gevolg van de plannen met de WW en de herkeuringen in het kader van de WAO, kan alleen maar tot gevolg hebben dat velen er in de komende jaren waarschijnlijk op achteruit zullen gaan. Niet voor niets spreekt ook de VNG over een inkomensdaling voor 20% van de betrokkenen. Zeker als het gaat om de bestaanszekerheid van mensen is elk pleidooi voor een terugtredende overheid misplaatst. Na invoering van dit wetsvoorstel krijgen volgens de minister alleen nog mensen die het echt nodig hebben een uitkering. Als dat zo is, vraag ik de minister of deze mensen de komende jaren dan ook meer krijgen. Of is mijn vermoeden juist dat zij zelfs nog minder krijgen? Moet ik mijn hoop en verwachting meteen maar in de prullenbak gooien?

Een nieuwe regering, een nieuwe wind. Als er iets bij de behandeling van dit eerste grote wetsvoorstel duidelijk is geworden, dan is het wel dat de wind waait vanuit een naar ons idee totaal verkeerde richting. Bovendien zal hij de omvang van een orkaan aannemen, een orkaan die zeker zijn sporen zal nalaten en vooral die mensen zal treffen die het water nu reeds tot aan de lippen staat.

□

De heer **Van Hoof** (VVD): Voorzitter! Na de tijd die wij maandag jongstleden genomen hebben om over de herinrichting van de Algemene bijstandswet te praten, zal ik vanavond volstaan met een korte algemene beschouwing op enkele hoofdpunten en, gezien het karakter van het debat, tot een afrondende conclusie komen.

Ik verwijs naar de aanleiding tot de herinrichting. Langzamerhand was een zeer gedetailleerde, gedifferentieerde en fijnmazige wet ontstaan, met alle gevolgen vandien voor de uitvoerbaarheid. Getuige de uitkomsten van allerlei onderzoeken in den lande was sprake van een forse mate van oneigenlijk gebruik en misbruik. Naar aanleiding van onderzoeken konden wij vaststellen dat in de praktijk de nodige uitvoeringsproblemen waren ontstaan. Er werd niet altijd voldoende aandacht gegeven aan beperking van de mogelijkheid van instroom en de noodzaak van uitstroom. Onomstotelijk bleken tekortkomingen in de bestaande wetgeving te bestaan. Het belang van de herinrichting was het opheffen van deze tekortkomingen, onder handhaving van het karakter van de wet: het sluitstuk van de sociale zekerheid, met dien verstande dat dit sluitstuk een tijdelijk karakter moet hebben.

Een van de belangrijke, wezenlijke elementen van de bijstandswet is overeind gebleven. Ik doel op de positie van de gemeenten. In de debatten over deze zaak heb ik een-en andermaal gezegd dat de gemeenten de wet uitvoeren in medebewind. Dat betekent voor de VVD-fractie ook medebeleid en medeverantwoordelijkheid. Daar hoort bij de mening dat de gemeenten daarvoor de ruimte moeten krijgen. Zij moeten zich kunnen richten op maatwerk.

Bij de bijstandswet ontstaat daarbij een dilemma. Op basis van de onderzoeken hebben wij kunnen vaststellen dat er de nodige problemen zijn in de uitvoering. Er was de neiging om meer te regelen, teneinde de problemen te voorkomen. Misschien hebben al die regels de uitvoerbaarheid wel erg moeilijk gemaakt. Misschien zijn die regels er aanleiding voor geweest dat heel veel dingen fout zijn gegaan. Misschien moet je wel juist minder regels stellen om de gemeenten de ruimte te geven om beter te kunnen inspelen op de specifieke individuele en lokale situatie. De VVD-fractie heeft gekozen voor deze laatste benadering. Wij zijn dan ook blij met de uitspraken van de minister naar aanleiding van vragen daarover onzerzijds afgelopen maandag en in de brief over de herinrichting van de bijstand die ons vandaag heeft bereikt. De minister is voornemens om alleen gebruik te maken van nadere regelgeving en de facultatieve mogelijkheden die daarvoor in de wet zitten, als daartoe in de praktijk heel nadrukkelijk de noodzaak aanwezig is. Wij ondersteunen die zienswijze. Wij zullen een en ander met kritisch blik volgen, opdat er niet weer een veelheid aan regelgeving over de gemeenten heen komt, als dat niet absoluut noodzakelijk is.

Voorzitter! Als wij het in het kader van de nieuwe wetgeving hebben over fraude en controle – dat zijn belangrijke punten daarin – dan praten wij over het partnerbegrip. Ik heb maandag aangegeven dat er twee visies mogelijk zijn in dat opzicht. Enerzijds is dat de visie, zoals die in het wetsvoorstel staat, en anderzijds de visie van de zijde van de uitvoering, om dat zo maar te noemen. Ook hier is het de vraag of je de uitvoering wel of niet meer ruimte gaat geven. De minister heeft hier maandag een aantal argumenten tegenover gezet. Deze waren voor de VVD-fractie overtuigend genoeg om datgene wat hij in het wetsvoorstel heeft verwoord, te volgen. Die argumenten hadden te maken met hetzelfde begrip in de overige wetgeving op het gebied van de sociale zekerheid. Bovendien heeft de minister toegezegd om ook op dit punt te bekijken of gemeenten in de praktijk wel of niet mogelijkheden hebben om tegen de achtergrond van het in de wet neergelegde partnerbegrip de problemen die wij allemaal kennen, te beperken en te voorkomen. Ook op dit punt zullen wij de praktijk dus kritisch volgen.

Een belangrijk element van dit wetsvoorstel is gelegen in de uitstroom, de activering en de relatie tussen de gemeentelijke sociale dienst en de arbeidsvoorzieningsorganisatie. Maandag hebben wij vastgesteld dat artikel 118 van het wetsvoorstel een tweezijdige plicht schept, zowel voor de gemeenten als voor de arbeidsvoorziening. Wij kunnen, wat dat betreft, niet meer regelen in de wet. Het zal nu dus in hoge mate van deze twee uitvoeringsinstanties afhankelijk zijn hoe aan deze taak invulling wordt gegeven. Wij kunnen daar lang over discussiëren; wij kunnen daar allerlei verwachtingen over uitspreken. Ik denk evenwel dat wij op dit moment de verantwoordelijkheid nadrukkelijk bij deze twee uitvoeringsinstanties moeten neerleggen en hen daar te zijner tijd op moeten afrekenen, zoals dat heet.

De uitstroom moet volgens ons primair naar regulier werk plaatsvinden: bij voorkeur naar werk in de marktsector, maar in ieder geval naar

regulier werk. Afgelopen maandag en ook vanavond hebben wij gesproken over experimenten die in dat kader aan de orde zouden kunnen komen. Ik heb het standpunt van de VVD-fractie daarover uitdrukkelijk verwoord. Ons standpunt is gebaseerd op een redelijke mate aan terughoudendheid, als het gaat om additionele arbeid en het werken met behoud van uitkering. Wij zijn niet terughoudend, als het erom gaat, mensen met een uitkering weer te laten participeren op de arbeidsmarkt, maar wel als het gaat om de criteria en de voorwaarden die daarbij gelden. Ik doel dan vooral op aspecten als concurrentievervalsing en verdringing van bestaand regulier werk.

Terughoudendheid op deze punten en vraagtekens bij deze elementen betekenen voor de VVD-fractie overigens niet dat wij dat experiment niet zouden moeten willen aangaan. Immers, als je nog vragen hebt, kun je de antwoorden daarop eigenlijk alleen maar krijgen door dat experiment te doen plaatsvinden. Dan kun je bekijken – dat is voor ons wezenlijk bij die experimenten – of de gewenste activering optreedt en, zo ja, onder welke voorwaarden een en ander kan plaatsvinden. Over die voorwaarden en criteria is vanavond al een paar keer gesproken. De noodzaak dat de Kamer nog de mogelijkheid krijgt om hier nader over te spreken en haar mening hierover te geven, voordat die voorwaarden en criteria worden vastgesteld, is al door verschillende collega's verwoord. Ik ondersteun de noodzaak en de wenselijkheid daarvan.

Ik zal ook niet ingaan op wat dienaangaande in de brief over de bestrijding van de langdurige werkloosheid is gemeld. Ik zie daarin wel een onderscheid in te verrichten activiteiten, afhankelijk van de vraag of het gaat om experimenten met inzet van uitkeringen of experimenten met behoud van uitkeringen. Wij kunnen dan een ingewikkelde discussie voeren over de vraag of het dan al dan niet om vrijwilligerswerk gaat. De fractie van de VVD vindt dit eigenlijk niet zo relevant. Het gaat ons erom, wanneer wij in het kader van de bijstandswet, in het kader van de experimenten die ter zake mogelijk zijn, praten over dit soort activiteiten, dat het dan om activiteiten gaat die onderdeel zijn van het individuele traject, de op de individu gemeten planmatige opzet in de richting van de arbeidsmarkt. Het is dan niet interessant of het activiteiten zijn die misschien ook in het kader van het vrijwilligerswerk worden verricht. Het is interessant of die activiteiten passen in het individuele traject. Voor zover ik heb begrepen, is dat ook de opvatting van de minister.

Dan de hoogte van de uitkering voor jongeren, een onderwerp dat veel aandacht heeft gekregen, vanavond, maar ook afgelopen maandag. Ik heb maandag gezegd, dat mijn fractie de voorkeur geeft aan wat in het wetsvoorstel daarover is opgenomen. Dat wil zeggen een norm, gerelateerd aan de kinderbijslag. Als het gaat om een jongere ouder, een jongere beneden de leeftijd van 21 jaar met een kind, opteren wij voor de weg via de bijzondere bijstand, omdat dit aansluit bij wat ik in het begin van mijn betoog heb aangegeven over onze visie op de rol van de gemeenten binnen het medebeleid en het maatwerk. Wij willen ook niet voorbijgaan aan de verantwoordelijkheid van de ouders. Verder willen wij rekening houden met de diverse omstandigheden die daarbij een rol kunnen spelen. Mevrouw Kalsbeek heeft mij geholpen door een reeks van casussen te noemen die stuk voor stuk verschillende omstandigheden weergaven, maar waarvan je waarschijnlijk moet zeggen dat de gemeente erop moet inspelen. Een ander belangrijk argument is dat wij zeer terughoudend zijn met het weer toevoegen van nieuwe categorieën in de wet. Mevrouw Scheltema vroeg zich af waar het helemaal om gaat. Om 10 mln., zei zij vervolgens. Neen, waar gaat het in dit verband helemaal om? Binnen de sociale zekerheid, met name waar het gaat om de werknemersverzekeringen, ontstonden in de loop van de tijd tegen de achtergrond van de casuïstiek, van specifieke belangen, steeds meer groepen. Om met een bewindspersoon te spreken die destijds door de enquêtecommissie is gehoord: als er weer een groep van één was, dan kwam er weer een groep bij. Dit zou het begin van die weg kunnen zijn. Wij vinden dat wij die weg niet op moeten.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): De heer Van Hoof wil de weg van het wetsvoorstel bewandelen als het gaat om de jongere ouders. Hij gaat uit van de norm, gerelateerd aan de kinderbijslag. Als je ouder bent, dan moet de bijzondere bijstand er bovenop komen. Zou de bijzondere bijstand in een later stadium een bespreekbare optie kunnen zijn voor ouders boven de 21 jaar die alleenstaand zijn?

De heer **Van Hoof** (VVD): Voorzitter! Die vraag is afgelopen maandag door mevrouw Doelman gesteld. Ik verwijs de heer Rosenmöller naar het stenogram van die vergadering. Wij willen die weg niet op, want er is een wezenlijk verschil tussen de jongere beneden de 21 jaar en personen die ouder zijn, onder andere vanwege de rol en de positie van de ouders. Verder verwijs ik naar de door mij opgesomde bezwaren over nieuwe categorieën. Er is dan geen sprake van een nieuwe categorie, want die categorie is er al. Die zit al in de systematiek. Er is wat ons betreft dus geen enkele behoefte om datgene wat u schetst vast te leggen in de wet, respectievelijk op een andere manier in te vullen via de bijzondere bijstand.

Voorzitter! Ik kom tot een afronding. Wat betreft de VVD-fractie staan er in het wetsvoorstel veel positieve elementen en zijn er veel verbeteringen in opgenomen. Ten aanzien van enkele onderdelen bestaat er bij onze fractie zorg en wij zullen de ontwikkelingen daarvan in de praktijk kritisch volgen. Een en ander betekent dat wij ons in grote lijnen kunnen vinden in het wetsvoorstel. Wat overblijft is de kwestie van de ingangsdatum. De minister heeft afgelopen maandag gezegd daarop nog nader te zullen terugkomen. Ik heb maandag heel cryptisch gevraagd wat de mogelijkheden van uitstel zijn. Dat cryptische had betrekking op de vraag wat de financiële consequenties en mogelijkheden van uitstel zouden zijn. Ik hoor daarop graag nog een antwoord van de minister.

□

De heer **Boogaard** (AOV): Mijnheer de voorzitter! Ik bedank de minister voor zijn brief van 2 november als reactie op enkele vraagpunten uit het wetgevingsoverleg van maandag 31 oktober. Ten aanzien van de invoering van de heringerichte Algemene bijstandswet is het AOV op grond van het uitgebreide

wetgevingsoverleg tot de volgende samenvatting gekomen.

Het AOV is bereid de door het kabinet gekozen uitgangspunten te ondersteunen, maar betwijfelt tegelijkertijd de haalbaarheid van de beoogde bezuinigingen van 380 mln. Het AOV gaat akkoord met de invoeringsdatum van de nieuwe ABW op 1 januari 1996. Echter, ongeacht de feitelijke invoeringsdatum gaan wij ervan uit dat de kwetsbare groepen, zoals ouderen, bijstandsmoeders en kanslozen op de arbeidsmarkt, geen extra nadeel zullen ondervinden van de invoering van het onderhavige wetsvoorstel. Het AOV hecht daarom groot belang aan de ondersteuning door de bureaus van sociale raadslieden bij het aanvragen van bijstand door potentiële cliënten van de gemeentelijke sociale diensten. In dit verband acht het AOV het van eminent belang dat de reeds bestaande infrastructuur van het instituut van sociale raadsleden onverkort intact blijft en dat de cliënteninformatie die beschikbaar komt bij de invoering van de heringerichte ABW gedurende de evaluatieperiode maar ook daarna, regelmatig aan de Kamer ter beschikking wordt gesteld.

Voorts blijft het AOV van mening, dat het begrip "vrijwilligerswerk al of niet verplicht" geen synoniem kan en mag zijn voor de term "sociale activering" of voor enige andere term ter aanduiding van bepaalde voorgestelde werkzaamheden ter teruggeleiding naar het arbeidsproces. Daarvoor is het vrijwilligerswerk ons te dierbaar. Tegen experimenten als zodanig heeft het AOV echter geen bezwaar, maar het ziet de algemene maatregel van bestuur ter zake met interesse tegemoet. Het AOV ziet ook met grote belangstelling tegemoet de door de minister toegezegde informatie inzake de bijzondere bijstand.

Op grond van het voorgaande, is het AOV bereid zijn steun te verlenen aan het onderhavige wetsvoorstel, onder voorbehoud evenwel ten aanzien van de binnenkort nog in stemming te brengen amendementen.

□

Mevrouw **Doelman-Pel** (CDA): Voorzitter! De discussie van afgelopen maandag die ik als een goede discussie heb ervaren, behoeven wij vanavond met elkaar niet over te doen. Wel wil ik namens de CDA-fractie benadrukken dat de bijstandswet een belangrijke wet is voor de inkomensbescherming van mensen die niet in hun eigen onderhoud kunnen voorzien. Ook na de discussie moet ik zeggen dat ik vind dat er een goed evenwicht is gevonden tussen de rechtsbescherming en het maatwerk, tussen de centrale sturing en de decentrale uitvoering, waarbij uiteraard ook sprake is van goede instrumenten ter voorkoming van de fraude en van wezenlijke elementen van activering. Ik hoop dat dit evenwicht de uitvoerders en de gebruikers uitdaagt tot een goede uitvoering van deze wet. Deze avond wil ik mij dan ook beperken tot een aantal punten dat maandagavond is blijven liggen en waarover wij vandaag nog nader met elkaar wilden praten.

Ik meen dat voor degenen die gebruik maken van de bijstandswet, een ding ontzettend telt en dat is dat er echt werk wordt gecreëerd. De discussie daarover voeren wij nu niet, maar als je op de bijstand bent aangewezen, is het echt ontstaan van meer werkgelegenheid het meest wezenlijke. Over de 40.000 banen die worden genoemd in de brief die ons vanmorgen heeft bereikt, discussiëren wij nu ook niet.

In die brief staan wel een paar andere punten die toch nog eventjes de aandacht vragen. Eerst wil ik iets zeggen over de borgstelling. Na de discussie van maandag, heb ik gemeend mijn amendement te moeten bijstellen en wel op de volgende manier: indien er kredietbanken zijn, dan zal daarvan gebruik kunnen worden gemaakt, maar als ze er niet zijn, dan moet gebruik gemaakt kunnen worden van commerciële banken. Zoals ik mijn amendement voorheen had geformuleerd, leek het dat ik iets nieuws wilde creëren. Dat was echter niet mijn bedoeling. Ik wil het in elk geval niet onmogelijk maken dat ook commerciële banken, juist op het platteland, een dienst kunnen verlenen bij de schuldsanering en bij kredietverlening. Ik hoop dat de minister zich na mijn nieuwe formulering kan vinden in de herziening van het bedoelde artikel.

Er zijn afgelopen maandag een paar discussies gevoerd die niet in de eerste plaats door mij zijn aangedragen, maar die wel aan het denken zetten. Ik kom eerst op de verwervingskosten, die door mevrouw Kalsbeek werden genoemd. Ik heb vandaag nog een aantal brieven gelezen. Gelukkig weten veel mensen ons te bereiken via brieven. Soms is het echt een wezenlijk probleem. Op het ogenblik blijkt het soms zo uit te pakken, dat de volledige verwervingskosten worden gekort op het moment dat ze wel moeten worden uitgegeven. Soms zal een verrekening plaatsvinden aan het eind van het kalenderjaar, maar daardoor kunnen mensen in de problemen komen. Daarom vraag ik er toch aandacht voor. Wil de minister bij de evaluatie van de bijzondere bijstand speciaal aandacht geven aan het desbetreffende artikel? Misschien hoort het niet echt bij de evaluatie, maar de minister kan in elk geval in de rapportage aangeven hoe er met verwervingskosten wordt omgegaan. Wij willen toch juist dat mensen werken? Wij willen toch niet dat mensen participeren onmogelijk wordt gemaakt, omdat zij de verwervingskosten niet kunnen betalen? Daar wringt het een beetje in de uitvoering. Ik wil graag weten hoe de minister daarmee wil omgaan.

Dan ga ik nog even in op het co-ouderschap. Ik vond het grappig dat mevrouw Scheltema dat weer naar voren bracht. Dat maakte nog eens duidelijk, dat het in feite een objectief criterium is waarop de toeslag kan worden bepaald. Die kan dan meer of minder zijn. De discussie heeft dat duidelijk naar voren gebracht. In de brief is dat ook duidelijk naar voren gekomen. Het is plezierig als daarover helderheid bestaat: niet alleen de criteria die in de wet worden genoemd, zijn zeer bepalend voor de hoogte van een toeslag.

Het belangrijkste punt is het experimenteerartikel. Daar draait het uiteindelijk om. Daar hebben wij het langste bij stilgestaan. Hierover wil ik twee dingen zeggen. Aan de ene kant moet je iets willen doen als je zorgen hebt om het niet participeren van mensen. Aan de andere kant kan nooit tot vrijwilligerswerk worden gedwongen. Ik houd de minister wat dat betreft aan zijn uitspraken van maandag. De minister heeft duidelijk gezegd dat voor hem gedwongen vrijwilligerswerk niet bestaat. Zojuist gaf ik het al in een interruptiedebat aan: je kunt wel met elkaar praten over de vraag wat verder maatschappelijk nuttige activiteiten zijn. Daarover wil ik graag doorpraten. Als

je experimenteren mogelijk wilt maken, moet je daarvoor ook ruimte creëren. Die ruimte moet je uiteraard begrenzen, bijvoorbeeld door de financiële mogelijkheden. Werken met inzet van de uitkering kun je niet almaar laten groeien. Als het volume van de uitkeringen dan ook stijgt, kom je immers in een omgekeerde volgorde terecht. Dan stijgt het volume van de bijstandsuitkering en dan stijgt vervolgens de kolom van belastingen en premies toch, omdat je werken met inzet van uitkeringen creëert. Ik begrijp dat de minister bepaalde randvoorwaarden wil creëren om dat mogelijk te maken.

Als je zorgen hebt over het niet participeren, moet je ruimte bieden om dat participeren mogelijk te maken. Voor mij is wezenlijk dat dit op een manier gebeurt, waardoor een evenwichtige verdeling ontstaat tussen de rechten en plichten, tussen wat aangeboden wordt en wat mensen in alle redelijkheid kunnen accepteren. De minister koos hiervoor afgelopen maandag de bewoordingen dat je van mensen niet het onredelijke mag vragen. Dat kwam in een interruptiedebatje met de heer Van Middelkoop terug, die zei dat je geen nieuwe horigheid mag creëren. Ik denk dat daar de spanning in zit. Op die manier wil ik straks ook kijken naar de nieuwe regels die de minister stelt voor het werken met behoud van uitkering.

Het laatste belangrijke punt is dat van de jonge alleenstaande ouders, waarover ik weer ben uitgedaagd door mevrouw Kalsbeek en mevrouw Scheltema. Mijn keuze is deze geweest. Ik vond en vind nog steeds dat de onderhoudsplicht voor de jongere tot 21 jaar recht overeind blijft staan, maar ik vind niet dat je ouders mag verplichten tot de zorg voor het kind van een 18- tot 21-jarige. Vandaar mijn keuze om bewust een toeslag te geven voor het kind dat tot de zorg behoort van de 18- tot 21-jarige.

Ik heb er niet voor gekozen om vervolgens weer een toeslag te geven voor het wonen. Voor een jonge moeder die niet thuis kan blijven wonen, is er binnen de wet alle ruimte om uit huis te gaan wonen, als daar dwingende redenen voor zijn, bijvoorbeeld als zij vanwege problemen uit het verleden niet thuis kan wonen. Dat is hetzelfde voor jongeren die geen kinderen hebben die zij moeten verzorgen. Er kunnen allerlei omstandigheden zijn waardoor men uit huis moet wonen. Dan is het mogelijk om via de bijzondere bijstand te zorgen dat die mensen een hogere norm krijgen voor de noodzakelijke kosten van bestaan.

Er wordt veel gepraat over de verfijning van regelgeving en daarom heb ik ervoor gekozen om geen nieuwe regel toe te voegen. Dat heeft mij ertoe gebracht om mijn amendement te laten zoals het was. Ik denk dat er nog steeds goede redenen zijn om op deze manier met dit amendement tegemoet te komen aan de bezwaren van de zorg voor het kind en het tot zijn recht laten komen van de onderhoudsplicht van de ouders van de jonge moeder.

Mevrouw **Scheltema-de Nie** (D66): Wij zijn het voor een groot deel eens, maar wij verschillen op één punt van mening. Wij vinden allebei dat er iets gedaan moet worden voor jongere ouders met een kind. Het gaat er alleen om of de woonlasten van het alleen wonen op grond van een wettelijke verplichting vergoed moeten worden, of dat dat wordt overgelaten aan gemeenten. U zegt dat de bijzondere bijstand dat wel doet. Ik wil nog een argument in overweging geven om het wel wettelijk vast te leggen. Bij de jongere alleenstaanden gaan wij ervan uit dat zij in principe bij de ouders wonen, als zij niet zelf verdienen, enzovoorts. Bij de jongere met een kind kun je daar, alleen al vanwege het feit dat er een kind is, veel minder gemakkelijk van uitgaan. Daarbij komt een ander argument, namelijk dat er voor die categorie jongeren überhaupt geen individuele huursubsidie meer bestaat. Alleenstaande jonge ouders zullen vaker alleen moeten wonen en krijgen dan het volledige bedrag van hun woonlasten te vergoeden, omdat zij geen individuele huursubsidie kunnen krijgen. Dat is een extra argument om in de wet vast te leggen dat alleenstaande jonge ouders die alleen moeten wonen, recht hebben op een bedrag dat ongeveer neerkomt op die woonlasten, namelijk *f* 361.

Mevrouw **Doelman-Pel** (CDA): Ik verschil hierover wezenlijk met u van mening, want ik ga er niet van uit dat zo'n jonge moeder sowieso uit huis zou moeten wonen, terwijl ik dat in uw beider argumentatie toch een beetje hoor. Het kan zijn dat men niet kan thuis wonen. Dan vind ik dat er voor deze jonge moeders maatwerk moet zijn. Ik wil dat niet in de wet vastleggen. Iemand van 18 tot 21 jaar krijgt een laag normbedrag, gelijk aan de kinderbijslag. Dat bedrag geven wij aan iedereen en daar moet men het, als men thuis woont, van redden. Over die basisnorm bestaat overeenstemming. Als zo'n jongere een kind moet verzorgen, geven wij een toeslag van 20% om de ruimte te bieden om voor het kind te zorgen. Dat wil niet zeggen dat de moeder inderdaad uit huis gaat, maar mochten daar dwingende redenen voor zijn, dan blijft aan de ene kant de onderhoudsplicht van de ouders recht overeind staan en aan de andere kant het feit dat er maatwerk kan worden geleverd en dat het mogelijkerwijs vanuit de bijstand tot een redelijke norm moet komen voor een één-ouderverband. Dat blijft echter ter beoordeling van de gemeente.

De heer **Van Hoof** (VVD): Mevrouw Doelman zegt aan de ene kant dat zij, waar het gaat om het hebben van een kind door een jongere beneden de 21 jaar, niet op de bijzondere bijstand wil vertrouwen en dat zij dat in de bijstandswet wil vastleggen. Aan de andere kant zegt zij: als het om uitwonenden en de daarmee gepaard gaande kosten gaat, kan het wel met de bijzondere bijstand. Zij gebruikt dezelfde argumenten als ik om te zeggen dat er, als het om een kind gaat, inderdaad wordt teruggevallen op de bijzondere bijstand. Ik begrijp dus niet waarom het ene geval wel onder de bijstandswet valt en in het andere geval de bijzondere bijstand kan worden gebruikt.

Mevrouw **Doelman-Pel** (CDA): Kennelijk hebt u het maandag wel begrepen, want toen heb ik u er niet over gehoord, maar ik wil wel even antwoord geven. Ik heb maandag duidelijk aangegeven dat het mij er vooral om ging dat de ouders niet verantwoordelijk gesteld kunnen worden voor de zorg voor het kind. Dat heb ik duidelijk gezegd en ik vond dat zo'n objectief criterium dat ik vond dat dit moest vallen onder de noodzakelijke kosten van bestaan. Dat herhaal ik hier.

De heer **Van Hoof** (VVD): Het gaat toch niet om de ouders die verantwoordelijk worden gesteld voor het

kind? Met de bijzondere bijstand wordt dat probleem immers opgevangen en dat probleem bestaat dus helemaal niet.

Mevrouw **Doelman-Pel** (CDA): Nee, het staat er helemaal niet in omschreven dat er dan een toeslag van 20% zou zijn.

De heer **Van Hoof** (VVD): Het gaat niet om de toeslag. U vindt dat de ouders niet kunnen worden aangesproken voor de gelden die gepaard gaan met het hebben van het kind, in dit geval van het kleinkind. De bijzondere bijstand voorziet daar toch in, zij het op maat, zoals u dat ook wilt met de woonkosten?

Mevrouw **Doelman-Pel** (CDA): Ik heb duidelijk aangegeven dat ik dat deel van de kosten niet op maat wil hebben, maar dat ik dat gegarandeerd wil hebben. Dat is maandag mijn redenering geweest en die herhaal ik hier. Ik begrijp dat de heer Van Hoof nu waarschijnlijk met iets anders komt.

Mevrouw **Kalsbeek-Jasperse** (PvdA): Nee, de heer Van Hoof dringt erop aan dat u gewoon met ons meedoet.

Mevrouw **Doelman-Pel** (CDA): Dat is dan een bijzondere vorm van coalitievorming.

De **voorzitter**: Nee, dat noemt men "consensus zoeken". Wil mevrouw Kalsbeek nog iets vragen?

Mevrouw **Kalsbeek-Jasperse** (PvdA): Ja, ik wilde nog iets anders aan mevrouw Doelman vragen. Het verschil van ons amendement ten opzichte van haar amendement bestaat uit de woonkostentoeslag. In de commissie-Doelman-Pel hebben wij lang van gedachten gewisseld over de vraag welke beleidsruimte aan gemeenten gegeven dient te worden. Wanneer is er sprake van zulke objectiveerbare kosten dat je eigenlijk niet vindt dat een gemeentebestuur – en daarvan afgeleid een sociale dienst – vrijheid moet kunnen nemen? Wij zijn er in die commissie heel helder over geweest en dit heeft zich toegespitst op de alleenwonende alleenstaande. Daarvan hebben wij gezegd: wat er ook gebeurt, wij vinden dat die er 20% bij moet krijgen. Mijn stelling is dat je woonkosten hebt als je alleen woont, hoe oud je ook bent. Op dat moment is er dus sprake van objectieve lasten. Ik vraag mevrouw Doelman-Pel, die voor het overige zo consequent is geweest in het vasthouden aan een objectief criterium, waarom zij deze groep uitzondert.

Mevrouw **Doelman-Pel** (CDA): Ben ik consequent geweest? Ik was voorzitter van een werkgroep en uit het rapport zijn gelukkig veel dingen overgenomen, maar niet alle dingen. Het is natuurlijk heel mooi om datgene eruit te halen wat u zelf kunt gebruiken. Dat is terecht en dat mag natuurlijk. Wij hebben in de werkgroep inderdaad gepraat over de kosten van wonen, over de vraag of men die eruit moest halen of al in de norm moest opnemen en over objectiverende criteria op basis waarvan men de bijstand zou mogen verlagen of niet. Doordat er voor 18- tot 21-jarigen weliswaar een bijstandsnorm, maar altijd een norm voor thuiswonenden bestaat, hebben wij met elkaar in deze Kamer vastgesteld dat er voor de 18- tot 21-jarigen geen woonkosten zijn. Dat is voor mij de basisnorm waarvan ik uitga, al kan mevrouw Kalsbeek menen dat het niet zo is. Het hebben van een kind in een gezin is een extra verzwaring. Daarom heb ik gekozen voor de toeslag van 20%.

Mevrouw **Kalsbeek-Jasperse** (PvdA): Ik denk dat het een slag anders ligt. Dat er woonkosten voor een jonge ouder kunnen zijn, wordt erkend, namelijk doordat er dan de mogelijkheid van bijzondere bijstand is. Als wij hebben vastgesteld dat woonkosten objectief zijn, is mijn volgende vraag of dat niet in de norm vast te leggen is.

De **voorzitter**: Mevrouw Kalsbeek, wij zijn in cirkels aan het lopen. Hierover is afgelopen maandag al gedebatteerd.

Mevrouw **Kalsbeek-Jasperse** (PvdA): Dat is niet waar.

De **voorzitter**: Of u hebt in de groep gedebatteerd; ik weet het niet. Volgens mij heeft niemand afgelopen maandag goed geluisterd, want er wordt veel te veel gezegd wat in feite maandag ook al is gezegd. Mevrouw Doelman-Pel rondt haar betoog af.

Mevrouw **Doelman-Pel** (CDA): Wij hebben voor alle jongeren, van 18 tot 21 jaar, een norm vastgesteld zonder woonlasten. Alle woonlasten die een jongere tussen 18 en 21 jaar heeft omdat hij niet thuis kan wonen vallen onder de bijzondere bijstand. Voor mij geldt precies hetzelfde voor de alleenstaande ouder tussen 18 en 21 jaar, maar ik wil garanderen dat er een toeslag komt voor de alleenstaande ouder die thuis woont en de zorg heeft voor een kind.

Voorzitter! Ik ben natuurlijk nieuwsgierig naar het antwoord van de minister over de invoeringsdatum en over het besparingsverlies. Misschien is het aardig als hij daarbij ook het besparingsverlies in het kader van het verhaal meeneemt, want dat cumuleert in feite.

□

Minister **Melkert**: Mijnheer de voorzitter! Ik ga uiteraard graag in op de punten die vandaag, meestal in het verlengde van de discussie van afgelopen maandag, naar voren zijn gebracht. Ik begin met de belangrijke constatering, dat er een breed draagvlak voor de Algemene bijstandswet in de Kamer is. Zoveel jaar nadat mevrouw Klompé voor het bloemetje op tafel pleitte, is het draagvlak in de samenleving in stand gebleven, ondanks problemen bij de uitvoering en de vraagtekens die terecht of ten onrechte wel eens worden gezet, ondanks ander denken over sociale zekerheid, dat her en der is geïntroduceerd en minder fel of feller is bediscussieerd en ook tot majeure aanpassingen heeft geleid of nog zal leiden. Altijd blijft weer de consensus bestaan dat als er echt niets anders is de bijstand er moet zijn om mensonterende situaties tegen te gaan en een basissolidariteit in onze samenleving in stand te houden. Het is goed dat wij in dat kader, waarop uiteraard de herinrichting van de Algemene bijstandswet voluit is toegeschreven, met elkaar kunnen discussiëren.

De heer Rosenmöller heeft terecht nogmaals aandacht gevraagd voor de discussie die wij ook maandag hebben gevoerd, over het fenomeen van stille armoede in ons land. Dat is de ogenschijnlijke tegenstelling die er is. Hoewel wij de Algemene bijstandswet hebben, om de redenen die hier van zoveel kanten zijn beschreven, kan het te vaak voorkomen dat er sprake is van stille

armoede. Naar mijn gevoel kan dat een financiële reden hebben, maar is het probleem veel vaker het gevolg van een maatschappelijke situatie: een dreigende of al gerealiseerde maatschappelijke uitsluiting, "er niet meer bijhoren", niet de regels kennen en geen toegang daartoe hebben, de drempel voor de tegemoetkomingen die er in de maatschappij zijn, in een isolement terechtkomen. Het is goed om dit vast te stellen, omdat dit ook een deel van de uitleg is van de keuze die het kabinet heeft gemaakt om de bijstand niet alleen te zien als een inkomensvoorziening, maar ook heel nadrukkelijk als een regeling waarmee beoogd wordt, sociale uitsluiting en permanente werkloosheid of de dreiging daarvan te doorbreken en perspectief te scheppen. Dit komt steeds weer terug in de wijze waarop er vorm is gegeven aan de regels. Soms gaat het om verlenging van de oude regels, soms zijn het nieuwe regels. En het komt wat mij betreft ook terug in de discussie over hoe wij versnelde uitstroom uit de bijstand kunnen bewerkstelligen. Ik kom zo dadelijk nog te spreken over de concrete opmerkingen die er met name naar aanleiding van de voorgestelde experimentenregeling zijn gemaakt, maar het lijkt mij goed om vast te stellen dat het perspectief op uitstroom er helemaal bijhoort, als de bijstand beschouwd wordt als een inkomensvoorziening in de gevallen waarin er echt niets anders is.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Daar ben ik het absoluut mee eens, voorzitter, maar ik denk dat de minister het met mij eens zal zijn dat het element van de inkomensvoorziening onverkort van kracht blijft zolang dat perspectief op uitstroom in de komende periode voor te veel mensen ontbreekt. En als wij het erover eens zijn dat de stille armoede een heel directe relatie met die inkomensvoorziening heeft, dan leggen wij ons in feite neer bij de oorzaak van die stille armoede, als wij daar in structurele zin niets aan doen, of als wij er zelfs op bezuinigen. Dat kan de politiek toch eigenlijk niet over haar kant laten gaan?

Minister **Melkert**: Er is geen enkele twijfel over dat die inkomensvoorziening intact blijft, dat het sociaal minimum intact blijft. Dat is ook het uitgangspunt bij dit voorstel geweest. Maar er is ook geen twijfel over, dat het noodzakelijk en ook mogelijk is om met actief beleid het defaitisme te doorbreken dat zich in de afgelopen jaren soms iets te sterk van ons meester heeft gemaakt. Het leek als het ware vanzelfsprekend, het leek een geaccepteerd verschijnsel dat honderdduizenden mensen in de bijstand zitten, terwijl een steeds groter deel daar permanent in gevangen lijkt te zitten. Het uitgangspunt is dat wij ons daar niet bij neerleggen, naast het uitgangspunt van een inkomensvoorziening. Op basis daarvan is het kabinet tot dit voorstel gekomen, maar het is evident dat de inkomensvoorziening echt in stand zal worden gehouden als de maatschappij geen ruimte kan bieden. Wat dit betreft is er geen compromis mogelijk.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Voorzitter! Er is bij mij geen spoor van defaitisme te vinden, maar als er een relatie is tussen stille armoede, een structureel probleem, en de hoogte van de bijstandsuitkering, dan kun je je er wat mij betreft niet van afmaken met de stelling dat het minimum op peil moet blijven. Nee, dan moet er ook discussie mogelijk zijn over het "meer", dat voor de mensen met bijstand het absolute minimum zou moeten zijn.

Minister **Melkert**: Ik geloof dat stille armoede in veel meer gevallen dan u suggereert, te maken heeft met het gebrek aan contacten, het geen toegang hebben tot regelingen en voorzieningen, het gebrek aan mogelijkheden tot maatschappelijke integratie. Ik kom er later nog met de Kamer over te spreken, want ik vind dat dit punt op de agenda van dit kabinet behoort te staan. Ik maak mij hier ook zorgen over, maar vooral over de vraag, hoe wij mensen die in zo'n situatie terecht zijn gekomen, zouden kunnen bereiken. Er zijn namelijk signalen van sociale diensten dat dit een probleem is. Het gaat erom, hoe wij sociale uitsluiting kunnen voorkomen. En juist om deze reden dringen sociale diensten er bij het kabinet op aan, de regels te verruimen om eerder mogelijkheden te zoeken om mensen juist weer te integreren in de maatschappij. Dit is heel moeilijk, er is een individuele benadering voor nodig, het gaat om maatwerk.

Voorzitter! De heer Rosenmöller heeft terecht gememoreerd dat ik toegezegd heb dat bij de evaluatie van de bijzondere bijstand ook het element van de duurzame gebruiksgoederen aan de orde zal komen. Ik zet die discussie graag voort in dat verband. Ik ben er de heer Rosenmöller erkentelijk voor dat hij het amendement dat hij hierop had ingediend, heeft ingetrokken.

De heer Rosenmöller heeft gezegd dat GroenLinks niets ziet in de normensystematiek die in het wetsvoorstel is geïntroduceerd. Het kabinet meent in die normensystematiek nu juist de mogelijkheid gevonden te hebben om het evenwicht tot uitdrukking te brengen waarop mevrouw Doelman doelde, namelijk tussen uitvoerders en gebruikers. Dat is een evenwicht aan beide kanten, omdat wij weten dat noch een volledig gedecentraliseerde uitvoering noch een volledig gecentraliseerd opereren vanuit de Algemene bijstandswet antwoord kan geven op alle gevallen die zich aandienen in de grote veelvormigheid die zich voordoet. Ik houd dan ook heel erg vast aan dat evenwicht. Ik betreur het dat de heer Rosenmöller daarin niet kan meegaan.

De heer Rosenmöller en andere sprekers hebben vragen gesteld over de voorziene besparing van 380 mln. Hij vroeg op hoeveel gevallen dit betrekking heeft. Ik wijs allereerst nogmaals op de briefwisseling met de VNG. Die briefwisseling is de Kamer bekend. Met de VNG is overeengekomen dat de voorziene besparing zal worden gerealiseerd – dat is althans het oogmerk – op grond van wijzigingen in het bijstandsvolume die optreden wanneer door de nieuwe normensystematiek mensen die ten onrechte bijstand ontvangen, uit de bijstand gaan respectievelijk door een verlaging van de bijstandsuitgaven als gevolg van overgang van de ene categorie naar de andere. In het overleg met de VNG is niet toevallig tot een inschatting gekomen in de orde van grootte die correspondeert met de 380 mln. Tegelijkertijd is in het overleg met de VNG vastgesteld dat er geen precisie gezocht moet worden die op dit moment eenvoudigweg niet in beeld kan worden gebracht. De nulmeting, waarnaar de heer Rosenmöller vraagt, is dus niet goed mogelijk, al was het maar omdat gelijktijdig met het invoeren van de nieuwe normensystematiek

tal van andere maatregelen lopende zijn. Die maatregelen hebben tot doel, het bestand aan bijstandsgerechtigden op te schonen, bijvoorbeeld vanuit de optiek van bestrijding van fraude en oneigenlijk gebruik. Omdat daar dus een zekere samenhang in zit, is nu juist met de VNG de afspraak gemaakt om te komen tot de nadere monitoring. Ik heb toegezegd, regelmatig te zullen rapporteren over de voortgang daarvan. Dat is immers van belang om na de overeengekomen drie jaar de overheveling van het toeslagenbudget en de gronden waarop dat gebeurt, te kunnen vaststellen. Om diezelfde reden is het nu niet goed mogelijk om een cijfermatige duiding te geven van datgene wat achter de 380 mln. schuilgaat. Ik geloof dan ook dat ik er beter aan doe, daarover niet te speculeren. Maar nogmaals, over de monitoring zal de Kamer regelmatig worden geïnformeerd, opdat ook de Kamer zich op dit punt een beeld kan vormen van de budgettaire gang van zaken.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Betekent dit, populair gesproken, dat de onderbouwing van de 380 mln. nattevingerwerk is en dat wij straks achteraf niet kunnen controleren of dat bedrag gehaald wordt?

Minister **Melkert**: Nee. De onderbouwing is geen nattevingerwerk. Als dat zo was, zou ik het risico niet nemen. Men weet dat de rekening dan in het kader van de algehele budgetdiscipline elders terecht zou komen. Dan zouden wij ons nu moeten verantwoorden voor keuzes die daarop betrekking hebben. Maar tegelijkertijd moet geen schijnprecisie worden gesuggereerd, waar precisie zelf niet gegeven kan worden. Ik kom daar in de loop van de komende jaren regelmatig op terug, vanuit de uitgangspunten en criteria die ook met de gemeenten hieromtrent zijn afgesproken.

Voorzitter! Ik kom dan op het punt van het experimenteerartikel. Daar is, dacht ik, door alle sprekers aandacht aan besteed. Dat verbaasde mij ook geenszins na de levendige discussie van afgelopen maandag. Graag onderstreep ik hierbij dat ik het op zichzelf een heel goede en heel belangrijke discussie vond die wij maandag hebben gevoerd. De spanning die daaruit naar voren kwam, de dilemma's die daarbij zijn geschetst op dit punt – dat zijn heel reële dilemma's en dat is een heel reële spanning – brengen ons bij de hoofdvraag: is de bijstandswet alleen een inkomensvoorziening of is de bijstandswet die inkomensvoorziening en tegelijkertijd de poging om het perspectief te bieden, dat zo min mogelijk mensen zo kort mogelijk een beroep moeten doen op de bijstand, waarmee ook het draagvlak voor premie- en belastingbetaling groter wordt?

Mevrouw Doelman wees er terecht op dat het niet zo kan zijn, dat het, als wij gaan experimenteren met inzet of met behoud van uitkeringen, als het ware een zichzelf versterkend model zou worden. Want dan zijn wij pas goed bezig om het draagvlak onder onze sociaal-economische ordening, inclusief de sociale zekerheid, te ondergraven. Die experimentele benadering is er nu juist op gericht om meer uitstroom te bewerkstelligen, minder beroep op de sociale zekerheid te laten doen en daardoor ook het draagvlak voor onze welvaart – want daar komt het op neer – te versterken.

In het experimenteerartikel, zoals dat in deze wet is opgenomen, is beoogd de activering vanuit de bijstandswet via twee sporen te realiseren. Het eerste spoor heeft betrekking op intreding of herintreding van werklozen op de reguliere of additionele arbeidsmarkt. De instrumenten die daarbij van toepassing zijn, zijn scholing, bemiddeling, werkervaringstrajecten, JWG en banenpool. Het tweede spoor bestaat uit het streven om werklozen die niet via het eerste spoor aan het werk kunnen komen, via andere vormen van arbeid te activeren en bij de samenleving betrokken te houden, zodat een gevoel of een feit van afgeschreven zijn, wordt voorkomen.

De experimenten die in dit wetsvoorstel zijn opgenomen, hebben betrekking op het tweede spoor. Waar het daarbij om gaat, is dat er iets moet gebeuren voor de blijvers of de potentiële blijvers in de bijstand. Wij moeten immers constateren dat de bestaande instrumenten van activerend arbeidsmarktbeleid niet toereikend zijn om ook doeltreffend te zijn voor de langdurig bijstandsgerechtigden met een zeer grote afstand tot de arbeidsmarkt. Bij elk van de instrumenten die ik noemde, vindt namelijk weer afroming plaats: de besten uit de groep worden bereikt. De aanpak is nooit sluitend; de moeilijke gevallen blijven steeds weer aan de kant staan.

Daarom wil het kabinet zoeken naar wegen, om ook voor die mensen die ver van de arbeidsmarkt af staan en waarbij al die andere instrumenten die wij hebben, niet of niet onmiddellijk toereikend zijn om ook maar een traject van toegeleiding naar arbeid tot stand te brengen, perspectief te bieden via deelname aan maatschappelijk nuttige activiteiten. Dat is een weg – ik refereer aan hetgeen waar ik mee begon – om sociale uitsluiting, stille armoede en maatschappelijke tweedeling te bestrijden. Door een traject van maatschappelijk nuttige activiteiten open te stellen voor de nu als kanslozen op de arbeidsmarkt bestempelde groepen, kunnen twee doelen nagestreefd worden: op langere termijn uiteindelijk, als het even kan – dat moet ook in beeld blijven – toeleiding naar de arbeidsmarkt, en aan de andere kant sociale activering. Over die toeleiding naar de arbeidsmarkt nog het volgende. Het gaat daarbij in feite om een voorbereidingsfase voor eventuele toeleiding. Onder die toeleiding verstaan wij de trajecten die meer in de sfeer van JWG en banenpools zitten. Er zijn werkelijk verschillende stappen nodig in bepaalde gevallen. Wij hebben het hier over voorbereiding op een toeleidingstraject en dan pas arbeid. Dat is de realiteit waarmee veel sociale diensten te maken hebben. Het is echter niet een realiteit die ons dwingt dan maar te accepteren dat mensen gewoon in de bijstand gelaten worden en daarop levenslang aangewezen zijn. Zo kunnen er eerste stappen worden gezet op weg naar een zelfstandige bestaansvoorziening; via stage-achtige activiteiten weer wennen aan arbeidsritme, gezagsverhoudingen en het werken in teamverband. In ieder geval wordt langs die weg de nog aanwezige arbeidscapaciteit in stand gehouden en vindt er geen verdere achteruitgang plaats van die arbeidscapaciteit.

Voor diegenen van wie verwacht kan worden dat het toeleidingstraject in welke vorm dan ook niet op korte termijn tot uitstroom zal leiden, kan deelname aan maatschappelijk nuttige activiteiten bijdragen aan het voorkomen en bestrijden van sociale uitsluiting. Het gaat er daarbij om dat betrokkene ingeschakeld wordt in

werksituaties. Dat is dus werken met behoud van uitkering. Kernwoorden daarbij zijn wat mij betreft: zinvolle invulling van het bestaan, gevoel van eigenwaarde en zelfvertrouwen teruggeven als noodzakelijke voorwaarde voor het verkrijgen van een baan, doorbreken van sociaal isolement, resocialisatieprocessen, het doorbreken van de spiraal naar beneden in de richting van verdergaande marginalisering en – ook die realiteit moeten wij onder ogen zien – criminaliteit. Door iedereen bij de samenleving betrokken te maken of te houden, kan de samenhang van de samenleving en de solidariteit verbeterd worden. Verder gaat het om het bestrijden van de maatschappelijke tweedeling en sociale armoede.

Welke voorbeelden kunnen hier gegeven worden? Ik ga daarop nogmaals in omdat wij het er niet genoeg over kunnen hebben en omdat ik ook accepteer dat de vraag wordt gesteld: waar hebben wij het nu over. Wij hebben het over buurtbeheer; het verbeteren van de woon- en werkomgeving en groenvoorziening. Als voorbeeld kan ik u noemen wat in Rotterdam onder de titel "opzomeren" inmiddels gemeengoed is geworden. De inzet van buurtbewoners met een uitkering bij het buurthuis, bijvoorbeeld om allochtone rondzwervende jongeren op allerlei manieren te activeren en te motiveren. Het geven van ondersteuning bij taallessen aan migrantenvrouwen thuis. Het bijdragen aan het onderhoud van de speeltuin. Sport- en spelbegeleiding in de buurt. Ondersteuning in de bibliotheek of in het museum. Het betrekken van bijstandsvrouwen zelf bij voorlichting aan en activiteiten van andere bijstandsvrouwen. Ik verwijs in dit verband naar projectvoorstellen die zijn ingediend vanuit gemeenten. Het is dus niet iets dat in Den Haag op het departement wordt verzonnen als iets dat goed zou zijn voor de mensen. Het is iets wat ons als verzoek bereikt vanuit gemeenten die bezig zijn na te gaan, hoe perspectief geboden kan worden. Het lijkt mij van het grootste belang – uiteraard binnen eisen van zorgvuldigheid en vooral redelijkheid – die mogelijkheid ook te bieden.

Het kernpunt daarbij is dat het nooit kan gaan om een activiteit om wille van de activiteit zelf, om het zo maar te noemen: een bezigheidstherapie. Daar gaat het natuurlijk niet om. Het gaat om een onderdeel, een element van – het woord is inderdaad genoemd – een traject van sociale activering om maatschappelijke uitsluiting c.q. maatschappelijk isolement te doorbreken en uiteindelijk hopelijk verdergaand perspectief te scheppen of een traject van toeleiding naar werk, kansen op de arbeidsmarkt, kansen om via een banenpoolactiviteit of via de extra banen die wij scheppen of gewoon via de markt aan de bak te komen.

Wat dan wordt overeengekomen tussen sociale dienst en cliënt en wat in redelijkheid van cliënt kan worden gevraagd tegenover de bijstandsuitkering, is om inderdaad bereid te zijn deel uit te maken van zo'n traject en de eigen kansen te vergroten. Dat is de kern van hetgeen wij beogen. Dat is ook hetgeen op grond waarvan de voorstellen van de kant van de gemeenten beoordeeld zullen worden. Daarmee is geen vrijbrief gegeven om alles te doen en te laten wat de gemeenten, de uitvoerders – dat zijn ook mensen – zelf bedenken, want wat gedaan moet worden moeten wij met elkaar blijven bespreken. Er is op dit punt geen sprake van een individuele afweging die de rijksoverheid nu delegeert aan de gemeenten en waarmee wij ons niet meer bezig zullen houden. Het moet juist gaan om het perspectief dat via het afleggen van het geschetste traject wordt verkregen en het moet dus ook gaan om het in stand houden van het idee dat voor mensen in de bijstand gewerkt wordt aan het creëren van nieuwe kansen en nieuwe mogelijkheden. Als het even kan zal daarbij sprake moeten zijn van uitstroom uit de bijstand.

Vervolgens wil ik nog aangeven hoe gedacht moet worden over de relatie met vrijwilligerswerk en dan wel met het vrijwilligerswerk dat wij in het algemeen als zodanig opvatten. Ik verwijs in dit verband naar de definitie die door het projectbureau Sociale vernieuwing van vrijwilligerswerk is gegeven. Het gaat volgens die definitie om werk dat niet verplicht wordt gedaan, waarvoor niet wordt betaald, dat plaatsvindt in georganiseerd verband, dat wordt verricht ten behoeve van de samenleving en dat mogelijkheden biedt voor een eigen inbreng en ontplooiing.

Mevrouw **Doelman-Pel** (CDA): Voorzitter! De minister zei dat de plannen van de gemeenten zelf moeten komen. Wij zullen nog over de AMvB komen te spreken. Ik zou het daarom heel plezierig vinden als de minister in dit verband ook denkt aan de plannen die in de groepen zelf kunnen ontstaan. Ik veronderstel namelijk dat men in bepaalde buurten zelf met initiatieven kan komen. Het kan daarbij gaan om buurten waar ontzettend veel uitkeringsgerechtigden wonen. Hoe meer er dan sprake is van een soort bundeling van initiatieven des te groter zal de draagkracht zijn en des te minder de spanning bij de uitvoering.

Minister **Melkert**: Voorzitter! Ik vind dit een zeer waardevolle suggestie van mevrouw Doelman. Hiermee zou men aansluiten bij hetgeen ik van de week al heb geprobeerd aan te geven. Ik doe niets af aan de waarde van de discussie die wij voeren, maar wij kunnen ons nu wel zorgen maken over de precieze afbakening, doch het gaat nu allereerst om het aanboren van het potentieel dat er is bij zeer veel bijstandsgerechtigden die zich in de afgelopen jaren hebben geërgerd aan het gebrek aan mogelijkheden door de veelheid aan regels en restricties. Als wij dat potentieel hebben aangeboord, kunnen wij ons altijd nog bezighouden met de vragen die hiermee wellicht verband houden. Daarbij denk ik aan mensen die minder gemakkelijk te motiveren zijn. Ik ben er echter van overtuigd, dat wij voorlopig nog niet toekomen aan de vragen op dat vlak. Ik ga echter graag in op de suggestie van mevrouw Doelman.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Voorzitter! De minister heeft na maandag hier nog een uitgebreide toelichting gegeven op het standpunt van het kabinet met betrekking tot de inhoud van het experimenteerartikel. Toen de minister daarover begon, dacht ik dat hij de verkeerde tegenstelling schetste. Ik voelde me in ieder geval niet aangesproken toen hij zei: òf het gaat bij de bijstand om een inkomensvoorziening òf het gaat daarbij om een voorziening waar je zo kort mogelijk gebruik van maakt en die je vervolgens met gebruikmaking van zoveel mogelijk middelen aanwendt om de stap naar de arbeidsmarkt te maken.

Ik heb nu een vraag met betrekking tot het tweede spoor dat hij

schetst. Dat is het spoor voor de langdurig werklozen en bijstandscliënten die een lange afstand tot de arbeidsmarkt hebben af te leggen. Daarnaast gaat het hierbij om mensen die in ieder geval van het eerste spoor geen gebruik kunnen of zullen maken en die dus in de sfeer van de onbetaalde arbeid terechtkomen. In aansluiting op het interruptiedebatje tijdens de eerste termijn is mijn vraag aan de minister: bent u het met mij eens dat u maandag in het kader van de concretisering sprak over vormen van vrijwilligerswerk? Mijn volgende vraag is: is de essentie van de discussie niet dat het kabinet vindt en voorstelt, dat je ook in het kader van de wet waarover we nu spreken iemand tot het doen van dat werk zou moeten kunnen verplichten en dat tegenover het niet aanvaarden van dat werk een sanctie moet staan?

Minister **Melkert**: Mijnheer de voorzitter! Als antwoord op de eerste vraag wil ik mijn woorden van afgelopen maandag citeren. Nadat ik had geconstateerd – ik zeg dat als het nodig is elk kwartier – dat er geen gedwongen vrijwilligerswerk bestaat, heb ik maandag het volgende gezegd: Aan de andere kant is het wat mij betreft zeer wel denkbaar dat onbetaalde werkzaamheden, maatschappelijk nuttige activiteiten worden verricht die verband kunnen houden met bestaand of nieuw uit te vinden vrijwilligerswerk.

Mijn pleidooi is erop gericht, de sociale diensten de ruimte te geven om dit doorbreken van sociale uitsluiting ook langs deze weg tot stand te brengen en dat wij dat dus niet moeten afgrenzen door een grens te zoeken tussen vrijwilligerswerk en maatschappelijk nuttige activiteiten die in die zin ook niet bestaat. Gedwongen vrijwilligerswerk bestaat uit de aard van de betekenis van de woorden niet in deze combinatie. Verder mag bestaand vrijwilligerswerk natuurlijk absoluut niet worden verdrongen door wat er verder nog bestaat in het grijze gebied tussen maatschappelijk nuttige activiteiten en vrijwilligerswerk in de traditionele zin. Dit lijkt mij vanzelfsprekend. Het behoort niet tot de redelijkheid die ik ook op dit punt blijf onderschrijven.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): De reden waarom ik spreek van "verplicht vrijwilligerswerk" zal ik duidelijk maken. Dan weet ook iedereen buiten deze zaal waar het om gaat. Ik citeer de minister uit het debat van maandag: "Ik denk dan aan het begeleiden en ondersteunen van kwetsbare groepen zoals bejaarden, asielzoekers en vluchtelingen, aan kinderopvang, buurthuisactiviteiten, ondersteuning van bibliotheek of museum, onderhoud van de leefomgeving of groenvoorziening, aanvullende activiteiten in de sfeer van toezicht en andere vormen van lokale en/of gemeentelijke dienstverlening, eventueel in de sfeer van welzijn of recreatie. Deels zal dat vallen onder het klassieke vrijwilligerswerk."

De minister heeft vandaag een zelfde exposé gegeven met vergelijkbare voorbeelden. Zijn conclusie maakte dat ik het gerechtvaardigd vond om ook bij interruptie weer te spreken van "verplicht vrijwilligerswerk".

Ik wil er echter geen definitiediscussie van maken. Mijn kernvraag luidt als volgt: gaat het in het experimenteerartikel om de mogelijkheid om bijstandsgerechtigden te verplichten op straffe van een sanctie tot het doen van dat soort maatschappelijk nuttige activiteiten? Wordt dat met dit experimenteerartikel in principe mogelijk of niet?

Minister **Melkert**: De fout die de heer Rosenmöller maakt in zijn gedachte dat ik spreek over verplicht vrijwilligerswerk, ligt erin dat ik het heb over trajecten waarbinnen bepaalde activiteiten een plaats kunnen krijgen. Over die trajecten mag geen misverstand bestaan. Daarin kunnen eisen aan bijstandsgerechtigden worden gesteld. Ik vind dat in een aantal omstandigheden zelfs een maatschappelijke plicht. Het moet echter blijken dat binnen die trajecten maatschappelijk nuttige activiteiten passen en dat deze een functie hebben voor het verdere doel, de sociale activering, de kansen op de arbeidsmarkt. Als de heer Rosenmöller spreekt van "verplicht vrijwilligerswerk", dan lijkt het erop alsof een soort aanwijzing gaat plaatsvinden in de sfeer van: u gaat nu verplicht vrijwilligerswerk doen. Afgezien van het feit dat dat gewoon niet werkt – zo zitten mensen niet in elkaar – is het absoluut niet de bedoeling van de ruimte die ik in de bijstandswet wil creëren. Die bedoeling staat in het teken van het bevorderen van de uitstroom uit de bijstand.

De **voorzitter**: Ik zie dat de heer Rosenmöller aanstalten maakt om opnieuw te interrumperen. Ik meen echter dat wij bezig zijn te vervallen in het voorlezen uit elkaars werk. Ik heb de interrupties van de heer Rosenmöller eerder van anderen gehoord. Het antwoord bevredigt hem niet, maar dat is geen reden om de vraag te blijven herhalen. Ik geef hem gelegenheid om nog één interruptie te plaatsen, maar dat is dan voorlopig zijn laatste.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): De minister wil dit soort maatschappelijk nuttige activiteiten in het kader van een traject verplichtend opleggen op straffe van een sanctie. Ik zou dat niet willen doen, simpelweg ook omdat het gaat om een groep waarvoor de kans op betaalde arbeid bijna als nihil moet worden gezien. Deze mensen komen voor het eerste spoor al niet in aanmerking.

Minister **Melkert**: Dat vind ik defaitistisch. Het betekent dat je een heleboel mensen zegt: blijf maar in de bijstand. Dan gaat het niet alleen om de vraag of mensen een kans hebben op de arbeidsmarkt. Dan gaat het om de groep waarvan wij weten dat die voorlopig wellicht geen kans heeft op de arbeidsmarkt, maar die wel heel dringend uit een maatschappelijk isolement gehaald moet worden. Neem de drugsverslaafde die wij toch niet aan zijn lot willen overlaten. Iemand die in grote problemen is geraakt in zijn eigen persoonlijke omgeving, willen wij toch niet aan zijn lot overlaten. Diegene kan inderdaad gebaat zijn bij een steun in de rug en soms een duwtje in de rug. Zo zitten de mens en de maatschappij ook in elkaar. Als dat het is wat ons onderscheidt, dan betreur ik dat zeer, maar dan ga ik toch de weg die ik hier uitgezet heb. Ik vind het namelijk zo ontzettend nodig en ook zo verantwoord om het zo te doen.

Als het gaat om de vraag of wij hier heel onredelijk en ongenuanceerd met de knoet naar mensen toegaan, dan schaar ik mij aan de zijde van de heer Rosenmöller. Zo zie ik dat namelijk niet voor mij; dat zou ook alleen maar contraproduktieve effecten hebben. Nog eens terugkijkend naar de televisieverslaggeving

van maandagavond, zou ik, als ik in het ziekenhuis zou liggen, geen gedwongen vrijwilliger aan mijn bed willen hebben. Zo zou het namelijk niet behoren te gaan. Ik voorzie echter ook dat het zo niet zal gaan. Laten wij nu echter ook niet zeggen: laat het maar zoals het is. Dat raakt immers aan het afschrijven van mensen. En dat wil ik niet; ik kies een andere weg.

De heer **Marijnissen** (SP): Voorzitter! Ik heb slechts één korte vraag aan de minister. Acht hij het mogelijk dat in het kader van de regeling die hij nu zo warm bepleit – ik kom daar in tweede termijn nog even op terug –...

De **voorzitter**: Ik had niet meer gedacht aan een tweede termijn. U mag nu dus iets langer interrumperen.

De heer **Marijnissen** (SP): Acht de minister het mogelijk dat gemeenten banen die eerder zijn wegbezuinigd, nu gaan uitgeven aan mensen die er, zoals hij zo meeslepend zegt, bij betrokken moeten worden?

Minister **Melkert**: Voorzitter! In de eerste plaats ben ik er tevreden over dat ik de heer Marijnissen kennelijk meesleep. In de tweede plaats kan die directe relatie niet gelegd worden.

De heer **Marijnissen** (SP): U noemde net bijvoorbeeld die speeltuin. U weet hoe het er op het ogenblik in gemeenten aan toegaat; daar wordt ontzettend gesneden, juist als het om dit soort voorzieningen gaat. Mijn vraag is dus of u het mogelijk acht dat de mensen uit die tweede groep, waar u het over hebt, in de voortrajecten dat werk gaan doen, maar dan met behoud van uitkering.

Minister **Melkert**: Voorzitter! Ik zou alleen maar een uitspraak over een mogelijkheid als door de heer Marijnissen gesuggereerd, kunnen doen, als ik de specifieke plaatselijke situatie zou kennen. Ik kan daar geen algemene uitspraak over doen.

Ik kom op een aantal punten die door de heer Van der Vlies naar voren zijn gebracht. Hij heeft nog eens aandacht gevraagd voor het punt waar wij het maandag wat langer over hebben gehad, namelijk fiscale prikkels bij private ondersteuning vanuit charitatieve invalshoek, om het zo maar te zeggen. Die zijn er natuurlijk wel, in die zin dat giften boven een bepaalde grens, zoals bekend, als aftrekpost kunnen fungeren. Overigens voorzie ik niet dat het kabinet wil overwegen om verdergaande tegemoetkomingen mogelijk te maken.

De heer Van der Vlies en onder anderen mevrouw Kalsbeek hebben ervoor gepleit om te kunnen spreken over de algemene maatregel van bestuur die ter voorbereiding van het experimenteerartikel nodig is. Ik vind het vanzelfsprekend dat daarover tijdig wordt overlegd met de Kamer. Ik heb al eerder gezegd dat ik de discussie met de Kamer volstrekt serieus neem. Ik onderken die spanning dus ook. Het lijkt mij goed, ook voor het verder experimenteren in het kader van de bijstandswet, dat het draagvlak hiervoor kan blijken in de Kamer. Ik wil de Kamer dus graag toezeggen dat ik de algemene maatregel van bestuur pas zal vaststellen na daarover overleg gevoerd te hebben met haar.

Voorzitter! Ik ben het eens met de heer Van der Vlies – hij was het die het bloemetje op tafel nog eens in beeld bracht – dat dit de bedoeling van de bijstandswet was en ook moet blijven. Dat heeft ook te maken met de manier waarop wij armoede definiëren in dit land. Dat houdt in het voorkomen van armoede in de context van de samenleving, zoals wij die met elkaar hebben opgebouwd. Niemand mag daar onaanvaardbaar in ten achter blijven.

De heer Van der Vlies heeft nog wel enige zorg tot uitdrukking gebracht over mogelijke ongelijkheid tussen gemeenten in de wijze waarop de toeslagensystematiek en, voeg ik er zelf aan toe, de combinatie met de bijzondere bijstand zouden kunnen uitpakken. Ik wijs erop dat het kabinet heel bewust heeft gekozen voor de landelijk genormeerde toeslagensystematiek. De uitvoering van de toeslagen wordt weliswaar aan de gemeenten gedelegeerd, maar door de landelijke normering wordt een bodem gelegd in de wijze waarop dit verder vorm krijgt. Daar komt bij dat wij hier, juist ook in combinatie met de bijzondere bijstand, te maken hebben met een van de evenwichtspunten waar ook mevrouw Doelman terecht op doelde. Ik vind het zeer noodzakelijk dat naar dat nieuwe evenwicht wordt gezocht, omdat een al te centraal uitgevoerde regeling – dat was ook de conclusie uit de vele rapporten – tot een onvolkomen uitvoering en tot ongewenste effecten leidt. Je zult moeten zoeken naar het midden. Ik realiseer mij overigens dat het laatste woord over waar het evenwicht precies ligt nog niet is gesproken.

Ik ben blij dat mevrouw Scheltema ervan overtuigd is geraakt dat het co-ouderschap in de concrete situatie beter ter beoordeling van de gemeenten kan worden gelaten. Over mijn beantwoording op het punt van artikel 6 van het EVRM heeft zij een aantal nadere vragen gesteld. Zij heeft in dat kader gesuggereerd om daarop terug te komen bij de evaluatie van de verhaalsplicht, op basis van mogelijke jurisprudentie elders. Ik zeg dat graag toe.

Dan kom ik op de kwestie die aan de ene kant door mevrouw Scheltema en mevrouw Kalsbeek en aan de andere kant door mevrouw Doelman naar voren is gebracht, namelijk de situatie met betrekking tot jonge ouders, jonger dan 21 jaar. Mevrouw Kalsbeek zei daarover, ter illustratie van waar het over kan gaan: een samenwonend stel van 20 jaar komt voor en er kan dan een kind komen. Zowel vanuit de biologische als vanuit de sociaal-psychologische invalshoek moet ik dat onderschrijven. Die mogelijkheid kan zich voordoen. Het is onze aandacht waard.

Ik ben de leden die amendementen hebben ingediend overigens erkentelijk voor het feit dat die amendementen steeds dusdanig zijn verbeterd dat een aantal meer wetstechnische bezwaren in ieder geval is weggenomen. De betogen van maandag en die van vanavond gehoord hebbende werd ik naarmate er meer over werd gediscussieerd, wel meer voorstander van mijn eigen gedachten die ik de Kamer aanvankelijk heb voorgelegd. Wat was de achterliggende gedachte om niet met een specifieke regeling, in de wet gelegen, te komen? Het lag voor de hand om ook voor jonge ouders aan te sluiten bij de jongerennorm, gerelateerd aan de hoogte van de kinderbijslag, in relatie tot het uitgangspunt dat de ouderlijke onderhoudsplicht van toepassing is tot het 21ste jaar. Via de bijzondere bijstand, op maat gesneden – daarvoor is de bijzondere bijstand bedoeld – kunnen daarnaast die

middelen worden verstrekt die gewoon nodig zijn. Wij hebben overigens geen aanwijzingen dat zich op dat punt knelpunten voordoen, omdat er materieel overeenstemming over is dat de bijzondere bijstand moet kunnen voorzien in dat soort gevallen. Ik vind dus dat materieel tegemoet moet worden gekomen aan de geschetste situaties. Op zichzelf deelde ik de zorg van de Kamer op dit punt. Ik kon mij ook nog wel voorstellen dat er pogingen zouden worden ondernomen om via 20% of twee maal 20% niet alleen materieel de beoogde situatie te bereiken maar ook formeel.

Met alle respect, in beide amendementen wordt uitgegaan van het voortbestaan van de ouderlijke onderhoudsplicht. Weliswaar gebeurt dat in materieel opzicht voor een kleiner bedrag dan in de benadering die het kabinet heeft gekozen, maar ten principale is het geen andere keuze dan die van het kabinet. Als die constatering van mijn kant juist is, is er eigenlijk geen dwingende reden om af te wijken van de keuze die het kabinet heeft gedaan. Dan is het hoogstens een kwestie van maatvoering en preferenties die uit de amendementen spreekt, maar is het niet nodig een principieel ander punt in de wet op te nemen. Het lijkt mij dan ook het beste dat de Kamer zelf uitspreekt aan welke variant zij de voorkeur geeft. Aan de amendementen zijn natuurlijk wel kosten verbonden ten opzichte van de keuze die het kabinet doet aangezien die laatste keuze de meeste garantie op maatwerk biedt. Ik ben het dus niet eens met mevrouw Scheltema dat 10 mln. op 10 mld. in feite peanuts zijn, hoewel zij de laatste term zelf niet gebruikte. Zo is het dus niet, want dan krijgen wij elke avond in de gedachtenwisseling tussen kabinet en Kamer te maken met pinda's. Dan wordt het onoverzienbaar. Wel zeg ik dat, aangezien wij het erover eens zijn dat het materieel nodig is dat er tegemoet wordt gekomen aan de situatie die zich bij jongere ouders kan voordoen, ik er verder geen overwegend punt van wil maken. Bijgevolg laat ik het oordeel over beide amendementen graag aan de Kamer over.

De heer **Van der Vlies** (SGP): Mag ik begrijpen dat de gewijzigde amendementen, anders dan maandag, nu voor de minister lood om oud ijzer zijn, althans qua systematiek? Maandag dacht ik bij de minister nog een lichte voorkeur te bespeuren voor de amendering naar de wijze, zoals door mevrouw Doelman voorgesteld. Ik had daar op dat moment ook sympathie voor. Daarna is het amendement van mevrouw Kalsbeek qua systematiek behoorlijk gewijzigd. Zijn de amendementen zoals ze nu voorliggen echt lood om oud ijzer voor de minister?

Minister **Melkert**: Maandag ben ik mijn betoog op dit punt begonnen met de constatering dat er eigenlijk geen reden zou zijn tot amendering vanuit de systematiek en de benadering in de wet gelegen. Ik heb toen wel tot uitdrukking gebracht dat, doordat er twee verschillende systematieken werden geïntroduceerd in de amendementen zoals ze toen voorlagen, mij de door mevrouw Doelman voorgestelde systematiek als beter aansluitend bij het wetsvoorstel voorkwam dan de systematiek zoals voorgesteld door mevrouw Kalsbeek en mevrouw Scheltema. Maar nu laatstgenoemde systematiek inmiddels is aangepast door middel van de gewijzigde amendering, waarvoor op zichzelf waardering, gaat het nu nog slechts om het graduele verschil tussen een maal 20% en twee maal 20%. Voor die keuze geplaatst, vraag ik mij af of het dan eigenlijk niet beter is om terug te keren naar de grondslag die in de wet is vastgelegd en die naar mijn overtuiging in de praktijk materieel tot dezelfde situatie zal leiden als die welke in de amendementen is beoogd.

Mevrouw **Doelman-Pel** (CDA): Ik had even hetzelfde gevoel als de heer Van der Vlies had naar aanleiding van het debat van afgelopen maandag. Als ik het goed begrijp, vindt de minister ook dat een ouder een onderhoudsplicht heeft ten opzichte van haar of zijn kind en dus ook ten opzichte van een kleinkind? Daar ging het mij om. Vandaar die toeslag. Is mijn conclusie juist dat de minister die toeslag niet genormeerd wil zien?

Minister **Melkert**: Er is geen ouderlijke onderhoudsplicht voor het kleinkind. Dan zou het trouwens grootouderlijke onderhoudsplicht moeten heten. Er is ouderlijke onderhoudsplicht voor het kind. Het kind verkeert natuurlijk in een andere materiële situatie als er sprake is van een eigen kind. Dat is weliswaar het kleinkind van de grootouders, maar het eigen kind van het kind van de ouders. Volgens mij houd ik het allemaal nog redelijk in perspectief. Dat doet dus aan het principe van de ouderlijke onderhoudsplicht niks af. Dat zal gewoon ter beoordeling staan aan de sociale dienst, die dan in het kader van de bijzondere bijstand zal nagaan, wat de noodzakelijke kosten van bestaan zijn in de situatie die zich voordoet: thuiswonend of uitwonend, zijn ouders wel of niet bereid om bij te dragen en in hoeverre zijn zij bereid om bij te dragen? Dat zijn allemaal factoren die dan beoordeeld moeten worden door de sociale dienst. De bijzondere bijstand geeft de ruimte daartoe, geeft zelfs de opdracht daartoe. Die opdracht moet worden uitgevoerd en naar onze overtuiging zal die ook zodanig worden uitgevoerd, dat die materieel tot de situatie leidt die de Kamer formeel wil vastleggen in de wet. Dat is het verhaal. Ik meen dat ik op grond daarvan het oordeel hierover het beste aan de Kamer kan overlaten.

Mevrouw Scheltema heeft als tussendoortje een vraag gesteld die in feite meer te maken heeft met de brief die ik gisteren aan de Kamer heb gericht. Het ging over kostwinners in relatie tot de 32-uursbanen die in de brief zijn voorgesteld. Ik hecht eraan, daar onmiddellijk wat van te zeggen. Potentiële misverstanden kunnen beter niet te lang in de wereld blijven. Kostwinners vormen een kleine minderheid van de groep waarop inzet van uitkeringsgelden betrekking zou hebben. Het overgrote deel van de bijstandsgerechtigden die hiervoor in aanmerking zouden komen, bestaat uit alleenstaanden. Dan doet zich dit probleem dus niet voor. In beginsel is het denkbaar dat er nog een stukje bijstandsuitkering moet worden toegevoegd aan het inkomensniveau dat is beoogd in de ruimte tussen 100% en 120% minimumuurloon op basis van 32 uur. Dat hoeft zich in de praktijk echter niet of nauwelijks voor te doen, omdat de mogelijkheid van een stimuleringspremie bestaat in het kader van de Tijdelijke wet stimulering sociale vernieuwing. Voorts is het arbeidskostenforfait van toepassing op iemand die deelneemt aan werk met inzet van uitkeringsgelden. Bij de 120% doet het probleem zich helemaal niet voor.

Met dat samenstel van mogelijkheden is de vraag van mevrouw Scheltema zeer begrijpelijk, maar in de praktijk zal het bedoelde in de meeste gevallen vermeden kunnen worden.

Mede in antwoord op de vragen van mevrouw Scheltema ben ik ingegaan op de experimenten. Zij heeft net als anderen vervolgens vragen gesteld over de verhaalsplicht. De publikatie over een onderzoek van Divosa, die gisteren wat aandacht heeft gekregen, heeft hiertoe mede aanleiding gegeven. Ik wil onderstrepen dat dit onderzoek in mijn ogen niet representatief is. Divosa heeft trouwens ook zelf aangegeven, dat het een beperkte steekproef bevat van een aantal praktijkervaringen. Ik wil er dus tegen waken, dit op te hogen naar landelijke totalen. In het bijzonder is het van belang, dat geen van de vier grote gemeenten heeft deelgenomen aan het onderzoek. Van de zestien gemeenten met een inwonersaantal dat tussen de 100.000 en de 200.000 ligt, heeft slechts één gemeente deelgenomen. Dat geeft de beperking aan van de cijfers die hierin zijn gehanteerd. Voorts is in het onderzoek geen rekening gehouden met de preventieve werking die uitgaat van dit wetsvoorstel. Naar ons oordeel is dat een belangrijk element in het uiteindelijk kunnen realiseren van de beoogde budgettaire opbrengst. Bovendien is de meting verricht in een overgangsperiode, die dus niet structureel is. Het structurele effect van de verhaalsverplichting kan pas worden aangegeven als bekend is, in welke mate bij nieuwe gevallen wordt verhaald. Ik voeg hier nog een opmerking aan toe. Ik ben mij volledig bewust van de complexiteit van de uitvoering van de verhaalsplicht voor gevallen die zich voordeden in de periode voor de invoering van de wet in augustus 1992. Dat heb ik maandag ook gezegd. Daarover is zeer uiteenlopende jurisprudentie ontstaan. Ik heb een beleidsstandpunt hierover in voorbereiding, want ik acht het niet gewenst dat die onzekere en ongelijke situatie blijft voortbestaan. Ik hecht eraan om te benadrukken dat er in de gevallen die zich vanaf 1 augustus 1992 hebben voorgedaan, sprake is van een redelijk functionerende regeling, die ik graag zou willen handhaven. Er moet geen misverstand over bestaan dat het allemaal een probleem zou zijn, maar ik ben mij wel bewust van een deel van de problemen die zijn gesuggereerd in het onderzoek. Deze kunnen echter nog geen aanleiding vormen voor een representatieve conclusie.

Voorzitter! De heer Van Dijke constateerde dat de krantekoppen betrekkelijk klein waren gebleven na afgelopen maandag. Ik juich dat op zichzelf toe, omdat daaruit blijkt dat er na al die jaren een behoorlijke mate van consensus is bereikt over de hoofdlijnen van de herinrichting van de bijstandswet. Ik geloof dat wij daarover alleen maar tevreden kunnen zijn. Dat geldt niet altijd voor kleine krantekoppen, want soms wil je ze wel eens wat groter hebben, maar in dit geval vind ik het een goede zaak.

De heer Van Dijke heeft gewezen op uitlatingen van prof. Brenninkmeijer, dat een garantie tegen de vrije val van de sociale zekerheid ontbreekt bij de voorbereiding van het kabinetsbeleid. Ik moet mij er krachtig tegen verzetten dat die indruk zou kunnen zijn gewekt. De maatregelen die wij willen nemen, zijn duidelijk aangegeven in het regeerakkoord. Wie dat een vrije val van de sociale zekerheid zou willen noemen, heeft geen oog voor de inspanningen die moeten worden verricht om het behoud van de sociale zekerheid op langere termijn veilig te stellen. Dat is wat het programma van het kabinet op dit punt beoogt.

De heer Van Dijke heeft verder nog verwezen naar zijn opmerking van afgelopen maandag over gedwongen afkicken. Ik heb eigenlijk niets toe te voegen aan datgene wat ik daarover maandag heb gezegd.

De heer **Van Dijke** (RPF): Voorzitter! Ik heb er een concrete vraag aan verbonden, waar ik graag antwoord van de minister op wil hebben. Wil hij inspanningen plegen om tot een verruiming van de praktijk op dit terrein te komen?

Minister **Melkert**: Voorzitter! Ik geloof niet dat het in overeenstemming zou zijn met de mogelijkheden die gemeenten via de wet wordt geboden, om met toepassing van artikel 113, waarin het medische aspect naar voren komt, en eventueel met toepassing van artikel 120, beleid te voeren. Dat is ter afweging aan gemeenten. Het lijkt mij onjuist om daarover uitspraken te doen.

De heer **Van Dijke** (RPF): Wij weten dat een verslaving belemmerend werkt op terugkeer naar de arbeidsmarkt. Het zou toch heel raar zijn, als wij een bepaalde categorie, weliswaar niet formeel, maar toch materieel, zouden uitsluiten van terugkomen op de arbeidsmarkt, doordat wij er niet een wat dwingender karakter aan verbinden.

Minister **Melkert**: Ik onderken vanuit mijn positie voluit dat het beleid in het kader van de sociale activering mede gericht is of kan zijn op het terugbrengen in de samenleving van drugsverslaafden. De wijze waarop dat gebeurt, is ter beoordeling aan gemeenten. Zij past niet in de beleidsbepaling vanuit de rijksoverheid.

De heer Van Dijke heeft gevraagd of de minister een actieve rol voorstaat via de overheidsgeleding in het CBA en via het CBA naar de RBA's. Ik zou zeggen: reken maar. Ik ben voluit gemotiveerd om die actieve rol te spelen, omdat het hoognodig is om daarin perspectief te scheppen en invulling te geven aan de samenwerkingsverplichting. Ik kijk inderdaad met interesse naar wat er bij het RBA in Zeeland gebeurt. Het gaat mij nog wat ver om het Zeeuwse model voor het hele land aan te prijzen, maar wij zullen alle relevante ervaringen erbij betrekken.

Mevrouw Kalsbeek en mevrouw Doelman hebben aandacht gevraagd voor de verwervingskosten. Het is op zichzelf reëel om te bekijken of het kan functioneren zoals nu is voorzien in de nieuwe verhouding binnen hetgeen in het kader van de Tijdelijke wet stimulering sociale vernieuwing mogelijk is. Toch is de principiële keuze om het via de bijzondere bijstand te doen, wel een belangrijke, omdat dit de gemeente de gelegenheid geeft om te bekijken wat de beste manier is om de kosten van het aanvaarden van arbeid te bestrijden. Deze hoeven immers voor de betrokkenen niet alleen in de directe inkomenssfeer te liggen. Zoals ik in mijn brief uiteen heb gezet, kunnen kinderopvangvoorzieningen ook een alternatief vormen. Omdat het hier gaat om een individuele benadering, is het van belang dat er ook bekeken wordt hoe in dat individuele geval op de beste

manier kan worden bezien hoe de voorwaarden kunnen worden gerealiseerd waaronder arbeid kan worden aanvaard om uiteindelijk uit de bijstand te kunnen komen.

Ik ben het natuurlijk eens met de opmerking van mevrouw Kalsbeek dat het niet de bedoeling is dat iemand er door te werken in dit kader op achteruit zou gaan. Dat wil ik graag als referentie houden als wij te gelegener tijd gaan bekijken hoe dit in de praktijk functioneert. Tegelijkertijd wijs ik erop dat gemeenten er natuurlijk ook zelf belang bij hebben om eraan bij te dragen dat bijstandsgerechtigden inderdaad werk willen aanvaarden en dat dit ook onder acceptabele condities gebeurt. Dat geldt onder andere voor de verwervingskosten, omdat gemeenten er zelf belang bij hebben dat er uitstroom ontstaat. Als men iets aanbiedt dat zo onaantrekkelijk is dat de betrokkene zegt "je kunt me wat", dan schiet de gemeente er zelf ook niet veel mee op. Ik denk dus dat de zorg van mevrouw Kalsbeek niet helemaal terecht is, maar ik zal natuurlijk toezien op de wijze waarop vorm wordt gegeven aan de nieuwe mogelijkheden. Die zullen wij ook zo goed mogelijk in kaart proberen te brengen en als er aanleiding toe is, zullen wij daarover bij de Kamer terugkomen.

Mevrouw **Kalsbeek-Jasperse** (PvdA): Mijn zorg is volgens mij wel terecht. Mevrouw Doelman heeft al gewezen op de brieven die wij daarover krijgen en het aantal daarvan kan echt aardig oplopen. Het belangrijkste is echter het volgende. Is de minister het met mij eens dat verwervingskosten bijzondere kosten zijn en dus in principe voor de bijzondere bijstand in aanmerking komen om vergoed te worden – natuurlijk mag men dat toetsen: een buitensporige kinderopvang is natuurlijk niet integraal aftrekbaar; daar bestaat jurisprudentie over – opdat men er niet op achteruitgaat als men gaat werken?

Minister **Melkert**: Dat is inderdaad het uitgangspunt. Als er indicaties uit de praktijk zijn, zoals de door u bedoelde brieven die aangeven dat het anders gaat, ben ik bereid om ook op mijn departement naar die brieven te laten kijken om gegevens te bezien over de wijze waarop dit in de praktijk functioneert. Het lijkt mij echter ver gaan om het gekozen systeem daarmee meteen op zijn kop te zetten, want er zijn goede redenen waarom in deze verhouding voor deze systematiek is gekozen. Ik ben echter bereid om de signalen goed op mij te laten inwerken en te bekijken of dat eventueel tot een nadere gedachtenwisseling met de betrokkenen en, als het niet anders kan, tot nadere regelgeving zou moeten leiden. Aan dat laatste ben ik echter nog niet toe.

Voorzitter! De heer Van Hoof heeft het in beginsel tijdelijke karakter van de ABW als sluitstuk van de sociale zekerheid benadrukt, evenals het belangrijke punt van het medebewind van rijksoverheid en gemeenten, dat ook medebeleid en medeverantwoordelijkheid impliceert. Dat onderschrijf ik graag: wij zijn met name naar dat evenwicht op zoek. De heer Van Hoof heeft zijn instemming betuigd met het facultatieve karakter van een aantal uitvoeringsbepalingen. Ik dacht dat wij daarover afgelopen maandag redelijk van gedachten hebben gewisseld. Hij maakte ook een rake opmerking over het doel van experimenten, namelijk om antwoorden te vinden op prangende vragen die ons allen bezighouden. Je moet inderdaad eerst de principiële vraag beantwoorden over wat je beoogt en over wat je kunt doen om uitstroom uiteindelijk mogelijk te maken. Als die principiële vraag beantwoord is, op de wijze waarop het kabinet dat heeft gedaan, heb je nog lang niet alle antwoorden op de vragen die je bezighouden. Die zul je in de praktijk moeten bezien. Dat is precies de reden waarom wij nu voor een experimentele weg kiezen. Vanzelfsprekend leidt dat tot evaluatie en tot verdere discussie tussen kabinet en Kamer over de algemene gevolgtrekkingen die daaraan na verloop van tijd wellicht te verbinden zijn.

De heer Boogaard heeft nogmaals de sociale raadslieden onder de aandacht gebracht. Ik herhaal wat ik maandag heb gezegd, namelijk dat uiteindelijk slechts op gemeentelijk niveau verder hierover besloten kan worden, hoe nuttig ik het werk van sociale raadslieden ook acht.

Mevrouw Doelman heeft gesproken over de borgstelling. Zij heeft een gewijzigd amendement op stuk nr. 42 ingediend, waarin het misverstand dat enkele dagen geleden in de discussie dreigde te sluipen tot een oplossing is gebracht. Ook zij heeft zich als vriend van de kredietbanken doen gelden. Zij heeft erop gewezen dat er situaties zijn waarin aansluiting bij kredietbanken niet bestaat, dan wel geen relaties met kredietbanken worden onderhouden, met name hier en daar op het platteland. Het zou goed zijn als de wet daartoe ruimte bood.

Ik heb geen moeite meer met die benadering. Ik neem het amendement op stuk nr. 42 daarom over.

De **voorzitter**: Het gewijzigde amendement-Doelman-Pel (stuk nr. 42) is overgenomen.

Minister **Melkert**: Voorzitter! De heer Marijnissen heeft een nieuwe techniek van gedachtenwisseling tussen Kamer en regering geïntroduceerd. Nadat hij om ongetwijfeld goede redenen, waarvan maandag al melding was gemaakt, het debat maandag via de kabel had gevolgd is hij niettemin zonder ook maar een woord met mij over het wetsvoorstel gewisseld te hebben tot de conclusie gekomen, dat zijn fractie tegen het wetsvoorstel zal stemmen. Ik neem daar kennis van.

Hij heeft gewezen op rechtsongelijkheid door verschillen tussen gemeenten en op mogelijke privacyproblemen. In antwoord aan de heer Van der Vlies heb ik net al gezegd, dat het op het punt van de rechtsongelijkheid zoeken is naar een goed evenwicht. Via de normering waarvan in het wetsvoorstel sprake is, is op hoofdpunten het sociaal minimum heel nadrukkelijk gegarandeerd voor degenen die zich kwalificeren op grond van de criteria in het wetsvoorstel. Daar kan dus geen rechtsongelijkheid ontstaan. Overigens is het goed, dat geprobeerd wordt bij de bijstand plaatselijke situaties en omstandigheden met maatwerk op plaatselijk niveau in verband te brengen. Het kabinet heeft er bewust voor gekozen die weg op te gaan.

Met betrekking tot de privacy heb ik maandag naar aanleiding van opmerkingen van de Registratiekamer al gezegd, dat wat ons betreft het noodzakelijke is vastgelegd en dat wij met minder dan dat noodzakelijke moeilijk uit de voeten kunnen.

De heer Marijnissen heeft erop gewezen dat zijn fractie er eigenlijk voorstander van is, de ontheffing van arbeidsplicht voor ouders met

kinderen jonger dan 5 jaar tot kinderen jonger dan 12 jaar uit te breiden. Het kabinet heeft in het wetsvoorstel in feite ingespeeld op hetgeen kamerbreed destijds in een motie van de heer Schutte is uitgesproken. Dat verklaart onze keuze. Ook om andere redenen zou ik trouwens niet voelen voor een uitbreiding tot 12 jaar. Ik zou de heer Marijnissen willen vragen, goed te zien dat wie langer in de bijstand zit zijn of haar kansen op arbeid en uitstroom uit de bijstand zeer veel kleiner ziet worden. Men heeft dus bijna geen kansen meer, als men tot heel lang na het opvoeden van kinderen of vanwege het opvoeden van kinderen, een zeer plausibele reden, in de bijstand is gebleven. Dit perspectief acht het kabinet niet aanvaardbaar.

Ik ben het niet eens met de heer Marijnissen dat decentralisatie van regelingen in bijna alle gevallen tot een verslechtering van de inhoud daarvan zou leiden. Ik zou overigens ook het omgekeerde niet willen beweren. Er moet natuurlijk per geval worden bekeken of decentralisatie functioneel kan zijn voor de uitvoering van een wettelijke voorziening, maar in dit geval is het zoeken naar een evenwicht tussen wat je centraal regelt en de ruimte die je laat voor decentrale uitvoering, heel behoorlijk en nastrevenswaardig.

Het argument van de heer Marijnissen dat vrijwel niemand vrijwillig in de bijstand zit, is niet relevant voor de vraag hoe je uitstroom zou kunnen bevorderen. Relevant is immers juist het bieden van perspectief aan deze mensen, of ze nu vrijwillig in de bijstand zitten of niet. In de meeste gevallen is het onvrijwillig, maar het gaat erom of de maatschappij meer te bieden heeft. Dat is de inzet van het kabinet bij dit wetsvoorstel.

Ten slotte vroeg de heer Marijnissen nog of er na de invoering van de heringerichte bijstandswet ook perspectief op een hogere bijstandsuitkering is. Met verwijzing naar het algemene inkomensbeleid van het kabinet, waarbij ook de heer Marijnissen kennis had genomen van onze inspanningen om de inkomensontwikkeling tamelijk gelijkmatig te laten verlopen, ook voor bijstandsgerechtigden, had hij zijn verwachtingen op dit punt reeds in de prullenbak gegooid. Dit stelt mij teleur, want dit betekent dat het niet erg zinvol is om er verder over van gedachten te wisselen.

De heer **Marijnissen** (SP): Mijn opmerkingen hierover heb ik gemaakt in het perspectief van het resultaat van het onderzoek van de Federatie van bedrijfsverenigingen, dat de minister uiteraard ook kent, waaruit blijkt dat door de gewijzigde WW-bepalingen het aantal mensen dat aangewezen is op bijstand, ten minste 50.000 hoger zou kunnen zijn. Ik vroeg de minister of hij dan niet met dat bedrag van 380 mln. in problemen komt, zodat er over twee jaar een discussie zal ontstaan over hoe de bijstandsuitkering verder verlaagd zou kunnen worden. De ontkoppeling is immers nu al een feit.

Minister **Melkert**: Voorzitter! Zonder in te gaan op bedragen of aantallen uitkeringsgerechtigden wijs ik de heer Marijnissen erop dat de veronderstelde weglekeffecten naar de Algemene bijstandswet natuurlijk verdisconteerd zijn in de berekening van de opbrengst van de WW-maatregel, zodat hetgeen hij veronderstelt, zich niet zal voordoen.

Voorzitter! Ik ben toe aan de amendementen.

De heer **Van Dijke** (RPF): Voorzitter! Nu de minister zijn betoog gaat afronden, zou ik hem willen vragen om nog in te gaan op mijn vraag, of het kabinet nog reparatievoorstellen zal doen op het punt van de hoogte van de bijstandsuitkering, als de inkomenseffecten van andere door het kabinet te nemen maatregelen van invloed zijn op het reëel besteedbare inkomen van de uitkeringsgerechtigde. Ik denk bijvoorbeeld aan de maatregel in de kinderbijslag, die voor gezinnen met kinderen een achteruitgang van honderden guldens in het reëel besteedbare inkomen kan betekenen. Als wij nu een sociaal minimum formuleren, dan kunnen wij toch niet toestaan dat ander beleid dat minimum aantast zonder dat wij daarop een antwoord hebben.

Minister **Melkert**: Voorzitter! De heer Van Dijke veronderstelt nu dat dat andere beleid het sociaal minimum inderdaad zal aantasten. Het lijkt mij dat dit pas aan de orde kan komen als het bewuste voorstel er is. Maar in het algemeen is een sociaal minimum natuurlijk ook als zodanig bedoeld.

De heer **Van Dijke** (RPF): Betekent dit dat wij hetgeen wij nu geformuleerd hebben als reëel besteedbaar inkomen grosso modo ook in de toekomst vasthouden als sociaal minimum?

Minister **Melkert**: Het is de heer Van Dijke bekend dat het sociaal minimum als referentie dient voor het beoordelen van een samenstel van maatregelen dat wordt genomen en dat tot inkomensconsequenties voor betrokkenen leidt. In algemene zin is er echter geen andere uitspraak te doen dan dat het sociaal minimum er is om tegemoet te komen aan datgene wat de term "sociaal minimum" tot uitdrukking beoogt te brengen.

De heer **Van Dijke** (RPF): Ik ben er echter buitengewoon ongerust over dat de maatregelen inzake de kinderbijslag met name dramatisch zullen uitpakken voor gezinnen die met meer kinderen al op het sociaal minimum zitten. Als daar in financiële termen geen compensatie voor komt, komen deze gezinnen in de problemen.

Minister **Melkert**: Dat is niet het oogmerk van de kabinetsvoorstellen ter zake. Het lijkt mij overigens het meest voor de hand te liggen om dit in concreto te bespreken als die voorstellen voorliggen. Het is onze hoop dat de Kamer dat zo spoedig mogelijk zal doen.

De heer **Van Dijke** (RPF): Nu loopt de minister weg voor de klemmende vraag die ik stel. Ik vraag hem of hetgeen wij ten aanzien van het sociaal minimum hebben geformuleerd voor hem uitgangspunt van beleid is, ongeacht de effecten van andere maatregelen die het kabinet ten uitvoer wil brengen.

Minister **Melkert**: Het sociaal minimum in de Algemene bijstandswet is geïntroduceerd om daarmee een minimaal inkomen tot stand te brengen en te garanderen in de omstandigheden waarin dat nodig is voor de mensen. Dat houden wij natuurlijk in ere.

De heer **Van Dijke** (RPF): De minister weet ook dat de kinderbijslag en andere vormen van

inkomenstoeslagen en dergelijke niet betrokken worden bij de berekening van het sociaal minimum. In de reële effecten is het echter wel degelijk bepalend voor de hoeveelheid guldens die betrokkene in handen krijgt.

Minister **Melkert**: Ik acht het moeilijk om in te gaan op casuïstiek, dus op concrete gevallen waarop de heer Van Dijke doelt, als die niet besproken worden in het kader van de voorstellen die op dat punt worden gedaan, in casu in het kader van de kinderbijslag. Het lijkt mij het beste om de discussie op dat moment te voeren.

Mevrouw **Doelman-Pel** (CDA): Ik begreep dat de minister overging naar de bespreking van de amendementen. Eén vraag is echter nog niet beantwoord, namelijk de vraag over de invoeringstermijn en het besparingsverlies.

Minister **Melkert**: Dat klopt. Ik zei echter niet dat ik ten slotte overging tot het bespreken van de amendementen. Ik zei dat ik overging tot het bespreken van de amendementen!

Mevrouw **Doelman-Pel** (CDA): Het is gebruikelijk dat dit ten slotte gebeurt.

Minister **Melkert**: Daar heeft mevrouw Doelman volkomen gelijk in, maar ik dacht: ik doe het vanavond eens anders!

Voorzitter! Ik hoop dat ik goed heb bijgehouden hoe het met de amendementen zit. Het eerste amendement dat ik nog even nader moet bespreken, is het amendement op stuk nr. 30, van de heer Rosenmöller. Dit amendement moet in samenhang met het amendement op stuk nr. 31 worden bezien. In het amendement op stuk nr. 30 brengt hij specifiek de woonlasten naar voren. Afgelopen maandag ben ik daar uitgebreid op ingegaan. In het amendement is sprake van een niet te beredeneren beperking tot woonlasten en van een ongewenste beperking tot het feitelijk delen van kosten. Uit dien hoofde ontraad ik aanvaarding van zowel het amendement op stuk nr. 30 als het amendement op stuk nr. 31.

Vervolgens is het amendement op stuk nr. 34 aan de orde. Dat amendement gaat over de cliëntenraad. Ook daarover hebben wij afgelopen maandag gesproken. Ik handhaaf mijn standpunt. Ook in de richting van de heer Boogaard zeg ik nogmaals dat het toch echt aan de gemeenten is om zelf vorm te geven aan de participatiemogelijkheden en inspraakmogelijkheden van bijstandsgerechtigden, van cliënten. Op zichzelf vind ik het belangrijk dat daar aandacht en vorm aan gegeven wordt. Laat gemeenten dat echter zelf doen. Dat is niet het oogmerk van het amendement van de heer Rosenmöller en om die reden ontraad ik aanvaarding van dit amendement.

Op stuk nr. 46 zijn door het lid Boogaard enkele nader gewijzigde amendementen voorgesteld ter vervanging van die op stuk nr. 41. Deze amendementen hebben betrekking op de mogelijkheid, dat een voorschot kan worden verleend aan jongeren tussen 18 en 21 jaar. In dat verband wil ik overigens in de richting van mevrouw Scheltema zeggen, dat ik maandag ten onrechte haar gedachte dat hier ook de commissaris van de koningin een rol in zou kunnen spelen, verwees naar het verleden. Inmiddels is mij gebleken dat mevrouw Scheltema juist erg bij de tijd was. Hulde daarvoor; daar heb ik weer wat van opgestoken. Het is overigens een reden te meer om de amendementen van de heer Boogaard te ontraden.

Mevrouw **Scheltema-de Nie** (D66): Dank u, ik had het niet meer nagetrokken.

Minister **Melkert**: Dat hebben wij voor u gedaan, als een stukje service dat vanuit ons departement wordt geboden.

Mijnheer de voorzitter! Ten slotte liggen er de amendementen waar ik uitgebreid over heb gesproken, namelijk die met betrekking tot de jonge ouders. Ik dacht dat ik mijn oordeel daarover duidelijk had gemaakt.

Voorzitter! Dan kom ik tot slot tot de kwestie van de invoeringsdatum. Ik doe dit ook bewust tot slot, omdat het op zichzelf wel zaak is dat, als een wet is gepasseerd, dan ook zo snel mogelijk wordt geprobeerd deze tot uitvoering te brengen. In het verleden is er nogal wat heen en weer gezegd en geschreven over de tijd die nodig zou zijn voor het invoeren van de nieuwe wet. Ik ben zelf tot de overtuiging gekomen, ook na gesprekken met de Vereniging van Nederlandse gemeenten en met afzonderlijke gemeenten en sociale diensten, dat het ingrijpend is wat in deze nieuwe wet ook van gemeenten wordt gevraagd. Ik ben over het algemeen van mening dat de wetgever er goed aan doet een zorgvuldige uitvoering van de wet mogelijk te maken, om niet met verwijten en ongewenste effecten te worden geconfronteerd en om ook op dit punt tot een reëel medebewind en reële medeverantwoordelijkheid te komen.

Tegen die achtergrond heb ik willen onderzoeken – ik heb maandag mijn bereidheid daartoe tot uitdrukking gebracht – of invoering van de wet per 1 januari 1996 mogelijk kan worden gemaakt. Daar zitten wel twee "mitsen" aan vast. De ene, zo realiseer ik mij, heb ik niet zelf in de hand, maar deze heeft wel te maken met de tijdige afhandeling van dit wetsvoorstel. Het zal, zoals ik hoop, na aanvaarding in uw Kamer, voorzitter, ook in de Eerste Kamer nog tot een uitgebreide gedachtenwisseling moeten leiden, maar hopelijk wel zo tijdig, dat de invoeringstermijn die gemeenten noodzakelijk achten, namelijk één jaar, ook inderdaad kan worden gehaald. De tweede betreft de financiële kant van de zaak. Immers, de heer Van Dijke heeft aandacht gevraagd voor het fenomeen waar zeer recent nogal wat aandacht naar is uit gegaan. Hij verwees naar de beleidsterreinen van Defensie en van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen. Zonder dat ik hier tot een nadere gedachtenwisseling over de gang van zaken bij die hoofdstukken zou willen komen, zeg ik wel dat het mijns inziens over het algemeen goed is om budgetdiscipline te handhaven en om afspraken in regeerakkoorden, als het even kan, tot uitvoering te brengen. Ik zou daar niet graag langs heen gaan.

De ruimte om het budgettair af te dekken, is derhalve beperkt. Toch ligt er juist in deze sfeer een mogelijkheid – mits daarvoor de instemming van de gemeenten kan worden verkregen – omdat bij het bijstandsakkoord met de gemeenten overeenstemming is bereikt over intensivering van fraudebestrijding. Dat is de Kamer bekend. Het betreft een aantal maatregelen die betrekking hadden op verbetering van de gegevensuitwisseling, het oprichten van regionale fraudeteams en verplichtingen voor gemeentelijke uitvoeringsplannen. Het bedrag dat

die maatregelen per saldo hebben opgeleverd, is niet geheel ingeboekt in de begroting, maar vormde en vormt nog voorwerp van nader overleg. Omdat het ook vrij recent tot een afronding is gekomen ter zake van hetgeen met deze maatregelen wordt voorzien en wat de opbrengst daaruit kan zijn, vormt dit nog voorwerp van overleg met de gemeenten. Ik zou bereid zijn – het gaat daarbij om een bedrag van 77 mln. – dat bedrag in te zetten om tegemoet te komen aan die zo sterk tot uitdrukking gebrachte wens van gemeenten om de invoering van de nieuwe wet per 1 januari 1996 mogelijk te maken en de financiële problematiek die daardoor, overigens incidenteel, ontstaat te dekken op de wijze zoals ik u heb uiteengezet.

De heer **Van Hoof** (VVD): Mag ik twee vragen stellen, waarvan een ter verduidelijking? De minister zegt dat er in het kader van de discussie over de opbrengst van de intensivering van de fraudebestrijding een bedrag is, dat nog niet is ingeboekt. Is dat bedrag daadwerkelijk beschikbaar en nemen wij geen voorschot op wat er mogelijkerwijs gehaald kan worden?

Is het vervolgens zo, dat de kosten van het uitstel overeenkomen met het genoemde bedrag van 77 mln.? Indien dit niet het geval is, is dat verschil dan eventueel te overbruggen door in plaats van een invoeringstermijn van twaalf maanden een invoeringstermijn van negen maanden te hanteren?

Minister **Melkert**: In de eerste plaats gaat het om geraamde opbrengsten. Als je maatregelen overeenkomt, worden opbrengsten geraamd. Naar onze overtuiging is er sprake van een zeer reële raming. Het gaat om maatregelen die deels al in uitvoering zijn genomen en deels nog in uitvoering zullen worden genomen bovenop hetgeen – dat is vrij veel – in de afgelopen periode reeds op het punt van fraudebestrijding door gemeenten is ondernomen.

De tweede vraag van de heer Van Hoof had betrekking op de beschikbaarheid van een bedrag van 77 mln. Dat betreft 77 mln. structureel. Die zouden gedurende twee jaar kunnen worden ingezet voor het dekken van de ruwweg 150 mln. derving incidenteel die ontstaat als invoering per 1 januari plaatsvindt. Hij vraagt, of het dan niet per 1 oktober zou kunnen, omdat het dan "maar" gaat om 100 mln. derving. Dat heb ik overwogen. Dat zou ook in het overleg met gemeenten kunnen worden overwogen. Hier staat echter tegenover dat het vanuit administratief en procedureel oogpunt verstandiger is om 1 januari als invoeringsdatum te kiezen. Ik hecht er ook erg veel waarde aan dat vanaf de eerste dag de nieuwe en op een aantal punten ingrijpende wetgeving goed voorbereid en zorgvuldig, zowel in de gemeentelijke uitvoering als tegenover de cliënten, tot uitvoering kan worden gebracht. Wat dat betreft geef ik er de voorkeur aan te besluiten dat de wet per 1 januari 1996 ingaat. Ik wil dan ook zeer spoedig het overleg met de VNG daarover afronden.

De heer **Van Hoof** (VVD): Betekent dit dat, wanneer de minister niet tot overeenstemming komt met de VNG, er geen verlenging van de invoeringstermijn mogelijk is?

Minister **Melkert**: Ja, voorzitter, want mijn uitgangspunt is inderdaad – ik verwijs nogmaals naar de vraag van de heer Van Dijke – dat ik hiervoor niet met de pet naar de ministerraad wil gaan.

De **voorzitter**: Ik constateer dat inhoudelijk voldoende van gedachten is gewisseld. Ik heb echter begrepen dat er een enkele fractie is die er behoefte aan heeft, in één minuut aan te geven dat zij toch niet voor het wetsvoorstel kan stemmen. Het woord is aan de heer Rosenmöller.

□

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Voorzitter! Ik dank de minister voor zijn antwoorden. Ik realiseer mij dat ik nogal een beroep heb gedaan op het geduld van de twee voorzitters van de vergaderingen die wij deze week over dit onderwerp hebben gehad, maar dat was nodig omdat onze fractie een kritische houding ten opzichte van dit wetsvoorstel had. Wij hebben ervoor gekozen om via het debat met de minister en de collega's en via het indienen van amendementen te komen tot verbetering van het wetsvoorstel. Dat is in overwegende mate niet gelukt. Die conclusie moeten wij op dit moment trekken. Het debat was goed, maar voor ons te weinig succesvol. Voor ons zijn er twee overwegende bezwaren tegen de aanneming van dit wetsvoorstel.

Ten eerste is dat de wijziging van de normsystematiek en de daaraan verbonden bezuiniging van 380 mln. Die wordt uitgevoerd terwijl een forse instroom is te verwachten en er onzekerheid is met betrekking tot de uitstroom. Hierover hebben wij gedebatteerd. In het voornemen op dit punt zijn in essentie geen wijzigingen aangebracht. Op de voorstellen in dezen heb ik amendementen ingediend en de minister heeft aanneming ervan ontraden. Ik maak mij geen illusies over het stemgedrag op dit terrein.

Het tweede bezwaar betreft de discussie over de experimenten. Natuurlijk wilde ik de minister geloven toen hij zowel maandag als vandaag zei: aan verplicht vrijwilligerswerk doen wij niet, geen sprake van, de knoet erover. Ik wil mij echter niet in de hoek laten drukken waar de partij zit die niet wil experimenteren en die niet wil activeren. Het verschil van mening tussen de minister, het kabinet en een deel van de Kamer enerzijds en onze fractie anderzijds betreft het volgende. Ik heb de stellige overtuiging dat met het experimenteerartikel dat nu in de wet wordt opgenomen, de weg wordt vrijgemaakt om bijstandsgerechtigden op straffe van een sanctie te verplichten om maatschappelijk nuttige werkzaamheden te verrichten, zonder dat men weet wat zoiets precies voor de uitvoering gaat betekenen. Dat vind ik een stap te ver. Aangezien de discussie over de vraag wat zoiets voor de uitvoering zal betekenen later plaatsvindt, kan ik wel bepalen waar ik niet voor ben, maar niet waar ik eventueel wel voor zou zijn. Dit zijn voor mij de overwegende bezwaren en op grond hiervan wil ik mijn fractie adviseren om, helaas, tegen aanneming van de herziene bijstandswet te stemmen.

De **voorzitter**: Ik zie dat de heer Marijnissen nog het woord wil voeren, maar zijn stemgedrag is bekend. Ik wil nu alleen nog het woord gegeven aan degenen wier stemgedrag niet bekend is. Voorts wijs ik erop dat ik de heer Rosenmöller gelegenheid voor het maken van deze opmerkingen heb willen geven omdat hij vanavond voortdurend in deze vergaderzaal aanwezig moest zijn en daardoor niet heeft kunnen

waarnemen dat Feijenoord met 4-3 heeft gewonnen. Iemand die uit Rotterdam komt, moet dat toch aanspreken!

Ik constateer dat niemand meer het woord wenst.

De algemene beraadslaging wordt gesloten.

De **voorzitter**: Ik neem aan dat de stemmingen aanstaande dinsdag zullen worden gehouden.

Sluiting 22.40 uur

□

Lijst van ingekomen stukken, met de door de voorzitter ter zake gedane voorstellen:

1. een brief van de Directeur van het Kabinet der Koningin, met de mededeling, dat Hare Majesteit de Koningin de haar door de Staten-Generaal toegezonden voorstellen van (rijks)wet, gedrukt onder de nummers 22474, 23083, 23169, 23550, 23559, 23614, 23631, 23634, 23734, 23736, 23737, 23738, 23739, 23740, 23742, 23743, 23744, 23745, 23746, 23747, 23748, 23749, 23750, 23753, 23755, 23756 en 23767, heeft goedgekeurd.

De voorzitter stelt voor, deze brieven voor kennisgeving aan te nemen;

2. drie brieven van de voorzitter van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, met de mededeling, dat zij in haar vergadering van 1 november 1994 de haar door de Tweede Kamer toegezonden voorstellen van wet, gedrukt onder de nummers 23306, 23558, 23603, 23632, 23644, 23658, 23786 en 23811, heeft aangenomen.

De voorzitter stelt voor, deze brieven voor kennisgeving aan te nemen;

3. een brief van de minister van Defensie, over de uitvoering van het principebesluit een detachement van 15 marechaussees als militaire politiewaarnemers naar Haïti te zenden (23461, nr. 7).

Deze brief is al gedrukt en rondgedeeld;

4. de volgende brieven:
een, van de minister voor Nederlands-Antilliaanse en Arubaanse Zaken, ten geleide van een verslag over de stand van zaken met betrekking tot de uitvoering van het protocol, gesloten op 21 oktober 1993 tussen Nederland en Aruba;
een, van de minister van Financiën, ten geleide van het jaarverslag 1994 van het Internationale Monetaire Fonds;
een, van de minister van Verkeer en Waterstaat, over regionalisering verkeer en vervoer.

De voorzitter stelt voor, deze brieven door te zenden aan de betrokken commissies ter afdoening en niet te drukken;

5. een brief van Mitglieder des LebensGutes Pommritz over militair-oefenterrein Wapserveen.

Deze brief ligt op de griffie ter inzage;

6. de volgende brieven:
een, van H. de Jong, over luchtoefeningen door de NAVO;
een, van J.E.F.M. de Witte, over communicatie met het publiek.

Deze brieven liggen op de griffie ter inzage.

Bijvoegsel

Schriftelijke antwoorden van de minister en de staatssecretaris van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer op vragen, gesteld in eerste termijn bij de behandeling van de begroting van VROM (23 900-XI)

Vraag van het lid **Esselink** (CDA): De heer Esselink heeft aangegeven dat zijns inziens tegengas in de vorm van verdere nuancering van het recht om zelfstandig te wonen nodig is. Niet om er fundamenteel aan af te doen. Wel om een schaars goed zo rechtvaardig mogelijk te verdelen.

De heer Esselink heeft gepleit voor een verdere nuancering van het recht om zelfstandig te wonen om zo een schaars goed als het wonen zo rechtvaardig mogelijk te verdelen. De heer Esselink zegt niet fundamenteel aan het woonrecht af te willen doen, maar stelt wel dat het recht van gescheidenen (zo begrijp ik zijn term gezinssplitsing), jongeren, alleenstaande statushouders beperkt zou moeten worden, kennelijk ten gunste van het volledige gezin als samenlevingsvorm. Ik vind zo'n keuze wel fundamenteel en deel die opvatting niet.
De aanleiding van zijn suggestie is echter ook mij een zorg. Natuurlijk moet een schaars goed als het wonen zo goed mogelijk worden verdeeld. Ik wijs de heer Esselink erop, dat het nu reeds zo is dat voor jongeren tot 23 jaar beperkingen in de IHS zijn opgelegd.
De belangrijkste oorzaak van de gezinsverdunning c.q. individualisering is overigens de vergrijzing. Ouderen kom ik in het lijstje van de heer Esselink echter niet tegen. Als het gaat om een zo rechtvaardig mogelijke verdeling van het schaarse goed wonen ben ik wel van mening, dat oplossingen zo veel mogelijk ook in de bestaande voorraad kunnen worden gezocht naast de noodzaak van nieuwbouw. Mij staan daarbij echter eerder duurzaamheidsoverwegingen voor ogen dan overwegingen die ingrijpen in maatschappelijk-culturele ontwikkelingen in samenlevingsvormen.

Vraag van het lid **Esselink** (CDA): De heer Esselink heeft betoogd dat continuering van de liftenregeling nodig is mede in verband met meer mogelijkheden scheppen voor aanpasbaar bouwen.

Zoals aangekondigd bij de introductie van de tijdelijke liftenregeling (MG/93-04) is afgesproken dat de betreffende budgetten met ingang van 1 januari 1996 zullen worden gestort in het Fonds Sociale Vernieuwing.
Dit schept voor de budgethouder de mogelijkheid om meer flexibel om te gaan met de besteding van subsidiemiddelen gericht op het aanpassen van woningen voor ouderen:

Vraag van het lid **Esselink** (CDA): De heer Esselink heeft het volgende gesteld: de inflatie zal naar verwachting slechts 2 à 2,5% bedragen. Verdient dan het percentage van 3,5% heroverweging?
Waarop is overigens de veronderstelling van de Staatssecretaris dit weekend, dat de huur op den duur gelijk op met de inflatie gaat bewegen gebaseerd?

Het percentage van 3,5% verdient thans geen heroverweging. Ik wijs in dit verband op de motie die de leden Tuinstra en A. de Jong (nr. 44, 23 400-XI) hebben ingediend tijdens de behandeling van de brutering in de UCV, dd. 21 februari 1994. In deze motie wordt de regering verzocht om bij een lagere inflatie dan verwacht in het bruteringsakkoord (=3%), in overleg te treden met de contractpartners om een oplossing te vinden voor der gevolgen hiervan. Ter toelichting op de motie werd aangegeven dat in geval partijen na twee jaar constateren dat er een lagere inflatie is gerealiseerd dan was verondersteld, dit zou moeten leiden tot deugdelijk overleg. Deze motie is aangenomen en zal door mij worden uitgevoerd, zodra deze situatie zich voordoet. Het enkele feit dat er sprake is van een inflatieverwachting van 2 à 2,5% gedurende deze kabinetsperiode, vormt mij derhalve geen reden om thans al in overleg te treden. Afgewacht zal moeten worden welke inflatie in de eerste twee bruteringsjaren (1995 & 1996) daadwerkelijk wordt gerealiseerd.

Voor wat betreft de vraag waarop de veronderstelling is gebaseerd dat de huur zich op den duur gelijk op met de inflatie gaat bewegen, zij het volgende gemeld.
Thans rust op een relatief groot deel van het bezit (m.n. zogenaamde DKP-woningen) van de verhuurders nog een objectsubsidie. De afbraak van de objectsubsidie dient (vanuit exploitatie-technische overwegingen) goed gemaakt te worden door een evenredige huurstijging. Kernpunt van de brutering is dan ook dat een "middeling" tot stand wordt gebracht tussen woningen waarop nog een bijdrage rust en bijdragevrije woningen. Hierdoor kan in periode 1995-2005 gemiddeld worden volstaan met een huurstijging van 3,8% (bij een inflatie van 3%).

In de praktijk zullen er in die periode steeds meer woningen bijdragevrij worden en kan de dalende lijn met betrekking tot de gemiddelde huurontwikkeling worden doorgezet naar een kostenvolgend huurbeleid.

Vraag van het lid **Versnel-Schmitz** (D66): Mw. Versnel heeft het volgende gesteld: tegenover de bezuinigingen staan ook intensiveringen. Zo wordt er geld uitgetrokken voor 15.000 extra woningen in de sociale sector. Klopt het dat ook in 1997 en 1998 verplichtingen worden aangegeven voor nog eens 15.000 sociale woningen?

Evenals voor 1995 en 1996 is in de ramingen voor 1997 en volgende jaren uitgegaan van 7.500 sociale huurwoningen extra. Door de structurele ophoging met 7.500 sociale woningen vanaf 1995 wordt tegemoetgekomen aan de extra woningbehoefte van 50.000 (conform primos-94) en 9.000 eenmalig voor huisvesting van asielzoekers.

Vraag van het lid **Duivesteijn** (PvdA): De heer Duivesteijn heeft gevraagd hoe de staatssecretaris de Nederlandse bijdrage bij Habitat II ondersteunt.

VROM ondersteunt in samenwerking met Buitenlandse Zaken, de internationale voorbereiding van Habitat II door een bijdrage aan specifieke fondsen. Deze fondsen zijn deels bedoeld om de participatie van niet-gouvernementele organisaties in de Derde Wereld te bevorderen en deels voor de inhoudelijke voorbereiding van Habitat II.
Hiernaast is VROM eveneens in samenwerking met Buitenlandse Zaken thans in overleg met het nationale Habitat Platform over een bijdrage aan haar activiteiten.
Zoals mijn voorganger bij de instelling van het Habitat Forum heeft gesteld is een dergelijke bijdrage afhankelijk van hetgeen van particuliere zijde wordt opgebracht.

Vraag van het lid **Verbugt** (VVD): Mw. Verbugt heeft in het kader van haar betoog over de mogelijkheden van goedkoper bouwen aangegeven dat ook een kritische evaluatie van het Bouwbesluit zou kunnen bijdragen aan meer efficiency en daarmee besparingsmogelijkheden kunnen bieden.

Het Bouwbesluit stelt (minimum) prestatie-eisen aan de te plegen woningbouw. Tussen de huidige gemiddeld gerealiseerde stichtingskosten en de kostengrens indien geheel cf. het Bouwbesluit gebouwd zou worden zit een aanzienlijke ruimte. Die kan gebruikt worden om met lagere (dan de huidige) stichtingskosten te bouwen, maar dan ook met minder kwaliteit.
Het is aan de opdrachtgever om, gelet op marktvereisten (waaronder verhuurbaarheid) het juiste niveau te bieden. De door de geachte afgevaardigde genoemde evaluatie van het Bouwbesluit is voorzien in 1996.
Het is overigens niet ondenkbaar dat een eventuele deregulering van het bouwbesluit – in de zin dat meer het accent wordt gelegd op prestatienormen en minder op technische gedetailleerde normen – kostenbesparend kan werken. Een studie naar de mogelijkheden van deregulering van het Bouwbesluit (met behoud van de verworvenheden van uniformiteit) is onlangs gestart.

Vraag van het lid **Verbugt** (VVD): Mw. Verbugt heeft gevraagd hoe de staatssecretaris de huidige situatie met betrekking tot de hypotheekgarantie beoordeeld, waarbij nog niet alle gemeenten hun medewerking hebben toegezegd.

In vergelijking met de huidige situatie heeft de privatisering van de hypotheekgarantie een uniformering tot gevolg. Inmiddels hebben ± 450 gemeenten hun medewerking toegezegd.
Ik heb de verwachting dat het merendeel van de resterende gemeenten zal volgen. Tot nu toe heeft slechts één gemeente medewerking geweigerd. Zo nodig zal ik een beroep doen op de gemeenten die nog moeten beslissen, dit alsnog in positieve zin ruim vóór 1 januari 1995 te doen.

Vraag van het lid **Verbugt** (VVD): Mw. Verbugt vraagt of de staatssecretaris bereid is samen met de bewindsman van OCW extra investeringen in de restauratie van Monumenten te stimuleren vanwege het extra werkgelegenheidseffect, mede gelet op de positieve uitlatingen van de Minister van Financiën bij de Financiële Beschouwingen.

Het Centraal Planbureau en de Nationale Investeringsbank hebben op grond van het door OCW uitgebrachte Strategisch Plan voor Monumentenzorg berekend dat uitvoering van het plan extra arbeidsplaatsen oplevert. Ik wil de positieve reactie van de Minister van Financiën ondersteunen. Gelet op het karakter van het plan dat de restauratie van monumenten en de verbetering binnen beschermde stads- en dorpsgezichten beoogt, gericht op het inhalen van achterstanden in de periode 1995-2005, wordt met de realisatie daarvan ook de integratie met de stadsvernieuwing bevorderd.
Ik verwijs echter naar het binnenkort in te nemen regeringsstandpunt over het plan.

Vraag van het lid **Van den Berg** (SGP): De heer V.d. Berg heeft gevraagd wat de inzet van de Staatssecretaris tegenover provincies en gemeenten is die nu onvoldoende mogelijkheden hebben om hun planologisch beleid te kunnen uitvoeren?

Op voorhand kan niet gesteld worden dat gemeenten als gevolg van de huisvestingswet onvoldoende mogelijkheden hebben het planologisch beleid uit te voeren. De resultaten van de evaluatie omtrent de werking van de wet zullen moeten worden afgewacht. Ik heb reeds aan het Inter Provinciaal Overleg toegezegd de evaluatie eerder te laten plaats vinden dan in de wet is voorzien (1998).

Vraag van het lid **Esselink** (CDA): De heer Esselink heeft betoogd dat de gedragscode die de Raad voor onroerende zaken inmiddels met de Woonbond bespreekt, mogelijk een basis biedt voor goed overleg. Het zal, zoveel is al wel duidelijk, een hele toer zijn de vele kleine verhuurders op het spoor van de code te brengen. Kan de overheid via voorlichting daarbij nog behulpzaam zijn, zo vraagt hij. De goede plannen van de Woonbond verdienen daarbij bepaald steun.

Een gedragscode die tussen de ROZ en de Woonbond wordt afgesproken is allereerst natuurlijk – ook wat betreft de voorlichting naar hun respectievelijke achterbannen – een verantwoordelijkheid van de beide partijen. Omdat ik een dergelijk initiatief overigens van harte steun, zal ik in het daarvoor gebruikelijke voorlichtingsmateriaal over de jaarlijkse huuraanpassing verhuurders erop wijzen dat zij hun huurders dienen te betrekken bij de totstandkoming van het huurbeleid. Dit materiaal dat in overleg met de belangenorganisaties voor verhuurders en huurders tot stand komt, is beschikbaar langs voor verhuurders bekende kanalen zoals postkantoor, bibliotheken, gemeentehuizen e.d. Zoals de afgelopen jaren al reeds het geval was, worden enkele voorlichtingsactiviteiten in deze van de Woonbond die aansluiten op het Voorlichtingsbeleid van VROM ondersteund.

Vraag van het lid **Augusteijn-Esser** (D66): Mw. Augusteijn heeft haar zorg uitgesproken over het feit dat volgens haar de nieuwbouw een niet te aanvaarden hoeveelheid afval oplevert.

Het belang van duurzaam bouwen wordt volledig onderschreven. Inderdaad heeft de bouw te maken met zeer aanzienlijke hoeveelheden

afval. Preventie van ontstaan van dit afval alsmede het gescheiden houden van het onvermijdelijke afval dient plaats te vinden. Het is overigens niet alleen de nieuwbouw, maar de totale bouw waar grote hoeveelheden vrijkomen. In totaliteit bedraagt de hoeveelheid bouw- en sloopafval ruim 14 mln. ton.
Het is dan ook niet voor niets dat op dit vlak vele acties worden genomen respectievelijk zijn geprogrammeerd. Ik wijs op het gezamenlijk met de doelgroep bouw opgestelde implementatieplan bouw- en sloopafval.
Er wordt ondermeer gewerkt aan:
- gescheiden inzameling bij sloopvergunning
- het verplichten van het hergebruik via AMvB met een verbod op het storten van herbruikbaar bouw- en sloopafval.
Verder zijn in het Milieuberaad Bouw acties ondernomen om te kunnen komen tot door het bouwproces heen aansluitende milieuzorg.

Vraag van het lid **Verbugt** (VVD): Mw. Verbugt heeft gevraagd naar de stand van zaken aangaande de privatisering van gemeentelijke woningbedrijven?

Uit een zeer recent door de inspectie Volkshuisvesting gehouden inventarisatie blijkt het volgende:
In het voorjaar van 1994 waren in Nederland nog 148 gemeentelijke woningbedrijven. Eind 1988 waren dat er nog 280.
Van de 148 gemeenten met een gemeentelijk woningbedrijf willen er 15 het bedrijf handhaven, 19 hebben de keuze gemaakt voor privatisering waardoor een nieuwe toegelaten instelling ontstaat, 66 gemeenten wensen het bedrijf te verkopen aan een andere toegelaten instelling, 48 gemeenten hebben nog geen keuze gemaakt.

Vraag van het lid **Aiking-van Wageningen** (AOV): Mevrouw Aiking heeft gevraagd hoe sterk wordt vastgehouden aan de norm van 33 woningen per hectare in de vier randstedelijke regio's en woningen per hectare in de andere stedelijke regio's?
Is het niet mogelijk de norm voor alle regio's gelijk te stellen en deze bijvoorbeeld nog scherper te stellen op minstens 35 woningen per hectare in de nieuwe uitleggebieden van de stedelijke regio's?
Gezien de ruimtelijke eisen, de inzichten met betrekking tot Duurzaam Bouwen en de aanwezigheid van hoogwaardig openbaar vervoer voorzieningen moet dit toch heel goed mogelijk zijn?

Reeds bij de beantwoording van de vragen ter voorbereiding op de begroting is hier als volgt op ingegaan.
Gemeenten of regionale samenwerkingsverbanden zijn zelf verantwoordelijk voor de wijze waarop de VINEX-lokaties gerealiseerd worden. Indien er sprake is van een rijksbijdrage in de grondkosten is bij de berekening van dit budget voor de VINEX-lokaties (nieuwe uitleg) rekening gehouden met een gemiddelde dichtheid van 33 woningen per hectare voor de vier grote stadsgewesten en van 30 woningen per hectare voor de overige VINEX-stadsgewesten. Het rijk gaat er van uit dat bij deze gemiddelde dichtheden behoud van kwaliteit en een verantwoorde exploitatie mogelijk zijn. Gemeenten of regionale samenwerkingsverbanden kunnen er vervolgens voor kiezen om in (delen van) de VINEX-lokaties in ander dichtheden te bouwen. Om bij te dragen aan de - op zich moeilijke - opdracht om hoge dichtheden te combineren met goede stedebouwkundige kwaliteit zullen in samenspraak met de gemeenten en regio's binnen het project "kwaliteit op lokatie" (blz. 28 van de Memorie van Toelichting) kansrijke opties worden ontwikkeld en praktijkvoorbeelden voor het voetlicht worden gebracht.
Nadere maatregelen worden op dit moment niet overwogen.

Vraag van het lid **Oedayraj Singh Varma** (GL): Mevrouw Varma heeft erop gewezen dat in de UCV over het rapport van de Commissie huurders-verhuurders is gepleit voor een verplichte financiële ondersteuning van corporaties aan huurders-organisaties. Volgens haar een kleine stap die de vorige staatssecretaris niet wenste te zetten. Zij vroeg de mening van de huidige staatssecretaris.

Allereerst wil ik er op wijzen dat het eventueel opleggen van een verplichting aan corporaties om de huurdersorganisaties financieel te ondersteunen geen kleine stap is. Het rijk heeft immers geen titel om privaatrechtelijk instellingen zoals corporaties, een verplichting inzake de financiering van bepaalde instanties (bv. huurdersorganisaties) op te leggen. Ik zie er ook weinig heil in, omdat het weinig meerwaarde heeft. Immers, thans dienen verhuurders op grond van het BBSH er al voor te zorgen dat huurders-organisaties naar behoren kunnen functioneren (bijvoorbeeld d.m.v. het bieden van faciliteiten). Daarnaast wordt er door de partijen (conform het advies van de commissie huurders-verhuurders) gewerkt aan de instelling van een landelijk fonds, waaruit door huurder en/of verhuurders voorgestelde projecten kunnen worden gefinancierd. Het rijk zal hieraan ook een bijdrage verlenen.

Vraag van het lid **Aiking-van Wageningen** (AOV): Mevrouw Aiking vraagt of het kabinet de IHS als kerninstrument niet uit de markt prijst, en of de IHS wel een algemene regel is.

De IHS is en blijft wel degelijk een kerninstrument van het volkshuisvestingsbeleid. Het is een effectieve regeling, omdat de hele doelgroep van beleid wordt bereikt. Het gaat derhalve beslist niet om een regeling die alleen bestemd is voor bepaalde groepen, zoals minima. Het gaat er wel om, om de regeling doelmatig te laten zijn, dat wil zeggen dat de IHS terecht komt bij de mensen die dat echt nodig hebben. Juist op deze wijze draagt de IHS bij aan goed en betaalbaar wonen voor de doelgroep van beleid. Met betrekking tot de ingrepen in de IHS merk ik overigens op dat bejaarden de afgelopen jaren zoveel mogelijk zijn ontzien. Zo is de franchise voor alleenstaande ouderen gehandhaafd gebleven, is de aftoppingsgrens voor ouderen langer bevroren gebleven in vergelijking met niet-bejaarde IHS-ontvangers en is het kortingspercentage in de hoogste huurschijf op 75% i.p.v. op 100% (zoals bij de niet-bejaarden) gesteld.

Vraag van het lid **Van Middelkoop** (GPV): De heer van Middelkoop vraagt welke afspraken met het IPO zijn gemaakt met betrekking tot het evaluatiemoment van de Huisvestingswet?

Tussen het Interprovinciaal Overleg (IPO), namens de provincies, en het

ministerie van VROM heeft ambtelijk overleg plaatsgevonden met als doel overeenstemming te bereiken over een te hanteren toetsingskader voor de beoordeling van verzoeken van gemeenten tot verhoging van prijsgrenzen en het stellen van regionale en lokale bindingseisen.
Bij het ontwikkelen van het toetsingskader zijn de uitgangspunten en de bepalingen terzake in de Huisvestingswet leidraad.
Ik heb reeds toegezegd er geen bezwaar tegen te hebben het evaluatiemoment eerder te laten plaatsvinden dan in de wet is voorzien (1998).
Op 4 november a.s. vindt er bestuurlijk overleg plaats over het ontwikkelde toestingskader. Het vervroegen van het evaluatiemoment zal eveneens onderwerp van gesprek zijn.

Vraag van het lid **Versnel-Schmitz** (D66): Mevrouw Versnel gaf aan dat zij over de methode van herijking van de stadsvernieuwing ten principale wil spreken, voor dat deze in gang wordt gezet.

In 1997 is een ijkmoment BELSTATO voorzien, waarbij de aannames en veronderstellingen van de BELSTATO-raming zullen worden geijkt. In het antwoord op kamervraag 57 heb ik al aangegeven dat daartoe onderzoek zal worden verricht – vergelijkbaar met het in 1990 uitgevoerde onderzoek – om de veronderstelde uitgangspunten uit BELSTATO op juistheid te bezien. Ik heb daarbij toegezegd de onderzoeksopzet ter kennisneming aan de Tweede Kamer toe te sturen.
Uiteraard ben ik op verzoek van de Kamer beschikbaar voor overleg hierover.

Vraag van het lid **Oedayraj Singh Varma** (GL): Mevrouw Varma vroeg of de staatssecretaris van volkshuisvesting contact met zijn collega Kohnstamm op zou willen nemen, om de volkshuisvestelijke problemen van de grote steden integraal mee te nemen in het Grote-Stedenbeleid.

Ik kan mevrouw Varma op dit punt geheel gerust stellen. Reeds begin oktober heb ik met staatssecretaris Kohnstamm een gesprek gehad over de betrokkenheid van VROM – en dan niet alleen de volkshuisvesting, maar ook de ruimtelijke ordening, het milieubeleid en de Rijksgebouwendienst – bij het Grote-Stedenbeleid. Op korte termijn zal VROM nog een inhoudelijke presentatie voor BiZa verzorgen.
Voorts is de Directeur-Generaal van de Volkshuisvesting, mede namens de andere VROM-diensten, lid van de ambtelijke projectgroep Grote Steden, evenals de directeur Uitvoering en Coördinatie Ruimtelijk Beleid van de Rijksplanologische Dienst.
Daarmee lijkt mij voldoende aangegeven welk belang VROM hecht aan actieve participatie in het Grote-Stedenbeleid.

Vraag van het lid **Oedayraj Singh Varma** (GL): Mevrouw Varma vroeg: Kan de Staatssecretaris reageren op enerzijds de gedachte van het bouwen van betaalbare woningen in duurdere wijken en anderzijds op een mogelijke voorziening in de Individuele Huursubsidie voor grote gezinnen in grote woningen?

De gedachte van het bouwen van betaalbare woningen in duurdere wijken ligt enerzijds ten grondslag aan het strategisch nieuwbouw- en verbeterbeleid en anderzijds aan de verhouding 30/70 in het VINEX-traject.
Daarmee wordt beoogd in zowel bestaand stedelijk gebied als in de uitleggebieden een gevarieerde en verantwoorde mix van betaalbare en duurdere woningen tot stand te brengen.
Met behulp van de stimuleringspremies en de bereikbaarheidstoeslagen van het BWS '95 zijn de lokale partijen in staat een dergelijke mix ook daadwerkelijk tot stand te brengen.
De Wet IHS kent reeds geruime tijd een voorziening voor grote huishoudens/grote woningen.

Vraag van het lid **Oedayraj Singh Varma** (GL): Mevrouw Varma heeft een reactie gevraagd op de plannen, die haar fractievoorzitter tijdens de algemeen beschouwingen heeft gepresenteerd met betrekking tot de bouw van extra "sociale" woningen.

Tijdens de algemene beschouwingen is er door de heer Rosenmöller voor gepleit om 45.000 woningen extra te bouwen in de sociale sector en dat te financieren door de beperking van de hypotheekrenteaftrek. Ik wijs dit voorstel af. De vraag naar de dekking van een extra programma "sociaal", is voor mij ook niet aan de orde. De in de begroting opgenomen indicatieve programma's voor de sociale, middeldure en dure woningen dekken voor elk van deze categorieën de nieuwbouwbehoefte volgens de meest recente inzichten. De omvang van het BWS-subsidiebudget is hier op afgestemd. Er van uitgaande dat het in beginsel mogelijk is dat sociale woningen zonder exploitatiesubsidies kunnen worden gebouwd, kan men op het lokale niveau desgewenst kiezen voor de bouw van meer "sociale" woningen dan waarvan bij de toekenning van het subsidiebudget wordt uitgegaan. Het BWS vormt hiervoor vanaf 1995 geen beletsel meer.

Vragen van het lid **Van den Berg** (SGP): De heer V.d. Berg heeft vragen gesteld over de bouwcontingenten voor kleine kernen en heeft tevens gevraagd naar de rol van VROM in het nieuwe plattelandsbeleid.

Binnen het indicatieve bouwprogramma is, het aandeel van de gesubsidieerde (gecontingenteerde) woningbouw inmiddels afgenomen tot ca. 25%. De mate waarin binnen de provincie het programma wordt verdeeld naar kleine kernen op het platteland en overige gemeenten is afhankelijk van de jaarlijkse verdeling door Gedeputeerde Staten.
De bouwmogelijkheden in de kleine kernen worden daarbij overigens bepaald door de kaders van de Huisvestingswet en het streekplan. Daarbinnen moet, zoals gezegd, bedacht worden dat ca. 75% van het bouwprogramma, dat de provincie jaarlijks verdeelt bestaat uit woningen met stichtingskosten van f 159.000,- en hoger.
Daarnaast bestaat juist in deze lokale kernen gezien de relatief lage grondprijzen en de vermogenspositie van de toegelaten instellingen en de nog niet geprivatiseerde gemeentelijke woningbedrijven een goede uitgangspositie voor het subsidieloos bouwen in de sociale bouwsector.
De toedeling van BWS-middelen zal vooral gericht dienen te zijn op die plaatsen waar een relatief grote inspanning is vereist.
Voor wat betreft de rol van mijn ministerie binnen het regeringsbeleid voor plattelandsvernieuwing wil ik ook nog verwijzen naar datgene wat

daarover in reactie op vragen van de CDA-fractie is gezegd.

Naar ik heb begrepen, is de Staatssecretaris van mening dat een gemeente bij de gronduitgifte niet mag bedingen dat voor de bouw van woningen op die grond een garantiecertificaat van bijvoorbeeld het GIW is vereist. Kan de Staatssecretaris dat toelichten?

Een gemeente mag bij de gronduitgifte geen garantiecertificaat eisen, indien de garantieregeling een hoger technisch niveau eist dan voor het betreffende onderdeel in het Bouwbesluit is geregeld.
Voorzover de garantiebepaling geen hoger technisch niveau eist dan het Bouwbesluit terzake zou de gemeente zo'n eis wel mogen stellen, maar ik vind het niet wenselijk.
Het vereiste dat onder garantiecertificaat van een garantie-instituut werd gebouwd was tot voor kort een subsidievoorwaarde. Uit het feit dat een zeer groot deel van woningen in de ongesubsidieerde sector tot stand komt met een garantie-certificaat blijkt, dat een groot aantal kopers – ook zonder verplichtingen – bereid is *te betalen voor een kwaliteits- en* afbouwgarantie.
Tenslotte hebben kopers ook nadrukkelijk een eigen verantwoordelijkheid en lijkt mij een betutteling van de overheid via het voorschrijven van een garantie-certificaat daarmee te zeer in strijd.

Vraag van het lid **Verbugt** (VVD): Mevrouw Verbugt heeft gevraagd of een beleidsevaluatie van het VINEX-beleid eerder kan plaatsvinden dan de aangekondigde evaluatie van het Trendrapport in 1996?

Voor de evaluatie van het 4-jaarlijkse Trendrapport is o.a. het Woningbehoefte-onderzoek 1993–1994 een belangrijke gegevensbron.
De eerste analyseresultaten van dit onderzoek komen in de loop van de eerste helft van 1995 beschikbaar. Bezien zal worden in hoeverre de aangekondigde beleidsevaluatie in 1996 kan worden vervroegd naar de tweede helft van 1995. De actualisering van de VINEX zal mede op de uitkomsten van het WBO 1993/1994 worden gebaseerd.

Vraag van het lid **Verbugt** (VVD): Mevrouw Verbugt vraagt de effecten van de voorstellen van de commissie-Welschen op te vangen binnen de huidige woningbehoefteraming?

In de huidige ramingen is al rekening gehouden met de tendens tot langer zelfstandig wonen van ouderen.
De commissie-Welschen schetst in haar rapport een extreme variant van substitutie. De daarbij behorende extra effecten voor de woningbehoefte zijn niet in de ramingen verwerkt.
In het standpunt dat het kabinet de Kamer zal doen toekomen, zal nader worden ingegaan op het door de commissie voorgestelde scenario van maximale substitutie en daarmee ook op de consequenties voor de woningbehoefte.

Vraag van het lid **Oedayraj Singh Varma** (GL): Mevrouw Varma heeft gewezen op de controle op regionaal werkzame instellingen door gemeenten. Volgens haar is deze gebrekkig. Zij vraagt zich af in hoeverre er via het Besluit beheer sociale huursector iets aan deze discrepantie kan worden gedaan.

In de circulaire MG 94-13 van 2 mei 1994 is uitgebreid ingegaan op het standpunt van het Rijk ten aanzien van regionaal werkzame instellingen. Er zijn diverse redenen waarom toegelaten instellingen regionaal actief zijn, zoals het gegeven dat volkshuisvestingsprocessen zich in toenemende mate op regionaal niveau plaatsvinden.
Wanneer de vraag is of het toezicht op een toegelaten instelling binnen een regio adequaat moet plaatsvinden, dan kan ik daar volmondig mee instemmen. Om dit mogelijk te maken is ondermeer in de circulaire aangegeven dat de voorkeur bestaat om de werkzaamheden van dergelijke instellingen binnen de grenzen van een Wgr-gebied of BoN-gebied te laten plaatsvinden. Daarbij ga ik ervan uit dat gemeenten zelf verantwoordelijk zijn voor het toepassen van de mogelijkheden die het BBSH daartoe biedt.
Desverzocht kan de Inspectie Volkshuisvesting de gemeente terzake adviseren.
Aangezien dit jaar voor de eerste maal de gemeenten de mogelijkheid hebben op grond van het BBSH de jaarstukken van de instellingen te beoordelen, valt nog geen duidelijke uitspraak te doen over het feitelijk functioneren van het toezicht door gemeenten. Ik zal evenwel de komende periode nauwkeurig volgen of de gemeenten ook daadwerkelijk inhoud geven aan de hun opgedragen verantwoordelijkheden.

Vraag van het lid **Van den Berg** (SGP): De heer V.d. Berg zegt begrepen te hebben dat er in het kader van de rijkshuisvesting extra geld beschikbaar wordt gesteld. Hij vraagt of met de nu beschikbare middelen voor langere termijn een adequaat onderhoudsniveau kan worden bereikt?

Vanaf de begroting voor 1994 worden aan de Rgd extra middelen voor onderhoud ter beschikking gesteld. Hierdoor wordt aan de toename van de onacceptabele onderhoudsachterstand een halt toegeroepen.

Vraag van het lid **Versnel-Schmitz** (D66): Mevrouw Versnel duidt op onduidelijkheid over de financiering van rijkshuisvesting buiten de Rgd om.
Zij vraagt een nadere toelichting en *noemt als mogelijkheid het indienen* van een motie.

Vraag van de leden **Verbugt** (VVD) en **Versnel-Schmitz** (D66): De minister heeft bij het begrotingsonderzoek aangegeven niet onsympathiek te staan tegenover een start met een kapitaaldienst voor de Rgd. Bij gelegenheid van een UCV op 7 juni 1993 is door uw ambtsvoorganger toegezegd een tweetal externe adviezen, met betrekking tot het financieel beheer van de Rgd, aan de Kamer toe te zenden. Is de minister bereid de Kamer een notitie te doen toekomen, waarin de voor- en nadelen van een stelsel van baten en lasten versus het stelsel van kasverplichtingen wordt uiteengezet. De Kamer kan zich hierover dan nader beraden.

Ik zal de twee externe adviezen, die destijds hebben meegewogen over de begrotingstechnische verzelfstandiging van de Rgd, op korte termijn aan de Kamer toezenden, vergezeld van een toelichtende notitie.
Met betrekking tot de uitspraken over de kapitaaldienst en het verzoek om een notitie waarin de voor- en nadelen van een stelsel van baten en

lasten versus het verplichtingen/ kasstelsel worden gegeven het volgende.
Bij de algemene financiële beschouwingen heeft de minister van Financiën toegezegd dat rijksbreed zal worden onderzocht of aanpassingen in de begrotingssystematiek kunnen worden aangebracht die leiden tot een betere bedrijfseconomische afweging en een zorgvuldiger behandeling van kapitaaluitgaven. Konkrete termijnen waarop voorstellen terzake beschikbaar zouden komen kon de minister van Financiën toen niet noemen, anders dan de verwijzing terzake in het regeerakkoord. Om deze redenen kan ik op dit moment dan ook geen konkrete toezeggingen doen. Ik kan u echter verzekeren dat daarbij de Rgd aspekten ten volle aan de orde zullen komen. Na afronding van dat traject zal ik de Kamer nader informeren over de consequenties voor de Rgd van de uitkomsten van de discussie. Dit uiteraard in goed overleg met de minister van Financiën.

Zoals reeds in antwoord op de schriftelijke vragen bij het begrotingsonderzoek is aangegeven is de kwestie van de financiering van de rijkshuisvesting thans onderwerp van beraad met de minister van Financiën. In het antwoord is toegezegd dat een regeringsstandpunt terzake na afronding van het overleg aan de Kamer zal worden toegezonden. De Kamer wordt geadviseerd dit standpunt af te wachten alvorens met een motie over dit onderwerp te komen. Indien mevrouw Versnel met haar vraag "of ik een motie wil?" blijk wil geven van haar steun voor mijn standpunt zeg ik haar hiervoor dank.

Vraag van het lid **Esselink** (CDA): De heer Esselink heeft er op gewezen, dat een trek vanuit de Randstad naar vooral het oosten maar ook het zuiden van het land zichtbaar wordt. Het volgelopen westen van het land wordt ontvlucht. Zowel door bedrijven als door burgers, die daarna soms als forens de weg dagelijks terug gaan zoeken . Dergelijke bewegingen vragen om begeleiding en als dan kan om sturing. Vooralsnog ontbreekt de reaktie aan regeringszijde. Hij heeft de regering opgeroepen snel met een actualisering van de Vierde Nota R.O. en de aanpalende nota's te komen.

Het is mijn voornemen snel te starten met de voorbereiding van de actualisering van de planologische kernbeslissing nationaal ruimtelijke beleid, de vierde nota R.O. Daarbij zal aandacht besteed worden aan de ontwikkelingen die u schetst. De Rijksplanologische Dienst publiceert op korte termijn haar Ruimtelijke Verkenningen '94, met als ondertitel de Balans van de Vierde Nota Ruimtelijke Ordening. Daarin wordt o.m. geconstateerd, dat er inderdaad een sterkere groei van werkgelegenheid en bevolking in sommige stadsgewesten in Noord-Brabant en Gelderland te zien is. In de Noordvleugel van de Randstad vertonen enkele stadsgewesten overigens ook een groei, die boven het Nederlands gemiddelde ligt. De relatief sterke groei in Brabant en Limburg vraagt van de betreffende overheden bijzondere aandacht voor natuur en landschap aldaar. In de randstad vraagt de economische ontwikkeling van de grote steden in bijzonder in de zuidvleugel de aandacht. In de Balans van de Vierde Nota wordt tevens geconstateerd, dat het woon-werkverkeer zich nog altijd voor het grootste deel binnen de stadsgewesten blijkt af te spelen. Wel is de gemiddelde afstand waarover gereisd wordt, iets toegenomen.

Vraag van het lid **Versnel-Schmitz** (D66): Mevrouw Versnel-Schmitz heeft gevraagd of richtlijnen voor perifere detailhandelsvestigingen overwogen worden.

Het beleid ten aanzien van de perifere vestiging van detailhandel is in een brief van juli 1993 van de bewindslieden van EZ en VROM herbevestigd met als inhoud dat perifere vestiging is alleen toegestaan aan de in deze brief limitatief opgesomde branches. Het gaat om branches die zich ook voorheen al overwegend, op grond van de ruimtebehoefte die samenhangt met de aard en omvang van het aanbod, perifeer vestigen/mogen vestigen (auto's, boten, caravans, tuincentra, bouwmarkten, grove bouwmaterialen, keukens en sanitair, alsmede woninginrichting waaronder meubels). Ik heb geen aanwijzingen, dat er sprake is van een bedreiging van de binnensteden door een toenemende vestiging op perifere vestigingen en dus geen behoefte aan aanscherping van de regels op dat punt.
Bij het lokatiebeleid voor Grootschalige Detailhandelsvestigingen (GDV) is mij gebleken, dat er wel veel onduidelijkheid en onrust bij de betrokken partijen bestaat. Dat soort locaties bevindt zich echter nog in het stadium van de planvorming en kunnen nog geen vestigingen uit de binnensteden hebben aangetrokken. Ik bezin me samen met de bewindsman van EZ op een verduidelijking van de genoemde brief op dit punt.

Vraag van het lid **Duivesteijn** (PvdA): De heer Duivesteijn heeft gevraagd om met de Kamer binnenkort in gesprek te gaan over hoe de kwalitatieve ruimtelijke doelstellingen opnieuw kunnen worden geactiveerd.

Ik zeg graag toe om met de Kamer een gesprek te hebben over de manier waarop VROM een stimulerende rol speelt ten aanzien van de stedebouwkundige kwaliteit van de VINEX-lokaties. Ik benader die lokaties overigens niet vanuit het beeld van uniforme zogenaamd stedelijke lokaties. Differentiatie van inrichtingswijzen – en woningtypen – is mogelijk en wenselijk, zeker om aan de gedifferentieerde woonwensen te kunnen komen. In samenspraak met de bij de ontwikkeling van de VINEX-lokaties betrokken gemeenten en marktpartijen is inmiddels het project "Kwaliteit op locatie" gestart. Aandachtspunten zijn: de aansluiting van nieuw stedelijk gebied op de bestaande steden, het organiseren van kwaliteit in een veranderende verhouding tussen overheid en markt, en het vraagstuk van het marktconforme bouwen in hogere dichtheden. De staatssecretaris zal ingaan op de toepassing van "duurzaam" bouwen. Door het rijk wordt ook via de rijkshuisvesting bijgedragen aan de invulling van het R.O.-beleid, bijvoorbeeld door concentratie van rijksdiensten in stedelijke knooppunten en op A-locaties. Bovendien draagt de rijksbouwmeester bij aan de vergroting van de stedebouwkundige kwaliteit van de gebouwde omgeving; voorbeelden zijn projecten in Den Haag en Rotterdam (Kop van Zuid).

Vraag van het lid **Versnel-Schmitz** (D66): Mevrouw Versnel-Schmitz en de heer Esselink hebben voorgesteld

om nieuwe woningbouwlokaties in de PKB-herziening pas aan te duiden als de Wet voorkeursrecht gemeenten in het Staatsblad staat. Anders krijgen we weer hetzelfde probleem als nu met sterk stijgende grondkosten, speculaties en problemen met de gemeentelijke regie.

Uitbreiding van de werkingssfeer van de Wet voorkeursrecht gemeenten mag niet als panacee worden gezien. Ook neem ik niet aan dat mevrouw Versnel het denken over de ruimtelijke inrichting van ons land wil stilzetten als de gemeenten geen voorkeursrecht kunnen toepassen. Ik heb in antwoord op de schriftelijke vragen vanuit meerdere fracties al aangegeven, dat ik ernaar streef nog dit jaar een wetsvoorstel om advies naar de Raad van State te zenden. Maar ik begrijp het door haar gesignaleerde probleem volledig. Provincies en gemeenten zullen in wijsheid met dit probleem om moeten gaan.

Vraag van het lid **Duivesteijn** (PvdA): De heer Duivesteijn heeft gevraagd wie verantwoordelijk is voor het veilig stellen van de kwaliteiten die in het beleid worden beoogd? De minister zou de verdere ontwikkeling van de Randstad moeten sturen. Spreker voelt er veel voor om bijvoorbeeld in samenwerking met de vier provincies te werken aan de verdere ontwikkeling van de Randstad. De RPD zou haar plaats als denktank op het terrein van de R.O. weer kunnen innemen.

De visie van de geachte afgevaardigde de heer Duivesteijn, dat het rijk de zorg heeft voor wat ik noem de samenhang van de Randstad – zeker in het proces van bestuurlijke schaalverkleining op het middenniveau – die visie deel ik. In de Vierde Nota extra is het Randstadconcept samenhangend behandeld. Ik denk daarbij aan de aandacht voor het grootstedelijk vestigingsmilieu, in combinatie met de twee mainports en de daarbij behorende achterlandverbindingen, het open ruimte beleid, met een restrictief beleid voor het Groene Hart, gekoppeld aan de woningbouwontwikkeling in de omringende stadsgewesten. In een Nadere Uitwerking van de Vierde Nota, is, in samenwerking met de grote steden en de provincies, een perspectief op de gedifferentieerde kwaliteiten van de Randstad als internationaal vestigingsmilieu gegeven.
Bij de concrete uitvoering van de Vierde Nota (Extra) – ROM Schiphol en ROM Rijnmond, de VINEX-contracten, de afspraken over het restrictief beleid – wordt deze samenhang naar mijn mening voldoende gestalte gegeven.
Ook bij de nieuwe opgaven voor wonen en werken zal het rijk zich vooral richten op het bovenprovinciale niveau; de samenhang van wonen, werken, verkeer en grootschalige recreatie is ook dan aan de orde. Overigens zal bij de herziening eerder gedacht moeten worden aan de samenhang tussen Randstad en Brabant en Gelderland, dan alleen aan de samenhang van de randstad zelve.
U begrijpt, dat ik, juist om zo'n op samenhang gerichte rijksrol vruchtbaar te kunnen spelen, samenwerking met de provincies bij de ontwikkeling van de aanstaande actualisering van VINEX zal zoeken.

Vraag van het lid **Verbugt** (VVD): Mevrouw Verbugt heeft erop gewezen dat volgens een TNO-rapport de uitvoering van het ROM-project Brabant-Limburg 13.000 arbeidsplaatsen gaat kosten.
Kan op deze manier een duurzame en concurrerende agrarische sector worden behouden?
In hoeverre is de bedrijfstak bij de uitvoering van dit ROM-project betrokken?

Mevrouw Verbugt heeft reeds eerder, op 12 april van dit jaar, vragen van gelijke strekking over dit onderwerp gesteld, die op 27 juni door mijn voorganger zijn beantwoord. De TNO-studie die zij bedoelt is een scenario-studie. Een aantal sterk uiteenlopende veronderstellingen is nagerekend op effecten en gevolgen. Eén van de scenario's heeft als uitkomst het verdwijnen van 13.000 arbeidsplaatsen. Maar er zijn ook andere scenario's denkbaar, met lagere getallen.
In een in februari j.l. gehouden bestuurlijk overleg tussen de ministers van VROM, LNV en de provincies Limburg en Noord-Brabant, is door alle partijen onderschreven dat voor dit gebied moet worden vastgehouden aan het realiseren van de milieudoelstellingen én behoud en ontwikkeling van een duurzame en concurrerende agrarische sector. Dat is de inzet voor het gebied. De betrokken partijen erkennen dat dit een zware opgave zal zijn, maar willen er niet voor weglopen. Nadrukkelijk wordt gezocht alternatieven voor veehouders en asgribusiness, zowel binnen als buiten de agrarische sector. Dit wordt in nauwe samenspraak met de bedrijfstak en andere belangenvertegenwoordigers en instanties in de regio uitgewerkt in Plannen van Aanpak. De voorbereidingen hiervan zijn in volle gang; naar verwachting kunnen deze Plannen van Aanpak in 1995 worden vastgesteld.

Vraag van het lid **Esselink** (CDA): Kan het overzicht van voor woningbouw beschikbare bouwgrond bij de begrotingstukken terugkomen?

De heer Esselink merkt terecht op dat, – maar dat is reeds vele jaren het geval –, een overzicht van voor woningbouw beschikbare bouwgrond bij de begrotingsstukken ontbreekt.
Ik wil wel verwijzen naar de brief over de voortgang – woningbouw die mijn ambtsvoorgangers in februari '94 aan de Kamer hebben gezonden en naar de discussie in de Kamer die daarover heeft plaatsgehad.
Ook wil ik erop wijzen dat in de VINEX-convenanten wordt overeengekomen dat de voor uitvoering verantwoordelijke convenantspartijen, te weten de BON-gebieden en de provincies met ingang van 1996 een jaarlijks voortschrijdende rapportage zullen aanleveren over de voortgang van de woningbouw in de stadsgewesten en de provincies in de VINEX-periode tot 2005. Deze informatie zal in de toekomst verwerkt worden in de Memorie van Toelichting bij de begroting.
Bovendien heb ik het CBS gevraagd een haalbaarheidsonderzoek te doen naar de statistiek voor de woningbouw-capaciteit voor heel Nederland.

Voor wat betreft bedrijvigheid en de bedrijfslokaties is een Economische Hoofdstructuur denkbaar. Consequente ontwikkeling daarvan levert een echte bijdrage aan de versterking van onze economie.

Het onderscheiden van mainports, stedelijke knooppunten en hoofdtransportassen in de Vierde Nota extra beschouw ik als de economisch

structurerende elementen op nationaal niveau. Thans worden door het Ministerie van Economische Zaken voorbereidingen getroffen voor de nota Ruimtelijk Economisch beleid, in goede samenwerking met mijn ministerie. In deze nota zal een verdere invulling van het ruimtelijk economisch beleid voor de komende jaren worden gegeven. Tevens zal de aandacht van de andere overheden worden gevraagd voor de ruimtebehoefte van bedrijvigheid. Behalve van het actief volgen van woningbouwlokaties is het voornemen om ook de ontwikkeling in bedrijfslokaties nog actiever te volgen.

Vragen van het lid **Esselink** (CDA): Zou de regering nog eens met de tuinders willen overleggen over een andere oplossing voor de verplaatsing van de glastuinbouw van Vleuten-De Meern naar de Harmelerwaard?
De heer Esselink vraagt of de uitkoopkosten voor de glastuinbouwverplaatsing geoormerkt zijn opgenomen in het uitvoeringscontract voor de regio Utrecht.

Ter uitvoering van de terzake gemaakte afspraken maakt momenteel Heidemij-advies in opdracht van de regionale stuurgroep VINEX van het Regionaal Beraad Utrecht een rapport dat als basis moet dienen voor het te maken verplaatsingsplan. Het rapport zal aandacht besteden aan de condities waaronder herlocatie van de glastuinbouw in de harmelerwaard gerealiseerd kan worden. Daarbij wordt de onderlinge samenhang tussen de ruimtelijke, de financiële, de procedurele en de bestuurlijke condities beoordeeld. De stuurgroep zal aan de hand van dit rapport voorstellen doen voor de verdere aanpak van de voorbereiding van het verplaatsingsplan, waarna alle partijen vanuit de dan vastgestelde gemeenschappelijke uitgangspunten aan de voorbereiding deelnemen. VROM is in die stuurgroep vertegenwoordigd. Enige vertraging bij de opstelling van voornoemde rapportage en het naar buiten komen van diverse inrichtingsvarianten voor de ontwikkeling van de bouwlokatie hebben naar mijn indruk geleid tot onrust bij de tuinders. Maar de geluiden zijn divers: mij bereikt ook het verzoek van de zijde van de tuinders om te bevorderen dat een ieder zich aan de gemaakte afspraken over de verplaatsing naar de Harmelerwaard houdt. Gezien deze stand van zaken zal ik eerst voornoemde rapportage afwachten waarbij ik zal blijven aandringen op een spoedige afronding daarvan. Dat ook de tuinders tijdig bij de verdere ontwikkeling betrokken moeten blijven spreekt voor zich. Overigens dienen uit het rijksbod voor de grondkosten in het VINEX-uitvoeringscontract voor de regio Utrecht alle elementen voor de ontwikkeling van de lokatie (dus ook de glastuinbouwverplaatsing) te worden bestreden. Oormerking van verschillende onderdelen daarbinnen is achterwege gebleven om aldus voor regio en/of bouwgemeente een zo effectief mogelijke bestedingsvrijheid te laten.

In de nieuwe streekplannen dreigt te veel woningbouw in restrictieve gebieden. Het blijkt dat b.v. zo'n 4600 woningen extra in het Groene Hart gepland zijn. Dat moet niet! D66 houdt de regering aan de handhaving in de beleidspraktijk.

Zoals ik al in mijn geschriftelijke beantwoording aangaf, houd ik de provincie Zuid-Holland en Utrecht ten aanzien van de woningbouwplannen in het Groene Hart aan de afspraken die in 1991 in RoRo-kader zijn gemaakt over het restrictief beleid voor het Groene Hart. De extra bouwmogelijkheden van respectievelijk 2500 en 2100 woningen in de streekplannen Zuid-Holland Oost en Utrecht, vallen buiten het vastgestelde afsprakenkader.

Vraag van de fractie van het CDA: De CDA-fractie vraagt de regering in de komende tijd een overzicht te verschaffen van de uitvoeringsconvenanten (VINEX) en een oordeel te geven over de roep om meer rijksmiddelen.

Aan het verzoek om de uitvoeringsconvenanten aan de Kamer mede te delen zal ik gaarne voldoen.
Bij de totstandkoming van die uitvoeringsconvenanten is overigens – daar mag geen misverstand over bestaan – de vraag om meer rijksmiddelen niet aan de orde. In de accoorden die in juli jl. zijn gesloten tussen het rijk en de provincies m.b.t. de taakstellingen in de zgn. "overige stadsgewesten" (dus andere dan de BON-gebieden) is de rijksbijdrage definitief vastgesteld. Ook in de VINEX-accoorden-op-hoofdlijnen, die begin dit jaar zijn afgesloten, zijn – na intensieve onderhandelingen – de wederzijdse rechten en verplichtingen vastgelegd; daarbij is afgesproken dat die accoorden nog een juridische vertaling zouden krijgen in genoemde uitvoeringsconvenanten. Het gaat daarbij dus nadrukkelijk om een juridische vormgeving en niet om een voortzetting van het onderhandelingsproces over die wederzijdse rechten en verplichtingen. Bij die accoorden-op-hoofdlijnen is reeds afgesproken welke voorziening in de uitvoeringsconvenanten zal worden opgenomen ingeval zich onvoorziene omstandigheden voordoen. In zodanig geval vindt eerst bestuurlijk overleg plaats. Die situatie is thans niet aan orde. Op dit moment wordt met alle kracht gewerkt aan de spoedige totstandkoming van die uitvoeringsconvenanten.

Berichten over stagnatie bij ontwikkeling van VINEX-lokaties houden aan. Zijn die juist? En wat is daarop de reactie van de regering?

Zoals eerder opgemerkt is in het overleg tussen rijk en regio's/bouwgemeenten thans primair de afronding van de VINEX-uitvoeringsconvenanten aan de orde. Het is voor alle betrokkenen van het grootste belang dat wederzijdse rechten en verplichtingen in deze nu snel definitief worden vastgesteld. Gelukkig betekent dit niet dat de voorbereiding van de daadwerkelijke uitvoering van bouwlokaties wacht op de totstandkoming van die uitvoeringsconvenanten. Zo is in het recent gevoerde overleg dat de staatssecretaris van VROM met vertegenwoordigers van de vier grote stadsgewesten had ook nog eens vastgesteld dat die voorbereiding volop in gang is. Dat men daarbij kan stuiten op allerlei problemen spreekt voor zich. Maar het is thans binnen de nu gesloten accoorden met de provincies en de BON-gebieden aan regio en bouwgemeenten deze tot oplossing brengen; zo zijn immers de verhoudingen. Ik stel mijn daarbij overigens niet geheel afzijdig op: in de zgn. "aanjaagteams" die per stadsgewest vooral moeten adviseren over zo snel mogelijk

procedures is ook een vertegenwoordiger van mijn departement opgenomen. Nu gaan kijken naar goedkopere of andere alternatieve *lokaties voor die, welke thans onder* handen zijn, lijkt mij weinig effectief. Dat leidt naar mijn indruk niet tot het sneller tot daadwerkelijke bouwproduktie komen. Intussen houdt mijn departement wel "de vinger aan de pols"; ik heb mijn vertegenwoordigers in de regio gevraagd een inventarisatie op te stellen van de voortgang van de woningbouw in de VINEX-stadsgewesten. Dit is een actualisering van de betreffende rapportage over de voortgang die eerder (op 1 februari jl.) aan de Kamer is gezonden ik zal de Kamer daarover in het komend voorjaar rapporteren. Met de VINEX-convenanten is echter een integraal beleid beoogd, waarvan ik de uitvoering in die breedte wil volgen. Naast de beschikbaarheid van locaties en de benodigde voortgang van de bouw, zal ik daarbij aandacht besteden aan het tempo van de regio vorming, de mate waarin regio's hun verantwoordelijkheid oppakken en de mate waarin zij er in slagen om een integraal beleid te voeren. Als daaruit knelpunten blijken wil ik dat uiteraard met de Kamer bespreken.

Het vertrouwen in de tijdige beschikbaarheid van hoogwaardig *openbaar vervoer bij nieuwe* VINEX-lokaties daalt fors. Tegelijk met de eerste huizen wordt dan de tweede auto aangeschaft en gebruikt. Voorts doet de NS er geen goed aan geplande regionale stations met sneltreinvaart te passeren, zonder te stoppen. D66 heeft daar vragen over gesteld. Hoe keert de regering dat tij?

Met het Ministerie van Verkeer en Waterstaat zijn afspraken gemaakt om de oorzaken van mogelijke vertragingen in de uitvoering van de hoogwaardige openbaar vervoerprojecten te onderzoeken en weg te nemen om het uitvoeringstempo weer op te voeren. Tevens wordt met de NS overleg gevoerd over de meeste urgente vraagstukken rond de benutting van stations in Vinex-lokaties. Het onderwerp heeft dan ook de volle aandacht van de regering.

Is de staatssecretaris (lees: minister) bereid de Kamer zijn visie mee te delen over het WRR-rapport grote projecten en in het bijzonder een beargumenteerde afweging te maken tussen eventuele nieuwe wetgeving en het benutten van bestaande *wetgeving, in het bijzonder het* hoofdstuk Projectcoördinatie van de WRO?

Met mijn collega's heb ik afgesproken dat wij proberen binnen drie maanden een voorlopig kabinetsstandpunt op te stellen. Daarop vragen wij de reactie van IPO, VNG en RARO. Daarna zal het kabinet zijn uiteindelijk standpunt bepalen. Dat wordt dan aan Uw Kamer voorgelegd.

Vraag van het lid **Aiking-van Wageningen** (AOV): Mevrouw Aiking-van Wageningen vraagt zich af of het dan niet noodzakelijk is dat er sturing wordt gegeven aan de noodzakelijke innovatie op het terrein van milieutechnologie en op welke wijze het kabinet denkt kenniscentra en produktiecentra te kunnen stimuleren en vorderingen te boeken op het gebied van duurzame ontwikkelingen als er tegelijkertijd wordt bezuinigd?

In de afgelopen periode is juist studie verricht om te komen tot prioriteitsstelling. Belangrijke technologische oplossingsrichtingen worden geïdentificeerd, o.a. m.b.v. *strategische conferenties waarbij* industrie en kennisinfrastructuur worden samengebracht.
Dit zal deels bereikt moeten worden door inzet van ook andere instrumenten.
Voorbeelden:
a) Rijk biedt (via NOVEM en EG-liaison bureau) ondersteuning aan kenniscentra, e.d. om deel te nemen aan EU-technologieprogramma's. Dit leidt er toe dat Nederlandse aanvragen meer dan gemiddeld ook gehonoreerd worden. Bijv.: LIFE in 1994 voor 25% Nederlanders aanvragen gehonoreerd, terwijl gemiddeld per land slechts 10% werd gehonoreerd.
b) Co-financiering wordt nu al vaak gehanteerd. Nagegaan wordt of co-financiering niet op nog meer terreinen kan worden ingezet (bijv. bodemonderzoek).

Vraag van het lid **Aiking-van Wageningen** (AOV): Ziet het kabinet, vraagt mevrouw Aiking-van Wageningen, in de toekomst geen mogelijkheden om ook op economisch gebied nieuwe wegen in te slaan? En is het niet interessant als de Nederlandse economie nieuwe exportartikelen zou ontwikkelen op *het gebied van milieutechnologie?*

Mogelijkheden om nieuwe exportartikelen te ontwikkelen op het gebied van de milieutechnologie is zeker aanwezig. Technologie innovatie wordt gestimuleerd m.b.v. vele beleidsinstrumenten (wet- en regelgeving, heffingen, kennisoverdracht, subsidies, etc.). Tezamen creëren deze een thuismarkt voor de industrie die innovatie afdwingt en ondersteunt. Gezien de vooraanstaande positie van het Nederlandse milieubeleid en de daarbij behorende adequate en voortschrijdende normstelling is in Nederland sprake van een veeleisende thuismarkt. Een dergelijke markt kan de milieuproduktiesector mondiaal gezien een duidelijke voorsprong geven, immers deze markt vraagt steeds weer nieuwe innovatie die ook voor de export kansen bieden.

Vraag van het lid **Esselink** (CDA): De heer Esselink sprak over de internalisering van milieukosten, de afstemming met verschillende andere instrumenten en de implicaties voor concurrentievervalsing.

De heer Esselink spreekt over *internalisering van milieukosten*, m.a.w. verrekening van milieukosten in de prijzen van goederen en diensten. Om dit te bereiken staan er diverse wegen open. Niet alleen fysieke regulering maar ook de zogenaamde financiële instrumenten dragen bij aan deze internalisering. Afstemming tussen de diverse instrumenten is zeer belangrijk. In het NMP-2 is dan ook aangegeven dat in het milieubeleid gestreefd wordt naar een optimale mix van instrumenten. Niet alleen economische effecten, zoals concurrentieposities, maar ook handhavingsaspecten, doelmatigheid en uitvoerbaarheid spelen daarbij een belangrijke rol. Wat meer specifiek t.a.v. de concurrentiepositie t.o.v. het buitenland merk ik op dat in het regeeraccoord is aangegeven dat er een commissie zal worden ingesteld met het oog op wetgevingskwaliteit, deregulering en marktwerking. Daarbij zal ook het aspect van de concurrentievervalsing aandacht krijgen (buitenlandtoets).

Vraag van het lid **Esselink** (CDA): De heer Esselink vraagt naar wat er geworden is van de suggestie bij het NMP-2, in het bijzonder gedaan bij de behandeling van de Nota Produkt en Milieu, om te komen tot een fonds ter stimulering van produktontwikkeling.

In het kader van uitvoering van de Nota Produkt en Milieu is besloten om ter stimulering van milieugerichte produktontwikkeling bij met name het Midden- en Kleinbedrijf vanuit de begroting van VROM middelen beschikbaar te stellen. Op dit moment wordt onderzocht op welke wijze deze middelen het meest effectief ter beschikking kunnen worden gesteld, waarbij bij voorkeur gebruik zal worden gemaakt van een of meer bestaande regelingen.

Vraag van het lid **Esselink** (CDA): De heer Esselink vraagt naar een voorlopig oordeel over de resultaten van afgesloten milieuconvenanten. Verder wil hij graag weten hoe de werking van dit instrument verder wordt verbeterd. Tevens vraagt hij de minister of er iets te melden is van de actie richting vergunningsverleners om nadrukkelijk met convenantsafspraken rekening te houden?

1. Voorlopig oordeel over resultaten afgesloten milieuconvenanten: positief. Blijkt wel zaak om vinger aan de pols te houden: gebeurt dan ook in kader doelgroepenoverleg.
2. Effectiviteit van instrument "convenanten" zal verder worden verbeterd door:
– toepassing Gedragscode Milieuconvenanten (gedragscode opgesteld in samenwerking met doelgroepen en andere overheden). Beleid zoals beschreven in kabinetsstandpunt over de relatie tussen convenanten en milieuvergunningen (brief aan de Tweede Kamer van 8 maart 1994) zal worden voortgezet;
– verder onderzoeken van mogelijkheden aan milieuzorgsystemen te certificeren en om hierbij bij de uitvoering van convenanten op in te spelen. Speelt vooral bij convenanten met industrie. Wellicht langs deze weg meer flexibele vergunning realiseren.
3. Andere overheden betrekken convenanten over het algemeen wel bij vergunningverlening; is ook een leerproces. Waar mogelijk worden convenanten in toenemende mate ook door individuele betrokken overheden ondertekend: zo groter commitment. Voorts blijft onderwerp ook op agenda overleg met andere overheden. Volgend jaar komt bovendien "Handreiking vergunningverlening" gereed, waarin meer concreet om relatie met convenanten zal worden ingegaan. Daarin ook voorbeelden hoe gebruik van doelvoorschriften (zoals ook in diverse convenanten wordt bepleit) verder kan worden versterkt.

Vraag van het lid **Augusteijn-Esser** (D66): Mevrouw Augusteijn vraagt of de Regering erkent dat mobiliteitsbeperkende maatregelen dringend noodzakelijk zijn. Wat zijn de mogelijkheden en over welke termijn hebben we het dan?

De noodzaak van mobiliteitsbeperkende maatregelen is in NMP-2 en VINEX onderkend. Concrete maatregelen zijn daarin ook genoemd.
Voor wat betreft de termijn van invoering hebben wij het in zijn algemeenheid over deze kabinetsperiode, voor wat betreft de effecten op mobiliteit en milieu over de ijkmomenten 2000, 2005 en 2010.

Vraag van het lid **Augusteijn-Esser** (D66): De uitspraak van de Hoge Raad dat drie grote bedrijven niet aansprakelijk zijn voor de kosten van sanering van lokaties die voor 1975 verontreinigd zijn zal ongetwijfeld gevolgen hebben voor andere gevallen van verontreiniging en vooral ook voor beschikbare middelen in de toekomst. Mevrouw Augusteijn vraagt of deze uitspraak een streep door de rekening van de nieuwe wet op de bodembescherming is? Kan de Minister aangeven wat het verlies van de overheid kan zijn en wat de conclusie is i.v.m. andere procedures?

De uitspraken van de Hoge Raad van 30 september jl. hadden betrekking op artikel 21, eerste lid, van de Interimwet bodemsanering. In de drie zaken ging het om een bedrag van circa f 400 mln. Nog twee andere rechtszaken ter waarde van circa f 5 mln. vallen onder die wet. Alle overige lopende rechtszaken, ter waarde van circa f 600 mln, vallen onder het op 15 mei 1994 van kracht geworden artikel 75 van de Wet bodembescherming. Op grond van het vijfde lid van dat artikel wordt het (weer) mogelijk saneringskosten te verhalen met betrekking tot verontreiniging die vóór 1 januari 1975 is veroorzaakt, zij het dat dan aan scherpere voorwaarden moet worden voldaan. Naar schatting gaat het daarbij om tweederde van de kosten.

Vraag van het lid **Augusteijn-Esser** (D66): Mevrouw Augusteijn vraagt wat de minister vindt van de plannen van het PROAV om de Refused Derived Fuel (RDF) te exporteren naar België of Frankrijk?

Export van Refused Devired Fuel (RDF) (brandstof uit afval) vind ik in beginsel ongewenst. Deze kan evenwel tijdelijk, tot het moment waarop in Nederland onvoldoende verbrandingscapaciteit beschikbaar is, onder voorwaarden noodzakelijk blijken.
De recent met de PROAV over dit onderwerp gevoerde correspondentie zal ik ter kennis van de Kamer brengen.

Vraag van het lid **Van Middelkoop** (GPV): De heer van Middelkoop vraagt in hoeverre wordt, gegeven de stand van zaken bij het vormgeven van de verwijderingsstructuur en de daarbij optredende sturingsproblematiek, de regionale zelfvoorziening nog als uitgangspunt gehanteerd.

De vraag of, gegeven de stand van zaken bij het vormgeven van de verwijderingsstructuur en de daarbij optredende sturingsproblematiek, regionale zelfvoorziening nog als uitgangspunt kon worden gehanteerd is door mij bij brief van 8 juli 1994 aan de voorzitter van het AOO voorgelegd. In het kader van de opstelling van het Tweede Tienjarenprogramma Afval zal beantwoording van deze vraag door het AOO plaatsvinden. Ik zal de Kamer te zijner tijd nader informeren over de uitkomst van de discussie binnen het AOO.

Vraag van het lid **Middelkoop** (GPV): Hoe serieus moeten we de signalen van dreigende overcapaciteit nemen?

Tijdens de mondelinge overleggen die op 15 en 30 juni 1994 met de vaste Commissie VROM hebben plaatsgevonden heeft mijn ambtsvoorganger aangegeven dat van een

dreigende overcapaciteit van verbrandingsovens geen sprake is. Besluitvorming voor mogelijke verdere uitbreiding van de verbrandingscapaciteit vindt plaats in het kader van de totstandkoming van het Tweede Tienjarenprogramma. Daarbij zullen de taakstellingen t.a.v. preventie en hergebruik uitgangspunt vormen.
Van een overcapaciteit die ten koste gaat van het hergebruik is dan ook geen sprake.
Waar duidelijk is dat de huidige capaciteit voldoet, acht ik het onjuist om nieuwe capaciteit te creëren.

Vraag van het lid **Van Middelkoop** (GPV): De heer van Middelkoop wil weten hoe het staat met de verwijderingsstructuur voor Wit- en Bruingoed en consumentenelektronica.

Het overleg met de brancheorganisaties over de verwijderingsstructuur voor de bedoelde produkten is nog volop gaande. Eén van de aandachtspunten daarbij momenteel is de ontwikkeling in Duitsland, waar door de industrie initiatieven zijn genomen voor een verwijderingsstructuur. De uitgangspunten die hierbij worden gehanteerd zijn afwijkend t.o.v. de in Nederland gehanteerde. Ik heb dit laatst onder de aandacht gebracht van mijn Duitse collega. Ik heb goede hoop dat we er op afzienbare termijn in slagen een verwijderingsstructuur op te zetten, gebaseerd op het principe van de producentenverantwoordelijkheid. De in het milieuprogramma aangekondigde regelgeving zal hierop worden afgestemd.

Vraag van het lid **Van Middelkoop**(GPV): De heer van Middelkoop vraagt wat de minister verwacht van certificering van bodemonderzoeken, zulks naar aanleiding van berichten dat het Milieubijstandsteam vreest dat mogelijk enige tienduizenden ondergrondse tanks opnieuw moeten worden gesaneerd.

Het bewuste artikel (blad Handhaving) kan mogelijk een onjuiste indruk hebben gewekt.
Het gaat daarin om tanks die van hun inhoud zijn ontdaan in de jaren zeventig en tachtig, nog voordat er een certificatiestysteem voor tankreinigers was.
De ervaring dat een en ander niet steeds gebeurde op een manier die bodemverontreiniging in de toekomst zou voorkomen, is aanleiding geweest om in 1989 erkenningsregeling voor tanksaneringsbedrijven in te stellen. Daardoor is er sindsdien een waarborg dat akties tankslag adequaat kunnen verlopen.
Bovendien is in 1993 in het Besluit Opslaan in ondergrondse tanks een regeling getroffen dat de in het verleden aangepakte tanks opnieuw gemeld moeten worden, waarna de gemeente kan beoordelen of het nodig is dat nog aanvullende maatregelen worden getroffen. Die aktie loopt en wordt binnenkort tussentijds geëvalueerd.

Een daarnaast liggende vraag is hoe burgers aan informatie kunnen komen over de mate van bodemvervuiling in het bijzonder als zij het voornemen hebben een woning te kopen? In augustus rapporteerde de Consumentenbond dat huiseigenaren en erfpachters risico's lopen omdat in veel gemeenten informatie over bodemvervuiling moeilijk te krijgen is. Is het een reële optie om bodemgegevens verplicht te laten opslaan bij het kadaster.

De nieuwe Wet bodembescherming bevat in artikel 55 reeds de verplichting voor de provincies en vier grote gemeenten om een afschrift van verscheidene besluiten aan het Kadaster te sturen, die vervolgens bij de betrokken kadastrale percelen worden gesignaleerd. Door de RAVI is na een algemeen onderzoek naar de registratie van gegevens over bodemverontreiniging een instructie opgesteld voor de uitvoering van bovenvermeld artikel, dat naar verwachting op 1 januari 1995 in werking treedt.

Vraag van het lid **Van Middelkoop** (GPV): De heer van Middelkoop vraagt hoe het staat met de voortgang van de ontwikkeling van het RIVM tot milieuplanbureau

De Raad van State heeft advies uitgebracht over het ontwerp van wet tot regeling van de milieuplanbureaufunctie. Thans wordt de laatste hand gelegd aan het opstellen van het nader rapport. Ik verwacht dat nog dit najaar indiening van het wetsontwerp bij de Tweede Kamer zal plaatsvinden.

Vraag van het lid **Crone** (PvdA): De heer Crone vraagt of ik zijn visie deel dat de WRR-visie niet zozeer zal leiden tot andere milieudoelstellingen maar ons veeleer dwingt de maatschappelijke kwaliteitsverbetering steeds weer indringend aan de orde te stellen. Mevrouw Augusteijn vraagt hoe deze maatschappelijke discussie waarmee aan de doelstellingen voor duurzame ontwikkeling invulling wordt gegeven, door mij wordt geïnitieerd, mede gezien de door de milieu- en vakbeweging bepleite nota, op welke wijze en langs welk tijdpad.

Ik denk, en in de regeringsreactie op de WRR-studie is dat ook al aangegeven, dat de WRR-visie vooral betrekking heeft op de bepaling van de lange termijn doelstellingen die nauw samenhangen met duurzame produktie en consumptie en het beheer van voorraden. Het is duidelijk dat steeds opnieuw keuzen gemaakt moeten worden om van een duurzame ontwikkeling te kunnen spreken.
De doelstellingen uit het NMP-1 en NMP-2 hebben betrekking op een andere fase en passen in het beleid van sanering van opgetrede *milieuproblemen en preventie van* nieuwe problemen. Daarnaast staat op de middellange termijn de integratie van milieu en economie centraal. Het belang hiervan is in het Regeerakkoord en in het NMP-2 nogmaals onderschreven.
Steeds staan, en dat ben ik met de heer Crone eens, niet zo zeer de doelstellingen zelf centraal maar het overleg dat zoveel mogelijk draagvlak voor de te nemen maatregelen moet creëren.
Bij het verder ontwikkelen van het "gemeenschappelijk debat" over duurzame ontwikkeling zal gebruik worden gemaakt van reeds gehouden discussies zoals de debatten-marathon van het Platform van Duurzame ontwikkeling dat in voorjaar '94 heeft plaatsgevonden. Om deze discussie ook internationaal te kunnen voeren zal Nederland in december 1994 een workshop organiseren over het thema "voorzieningen voor duurzaam huishouden" als bijdrage voor het werk van de OECD en VN (CDO). Mede op basis van de ervaringen in deze discussie opgedaan zal een precieze werkwijze en tijdpad voor het debat worden vastgesteld, waarbij ik ook de voorstellen van de

milieu- en vakbeweging zal betrekken.

Vraag van het lid **Crone** (PvdA): De heer Crone vraagt of de minister kan aangeven welke voortgang wordt gemaakt met de uitwerking van de "dertiende" strategielijn, het aanvullende beleid bedoeld om de te verwachten milieutekorten in 2000 op te heffen?

In feite vormt de uitvoering van het NMP-2 als geheel de uitwerking van de "dertiende strategielijn". Het bereiken van de doelstellingen voor het jaar 2000 zal met name van de vrachtvervoersector, de landbouw en energiegebruikers grote inspanningen vragen. Tijdige realisatie van de gemaakte afspraken blijft echter, conform het NMP-2, onverkort het uitgangspunt. Over de voortgang van dit beleid wordt jaarlijks gerapporteerd in het milieuprogramma.

Vraag van het lid **Crone** (PvdA): De heer Crone vraagt of de Minister wat ziet in mogelijkheden om meer met doelvoorschriften voor sectoren te gaan werken, waardoor deze zelf kunnen bepalen of zij in de eigen sector investeren of in andere om het gestelde doel te halen.

Een pleidooi om het milieubeleid meer met doelvoorschriften te werken – waardoor voor het bedrijfsleven ruimte ontstaan om zelf te bepalen of zij in de eigen sector investeren en op welke wijze – wordt zeker onderschreven. Uitruil van tekorten en overschotten m.b.t. milieudoelstellingen tussen sectoren lijkt echter problematisch, zo niet ongewenst. Milieudoelstellingen worden vastgesteld in het NMP, waarbij ook een doorvertaling naar de doelgroepen plaats vindt. In het doelgroepenbeleid worden vervolgens afspraken gemaakt over de uitvoering van het NMP. Intersectorale uitwisseling van "tekorten en overschotten" doorkruist deze aanpak; het zal mogelijk ontwijkgedrag (de andere sector moet het maar doen) bevorderen. Bovendien vormt de kosten-effectiviteit van de te treffen maatregelen per doelgroep al een belangrijk onderdeel van de besluitvorming over de uitvoering van het NMP-2. Om redenen van kosteneffectiviteit is uitruil derhalve niet nodig.

Vraag van het lid **Crone** (PvdA): Prioriteitsstelling ketenbeheer. Suggestie Crone: ecologisering belastingstelsel, terugnameplicht en informatieplicht.

Terugnameplicht
In de verschillende projecten voor de prioritaire afvalstromen wordt invulling gegeven aan het beginsel van de producenten-verantwoordelijkheid. De terugnameplicht is hiervan een essentieel onderdeel. Het afgelopen jaar kon dit o.a. voor afgewerkte olie, batterijen en autowrakken worden gerealiseerd. Ik heb goede verwachtingen dat hieraan het komende jaar voor een aantal stromen uitwerking wordt gegeven: ik neem als voorbeeld autobanden en wit- en bruingoed. Ik deel de mening van de heer Crone dat voor de terugnameplicht een belangrijke impuls richting producenten kan uitgaan tot aanpassing van hun produkten in minder milieubelastende richting. De aansluiting met het buitenland is bij de terugnameplicht een belangrijk aandachtspunt.
Door overleg in Europees verband zal ik bevorderen dat knelpunten waar mogelijk voorkomen worden en waar aanwezig snel worden opgelost.
Vooralsnog zie ik geen aanleiding een hardere lijn in te zetten voor deze onderwerpen, welk standpunt uiteraard kan veranderen wanneer het beoogde doel niet wordt bereikt.

Vraag van het lid **Crone** (PvdA): Geachte afgevaardigde Crone wijst terecht op het belang van milieuinformatie van produkten over de gehele keten, zowel voor consumenten als voor consumenten- en milieuorganisaties. Daarnaast geeft deze milieuproduktinformatie een prikkel aan de bedrijven om hun performance t.a.v. concurrentie te verbeteren. Er is op dat moment reeds een begin gemaakt met overleg met een aantal branches om tot een goed milieuproduktinformatie te komen. Veel andere branches zullen het komende jaar en de daaropvolgende jaren aangezet worden tot het opzetten van zo'n milieuproduktinformatiesysteem. Er is voor gekozen om deze informatie via een proces van zelfregulering tot stand te laten komen. De wettelijke mogelijkheid om tot een informatieplicht over te gaan zal zoals is aangegeven in de Nota Produkt en Milieu vanaf 1998 aanwezig zijn, maar deze wettelijke verplichting zal pas als ultimium remedium ingezet worden namelijk als de afwezigheid van produktinformatie dan veroorzaakt wordt door gebrek aan inzet van het bedrijfsleven. Op dit moment wordt echter uitgegaan van een voldoende vertrouwen in het proces van zelfregulering. (inclusief milieudenken).

Vraag van het lid **Crone** (PvdA): De heer Crone vraagt of het niet verstandig zou zijn om door een task-force in drie maanden tijd te laten inventariseren welke innovatieprocessen werkelijk bedreigd worden en vooral een voorstel te laten doen waar zich de meest innovatieve richtingen voordoen.

T.a.v. de selectie van kansrijke innovatieve richtingen, geldt dat er nog dit jaar een studie wordt afgerond over keuze van Technologische Oplossingsrichtingen met een hoog rendement. Een Task Force lijkt overbodig.
Wat betreft innovatie-processen die werkelijk bedreigd worden; bovenstaande selectie van kansrijke Technologische Oplossingsrichtingen biedt een handvat om na te gaan in hoeverre deze onder druk staan.

Vraag van het lid **Crone** (PvdA): De Minister heeft zelf de conclusie getrokken dat 90 mln. op milieuonderzoek te veel van het goede is, dus eenderde gaat naar overig onderzoek (11 mln.) en milieubeleidsuitgaven (20 mln.). De heer Crone vraagt of de Minister kan aangeven hoe deze bedragen worden ingevuld?

De concrete invulling van de genoemde 11 mln. op overig VROM-onderzoek zal, zoals aangegeven in mijn brief aan de Tweede Kamer van 11 oktober jl., worden verwerkt in de Eerste suppletore begroting 1995. De vermindering op de milieubeleidsuitgaven met 20 mln. in 1998, waarom ook door de heer V.d. Berg is gevraagd, wordt gevonden door verlaging van de budgetten voor het lucht- en energiebeleid (5 mln.), het geluid- en verkeersbeleid (3 mln.) en het afvalstoffenbeleid (2 mln.). Daarnaast worden de uitgaven verlaagd bij de ondersteuning van het milieubeleid (7 mln.), bij de schadevergoedingen (2 mln.) en bij de handhaving (1

mln.). Over de gevolgen van de uitvoering van het NMP-2 berichtte ik de Kamer in mijn brief van 28 oktober.

Vraag van het lid **Van den Berg** (SGP): De heer Van den Berg vraagt of de Minister kan aangeven op welke beleidsuitgaven naast onderzoek wordt gekort, voor welke onderdelen valt vertraging van de uitvoering te voorzien? En geeft aan dat de SGP het onaanvaardbaar vindt dat op nationaal Onderzoekprogramma Hergebruik wordt bezuinigd.

Voor het eerste gedeelte van de vraagverwijs ik hier graag ook naar het antwoord op vraag 11 van de PvdA.
In mijn brief van 28 oktober heb ik zo goed mogelijk aangegeven op welke onderdelen en vertraging van de uitvoering valt te voorzien.
Ik zal de suggestie om het Nationaal Onderzoekprogramma Hergebruik te ontzien betrekken bij de invulling van de extra middelen voor onderzoek zoals aangegeven bij het amendement van de leden Crone-Te Veldhuis-Augustijn.

Vraag van het lid **Van den Berg** (SGP): Naar de mening van de heer Van den Berg is een uitbouw van de milieurendementsbenadering van het RIVM wenselijk.

Ik stel me voor de discussie over het milieurendement te betrekken bij de uitwerking van de strategielijn uit het NMP-2 over prioriteitsstelling binnen het milieubeleid. Over de vorderingen hierbij zal ik de Tweede Kamer via het milieuprogramma op de hoogte stellen.

Vraag van het lid **Van den Berg** (CDA): De heer Van den Berg vraagt hoe de minister omgaat met de milieutekorten die veroorzaakt worden doordat doelgroepen er niet in slagen de in convenanten afgesproken taakstellingen tijdig te realiseren?

Op basis van een optelling van de bedrijfsmilieuplannen van de bedrijven van de basismetaalindustrie is nagegaan in hoeverre de taakstellingen uit het convenant zullen worden gehaald. De Kamer is hierover in december 1993 geïnformeerd door toezending van de jaarrapportage van de Overleggroep voor de uitvoering van het convenant. Door de Overleggroep, waarin zitting hebben: de bij het convenant betrokkenen (VROM, V&W, EZ, IPO, VNG, UvW en bedrijfsleven) waarin alle betrokkenen zitting hebben, is ondermeer geconcludeerd dat de helft van het aantal taakstellingen voor 1995 wordt gerealiseerd. Voor het overige is sprake van een redelijke reductie, die echter achterblijft bij de taakstelling. Totaal wordt voor gemiddeld circa 80% van de doelstelling van 1995 gerealiseerd.
De realisatie van de taakstellingen voor 2000 laat een genuanceerder beeld zien. Aanvullende maatregelen, bovenop de maatregelen uit de opgestelde Bedrijf's Milieuplannen (BMP's), zullen nodig zijn om de verzwaringstaakstelling te bereiken. Dit is ook het geval voor de verspreiding van stoffen naar lucht en water. De Overleggroep heeft naar aanleiding hiervan vastgesteld dat de bedrijfstak onverkort zal worden aangesproken op het realiseren van de doelstellingen voor het jaar 2000. Thans wordt een analyse uitgevoerd van de knelpunten bij de realisatie van taakstellingen. Op basis daarvan zal een handreiking worden opgesteld die gehanteerd zal worden bij het opstellen van de volgende cyclus van bedrijfsmilieuplannen. Deze cyclus wordt in 1997 afgerond.
Dan ontstaat definitief inzicht in de mate waarin taakstellingen voor 2000 zullen worden gehaald.

Vraag van het lid **Van den Berg** (SGP): De heer Van den Berg vraagt of de Minister bereid is mee te denken over het probleem van de lastenstijgingen voor de waterschappen. Tevens vroeg de heer Van den Berg of de Minister kan aangeven hoe het knelpunt van het dreigende dichtslibben van havens en binnenwateren als gevolg van onvoldoende stortlokaties en onvoldoende reinigingscapaciteit kan worden opgelost.

De problematiek van de verontreinigde waterbodem is mij genoegzaam bekend. In oktober 1993 is door het vorige kabinet het Beleidsstandpunt Verwijdering Baggerspecie uitgebracht. Daarin is met het IPO en de Unie van Waterschappen een strategie uitgezet om de patstelling rond dit onderwerp te doorbreken. Een patstelling, die in belangrijke mate voortkomt uit de financiële lasten die het opruimen van deze erfenis (onder water) met zich meebrengt. In deze strategie past 1. het creëren van enkele grootschalige en een aantal wat kleinere stortplaatsen; 2. het van de grond krijgen van goedkope reinigingstechnieken; 3. het noodgedwongen nog gedeeltelijk verspreiden op land en in oppervlaktewater van verontreinigde baggerspecie (klasse 1 en 2).
Rijkswaterstaat, de provincies en de waterschappen hebben op zich genomen om deze stortplaatsen en het reinigen echt van de grond te krijgen. Deze baggerspecie-stortplaatsen zijn niet alleen bedoeld voor baggerspecie uit Rijkswateren maar ook uit de regionale wateren. Ten aanzien van de kosten hebben we met IPO en Unie van Waterschappen als principe gekozen dat de onderhoudsplichtige (meestal het Waterschap) ook financieel verantwoordelijk is voor het noodzakelijke baggerwerk. Ik ben mij zeer bewust dat dit in de komende jaren een belangrijke stijging van lasten met zich mee kan brengen. Zeker in gemeentelijke hoek wordt dit als knelpunt ervaren; ambtelijk zal daarover binnenkort met de VNG worden gesproken.
Specifiek noemde de heer Van den Berg als zorg, dat de storttarieven extra hoog gemaakt worden om dure reiniging te kunnen financieren. Het is op dit moment zeker geen beleid om dure reiniging op operationele schaal te laten plaatsvinden. We richten ons in de komende jaren primair op het van de grond krijgen van de relatief goedkope verwerkingstechnieken zoals zandscheiding, om daarmee de uiteindelijk benodigde stortcapaciteit terug te dringen.

Vraag van het lid **Poppe** (SP): De heer Poppe wil weten wat de Minister vindt van het voorstel dat de inzameling van gevaarlijke afvalstoffen door havenontvangstinstallaties en andere bedrijven in overheidshanden moet komen?

De heer Poppe heeft op 13 oktober kamervragen gesteld over dit onderwerp. Ik zal in het kader van de beantwoording van deze kamervragen nader ingaan op de suggestie van de heer Poppe.

Vraag van het lid **Poppe** (SP): De heer Poppe gaf aan dat om bedrijven

te dwingen schoon te produceren valt te denken aan een combinatie van zaken:
- Bedrijven moeten verplicht worden een stoffenboekhouding bij te houden die periodiek door een externe milieu-accountant wordt gecontroleerd.
- Aangetoonde milieubelasting moet leiden tot directe maatregelen of, indien dat technisch nog niet mogelijk is, tot gerichte heffingen die gebruikt moeten worden voor wetenschappelijk en technologisch onderzoek om het probleem de baas te worden.
De heer Poppe vroeg de Minister naar haar mening hierover?

Invoering van systemen voor stoffenregistratie (niet hetzelfde als stoffenboekhouding) als onderdeel van bedrijfsinterne milieuzorg-systemen geschiedt op vrijwillige basis. In het kader van EMAS-verordening c.q. certificatie kan verificatie plaatsvinden door externe onafhankelijke deskundige. Echter ook hier is deelname vrijwillig. Bij de stimulering van milieuzorg is, niet zonder succes, gekozen voor de eigen verantwoordelijkheid van bedrijven. Niet juist om op onderdeel andere lijn te kiezen.
Volgens geachte afgevaardigde Poppe zou aangetoonde milieubelasting in een bedrijf moeten kunnen leiden tot directe maatregelen of tot gerichte heffingen.
T.a.v. directe maatregelen merk ik op dat er in dat geval in beginsel sprake is van aangetoonde milieubelasting. Het ALARA-beginsel is dan van toepassing.
M.b.t. de heffingen denk ik dat het niet goed is om het heffings-instrument pas in te zetten als technische voorzieningen niet mogelijk zijn.

Vraag van het lid **Augusteijn-Esser** (D66): Mevrouw Augusteijn vraagt welke alternatieve maatregelen gaat het Kabinet nemen om het auto-verkeer af te remmen en te zorgen dat de groei nog enigszins in de buurt van de SVV-II doelstellingen uitkomt?

De groeiende automobiliteit en de daaruit voortvloeiende milieubelasting is ook voor mij een bron van zorg. Dit probleem is ook in de Milieuverkenning 3 (MV3) gesignaleerd en in het NMP-2 zijn met het oog daarop een aantal maatregelen geformuleerd.
Daarbij gaat het om aanscherping van de verschillende emissienormen van verschillende voertuig-categorieën, inzet van prijsbeleid en inzet van sociaal instrumentarium.
Wat betreft het prijsbeleid, meer in het bijzonder de voorziene accijns-verhogingen merk ik op dat in het regeerakkoord is vastgelegd hoe daar mee om te gaan. Dat betekent dat de accijnzen minimaal reëel constant gehouden worden en conform NMP-2 worden verhoogd zodra ontwikkelingen in het omringende buitenland dat mogelijk maken.
Zoals u weet zijn de hiervoor genoemde maatregelen niet toereikend om de milieudoelen van het vrachtvervoer binnen bereik te brengen. Om die reden is voor deze sector in het NMP-2 een andere benadering gekozen, die er op neer komt dat in gezamenlijk overleg tussen overheid en bedrijfsleven wordt vastgesteld welke inspanningen kunnen worden gerealiseerd (het zg. IMAGO-project).

Daarbij gelden de NMP-doelen, te weten in absolute omvang een 75%-emissiereductie ten opzichte van 1986 als richtinggevend kader.

Het bovenstaande betekent evenwel dat in concrete termen zoals "minder tankkilometers" of "kilotonnen minder NOx" nu niet aangegeven kan worden wat de aanpak via IMAGO op zal gaan leveren omdat dat juist een van de beoogde uitkomsten van het project is. En zoals gezegd houden wij daarbij vooralsnog vast aan de oorspronkelijke NMP-doelen.

Vraag van het lid **Vos** (GL): Mevrouw Vos vraagt of de minister bereid is om een duidelijk signaal af te geven dat zij deze voorstellen (van de EU Commissie t.a.v. bestrijdingsmiddelen in drinkwater) niet aanvaardbaar vindt? En zal zij zich in Brussel sterk maken voor handhaving van de normstelling op minimaal het huidige niveau?

In lijn met het door het vorige kabinet ingenomen standpunt bij de bespreking van de EU-richtlijn voor uniforme beginselen bij de toelating van bestrijdingsmiddelen houd ik vast aan het voorzorgsprincipe voor grond- en drinkwater.
De voorstellen, die nu in Brussel circuleren voldoen daaraan niet. Dit standpunt zal ik ook innemen, wanneer een dergelijk voorstel t.z.t. door de EU Commissie aan de Raad wordt aangeboden.

Vraag van het lid **Vos** (GL): Is de minister bereid invoering van gedifferentieerde heffing in andere gemeenten actief te stimuleren? Vraagt mevrouw Vos.

Het komen tot tariefdifferentitatie behoort tot de bevoegdheid van gemeenten. In het schriftelijke antwoord op vraag 2 van de fractie van Groen Links heb ik aangegeven welke acties van de zijde van het Rijk zijn genomen om tariefdifferentiatie door gemeenten mogelijk te maken. Gegeven de bevoegdhedenverdeling ligt een actieve rol van de minister van VROM in deze niet in de rede. Met de in het schriftelijke antwoord aangegeven acties wordt naar mijn overtuiging voorkomen dat andere gemeenten opnieuw het wiel moeten uitvinden.

Vraag van het lid **Te Veldhuis** (VVD): De heer Te Veldhuis vraagt of de lastenstijgingen zijn verwerkt in de koopkrachtplaatjes van het Kabinet.

Door het Kabinet is een koopkracht-plaatje voor 1995 gepresenteerd. De door het CPB geraamde stijging van de gemeentelijke heffingen in 1995 maakt daarbij deel uit het prijsindex-cijfer. Er wordt dus in de koopkracht-plaatjes rekening gehouden met de genoemde lastenstijging voor 1995. Een notitie over deze problematiek, "Milieuheffingen en koopkracht", is vorig jaar door mijn voorganger aan de Kamer gezonden.
Aangezien het in het onderhavig geval een lastenstijging van lagere overheden betreft, staan deze inhoudelijk los van de lasten-verlichting uit het regeeracoord.

Vraag van het lid **Te Veldhuis** (VVD): De heer Te Veldhuis sprak over de mogelijkheid het personeels-bestand van VROM verder te verkleinen door middel van overheveling van personeel naar provincies en gemeenten.

Een dergelijke discussie is pas aan de orde als er sprake is van decentralisatie van taken. Dat is op dit moment niet aan de orde. Voor

DGM geldt overigens dat dit directoraat-generaal op dit moment op sterkte is. De personele omvang zal zich in de komende jaren stabiliseren op het huidige niveau. Er treden wel verschuivingen op in het takenpakket. Minder inzet op formuleren van doelstellingen en beleid, meer nadruk op vertalen van doelen naar taken, integratie in andere sectoren, handhaving en monitoring. Daarbij willen ook de milieu-inspecties een belangrijke rol vervullen. De bezuiniging op onderzoek leidt ertoe dat meer "in eigen huis" zal worden gedaan.

Vraag van het lid **Te Veldhuis** (VVD): De heer Te Veldhuis vraagt of ik het met een benadering die hij kenschets als "groen realisme" eens ben.
Daarbij staan centraal: de zorg voor een uitvoerbaar beleid, milieurendement en kosteneffectiviteit, in de pas lopen met het buitenland, zoveel mogelijk deregulering, methoden waarbij economische versterking en ecologische verbetering hand in hand gaan.

Ik ben het in hoofdzaak met Te Veldhuis eens. In het NMP-2 wordt veel van wat hij noemt al als strategielijn verwoord. Ik noem bijvoorbeeld van check vooraf via de toets op uitvoerbaarheid en handhaafbaarheid van maatregelen, ook: "naast de uitvoerders staan" e.d., kosten-effectiviteit en no regret als prioriteitsstellingscriterium, de zg. "intenationalisering" van het milieubeleid etc.
In mijn inleiding gaf ik al aan wat ik verwacht van de krachtenbundeling tussen economische en milieubelangen als het gaat om technologische uitdagingen, energie- en kostenbesparing, e.d.

Vraag van het lid **Te Veldhuis** (VVD): De heer Te Veldhuis vraagt of de Minister bereid is een pas op de plaats te maken met het beleid op het punt van aan aantal doden ten gevolge van stralingsrisico's.

Het getal van 700 tot 900 doden per jaar als gevolg van stralingsrisico's is niet afkomstig uit nota's van het vorige kabinet, maar uit het basisdocument Radon, opgesteld door het RIVM. Over dit basisdocument heeft de Gezondheidsraad in 1993 advies uitgebracht; daarin onderschrijft de Raad de conclusies van het basisdocument op hoofdlijnen, inclusief de schatting van het aantal doden als gevolg van blootstelling aan Radon.
Het advies dat de Gezondheidsraad naar verwachting dit najaar zal uitbrengen heeft betrekking op een geheel ander punt. Dit advies zal ingaan op de vraag welke wetenschappelijke aspecten verbonden zijn aan verschilpunten tussen de systematiek zoals deze door de International Commission on Radiation Protection (ICRP) wordt aanbevolen en de uitwerking zoals deze in de nota "Omgaan met Risico's van Straling" heeft plaatsgevonden.

Vragen van het lid **Te Veldhuis** (VVD): De heer Te Veldhuis spreekt over verhandelbare emissierechten/stolpen/bubble-concepten.

In het NMP-2 is aangegeven dat de regering bereid is te onderzoeken of er mogelijkheden zijn voor een experiment met verhandelbare emissierechten. Met nadruk is gesteld dat we dat eerst moeten onderzoeken en overleggen met de Kamer alvorens we aan experimenten beginnen. Daarbij teken ik op voorhand aan dat indien het in de VS werkt dit niet betekent dat het in de Nederlandse situatie toepasbaar is. Het Nederlandse rechtsysteem is anders in de VS. Bovendien kent de VS een andere schaal. We kunnen niet over één nacht ijs gaan in dit verband. Noch het milieubeleid noch de doelgroepen zijn daarbij gebaat. Op dit moment zijn op basis van de toezeggingen in het NMP-2 enige onderzoeken naar verhandelbare emissierechten in de Nederlandse situatie in gang gezet. Nadat deze onderzoeken zijn afgerond, ben ik alleszins bereid om onder meer op basis van de resultaten van die onderzoeken een notitie aan de Kamer te zenden en met de Kamer van gedachten te wisselen omtrent de mogelijkheden van verhandelbare emissierechten in de Nederlandse situatie. Daarin zal de samenhang met de vergunningverlening zoals Te Veldhuis nadrukkelijk opmerkt, expliciet aan de orde moeten komen.

Wat zou deze Minister in het kader van de mobiliteitsbeheersing vinden van een onderzoek naar systemen van qoutering van autokilometers. Uiteraard zal ik deze suggestie ook voorleggen aan de Minister van VenW, maar ik ben ook benieuwd naar uw reactie.

Bij de opstelling van het SVV en wederom bij de opstelling van NMP-2 zijn velerlei maatregelen bediscussieerd en in de overwegingen betrokken. In NMP en SVV vindt u de maatregelen waarvoor op basis van effectiviteit en uitvoerbaarheid voor kosteneffectiviteit is gekozen. Voor alle maatregelen geldt dat ze moeten voldoen aan criteria van uitvoerbaarheid, fraudegevoeligheid en handhaafbaarheid. De vraag over de wenselijkheid van nader onderzoek naar de door u voorgestelde maatregel zal ik met mijn collega van VenW opnemen.

Vraag van het lid **Stellingwerf** (RPF): De heer Stellingwerf vraagt de visie van de minister op het verschil tussen "Noord" en "Zuid" bij het beslag op milieugebruiksruimte.

Mijn beleid is er, zoals ook in het Milieuprogramma (pp. 15–16) wordt aangegeven, op gericht de kloof tussen "Noord" en "Zuid" m.b.t. het beslag op de milieugebruiksruimte te verkleinen door het zoeken naar "duurzame consumptiepatronen". Ik wil enerzijds de discussie in nationaal verband bevorderen en voorlopig nog niet de inhoud van dit begrip vastleggen. Anderzijds wil ik op internationaal vlak, o.a. in de Commissie voor Duurzame Ontwikkeling (CDO) de dialoog tussen de ontwikkelde en de ontwikkelingslanden ondersteunen. De OESO kan m.i. ideeën voor invulling van het begrip "duurzaam consumeren" ontwikkelen.